

**KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI
SZOLGÁLAT**

XVIII. évfolyam

1. szám

**FELDERÍTŐ
SZEMLE**

ALAPÍTVÁ: 2002

**BUDAPEST
2019**

**A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
tudományos-szakmai folyóirata**

Felelős kiadó

Dr. Béres János altábornagy, főigazgató

Szerkesztőbizottság

Elnök: Dr. Béres János altábornagy

Tagok: Dezső Sándor vezérőrnagy

Dr. Magyar István ny. dandártábornok

Dr. Tömösváry Zsigmond ny. dandártábornok

Dr. Hány Szabolcs ezredes

Dr. Magyar Sándor ezredes

Dr. Deák Anita alezredes

Dr. Fűrjes János alezredes

Dr. Tóth Sándor alezredes

Dr. Vida Csaba alezredes

Felelős szerkesztő: Dr. Deák Anita alezredes

Olvasószerkesztő: Gál Csaba ny. ezredes

Tördelőszerkesztő: Tóth Krisztina törzsszázlós

HU ISSN 1588-242X

TARTALOM

BIZTONSÁGPOLITIKA

KOÓS GÁBOR NY. ALEZREDES – PROF. DR. SZTERNÁK GYÖRGY NY. EZREDES HIBRID FENYEGETÉS, HIBRID MŰVELET – AZ ÁLLAM SEBEZHETŐSÉGE OROSZ SZAKÉRTŐK VÉLEMÉNYE ALAPJÁN	5
KÖVÁRI LÁSZLÓ ALEZREDES AZ ÉSZAKI REGIONÁLIS BIZTONSÁGI KOMPLEXUM ÉS AZ ÉSZAKI-SARKVIDÉKI TANÁCS	15
VARGA MÁRTON PARTNERSÉG A DÉLI FENYEGETÉS CSÖKKENTÉSÉÉRT	35

ORSZÁGISMERTETŐ

SZASZÁK JÁNOS EZREDES A TÁLIB MOZGALOM ÚJJÁÉLEDÉSE AFGANISZTÁNBAN	47
BANAI TIBOR PÉTER AFGANISZTÁN, A MODERN DZSIHÁD SZÜLŐFÖLDJE.....	74
FÜZESI KITTI BRAZÍLIA ÉS PARAGUAY BILATERÁLIS KAPCSOLATAI	86

SZAKMATÖRTÉNET

DR. TÖMÖSVÁRY ZSIGMOND DANDÁRTÁBORNOK KONFERENCIA A VARSÓI SZERZŐDÉS TAGÁLLAMAI CSEHSZLOVÁKIAI BEVONULÁSÁRÓL	106
DR. TÖMÖSVÁRY ZSIGMOND NY. DANDÁRTÁBORNOK 1968 – ÖTVEN ÉV TÁVLATÁBÓL. A FELDERÍTÉS ÉS HÍRSZERZÉS ALAKULÁSA	107

SOMKUTAS RÓBERT NY. ALEZREDES

EGY MAJDNEM „ELFELEJTETT HADJÁRAT” MARGÓJÁRA.
A ZALA 1968 GYAKORLAT – FELDERÍTŐSZEMMEL.....115

SZABARI FERENC NY. ALEZREDES

A 63. GÉPKOCSIZÓ LÖVÉSZEZRED FELDERÍTŐCSOPORT
PARANCSNOKA VOLTAM.....144

RIPCSE LÁSZLÓ NY. ALEZREDES

A ZALA 1968 GYAKORLAT EGY FELDERÍTŐSZÁZAD
PARANCSNOKA SZEMÉVEL 155

FÓRUM

PUSKÁS ANNA

KULTURÁLIS JAVAK ELLEN ELKÖVETETT TÁMADÁSOK
A KÖZÖSSÉGI MÉDIA ÁLTAL KÖZVETÍTETT
TERRORPROPAGANDÁBAN.....161

FÜLEKY ANDRÁS

EGY HORVÁT MESTERLÖVÉS LÉLEKTANA.....179

FELEGYI JÚLIA

A MENEKÜLTÜGYI MEGHALLGATÁSOK KÉRDÉSEI
ÉS AMI MÖGÖTTÜK VAN.....199

AZ OLVASÓHOZ

A KÖTET SZERZŐI.....207

E SZÁMUNK TARTALMA 208

A FELDERÍTŐ SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS
FELTÉTELEI 220

KOÓS GÁBOR NY. ALEZREDES –
PROF. DR. SZTERNÁK GYÖRGY NY. EZREDES

**HIBRID FENYEGETÉS, HIBRID MŰVELET –
AZ ÁLLAM SEBEZHETŐSÉGE
OROSZ SZAKÉRTŐK VÉLEMÉNYE ALAPJÁN**

Bevezetés

A hadtudományi szakirodalomban olyan új kifejezések jelentek meg, mint a „*hibrid fenyegetés, hibrid veszélyek, hibrid műveletek, hibrid hadviselés, összetett háború, a hibrid háború és az összetett konfliktus* fogalmak.”¹ A NATO állam- és kormányfői által tartott értekezleteken is több alkalommal szerepelnek az említett kifejezések a terrorizmussal, az információs hadviseléssel, a számítógépes rendszerek elleni támadással együtt. Hasonló jelenséggel találkozunk a keleti – elsősorban orosz – hadtudományi irodalomban is.

A szerzők meggyőződése, hogy érdemes megismerni az orosz szakértők véleményét a hibrid fenyegetésről és a hibrid hadviselésről a szélesebb tájékozottság érdekében. Ők egyébként a hibrid háború (*гибридная война*) kifejezést is használják a téma kutatása során.

Az orosz vélemény megismerésével talán világosabb képet kapunk a Szíriában, a Krím félszigeten és Ukrajna keleti részében történt politikai és katonai eseményekről, valamint azok háttéréről.

Tanulmányunk elkészítésekor a következő szempontokat vettük figyelembe: elsősorban az általunk fontosnak tartott orosz nyelvű szakirodalom feldolgozására vállalkoztunk a címben jelzett téma teljesebb megismerése céljából. Az orosz nyelvű szakirodalom egyik legismertebb szakértője Alekszandr Alekszandrovics Bartos, aki az Oroszországi Föderáció Hadtudományi Akadémiájának levelező tagja, és számos tanulmánya jelent meg a témában. Elsősorban az ő tanulmányainak legfontosabb megállapításait ismertetjük az olvasóval.

Továbbá reméljük, hogy szerény eredményeink segítik az egyetem katonai vezetői és nemzetbiztonsági szakán tanuló hallgatók szakmai felkészítését és a témában való eligazodását.

Az orosz nyelvű szakirodalom legfontosabb megállapításai

Marina Kucsinszkaja és Alekszandr Bartos véleménye szerint az Amerikai Egyesült Államok és a NATO-tagállamok azon törekvése, hogy katonai és gazdasági erővel sikerül megteremteni a globális uralmat, nem valósult meg napjainkban sem. Ezért a nyugati politikai és katonai vezetés stratégiát váltott.

---

¹ HOFFMAN, Frank G.: Hybrid vs. compound war.
<http://armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war/>; letöltés: 2016.08.10.

Nevezetesen: kialakították a hibrid fenyegetés, a hibrid háború (műveletek) stratégiáját, amelynek alkalmazásával a jövőben egyeduralmi célokat kívánnak megvalósítani.

A stratégia alkalmazása során a hibrid háború (műveletek) legfontosabb tényezőinek alapos megfontolását és felhasználását tartják szem előtt, a szemben álló fél politikai, gazdasági, közigazgatási, információs, szociális rendszere és katonai ereje meggyengítése céljából.²

A szerzők részletesen kifejtik a hagyományos hadviselés formájának és módszerének megváltozását az aszimmetrikus és a hibrid műveletek gyakorlatának tükrében. Másszóval gyakorlati példákkal igazolják állításukat, hogy a Nyugat nem katonai erővel, hanem diplomáciai, pénzügyi és gazdasági szankciók alkalmazásával igyekszik meggyengíteni az Oroszországi Föderációt. A politikai és a katonai vezetők folyamatosan megvitatják az elért eredményeket és feldolgozzák – a további eredmények elérése érdekében – a tapasztalatokat. A nyugati államok a hangsúlyt a közvetett cselekvésre helyezik, nagy rugalmasságot alkalmazva a hibrid műveletek végrehajtásában.

Alekszandr Bartos szerint a nukleáris fegyverek elméletében és gyakorlatában feloldódni látszik a korábbi titkok mítosza. Példaként említi Donald Trump, amerikai elnök bejelentését az INF-szerződésből való kilépésről. Véleménye szerint az Amerikai Egyesült Államok ezzel a bejelentéssel „teszteli” az orosz politikai és katonai vezetés szándékát, valamint a lakosság véleményét.

A tanulmány szerzői négy megjegyzést ajánlanak az olvasó figyelmébe:

- 1) Donald Trump elnök döntése nem csupán az Oroszországi Föderáció politikai és katonai vezetését lepte meg, hanem a NATO-szövetségeket is. Másképpen: az INF-szerződésről való konzultáció elmaradása az európai államokat is „új helyzet elé állította”.
- 2) Az amerikai elnöknek is el kell fogadnia, hogy az Oroszországi Föderáció ellen hozott politikai döntések és gazdasági szankciók más államok gazdaságára is káros hatással lehetnek.
- 3) Mind az Amerikai Egyesült Államok, mind az Oroszországi Föderáció a hibrid műveletek szinte valamennyi formáját és módszerét alkalmazza az amerikai bejelentéssel kapcsolatban a hazai és a nemzetközi közvélemény meggyőzése érdekében.
- 4) A szerződéssel kapcsolatos vitához hozzátartozik az a tény is, hogy az Oroszországi Föderáció komoly eredményeket érhetett el a manőverező képességgel rendelkező, szárazföldi indítású, közepes hatótávolságú ballisztikus rakéták fejlesztése és rendszerbe állítása terén.

---

² Бартош, Александр: Какой будет стратегия противостояния в XXI веке. Государства стали более уязвимы перед гибридными угрозами.
http://nvo.ng.ru/concepts/2019-01-11/1_1029_strategy.html; letöltés: 2019.01.15.
Кучинская, Марина Евгеньевна.: Феномен гибридизации современных конфликтов: отечественный и западный военно-политический дискурс.
<https://riss.ru/images/pdf/journal/2018/6/10.pdf>; letöltés: 2019.01.15.

Az elméleti kutatásokra és a gyakorlati tapasztalatokra alapozva Alekszandr Bartos azt írja, hogy a hibrid háború az államközi szembenállás új formája és módszere, amely valamennyi nem katonai erőforrás együttes alkalmazásán alapul. Az alkalmazás célja a célország meggyengítése a társadalmi élet minden területén, ezzel gyengítve annak katonai biztonságát is.

A hibrid műveletek során alkalmazott formák és módszerek a következők lehetnek:

- a legfontosabb módszer a felforgatás, amelyet az állam sebezhetősége érdekében alkalmaznak a hatékony ellenállás megakadályozására;
- a társadalmon belül meglévő problémák túlzott hangsúlyozása, az esetleges lázadók támogatása elsősorban anyagi eszközökkel;
- hosszú távon fennmaradó „ellenőrzött káosz” működtetése a társadalmon belül a hatalom gyengítése, megbuktatása érdekében;
- a hibrid műveletek végrehajtása során tartózkodnak az „agressziótól”, de minden más módszer és forma alkalmazásra kerülhet.

Az említett módszerek és formák „jól megtervezettek”, és a rendhagyó lehetőségeket teljesen kihasználva a megtervezett társadalmi területekre és csoportokra „irányítva” stratégiai szintű meglepetéseket okozhatnak. A művelet sikerének másik feltétele lehet az alkalmazott módszerek és formák összehangolása. Ekkor a stratégia alkalmazásával gyengíthető az állam vagy a szövetség rendje, és válsághelyzet idézhető elő a társadalom valamennyi területén. Vagyis az állam politikai, gazdasági, információs és egyéb infrastruktúrájának védett vagy gyengén védett elemei, valamint katonai szervezetei működési zavarainak összességékként jelentkezhet a válsághelyzet. Alekszandr Bartos szerint a hibrid fenyegetések, műveletek eredményességének – a sebezhetőség sikerének – számos összetevője van: a kritikus objektumok száma, azok védettsége; történelmi és jogi háttér; az állam geopolitikai és geostratégiai helyzete; a gazdasági fejlődés lehetősége az energiaforrások tükrében; a nemzeti és a vallási megosztottság mértéke; a társadalom szociális ellátottsága; a fegyveres erő felkészültsége; a haditechnikai eszközök korszerűsége és az információvédelem helyzete.³

A korábban már említett szerzők kiemelten vizsgálják az Oroszországi Föderáció geopolitikai és geostratégiai helyzetét a hibrid fenyegetések és a lehetséges hibrid műveletek tükrében. Ugyanakkor megjegyzik, hogy a geopolitikai és a geostratégiai tényezők (jellemzők) a világban végbement változásoknak köszönhetően jelentősen átalakultak. Megnövekedett szerepe lett az energiának, az iható édesvíznek, a szabad tengeri kereskedelemnek, az Északi-sark hajózhatóságának, a számítógépes rendszerek támadása és azok védelme lehetőségének.

---

³ Бартош, Александр: Какой будет стратегия противостояния в XXI веке. Государства стали более уязвимы перед гибридными угрозами.
http://nvo.ng.ru/concepts/2019-01-11/1_1029_strategy.html; letöltés: 2019.01.15.

Az Oroszországi Föderáció szempontjából nem elhanyagolható az a tény sem, hogy az Amerikai Egyesült Államok „világuralmi törekvése” tovább erősödött, miközben a világ egyes térségeiben a terrorizmus, a vallási szélsőségeség és a feszültség tartós. Az amerikai törekvésnek megvalósítása érdekében az Amerikai Egyesült Államok hibrid műveleti formákat és módszereket használ, hogy az eurázsiai térségben akadályozza az Oroszországi Föderáció és Kína célkitűzéseit, fejlődését, térnyerését. Az eurázsiai térség jelentősége abban van, hogy a világ energiatartalékainak 80%-a itt található. Ebben „a fegyvermentes küzdelemben” az idő, a tér, a meglepetés, a mobilitás, a sebezhetőség és a háború lehetősége is benne van – állítja Alekszandr Bartos.⁴

A szerző javasolja a „gyorsuló háború” kifejezés használatát mind a hibrid műveletek, mind a hagyományos háborúk vizsgálata során. Véleménye szerint a kifejezés alkalmas a sebezhetőség átfogó elemzésére, továbbá a műveletek gyors befejezése feltételeinek megteremtésére, az ellenfél lehetőségének és képességének a felmérésére. E tényezők kölcsönhatásban vannak, és különleges szerepet töltenek be a stratégiában. Három fontos eseményre hívja fel az orosz szakértők figyelmét. *Először:* a hibrid háborúk és a hibrid fenyegetések kérdése, az ellenfél (az Oroszországi Föderáció) sebezhetőségének vizsgálata fontos szerepet kapott és kap a NATO és az Európai Unió üléseinek napirendjén. *Másodszor:* a NATO a stratégiai kommunikáció kutatására Rigában kiválósági központot – NATO Strategic Communications Centre of Excellence Riga – hozott létre, amely az információs és a pszichológiai háború kérdéseivel is foglalkozik. Emellett a NATO az Európai Unióval közösen Helsinkiben hibrid műveletek elleni központot – European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats – működtet. *Harmadszor:* különös figyelmet érdemel James Mattis volt amerikai védelmi miniszter még 2005-ben megjelent cikke, amely már akkor a hibrid háború jelentőségére hívta fel a figyelmet, továbbá kihangsúlyozta a felkészülés fontosságát.⁵

A tanulmány szerzői megjegyzik a következőket: többek között a RAND Corporation és az Amerikai Egyesült Államokban működő The German Marshall Fund is kutatásokat folytat a hibrid fenyegetések témában. A következőket olvashatjuk tanulmányaikban:

„– az ember által okozott fenyegetésekről van szó, amelyek forrása az állami és a nem állami szervezetek;

- a fenyegetések forrása lehet belső és külső;*
- a fenyegetések összetételét az azokat kiváltó erő képességei, kitűzött céljai, valamint a célpont sebezhető helyei határozzák meg;*
- a fenyegetések nagysága vagy terjedelme meghatározza az erőforrásoktól függő hatásterület határait, a fenyegetések tárgyainak számát és elérhetőségét, valamint azok előzetes megnyitásának és tanulmányozásának lehetőségeit;*

⁴ Бартош, Александр: Какой будет стратегия противостояния в XXI веке. Государства стали более уязвимы перед гибридными угрозами.
http://nvo.ng.ru/concepts/2019-01-11/1_1029_strategy.html; letöltés: 2019.01.15.

⁵ Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars. U.S. Naval Institute, November 2005.
<http://milnewstbay.pbworks.com/f/MattisFourBlockWarUSNINov2005.pdf>; letöltés: 2019.01.15.

– a hibrid fenyegetések vegyes jellege egyedülálló képességet ad a fenyegetéseknek, hogy nemcsak hibrid háború gyorsítójaként szolgáljanak, hanem arra is használhatják, hogy kezdeményezzenek egy színes forradalmat, amely feltételeket a hibrid háború által előkészített környezetben, helyzetben érik el.”⁶

Térjünk vissza Alekszandr Bartos kutatási eredményeihez, aki a hibrid fenyegetések tükrében az alábbi új külpolitikai, nemzetközi háttérjelenségekre hívja fel a figyelmet:

„– a nemzetközi kapcsolatokban az egyoldalú kényszerítő megközelítések visszaesése, a nemzetközi szervezetek hatáskörének és valódi lehetőségeinek gyengülése a világ helyzetének alakulására;

– az Egyesült Államok és a világpolitika más fontos szereplői közötti ellentmondások súlyosbodása;

– az Egyesült Államok és az Európai Unió gazdasági szankcióinak alkalmazása az Oroszországi Föderáció és néhány más ország ellen, amelyek pénzügyi és gazdasági válságokat okozhatnak, és összességében hatással lehetnek a katonai erők alkalmazásakor;

– a tömegpusztító fegyverek elterjedésének és a terroristák kezébe kerülésének egyre növekvő veszélye, ezzel együtt a terrorizmus elleni küzdelemre vonatkozó nemzetközi együttműködés bizonytalansága;

– a globális információs konfrontáció megerősödése, az illegális tevékenységek formájának megjelenése a számítógépes térben, a mesterséges intelligencia-technológiák bevezetése a hibrid háború stratégiájában, a katonai szembenállás ürbe való megjelenésének veszélye;

– a hibrid háborús információk terjesztése, amelyek célja a fasizmus, az idegengyűlölet, a szeparatizmus és az erőszakos szélsőségesesség, a vallási radikalizmus és a terrorizmus célzott támogatása, nacionalista érzések és ideológiák ösztönzése;

– az ellenőrizetlen és illegális migrációval, a kábítószer-kereskedelemmel és az emberkereskedelemmel kapcsolatos fenyegetések erősödése;

– az erőforrásokért folytatott küzdelem fokozódása, beleértve a Közel-Keleten, a Barents-tengeren és a sarkvidéki területeken, a Kaszpi-tenger medencéjében, valamint a Kaukázusban és Közép-Ázsiában;

– a nemzetközi biztonság területén az instabilitás és a bizonytalanság erőteljesé válása, az Egyesült Államok és a NATO fellépése egy globális rakétavédelmi rendszer elemeinek európai elhelyezéséért, az ún „gyors globális csapás” koncepciójának megvalósítása, az Egyesült Államok kilépésének lehetősége az INF-szerződésből és a szövetség katonai tevékenységének növelése.”⁷

⁶ Countering Hybrid Threats From Protecting Elections to a Digital Geneva Convention. <http://www.gmfus.org/events/countering-hybrid-threats-protecting-elections-digital-geneva-convention>; letöltés: 2019.01.15.

⁷ БАРТОШ, Александр: Какой будет стратегия противостояния в XXI веке. Государства стали более уязвимы перед гибридными угрозами. http://nvo.ng.ru/concepts/2019-01-11/1_1029_strategy.html; letöltés: 2019.01.15.

Marina Kucsinszkaja és Alekszandr Bartos kutatási eredményeinek összefoglalása

A szerzők eredményeire hivatkozva megállapítható, hogy általában a hibrid fenyegetések olyan formái és tartalmi eszközök, amelyeket az állam vagy az államok koalíciójának károsítására használnak a katonai erő közvetlen használata nélkül.

A fenyegetett ország a fenyegetések előrejelzése során sem tudja pontosan meghatározni tartalmukat és a kár súlyosságának lehetőségét, mértékét. Ennek eredményeképpen a hibrid fenyegetések leküzdésére irányuló cselekvések és szükséges erőforrások tervezése számos bizonytalanságot eredményez.

Olyan helyzetben, amikor az Oroszországi Föderációt fenyegető hibrid háború napjainkban és a jövőben létfontosságú tényezővé vált, az új formák és módszerek fenyegetéseinek sikeres elhárítása döntően attól függ, hogy a szakemberek képesek-e időben új ismereteket megfogalmazni az állam sebezhetőségéről a hibrid háború és a hibrid fenyegetések tárgyaként, és ezen ismeretek alapján meghatározni a stratégia irányait.

Az Oroszországi Föderáció elleni hibrid fenyegetések formájának és módszerének a kiválasztását meghatározó tényezők a következők lehetnek:

„– az állam önálló külpolitikát folytat, amelynek célja a szuverenitás és a nemzeti érdekek feltétel nélküli védelme, ellenállva az egypólusú világ létrehozására irányuló kísérleteknek;

– az értékes természeti erőforrások állapotának jelenléte és megóvása az ország területén;

– az állam befolyásának megőrzése az energiaforrások ellátásának útjain és fontos közlekedési útvonalakon, különösen a tengeri szállítás tükrében;

– az ország stratégiai helyzete, amely a szomszédjaival szembeni támadás lehetőségének alapja;

– a belső politikai helyzet instabilitásának tényezői, amelyek a hatalmi elit ellenállásával, a korrupcióval, a társadalmi-gazdasági, etnikai, vallási ellentmondásokkal, demográfiai és néhány más problémával kapcsolatosak; e problémák megoldásának kudarca, a nemzetközi terrorizmus hálózatai kialakulásának, a szeparatizmus és a szélsőséges megnyilvánulásának a lehetősége.”

Milyen következtetéseket lehet levonni mindezekből?

A hibrid háború dimenziói, színterei:

Alapvető kiterjedése az a felforgató tevékenység, amelyet az állam sérülékenységeivel szemben alkalmaznak mint fő eszközt, ami az ellenfél képességeinek megsemmisítésére, attól történő megfosztására, illetve ellenállásának megtörésére és a saját akarat rákényszerítésére irányul.

Az alkalmazott eszközök közé gazdasági, információs-lélektani ráhatások, erőszakos cselekmények, nacionalizmus felélesztése és az etnikai önmeghatározás kérdéseinek előtérbe állítása, valamint az irreguláris fegyveres alakulatok és különleges erők alkalmazása tartoznak.

Hatékony eszköznek tűnik az etnikai kisebbségek panaszainak eltűlése, például a kormányzástól, hatalomból történő kiszorításuk hangsúlyozása. A korrupció, a korrump vezetők és a diktatúra elleni küzdelem jelszavainak folyamatos hangoztatása mind az elégedetlenség gerjesztésének eszközei lehetnek. Az ilyen manipuláció erős katalizátorszerepet játszik, és a támadó fél oldaláról a szimpatizánsok bevonására, a felkelők támogatásának elnyerésére hat. Ilyen módon a hibrid háború korszerű stratégiája összehangolja a felkelők harcát a nem erőszakos, békés eszközök alkalmazásával.

A konfliktus mindent átfogó jellege mutatja, hogy amennyiben az erőszakos és békés, nem erőszakos módszereket, hatásokat az információs-lélektani technológiára támaszkodva alkalmazzák, úgy „irányított káoszt” hoznak létre.

A háború a kiéheztetési stratégiára épül, az a konfliktus állandó elhúzódására készül.

A hibrid háborúban a legtöbb nemzetközi jogi normát, például az „agresszió” meghatározását nem alkalmazzák, ilyen háborúban a front és a háterszág fogalmakat nem használják, a háborút nem hirdetik ki az ország egészére, teljes területére, az ürre vagy a kibertérre.

A hibrid háborús jelenség relatív újdonsága abban rejlik, hogy az agressziót alkalmazó állam képes egyidejűleg és egyszerre használni a létrehozott hibrid fenyegetések együttesét a fenyegetett állam sérülékenysége ellen, annak egész területén, figyelembe véve a hibrid háború nem lineáris jellegét.

A hibrid fenyegetések a politikai, katonai, gazdasági, társadalmi, információs, környezetvédelmi és infrastrukturális létesítmények állami sebezhetőségére irányulhatnak.

A hibrid háború végrehajtása során számos olyan fenyegetést alkalmazhatnak, amelyek messze túlmutatnak a katonai szférán. Az orosz kormány tárcaközi szintű stratégiai elemzésének feladata, hogy stratégiai előrejelzést és válaszokat készítsen elő az ország sebezhetősége elleni hibrid fenyegetések elleni küzdelemre.

A hibrid fenyegetések olyan módszerek és cselekvések, amelyeket együttesen használnak rendszerszerűen, és amelyek célja az ellenség sebezhetőségének felfedése. A fenyegetések leküzdésére irányuló intézkedéseket ugyanazon az alapon kell végrehajtani az ügynökségek közötti koordináció segítségével. Ugyanakkor az ilyen fenyegetések egyaránt nemzeti és nemzetközi dimenzióval rendelkeznek. Ez utóbbi a nemzetközi szintű válaszintézkedések megszervezését igényli, és megköveteli a „hibrid fenyegetések” és a „hibrid háború” közös fogalmának kialakítását is.

Az országgal szembeni hibrid háború lehetősége a legsúlyosabb veszélyt jelenti a nemzetbiztonságra. Az Oroszországi Föderáció azon képessége, hogy sikeresen ellenálljon a Nyugat hibrid agressziójának, a nemzeti erőforrások kezelésének hatékonyságán múlik.

A győztes az az állam vagy koalíció, amelynek sikerül az ellenséget a világ képének, értékeinek, érdekeinek és az erőforrások „méltányos” elosztásának megértésében elképzelni.

A hibrid fenyegetések elleni küzdelem megszervezésével kapcsolatos gyakorlati munka széles körű belső megközelítést igényel, és egy olyan központ keretében kell végrehajtani, ahol a jelenlegi és az előre jelzett hibrid fenyegetések adatait összegyűjtik és elemzik. A központot fel kell hatalmazni arra, hogy döntéseket hozzon, szervezze meg végrehajtását és fenntartsa az ellenőrzést.

Befejezés

A biztonságpolitikusok és a hadtudomány szakemberei az újszerű konfliktusok elgondolásának és céljainak újrafogalmazásáról, újraértelmezéséről vitatkoznak. A gondolkodást azonban befolyásolja az a megszerzett tapasztalat, általánosan elfogadott képesség, ami a stratégiai célok eléréséhez a nukleáris eszközök észszerű csökkentésével is elegendő. A stratégiai célok elérését célzó gondolkodás azonban más, új eszközökkel, módszerekkel végzendő kutatásokra irányul. A szakemberek a hangsúlyt az államok közötti szembenállásban meghatározó szerepet játszó nem lineáris tevékenységre helyezik, ami a diplomácia és a hadművészet alkalmazásának nagyfokú rugalmasságát, továbbá a harc eszközeinek és módszereinek sokoldalú felhasználását jelenti.

Napjainkban a nukleáris fegyverek elterjedése veszélyes mértéket öltött. A nukleáris töltetek miniatürizálása és nagy pontosságú célba juttatásának lehetősége miatt a nukleáris fegyverek alkalmazását korlátozó, tiltó egyezmények elveszítethetik jelentőségüket. Donald Trump amerikai elnök elképzelése az, hogy „az Egyesült Államok és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége között a közepes és rövid hatótávolságú rakétáik felszámolásáról szóló szerződés” felmondása erősíteni fogja a nukleáris fegyverzet elterjedését megakadályozó ellenőrzőrendszer szétesését.

Az államok közötti szembenállásban a fegyveres küzdelemből a nem erőszakos módszerekre történő átmenet tendenciája megjelenésének kérdéseit több, Alekszandr Bartos által írt publikáció elemzi. Ezekben a katonai erőszak, a technikai eszközök és a fegyverek alkalmazása az ellenfél fizikai elnyomására, az ellenfél saját akaratának megtörése képezi a háború lényegét, ami többek között meghatározó jellemzője, ismérve lesz.

Ennek hátterében a hibrid háború, az államok közötti szembenállás új formája, megjelenése áll, ami az erőszakos és a nem erőszakos nyomásgyakorló eszközök egységes keretekbe foglalt stratégiai kombináció alkalmazására, valamint a politikai, gazdasági és információs-lélektani konfliktusok állandó manipulációjára épül.

A hibrid háború stratégiája az áldozatállam kifárasztására, meggyengítésére irányul, és feltételezi tevékenységek széles spektrumát. Ezek között a katonai és az irreguláris erők egységes elgondolás szerinti alkalmazása, az adminisztratív, politikai, gazdasági, pénzügyi, kulturális, világnézeti területeken káoszteremtő műveleti terv szerint az állam normális működésének akadályozása és a katonai biztonság megbontása, szétzilálása áll.

A hibrid háború stratégiája egy sor sajátossággal jellemezhető, összességük különleges jelentőségű a konfliktus mértékének kialakításában és elmélyítésében, amely a háborút egy új formájú államközi szembenállássá alakítja, formálja.

Az adott stratégia ezt a konfliktusfajtát mint eszközt használja fel, amely így a hagyományos hadászati visszatartás eszköze lehet a jövőben.

A hibrid műveleti módok és formák eltérnek a hadtudományi irodalomban eddig megfogalmazottaktól. Azt is meg kell állapítanunk, hogy ez a műveleti mód és forma további kutatásokat igényel – a teljes feltárás érdekében – a szakemberektől.

Az általunk vizsgált orosz szakirodalom szerint a jövőben a katonai műveletek formai és tartalmi változása várható. Jellemző lesz a művelet gyors változása; újabb és újabb „szereplők” megjelenése a hadszíntéren; az információs és a technikai fölény meghatározottsága; a katonai művelettel azonos időben vagy azt megelőzően a szemben álló társadalom egészére történő infokommunikációs ráhatás, amely befolyásolhatja annak sikerét.

Az orosz katonai stratégiai gondolkodás az információs műveletek technikai és pszichológiai oldalát egymástól elkülönítve kezeli. Az 1990-es évek közepétől az információt fegyverként fogalmazták meg, miszerint a jól megválasztott információs művelet képes változásokat elérni az ellenséges információs rendszerek érzékelő és feldolgozó folyamataiban.

Az ellenség tudatának befolyásolására már korábban kidolgozták az úgynevezett „*рефлективное управление – visszaható befolyásolás, szabályozás*” elméletét, amely a döntéshozók és a döntéshozatal mellett a komplex kulturális környezetet is célba veszi. Ez a döntéshozatal alapjául szolgáló információk szisztematikus manipulálására épül, és azt feltételezi, hogy a célszemély saját elhatározásából a kezdeményező által előre eltervezett döntéseket hozza meg.

Az információszerzés és az információs tér jelentősége megváltoztatta a háború alapelveit, fogalmazott 2013-ban Valerij Geraszimov vezérkari főnök, és hozzátette, hogy az aszimmetrikus módszerek semlegesíthetik az ellenség katonai fölényét. A katonai célok elérhetőek távoli, kontaktus nélküli háborúban is, amelyekben a stratégiai, műveleti és harcászati, illetve a támadó és a védelmi harctevékenységek közötti határvonal elmosódik.

A mai orosz stratégiai gondolkodásra jellemző az információ puha fegyverként történő alkalmazása a tömegek befolyásolása érdekében, aminek fontos eszközei az orosz nyelvű médiumok, elsősorban kereskedelmi televíziós csatornák.

A hibrid katonai műveleti forma egyik jellegzetessége, hogy – mivel integrálja a hagyományos és a nem hagyományos formákat és erőket – jóval összetettebb, ugyanakkor a gyors kiterjesztésnek köszönhetően a válság folyamata rendkívül gyorsan eléri a tetőfokát. Így a jelenleg alkalmazott és a gyakorlatban bevált döntéshozatali és válságkezelési modelleket csak korlátozottan, vagy egyáltalán nem vagyunk képesek kellő időben és kellő hatékonysággal alkalmazni.

Többen félnek, félünk a modern kor katonai műveleteinek magyarázatától, éppen a kudarc vagy a vita miatt. Különösen fontosnak tartjuk – más kutatókkal ellentétben – az orosz nyelvű szakirodalom megismerését, az ott leírtak közreadását. A tanulmány szerzőinek véleménye: mi az érvekkel és eredményekkel alátámasztott szakmai vitát fontosnak tartjuk, mert az hozzájárul a hadtudomány, a magyar hadtudomány fejlődéséhez.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- БАРТОШ, Александр: Гибридная война становится новой формой межгосударственного противоборства.
<https://topwar.ru/112955-gibridnaya-voyna-stanovitsya-novoy-formoy-mezhgosudarstvennogo-protivoborstva.html>; letöltés: 2019.01.15.
- БАРТОШ, Александр: Гибридная война: интерпретации и реальность.
<https://topwar.ru/100814-gibridnaya-voyna-interpretacii-i-realnost.html>; letöltés: 2019.01.15.
- БАРТОШ, Александр: Какой будет стратегия противостояния в XXI веке. Государства стали более уязвимы перед гибридными угрозами.
http://nvo.ng.ru/concepts/2019-01-11/1_1029_strategy.html; letöltés: 2019.01.15.
- БАРТОШ, Александр: Серая зона – театр гибридной войны. Государства предпочитают вести войны нового поколения преимущественно чужими руками.
http://www.ng.ru/armies/2018-08-06/7_7282_zone.html; letöltés: 2019.01.15.
- БАРТОШ, Александр: Гибридные угрозы и особенности войны нового типа. Только многосторонние усилия способны остановить скатывание в пропасть очередной мировой катастрофы.
http://nvo.ng.ru/nvo/2018-08-10/1_1008_hybrid.html; letöltés: 2019.01.15.
- Countering Hybrid Threats From Protecting Elections to a Digital Geneva Convention.
<http://www.gmfus.org/events/countering-hybrid-threats-protecting-elections-digital-geneva-convention>; letöltés: 2019.01.15.
- Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars. U.S. Naval Institute, November 2005.
<http://milnewstbay.pbworks.com/f/MattisFourBlockWarUSNINov2005.pdf>; letöltés: 2019.01.15.
- HOFFMAN, Frank G.: Hybrid vs. compound war.
<http://armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war/>; letöltés: 2016.08.10.
- КУЧИНСКАЯ, Марина Евгеньевна: Феномен гибридизации современных конфликтов: отечественный и западный военно-политический дискурс.
<https://riss.ru/images/pdf/journal/2018/6/10.pdf>; letöltés: 2019.01.15.
- Туман гибридной войны. Неопределенности и риски в современных военных конфликтах.
http://nvo.ng.ru/nvo/2018-08-31/1_1011_fog.html; letöltés: 2019.01.15.
- Влияние кибероружия на стратегическую стабильность в XXI веке.
<https://carnegie.ru/commentary/78033>; letöltés: 2019.01.15.

**AZ ÉSZAKI REGIONÁLIS BIZTONSÁGI
KOMPLEXUM ÉS AZ ÉSZAKI-SARKVIDÉKI TANÁCS**

Az Északi-sarkvidék biztonsági környezetét vizsgálva feltűnik, hogy a nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó kutatók a régiót ritkán mutatják be egységes rendszerként, a legtöbbször csak a kapcsolódó régiók peremterületének tekintik, ahol legfeljebb az érintett államok és államcsoportok gazdasági vagy politikai törekvései jelennek meg. Az északi régió azonban – mint perspektivikusan önálló biztonságpolitikai entitás – egyre inkább helyet követel magának a nemzetközi kapcsolatok rendszerében. Az Északi-sarkvidéki Tanács megfelelő fórumot kínál az érintett államok számára, hogy érdekeiket egyeztetve, közösen oldják meg a vitás kérdéseket, illetve megoldást találjanak a térség gazdasági, ökológiai és egyéb biztonsági kihívásaira. Tanulmányunkban Barry Buzan regionális biztonsági komplexum elmélete alapján vizsgáljuk a régiót, bemutatjuk az Északi-sarkvidéki Tanács létrejöttét, felépítését és működését, illetve a szektorelméletre támaszkodva felmérjük azokat a területeket, ahol az Északi-sarkvidéki Tanács a regionális együttműködés megfelelő keretét nyújthatja.

A biztonság értelmezése és a koppenhágai iskola szektorelmélete

A biztonságban nincs széles körben elfogadott definíciója, de az egyik legtöbbször idézett értelmezése szerint a fenyegetettség hiányát, illetve a fenyegetés elhárításának képességét jelenti.¹ A biztonság nem statikus, hanem dinamikusan változik a külső körülmények hatására, továbbá szintekre és szektorokra bontható. A biztonsággal foglalkozó kutatók maguk is megosztottak a biztonság dimenzióinak meghatározásában, egy általánosan elfogadott modell vitákat válthat ki.

Az 1. ábrán – Kristian Átland tanulmánya² alapján – egy leegyszerűsített koordinátarendszerben tüntetjük fel a biztonság dimenziójának szintjeit és szektorait. Gazdag Ferenc fentebb idézett tanulmánykötete a relatív biztonság legalacsonyabb szintjeként a lokális, azaz a helyi biztonságot jelöli meg,³ úgy vélem azonban, hogy a személyes (humán) szint bevonásával egyrészt teljesebb spektrumot fogunk át, másrészt a tanulmány tárgyát képező regionális biztonsági szint behatárolása egybeesik mindkét megközelítés esetében.

---

¹ GAZDAG Ferenc (szerk.): Biztonsági tanulmányok – Biztonságpolitika. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2011. p. 22.

² ÁTLAND, Kristian: The European Arctic after the Cold War. How can we analyze it in terms of security? Forsvarets forskningsinstitutt/Norwegian Defence Research Establishment (FFI), 2 February 2007.
<https://www.ffi.no/no/Rapporter/07-00344.pdf>; letöltés: 2018.06.14.

³ GAZDAG Ferenc (szerk.): Biztonsági tanulmányok – Biztonságpolitika. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2011. p. 15.

			Globális	
			Regionális	
			Állami	
<i>Környezeti</i>	<i>Gazdasági</i>	<i>Katonai</i>	<i>Politikai</i>	<i>Társadalmi</i>
			Közösségi	
			Személyes	

1. ábra. A biztonság dimenzióinak szintjei és szektorai

A biztonság szektorális elméletét Barry Buzan 1983-as könyvében (Emberek, államok és félelmek: A nemzeti biztonsági probléma a nemzetközi kapcsolatokban⁴) írta le, majd a nevével fémjelzett koppenhágai iskolában⁵ dolgozta ki részletesen. A Buzan által lefektetett öt szektorhoz később továbbiak járultak (pl. humán, kulturális), amelyek levezethetők az eredeti szektorokból, illetve szoros összefüggésben állnak velük.

A nemzetközi kapcsolatok történetében a hidegháború végéig a biztonság az államhoz és annak legfőbb szervezeteihez kapcsolódott, és szinte elválaszthatatlan volt a központi hatalomtól. Az államhatalmat megtestesítő vezetők (uralkodók, politikai vezetők és testületek) feladata volt az adott állam területének, önrendelkezésének védelme, polgári létbiztonságának szavatolása. Az államok fennmaradásuk, fejlődésük és társadalmi berendezkedésük, azaz belső hatalmi viszonyaik megőrzése érdekében a biztonságuk növelésére törekedtek, ennek érdekében önálló védelmi képességeket fejlesztettek ki, illetve szövetségeket kerestek, akikkel erőforrásaikat egyesítve saját érdekérvényesítő képességeiket is megnövelhették. Az állam a túlélése érdekében saját maga alá rendelte a biztonság alsóbb szintjeit, illetve szuverenitása megőrzéséért kilépett területi keretei közül és a biztonság szélesebb, regionális vagy transznacionális szintjén is törekedett érdekei érvényesítésére, értékei közvetítésére.

A regionális biztonsági komplexumok elmélete

A regionális biztonsági komplexumok elmélete először szintén Barry Buzan 1983-ban megjelent, korábban említett „Emberek, államok és félelmek” című publikációjában jelent meg a biztonság állami és nemzetközi szintje közötti értelmezési tartományának tanulmányozására.

⁴ BUZAN, Barry: People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations. ECPR Press, 2007.

⁵ Copenhagen Peace Research Institute (COPRI). A dán parlament alapított intézmény, amelynek több munkatársa, köztük Barry Buzan, Ole Wæver és Jaap de Wilde is a biztonság társadalmi aspektusait kutatta, és az általuk kidolgozott egységes megközelítés a nemzetközi kapcsolatok tudományterületén a „koppenhágai iskola” összefoglaló jelzöt kapta. Főbb elméleti eredményeik közé tartozik a biztonsági szektorok, a biztonságiasítás (szekurizáció) és a regionális biztonság, illetve a regionális biztonsági komplexumok fogalomkörének megteremtése és leírása.

Buzan szerint biztonsági komplexumok olyan országcsoportok között jönnek létre, amelyek fő biztonsági fenyegetettségei és veszélypercepciói nagyjából megegyeznek, bár nemzeti biztonsági kérdésekben önálló politikát folytatnak. Ezek az országok különleges hatalmi együttműködési formát hoznak létre, amelyben háttérbe szorul, hogy az érintett felek baráti vagy ellenséges kapcsolatot ápolnak-e egymással.⁶ A regionális biztonsági komplexumon belül nem feltétlenül érvényesülnek a hatalmi viszonyok, inkább az egymásra utaltság és az együttműködés jellemzik őket.

A hidegháborút követően a nemzetközi kapcsolatokban is új megközelítéseket kerestek az államok kapcsolatrendszerének leírására, az integráció és a kooperáció mélységének objektív mérésére. Buzan koncepciója megfelelőnek tűnt a bipoláris világrendszer multipolárisává válásával kialakuló nemzetközi rendszer modellezésére. 1991-ben jelent meg Buzan vitairata „A globális biztonság új rendszerei a huszonegyedik században”⁷ címmel, amelyben a poszthidegháborús korszak első válsága, az öbölháború kapcsán felveti, hogy át kell értékelni a nemzetközi kapcsolatok addigi elméleti téziseit, mivel a korábbi meghatározások (harmadik világ, Észak-Dél, Kelet-Nyugat) egy része értelmetlenül vált, vagy elmosódtak az egyértelmű határvonalak.

Buzan a regionális biztonsági komplexumok elméletének megalkotásával egyértelműen a multipolaritás mellett foglalt állást a paradigmaváltás időszakában, amikor sokan az Amerikai Egyesült Államok által dominált unipoláris világrendet látták születendőben. Buzan azonban – ebben nyilván közrejátszottak európai gyökerei, és az, hogy európai tudományos intézetekben dolgozott⁸ – kifejtette, hogy több hatalmi centrum kialakulásával a világ több kapcsolódási, csatlakozási pontot kínál a periféria országainak.⁹

A regionális biztonsági komplexumok elmélete három fő korszakra bontja a rendszer értelmezési időszakát:

1. 1500-tól 1945-ig: a nagy földrajzi felfedezések és az azt követő interakciós időszak, amikor a régiók – részben az őket ért külső behatások, hódítási törekvések következményeként – felfedezték közös mozgásterüket, identitásukat és együttműködési lehetőségeiket;

---

⁶ BALOGH István – HÁDA Béla – VARGA Gergely: Introduction – The Concept of Regional Security Complexes. In: HÁDA Béla – RÓZSA Erzsébet N. – TÁLAS Péter (szerk.): Regional security studies. Nemzeti Közszerzői Intézet, Budapest 2016. p.13.

⁷ BUZAN, Barry: New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century. International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 67, No. 3 (Jul., 1991). pp. 431–451. http://home.sogang.ac.kr/sites/jaechun/courses/Lists/b7/Attachments/10/New%20Patterns%20of%20Global%20Security%20in%20the%20TwentyFirst%20Century_Buzan.pdf; letöltés: 2018.06.14.

⁸ Barry Buzan Londonban született 1946-ban, de szülei 1954-ben Kanadába költöztek. 1968-ban a Brit Kolumbiai Egyetemen végzett, 1973-ban a Londoni Gazdasági Iskolán (London School of Economics) doktorált. 1998 és 2002 között a COPRI igazgatója volt, közben 1995-től a Westminster Egyetemen kutatott. Dolgozott más európai egyetemeken is, és Japánban is eltöltött egy évet.

⁹ BUZAN, Barry: New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century. International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 67, No. 3 (Jul., 1991). pp. 431–451. http://home.sogang.ac.kr/sites/jaechun/courses/Lists/b7/Attachments/10/New%20Patterns%20of%20Global%20Security%20in%20the%20TwentyFirst%20Century_Buzan.pdf; letöltés: 2018.06.14.

2. 1945–1990: a hidegháború, amikor a bipoláris világban a két szuperhatalom ideológiai szembenállása kivetült más régiókra is. Ez alapvetően katonai biztonsági vetülettel bírt, az Amerikai Egyesült Államok a NATO mintájára regionális védelmi szervezetek létrehozását szorgalmazta (SEATO,¹⁰ CENTO,¹¹ ANZUS¹²), míg a Szovjetunió a földrajzilag elszórtan elhelyezkedő „baráti” (a szövetségi szintet gyakran el sem érő) államoknak közvetlen katonai segítséget nyújtott, ami fegyverrendszereket, felszerelést, kiképzést és természetesen katonai tanácsadók delegálását jelentette;

3. 1990 után az unipoláris–multipoláris transzformáció korszaka, amiben a regionális együttműködés, önszerveződés és integráció került előtérbe, új teret nyitva a regionális biztonsági komplexumok kialakulása számára.

Buzan szerint a két szuperhatalom dominálta bipolaritást több regionális hatalom körül kialakuló biztonsági komplexumok váltják fel. A regionális hatalmak földrajzi helyzetük és közös történelmük alapján jóval közelebb állnak a környező államokhoz, ezért kevésbé erőszakos módon érvényesítik befolyásukat felettük, illetve nem törekszenek ideológiailag maguk alá rendelni őket, ahogy azt tették a hidegháborús nagyhatalmak.

Buzan a feltörekvő regionális hatalmak és földrajzi elhelyezkedésük alapján felvázolta a regionális biztonsági komplexumok térképét (2. ábra). A fejlett államok és a nagyhatalmak körül viszonylag stabil regionális biztonsági komplexumokat ír le, ilyen az észak-amerikai (vezető hatalom az Amerikai Egyesült Államok), az európai (Európai Unió), a posztsovjjet (Oroszország), valamint az ázsiai szuperkomplexum északi részén (Kína és kisebb mértékben Japán) elhelyezkedők. Teljes értékű, bár regionális hatalmak körül szerveződő biztonsági komplexumok jönnek létre Dél-Amerikában (Brazília és perspektivikusan Argentína), Dél-Ázsiában (India), Kelet-Ázsiában¹³ (Ausztrália és a térség gazdaságilag jelentős államai), Dél-Afrikában (Dél-afrikai Köztársaság) és a Közel-Keleten (arab államok).

Buzan nyugati biztonságfelfogáson alapuló megközelítéséből fakadó tanácsstalanságát vagy az elmélet „fehér foltjait” jelzi, hogy nem tudta egységes regionális biztonsági komplexumba foglalni a közel-keleti és a dél-afrikai térség közé eső, etnikailag és kulturálisan a végletekig megosztott, és a biztonság minden szektorában létbizonytalanságban élő közép-afrikai régiót. A szétcsúszó, életképtelen és súlyos gondokkal küzdő államok között nem található olyan regionális hatalom, amely körül kialakulhatna tartós regionális biztonsági komplexum. Buzan a „gordiuszi csomót” úgy vágta át, hogy az afrikai kontinens középső harmadát protokomplexumokra bontotta, amelyek később potenciálisan kialakuló valós lokális rendszerek „előképének” tekinthetők.

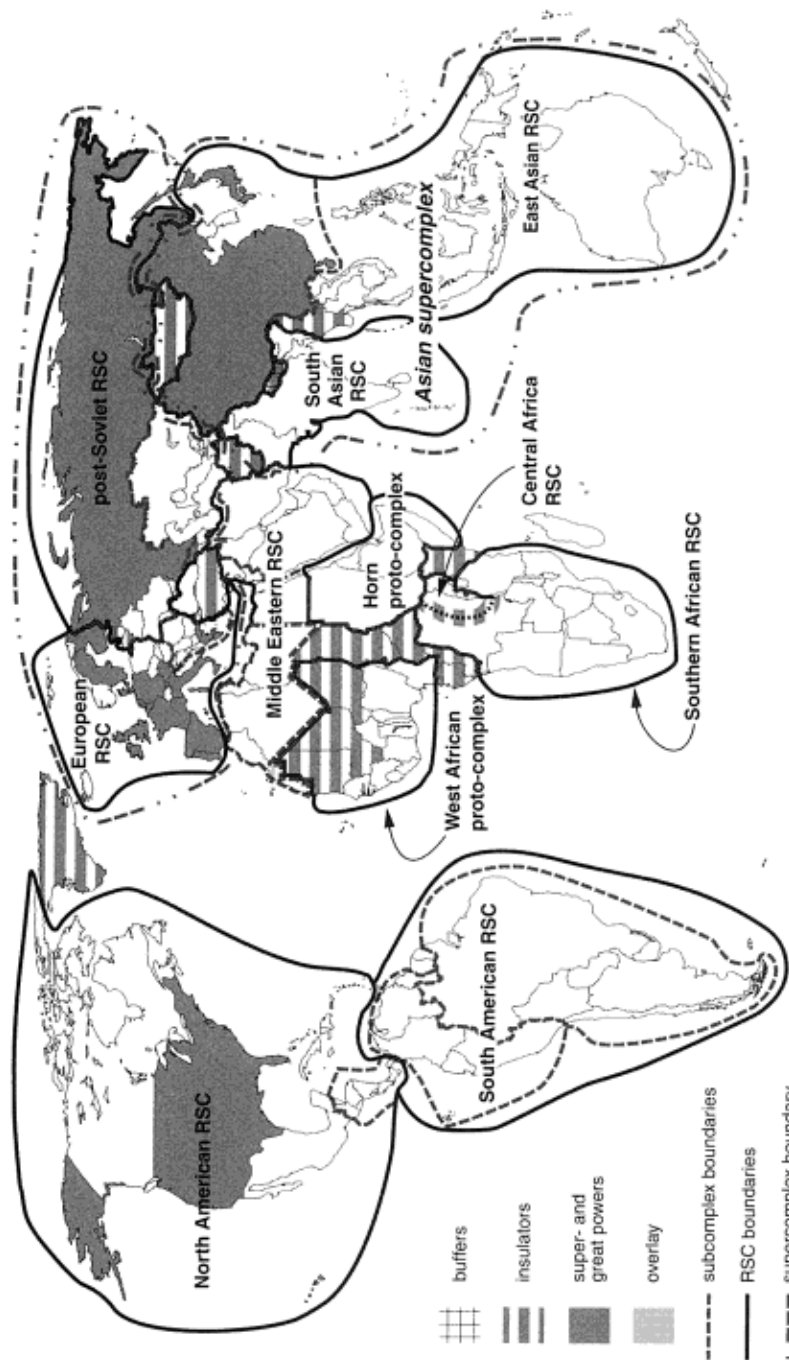
---

¹⁰ Southeast Asia Treaty Organization – Délkelet-ázsiai Szerződés Szervezete.

¹¹ Central Treaty Organization – Központi Szerződés Szervezete.

¹² Ausztrália, Új-Zéland és az Amerikai Egyesült Államok háromoldalú, védelmi célú nemzetközi együttműködése.

¹³ A térséget a szakirodalom Délkelet-Ázsiának jelöli.

2. ábra. A hidegháború utáni regionális biztonsági komplexumok térképe.
<https://thepolicytensor.files.wordpress.com/2011/11/rsas.png>; letöltés: 2018.06.14.

Az eredeti ábra elérhetősége: BUZAN, Barry – WÆVER, Ole (edit.): Regions and Powers: The Structure of International Security. Cambridge University Press. Cambridge, 2004.

Nigéria sokáig a térség meghatározó államának tűnt, amely nyersanyagkészletei, népessége és területi nagysága alapján rendelkezett azokkal a tulajdonságokkal, hogy a térség középhatalmaként akár regionális biztonsági komplexum központi elemévé váljon. Az állandósuló belpolitikai válság, a Boko Haram terrorszervezet¹⁴ térnyerése az ország északi részein azonban beláthatatlan időre megakasztotta az ország konszolidációs folyamatát, ezzel pedig az esélyét annak, hogy helyreállítsa vezető szerepét a térségben.

Fontos megjegyezni, hogy a regionális biztonsági komplexumok természetük révén intézményi keretek létrehozására törekuszenek, amelyek megteremtik a regionális együttműködés formáit. Ezek az intézmények lehetnek átfogó politikai (pl. EU) vagy biztonsági szervezetek, illetve gazdasági társulások (pl. NAFTA), de a régiók egyedisége okán ezeket nem lehet uniformizálni, hiszen mindegyik magán viseli a létrehozó államok és a létrehozását indokló szükségszerűségek jegyeit. Ezek az intézmények nem feltétlenül képezik le az adott regionális biztonsági komplexum földrajzi behatároltságát, annál szűkebbek vagy azon túlmutatóak is lehetnek (pl. NATO vagy EBESZ).

Az afrikai kontinens mind regionális tagozódásában, mind intézményeiben az egyik legszínesebb, hiszen a teljes értékű (dél-amerikai), az „interkontinentális” (közel-keleti), a pre- és protokomplexumokon keresztül a buzani regionális biztonsági komplexumok szinte összes típusát megtaláljuk itt. A regionális nemzetközi szervezetek ennek megfelelően szintén kontinensszerte behálózák az országcsoportokat. A teljes kontinenst átfogó Afrikai Unió túl a biztonság több szektorát is érintő koordinációs tevékenységet fejtenek ki olyan jelentős regionális szervezetek, mint az ECOWAS,¹⁵ amely a nyugat-afrikai protokomplexumot fedi le, vagy az IGAD,¹⁶ amely viszont a Horn-foki prekomplexummal mutat nagyfokú átfedést, és amelyek regionális biztonsági komplexum létrejötte esetén megfelelő intézményi keretet nyújthatnak az érintett országok együttműködésében.¹⁷

---

¹⁴ 2002-ben alapított iszlamista szervezet, amely 2014-ben csatlakozott az Iszlám Államhoz, és 2015-ben felvette a Wilayat Gharb Afriqiyya megnevezést.

Counter Extremism Project: Boko Haram. <https://www.counterextremism.com/threat/boko-haram>, letöltés: 2018.06.16.

¹⁵ Economic Community of West African States, 1975-ben létrehozott, 15 nyugat-afrikai országot (Benin, Bissau-Guinea, Burkina Faso, Elefántcsontpart, Gambia, Ghána, Guinea, Libéria, Mali, Niger, Nigéria, Sierra Leone, Szenegál, Togo, Zöld-foki-szigetek) tömörítő regionális gazdasági együttműködési szervezet.

¹⁶ Intergovernmental Authority on Development, 1986-ban hat állam által létrehozott (alapító államai: Dzsibuti, Etiópia, Kenya, Szomália, Szudán, Uganda) és 2011-ben nyolctagúvá (Eritrea, Dél-Szudán) bővült regionális gazdasági együttműködési szervezet.

¹⁷ DOKKEN, Karin: State responses to transnational challenges: The evolution of regional security organisations in Africa. In: HARPVIKEN, Kristian Berg (ed.): Troubled Regions and Failing States: The Clustering and Contagion of Armed Conflicts. Comparative Social Research, Volume 27, Emerald Group Publishing Limited, 2010. pp. 333–354.

[https://www.emeraldinsight.com/doi/abs/10.1108/S0195-6310\(2010\)0000027017](https://www.emeraldinsight.com/doi/abs/10.1108/S0195-6310(2010)0000027017); letöltés: 2018.06.17.

Alyson J. K. Bailes és Andrew Cottey, a SIPRI¹⁸ kutatói tanulmányukban¹⁹ átfogó táblázatot készítettek azokról a regionális szervezetekről, amelyek biztonsági vonatkozású funkciókkal is rendelkeztek. A felsorolt szervezetek földrajzi elhelyezkedése alátámasztja Buzan elméletét a regionális biztonsági komplexumokról, és azt a feltevésünket is, hogy ezek az alrendszeres intézményesülésre törekuszenek. A táblázatba foglalt szervezetek alapítási éve pedig szintén igazolja, hogy a hidegháború utáni időszakban, a kilencvenes években nagy számban jöttek létre ezek az intézmények, amelyek sokszor az alapítók eredeti politikai-gazdasági együttműködésre irányuló szándéka ellenére – vagy amellet – a biztonság más szektoraiban is a tagországok egyeztető fórumaivá váltak.

Szervezet	Alapítás éve	Tagok száma ²⁰	Website
Afrika			
African Union (AU)	2001	53	www.africa-union.org
Common Market for Eastern and Southern Africa (COMESA)	1994	20	www.comesa.int
Community of Sahel-Saharan States (CEN-SAD)	1998	23	www.cen-sad.org
East African Community (EAC)	1999	3	www.eac.int
Economic and Monetary Community of Central Africa (CEMAC)	1998	6	www.cemac.cf
Economic Community of West African States (ECOWAS)	1975	15	www.ecowas.int
Intergovernmental Authority on Development (IGAD)	1996	7	www.igad.org
Mano River Union	1973	3	
Southern African Development Community (SADC)	1992	14	www.sadc.int
Amerika			
Andean Community of Nations (Andean Pact)	1969	5	www.comunidadandina.org
Caribbean Community (CARICOM)	1973	15	www.caricom.org
Central American Integration System (SICA)	1991	7	www.sgsica.org
Latin American Integration Association (LAIA)	1980	12	www.aladi.org
MERCOSUR (Southern Common Market)	1991	4	www.mercosur.int
North American Free Trade Agreement (NAFTA)	1994	3	www.nafta-sec-alena.org
Organization of American States (OAS)	1948	35	www.oas.org
Rio Group	1987	19	

¹⁸ Stockholm International Peace Research Institute.

¹⁹ BAILES, Alyson J. K. – COTTEY, Andrew: Regional security cooperation in the early 21st century. SIPRI Yearbook 2006: Armaments, Disarmament and International Security. <https://www.sipri.org/sites/default/files/YB06ch04.pdf>; letöltés: 2018.06.17.

²⁰ A felsorolt regionális szervezetek tagországainak száma a 2005-ös állapotot vagy a szervezet megszűnése évének adatait tükrözi.

Szervezet	Alapítás éve	Tagok száma ²⁰	Website
Ázsia			
Australia, New Zealand, United States (ANZUS) Security Treaty	1951	3	
Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC)	1989	21	www.apec.org
Association of South East Asian Nations (ASEAN)	1967	10	www.aseansec.org
ASEAN Regional Forum (ARF)	1994	25	www.aseanregionalforum.org
ASEAN Plus Three (APT)	1997	13	www.aseansec.org/16580.htm
Conference on Interaction and Confidence-building measures in Asia (CICA)	1992	17	www.kazakhstanembassy.org.uk/cgi-bin/index/128
Economic Cooperation Organization (ECO)	1985	10	www.ecosecretariat.org
Pacific Community	1947	26	www.spc.org.nc
Pacific Islands Forum	1971	16	www.forumsec.org.fj
Shanghai Cooperation Organization (SCO)	2001	6	www.sectsc.org
South Asian Association for Regional Co-operation (SAARC)	1985	8	www.saarc-sec.org
Európa (euroatlanti intézmények)			
Arctic Council	1996	8	www.arctic-council.org
Baltic Council	1993	3	
Barents Euro-Arctic Council (BEAC)	1993	7	www.beac.st
Organization of the Black Sea Economic Cooperation (BSEC)	1992	12	www.bsec-organization.org
Central European Initiative (CEI)	1989	17	www.ceinet.org
Collective Security Treaty Organization (CSTO)	2003	6	http://www.odkb.gov.ru
Commonwealth of Independent States (CIS)	1991	11	www.cis.minsk.by
Council of the Baltic Sea States (CBSS)	1992	12	www.cbss.st
Council of Europe	1949	46	www.coe.int
European Union (EU)	1951	25	europa.eu.int
North Atlantic Treaty Organization	1949	26	www.nato.int
Euro-Atlantic Partnership Council (EAPC)	1997	46	www.nato.int/issues/eapc/
Nordic Council	1952	5	www.norden.org
Organization for Security and Co-operation in Europe	1973	55	www.osce.org
Stability Pact for South Eastern Europe	1999	40	www.stabilitypact.org
Southeast European Cooperative Initiative (SECI)	1996	12	www.secnet.info
Visegrad Group (V4)	1991	4	www.visegradgroup.org
Western European Union (WEU)	1954	10	www.weu.int

Szervezet	Alapítás éve	Tagok száma ²⁰	Website
Közel-Kelet			
Arab League	1945	22	www.arableagueonline.org
Arab Maghreb Union	1989	5	www.maghrebarabe.org
Council of Arab Economic Unity	1964	10	www.caeu.org.eg
Gulf Cooperation Council (GCC)	1981	6	www.gcc-sg.org
Organization of the Islamic Conference (OIC)	1971	57	www.oic-oci.org

1. táblázat. Regionális szervezetek és csoportok biztonsági funkciókkal²¹

Mező András 2015-ben megjelent tanulmányában²² kategorizálja és dinamikájukban vizsgálja a regionális biztonsági komplexumokat. Egy rendkívül szemléletes ábrán (3. ábra) leírja, hogy a meglévő komplexumok perifériáin szubkomplexumok, érintkezési vonalaik, átfedéseik mentén pedig ütközőzónák alakulnak ki.

A tanulmány tárgyát képező északi-sarkvidéki régió a buzani felosztás szerinti három regionális biztonsági komplexum északi határa mentén fekszik, és nem képez önálló komplexumot. A biztonság dinamizmusa és az átfedések tágabb értelmezésével azonban arra a megállapításra juthatunk, hogy az Északi-sarkvidéket önálló regionális biztonsági komplexumként vizsgálhatjuk.

A regionális biztonsági komplexumok elméletének kidolgozása során felvázolt földrajzi felosztást elfogadó kutatók számos elemzést publikáltak a három északi „találkozó” komplexum vonatkozásában.

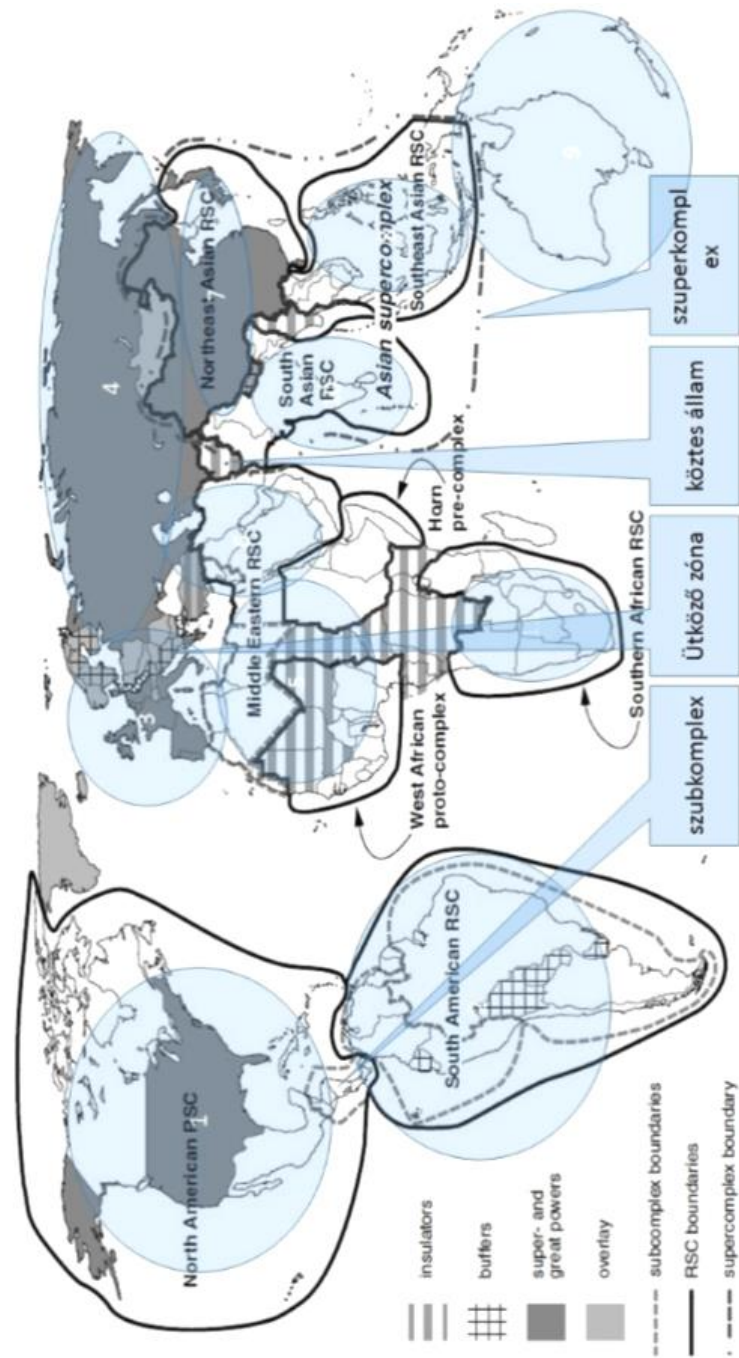
A leghosszabb északi-sarkvidéki partszakasszal, és ennél fogva a legnagyobb területi érintettséggel rendelkező Oroszország szakirodalma a régiót alapvetően a posztszovjet térség északi peremterületeként értelmezi, amely a hidegháborús fegyverkezési hajszája és nukleáris versenyfutás terepe volt. A Szovjetunió széthullását követő közel két évtizedben háttérbe szorult, az egykori katonai objektumok egy részét elhagyták, állapotuk leromlott. A régió egykor gazdaságilag kiemelt jelentőségű településeit és a kedvezményeket élvező zárt városokat tömegesen hagyták el a korábban ott élők. Az északi-tengeri útvonal hajózhatósági időszakának kibővülése és Oroszország éledező nagyhatalmi ambíciói azonban 2010-től fokozatosan a régió felé fordították az orosz politikai vezetés figyelmét.^{23, 24}

²¹ BAILES, Alyson J. K. – COTTEY, Andrew: Regional security cooperation in the early 21st century. SIPRI Yearbook 2006: Armaments, Disarmament and International Security. <https://www.sipri.org/sites/default/files/YB06ch04.pdf>; letöltés: 2018.06.17.

²² MEZŐ András: Az európai regionális biztonsági komplexum. Felderítő Szemle, XIV. évfolyam 2. szám, 2015. június. pp. 5–43. <http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2015-2.pdf>; letöltés: 2018.06.14.

²³ KALLÓ László – DEÁK Anita: Az Északi-sark – a „versenyfutás” kezdete. Felderítő Szemle, X. évfolyam 1–2. szám 2011. március–június. pp. 43–64. <http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2011-1-2.pdf>; letöltés: 2018.06.16.

²⁴ KOÓS Gábor – SZTERNÁK György: Az Északi-sark geopolitikai és geostratégiai jelentősége – orosz szemmel. Szakmai Szemle, 2017/2. szám. pp. 5–23. http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2017_2_szam.pdf; letöltés: 2018.06.16.

3. ábra. A hidegháború utáni regionális biztonsági komplexumok térképe.
 MEZŐ András: Az európai regionális biztonsági komplexum. Felderítő Szemle, XIV. évfolyam 2. szám, 2015. június. pp. 5–43.
<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2015-2.pdf>; letöltés: 2018.06.14.

A szerző Buzan és Wæver eredeti ábráját látta el magyar nyelvű kiegészítésekkel.

Az északi régió továbbra is periferikusan jelenik meg az orosz geopolitikai gondolkodásban, bár az eurázsiai irányvonal vezető teoretikusa, Alekszandr Dugin nyíltan hirdeti az Északi-sarkvidék orosz meghódítását, esetében ez azonban összemosódik az orosz birodalmi küldetésstudattal, és gazdasági indokokkal kevésbé alátámasztott.²⁵

Az Amerikai Egyesült Államok a második világháborút követően a nyugati világ vezető hatalmává vált, katonai-biztonsági érdekeit regionális szervezeteken keresztül (NATO, SEATO, ANZUS) érvényesítette, közvetlen környezetében pedig a regionális együttműködést (NAFTA) gazdasági előnyök érdekében használta fel. 9/11, valamint néhány környezeti katasztrófa (a Katrina és a Rita hurrikánok) – és az azok következményeinek elhárítása során érkező külső segítség – azonban az akkori kormányzatokat ráébresztette, hogy a regionális együttműködés fejlesztése segíthet hasonló típusú biztonsági kihívások kezelésében.²⁶ Az új típusú kihívások elleni válaszok megtalálása mellett az amerikai adminisztráció kidolgozta az ország stratégiáját az északi-sarkvidéki régió vonatkozásában is. Donald Trump elnöksége alatt azonban nagyfokú tanácstalanság uralkodik a megkezdett regionális politika folytatását illetően, amit mindennél jobban jellemez, hogy az eredeti dokumentum már csak az előző elnök alatt készült összes iratot tartalmazó elektronikus archívumból érhető el.²⁷

A „tágabb északi térség” (Greater Nordic Space) észak-európai megközelítése elsősorban a skandináv országokat foglalja magába. Földrajzi elhelyezkedésük révén közvetlenül érintetté teszi őket, és a történelem során országaik az európai nagyhatalmak, Nagy-Britannia, Németország és Oroszország közötti hatalmi egyensúly sajátságos terepét képezték. A feléledő orosz nagyhatalmi ambíciók, a 2014-es ukrajnai események és a balti államok növekvő biztonsági fenyegetettségérzete arra készíteti a skandináv országokat, hogy újragondolják biztonsági helyzetüket az új körülmények között. Henrik Breitenbauch,²⁸ a Koppenhágai Egyetem kutatója egy tanulmányában – Buzan regionális biztonsági komplexum elméletének felhasználásával – azt fogalmazta meg, hogy az új orosz külpolitikai irányvonal arra kényszeríti a térség országait, hogy egy megerősített „tágabb északi térségi” politikai régiót hozzanak létre az európai–orosz regionális biztonsági komplexum peremén.

---

²⁵ DUGIN, Alekszander: Last War of the World-Island. The Geopolitics of Contemporary Russia. Arktos, London, 2015.

http://www.academia.edu/33164081/Alexander_Dugin_Last_War_of_the_World_Island_The_Geopolitics_of_Contemporary_Russia_Arktos; letöltés: 2018.06.16.

²⁶ KILROY, Richard J. – SUMANO, Abelardo Rodríguez – HATALEY, Todd S.: North American Regional Security: A Trilateral Framework?, Lynne Rienner Publishers website, 2013. <https://www.rienner.com/uploads/5061cb090d246.pdf>; letöltés: 2018.06.17.

²⁷ National Strategy for the Arctic Region. White House, May 2013. https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/nat_arctic_strategy.pdf; letöltés: 2017.11.06.

²⁸ BREITENBAUCH, Henrik: Geopolitical Geworfenheit: Northern Europe After the Post-Cold War. Journal of Regional Security, Vol. 10, No. 2, 2015. pp. 113–133. https://static-curis.ku.dk/portal/files/159426687/Breitenbauch_Henrik_Geopolitical_Geworf.pdf; letöltés: 2018.06.13.

Breitenbauch a létrehozandó regionális tömörülésben látja megvalósíthatónak, hogy a skandináv államok a biztonsági integráció és a politikai integráció kettőssége alatt álljanak ellen a dolgozata címében szereplő kifejezés Geworfenheit (kivetettség), azaz a nagyhatalmi játszmák alanyává válásának a periférián. A biztonsági integráció sajátos formájának megtalálása megoldást jelenthet a skandináv államok jelenlegi eltérő euroatlanti integrációs beágyazottságára, amikor Finnország és Svédország EU-tag, de nem NATO-tag, Norvégia (és Izland) NATO-tag, de nem EU-tag, Dánia NATO- és EU-tag, de nem vesz részt az utóbbi katonai műveleteiben.

A korábban említett Kristian Åtland négy elméleti megközelítés alapján vizsgálta az európai északi-sarkvidéki régiót a hidegháború utáni korszakban. A stratégiai tanulmányok, a biztonságiasítási elmélet,²⁹ a regionális biztonsági komplexumok elmélete és a humán biztonság szempontjai alapján arra a következtetésre jutott, hogy a koppenhágai iskola által megteremtett elméleti alapok a legmegfelelőbbek a kérdés teljes körű vizsgálatához.

A tanulmányom alapvető feltevése tehát, hogy az Északi-sarkvidék vizsgálható mint regionális biztonsági komplexum, bár a szintje (pre-, proto- vagy teljes értékű) további vita tárgyát képezheti. Az általam választott modell eltér a buzani klasszikus változattól abban, hogy több nagyhatalom is részese a régióknak (Amerikai Egyesült Államok és Oroszország teljes mértékben, míg az Európai Unió a skandináv államok egy részén keresztül), ami egy koncentrikus felépítés helyett hatalmi egyensúlyt feltételez a komplexumon belül. Oroszország területi túlsúlyát ellensúlyozza a többi érintett állam viszonylagos ideológiai egysége, hiszen mindannyian a nyugati világ képviselői. Az együttműködést az is ösztönzi, hogy a nyugati államok fejlett technológiáinak importjára a térség ásványkincseinek felszínre juttatásához Oroszországnak is feltétlenül szüksége van.

A regionális biztonsági komplexum létrejöttének és működőképességének egyik ismérve a korábban kifejtettek alapján az együttműködés formáinak intézményesülése. A tanulmány következő részében ezért rövid történeti áttekintés után felvázolom az általam elméleti síkon felállított északi regionális biztonsági komplexum intézményi kereteit adó Északi-sarkvidéki Tanács felépítését és működését.

Az északi-sarkvidéki együttműködés kezdetei

A régió a hidegháború során a két szemben álló vilárendszer ütközőzónája volt. A Szovjetunió és az amerikai kontinens között az interkontinentális ballisztikus rakéták az Északi-sark felett közelítették volna meg az ellenség megsemmisítésre ítélt létesítményeit, városait, infrastruktúráját. Az atomtölteteket hordozó hadászati bombázórepülőgépek és tengeralattjárók is rendszeresen megfordultak, gyakorlatokat hajtottak végre a térségben.

---

²⁹ A fogalmat szintén Buzan alkotta meg, egy-egy adott téma biztonsági fenyegetésként történő meghatározását jelenti.

A Szovjetunió katonai bázisok sorát építette ki északi partvidéke mentén és a fennhatósága alatt álló szigeteken, valamint létrehozta a világ legnagyobb jégtörőflottáját, amely azonban főleg a hadihajók mozgását, kutatóexpedíciók útját biztosította, és csak csekélyebb mértékben szolgált gazdasági, kereskedelmi érdekeket.

A gorbacsovi peresztrojka és a két világrendszer viszonyában beálló enyhülés azonban elérte az Északi-sarkvidéket is. A régióval foglalkozó kutatók többsége Mihail Gorbacsov 1987-es murmanszki beszédét³⁰ tekinti az Északi-sarkvidéki Tanács létrejötte előfutárának.

Gorbacsov beszédében hat célt jelölt meg, amelyek elősegíthetik a régió biztonságát és békéjét: atommentes zóna létrehozását Észak-Európában; korlátozni a katonai tevékenységet és csökkenteni a haditengerészet és a légierő jelenlétét a Balti-, az Északi-, a Norvég- és a Grönlandi-tengereken; együttműködés az ásványkincsek kiaknázásában, technológiák átadásával; nemzetközi konferencia szervezése az északi-sarkvidéki tudományos kutatásának koordinálására, előre vetítve egy Északi-sarkvidéki Kutatási Tanács létrehozását; együttműködés a környezetvédelemben; az északi-tengeri útvonal megnyitása.³¹

A hidegháború végét jelző gorbacsovi demilitarizálási kezdeményezések nem öltöttek testet regionális intézményi formában, de a kutatási és a környezetvédelmi együttműködés hamarosan új nemzetközi szervezetek égisze alatt kapott keretet. 1990-ben megalakult a Nemzetközi Északi-sarkvidéki Tudományos Tanács (International Arctic Science Committee – IASC³²), amelyet még ugyanebben az évben követett a Nemzetközi Északi-sarkvidéki Társadalomtudományi Szövetség (International Arctic Social Sciences Association – IASSA³³).

Emberi jogi területen jelentős előrelépést jelentett, hogy az őshonos népek párbeszédének teret adó Északi Fórum³⁴ és az Inuit Sarkkörüli Konferencia³⁵ munkájába bekapcsolódhattak az oroszországi „kisnépek”³⁶ képviselői.

Az Északi-sarkvidéki Tanács azonban az 1991-ben finn és kanadai kezdeményezésre létrejött AEPS³⁷ alapjain jött létre, ahogy arra az Ottawai Nyilatkozat³⁸ is utal. A regionális környezetvédelmi stratégia szintén a hidegháború

³⁰ Mihail Gorbacsov beszéde Murmanszkban az ünnepi találkozón, amelyen Lenin-rendet és Aranycsillagot adományoztak Murmanszk városának. Murmanszk, 1987.10.01. https://www.barentsinfo.fi/docs/Gorbachev_speech.pdf; letöltés: 2018.06.16.

³¹ EXNER-PIROT, Heather: How Gorbachev shaped future Arctic policy 25 years ago. <https://www.adn.com/arctic/article/how-gorbachev-shaped-future-arctic-policy-25-years-ago/2012/10/01/>; letöltés: 2018.06.16.

³² <https://iasc.info/>

³³ <https://iassa.org/>

³⁴ Nordic Forum.

³⁵ <https://www.inuitcircumpolar.com/>

³⁶ A kis létszámú népcsoport orosz megnevezése ”малые народы”.

³⁷ Északi-sarkvidéki Környezetvédelmi Stratégia (Arctic Environmental Protection Strategy) vagy Finn Kezdeményezés (Finnish Initiative): az Amerikai Egyesült Államok, Dánia, Finnország, Izland, Kanada, Norvégia, Svédország és a Szovjetunió által 1989 kezdett párbeszéd, amely az AEPS-dokumentum elfogadásával zárult 1991-ben.

³⁸ Declaration of the Establishment of the Arctic Council. The Ottawa Declaration – 1996. Arctic Council, Ottawa, Canada, September 19, 1996. http://library.arcticportal.org/1541/1/00_ottawa_decl_1996_signed.pdf; letöltés: 2018.06.16.

utáni újrakezdés jegyében született, mivel elsősorban a szovjet iparosítás következményeként az északi-sarkvidéki természetes környezet hulladékoktól és károsító anyagoktól történő megtisztítását tűzte ki célul.

A regionális együttműködés egyik hátráltatója, hogy a részt vevő országok igyekeznek minél nagyobb szeletet kiharítani a szénhidrogénekben és ásványi kincsekben gazdag területből. A követelések jogi alapját az 1982-es ENSZ Tengerjogi Egyezmény (United Nations Convention on the Law of the Seas – UNCLOS) jelenti, amely 200 tengeri mérföldben határozza meg az adott ország tengerpartjától számított távolságot, amelyen belül kizárólagos gazdasági zónát (Exclusive Economic Zone – EEZ) alakíthat ki és szabadon rendelkezhet az ott található források felett. Oroszország és az Amerikai Egyesült Államok között jelenleg is területi vita áll fenn a Bering- és a Csukcs-tenger vonatkozásában, míg Kanada és Dánia sem tudott egyelőre megegyezni a Lincoln-tenger és a Hans-sziget kérdésében. Pozitív példa azonban Oroszország és Norvégia esete, mert közös nevezőre jutottak a Barents-tengerrel kapcsolatban.

Az Északi-sarkvidéki Tanács³⁹

Az Északi-sarkvidéki Tanács (Arctic Council) az 1996. szeptember 19-én a nyolc állam képviselője által aláírt Ottawai Nyilatkozat alapján jött létre.

A nyolc alapító tag, vagyis az Amerikai Egyesült Államok, Dánia, Finnország, Izland, Kanada, Norvégia, az Oroszországi Föderáció és Svédország mellett állandó résztvevői státusszal rendelkezik hat, a régió őslakosait képviselő szervezet: az Aleut Nemzetközi Szövetség,⁴⁰ az Északi-sarkvidéki Atabaszk Tanács,⁴¹ a Gvicsin Nemzetközi Tanács,⁴² az Inuit Sarkkörü Tanács, az Északi Óshonos Népek Orosz Szervezete⁴³ és a Számi Tanács.⁴⁴ A Feröer-szigetek és Grönland Dánián keresztül képviselteti magát az Északi-sarkvidéki Tanácsban.

Az Északi-sarkvidéki Tanács megfigyelői státuszt tart fenn a nem északi-sarkvidéki államoknak, kormányközi és interparlamentáris szervezeteknek, valamint globális és regionális, illetve nem kormányzati szervezeteknek.

Jelenleg mindhárom kategória 13-13 taggal van jelen az Északi-sarkvidéki Tanácsban (2. táblázat, zárójelben a csatlakozásuk éve).

Az Ottawai Nyilatkozat megerősíti az aláírók szándékát, hogy az Északi-sarkvidéki Tanács alapvetően a régió lakóinak – értve ezalatt főleg az őshonos népeket – jólétét és közösségeinek fennmaradását, a fenntartható fejlődés biztosítását, a természetes környezet védelmét és az együttműködést hivatott szolgálni. Az Északi-sarkvidéki Tanács magas szintű fórumot teremt a regionális vonatkozású kérdések megvitatására.

---

³⁹ <https://arctic-council.org/index.php/en/>

⁴⁰ <https://www.aleut-international.org/>

⁴¹ <https://arcticathabascancouncil.com/wp/>

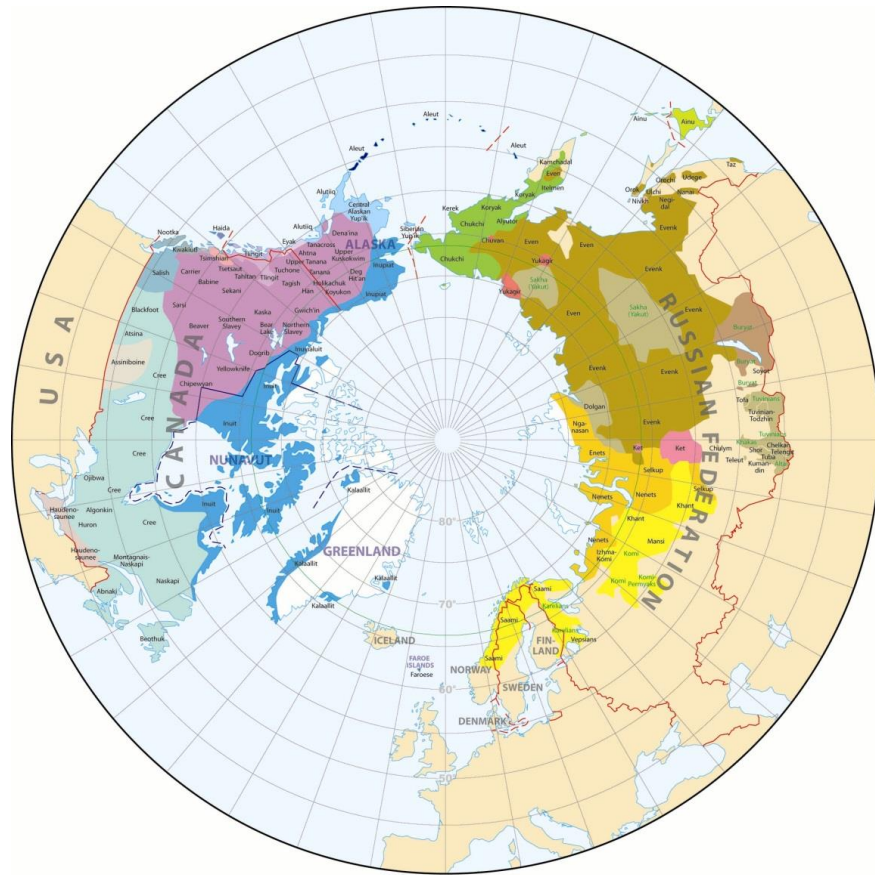
⁴² <https://gwichintribal.ca/>

⁴³ <http://www.raipon.info/>

⁴⁴ <http://www.saamicouncil.net/>

Nem északi-sarkvidéki államok	Kormányközi és interparlamentáris szervezetek	Globális és regionális, illetve nem kormányzati szervezetek
Egyesült Királyság (1998)	Standing Committee of the Parliamentarians of the Arctic Region (SCPAR) (1998)	International Arctic Science Committee (IASC) (1998)
Hollandia (1998)	United Nations Economic Commission for Europe (UN-ECE) (1998)	International Union for Circumpolar Health (IUCH) (1998)
Lengyelország (1998)	United Nations Environment Programme (UNEP) (1998)	Northern Forum (NF) (1998)
Németország (1998)	International Federation of Red Cross & Red Crescent Societies (IFRC) (2000)	World Wide Fund for Nature-Global Arctic Program (WWF) (1998)
Franciaország (2000)	International Union for the Conservation of Nature (IUCN) (2000)	Advisory Committee on Protection of the Sea (ACOPS) (2000)
Spanyolország (2006)	Nordic Council of Ministers (NCM) (2000)	Association of World Reindeer Herders (AWRH) (2000)
Japán (2013)	North Atlantic Marine Mammal Commission (NAMMCO) (2000)	Circumpolar Conservation Union (CCU) (2000)
India (2013)	Nordic Environment Finance Corporation (NEFCO) (2004)	International Arctic Social Sciences Association (IASSA) (2000)
Kína (2013)	United Nations Development Programme (UNDP) (2002)	International Work Group for Indigenous Affairs (IWGIA) (2002)
Koreai Köztársaság (2013)	OSPAR Commission (2017)	University of the Arctic (UArctic) (2002)
Olaszország (2013)	International Council for the Exploration of the Sea (ICES) (2017)	Arctic Institute of North America (AINA) (2004)
Szingapúr (2013)	West Nordic Council (WNC) (2017)	National Geographic Society (NGS) (2017)
Svájc (2017)	Standing Committee of the Parliamentarians of the Arctic Region (SCPAR) (1998)	Oceana (2017)

2. táblázat. Az Északi-sarkvidéki Tanácsban megfigyelő státusszal rendelkező nem térségbeli államok, illetve szervezetek

Indigenous peoples of the Arctic countries

Subdivision according to language families

<p>Na'Dene family</p> <ul style="list-style-type: none"> Athabaskan branch Eyak branch Tlingit branch Haida branch <p>Penutan family</p> <ul style="list-style-type: none"> Algonkian branch Wakasha branch Salish branch <p>Macro-Sioux family</p> <ul style="list-style-type: none"> Sioux branch Iroquois branch <p>Indo-European family</p> <ul style="list-style-type: none"> Germanic branch 	<p>Eskimo-Aleut family</p> <ul style="list-style-type: none"> Inuit group of Eskimo branch Yupik group of Eskimo branch Aleut group <p>Uralic-Yukagirian family</p> <ul style="list-style-type: none"> Finno-Ugric branch Samodic branch Yukagirian branch <p>Altaic family</p> <ul style="list-style-type: none"> Turkic branch Mongolic branch Tunguso-Manchurian branch <p>Chukotko-Kamchatkan family</p> <ul style="list-style-type: none"> Ket (isolated language) Nivkh (isolated language) Ainu (isolated language)
--	--

Notes:

For the USA, only peoples in the State of Alaska are shown. For the Russian Federation, only peoples of the North, Siberia and Far East are shown. Majority populations of independent states are not shown, not even when they form minorities in adjacent countries (e.g. Finns in Norway). Areas show colours according to the original languages of the respective indigenous peoples, even if they do not speak these languages today. Overlapping populations are not shown. The map does not claim to show exact boundaries between the individual groups. In the Russian Federation, indigenous peoples have a special status only when numbering less than 50,000. Names of larger indigenous peoples are written in green.

compiled by W.K. Dallmann
© Norwegian Polar Institute

4. ábra. Az Északi-sarkvidék őshonos népeinek etnikai térképe⁴⁵

⁴⁵ Indigenous peoples of the Arctic countries.
<https://ansipra.npolar.no/image/Arctic04E.jpg>; letöltés: 2018.06.16.

Az Északi-sarkvidéki Tanács az eredeti szándék szerint két évente tartja csúcsertekezletét, de ágazati és szakértői szinten sűrűbben kerülnek megrendezésre találkozók. A tagállamok mindegyike egy kijelölt intézmény (minisztérium) útján foglalkozik az Északi-sarkvidéki Tanács illetékességébe tartozó témákkal.

Az Északi-sarkvidéki Tanács felügyeli és koordinálja az Északi-sarkvidéki Környezetvédelmi Stratégia (Arctic Environmental Protection Strategy – AEPS) keretében az Északi-sarkvidéki Megfigyelő és Értékelő Program (Arctic Monitoring and Assessment Program – AMAP), az Északi-sarkvidéki Növény és Állatvilág Megőrzése (Conservation of Arctic Flora and Fauna – CAFF), valamint a Katasztrófa megelőzés, Készültség és Kezelés (Emergency Prevention, Preparedness and Response – EPPR) projekteket.

Az Északi-sarkvidéki Tanács munkacsoportjai végzik az érdemi munkát, illetve a megállapodások előkészítését, amelyeket a határozatokkal együtt konszenzussal fogadnak el.

Az Ottawai Nyilatkozatban meghatározott projektek végrehajtására létrehozott munkacsoportok közül továbbra is működik az AMAP, a CAFF és az EPPR, amelyek kiegészültek további három, az Északi-sarkvidéki Szennyezéscsökkentési Akcióprogram (Arctic Contaminants Action Program – ACAP), az Északi-sarkvidéki Tengeri Környezetvédelmi (Protection of the Arctic Marine Environment – PAME) és a Fenntartható Fejlődés (Sustainable Development) munkacsoportokkal.

Az Északi-sarkvidéki Tanács létrehozhat szakértői (Expert Group) és feladatorientált (Task Force) csoportokat is, amelyek az adott soros elnökség prioritásai alapján rövid távú programokat dolgoznak ki és/vagy hajtanak végre. A 2017–2019 közötti soros finn elnökség alatt például folytatódik a sarkvidéki jég visszahúzódása miatt a légkörbe kerülő káros anyagok problémáját vizsgáló EGBCM (Expert Group in support of implementation of the Framework for Action on Black Carbon and Methan⁴⁶) szakértőinek munkája, illetve az Északi-sarkvidéki Tengeri Együttműködés (Task Force on Arctic Marine Cooperation – TFAMC) és az összeköttetés javításának érdekében létrehozott (Task Force on Improved Connectivity in the Arctic – TFICA) alkalmi akciócsoport tevékenysége.

Az Északi-sarkvidéki Tanács adminisztratív munkáját a Titkárság végzi, amely az első években a két éves soros elnökséget betöltő államokban működött, így két évente új helyre költözött. A 2006 tavaszán kezdődött norvég elnökség (2006–2009), majd a dán (2009–2011) és svéd (2011–2013) soros elnökségek alatt azonban mindvégig a norvégiai Tromsø városában maradt. Az Északi-sarkvidéki Tanács 2011-ben úgy határozott, hogy Tromsø marad a Titkárság székhelye, az Állandó Titkárság (Standing Arctic Council Secretariat) pedig 2013. június 1-jén kezdte meg munkáját.

---

⁴⁶ A szakértői csoport létrehozásáról a 2015. április 24-i miniszteri csúcsertekezleten döntöttek.

Összefoglalás

A tanulmány célul tűzte ki, hogy az északi-sarkvidéki régiót Barry Buzan regionális biztonsági komplexum elmélete alapján megvizsgálja. Alapvető feltételezésünk az volt, hogy más, általánosan elfogadott regionális biztonsági komplexumok perifériáján, azok érintkezési pontjain átfedések jönnek létre, amelyek akár egy új regionális biztonsági komplexum meglétét vagy kialakulását is feltételezik.

Az északi-sarkvidéki régióhoz csatlakozó észak-amerikai, európai és posztszovjet regionális biztonsági komplexumok esetében felmértük, hogy a központi elemeket adó államok, államcsoportok milyen biztonsági megfontolások alapján mozdíthatják elő, járulhatnak hozzá az új, általunk elméleti síkon létrehozott északi regionális biztonsági komplexum felállításához. Oroszország felismerte a régió biztonsági jelentőségét (főleg a gazdasági, katonai és környezeti szektorokban), míg a többi szereplő figyelmét egyelőre az orosz térnyeréstől való félelem fordítja a régió felé. Az Északi-sarkvidék környezeti adottságai és időjárási viszonyai azonban a konfrontáció elkerülésére, az együttműködés irányába mozdítják az érintett államokat.

A felállított elméleti komplexumot további vizsgálatnak vetettük alá, hogy teljesülnek-e esetében az intézményi keretek megléte, amelyek megfelelő formát és fórumot nyújtanak az érintett államok együttműködésére. Az Északi-sarkvidéki Tanács egy olyan regionális intézmény, amely felépítésében megfelel az általunk felállított kritériumoknak.

Az északi regionális biztonsági komplexum földrajzi elhelyezkedése és más komplexumok átfedéséből történő keletkezése okán eltér a buzani modell klasszikus formájától, mert legalább két nagyhatalom érintett, és ez a központosított felépítés helyett az egyensúlyi struktúra felé viszi.

Az utóbbi években (főleg a 2014-es ukrajnai eseményeket követően) kialakult, nyugati–orosz szembenállás azonban egyelőre nem érzékelhető az északi regionális együttműködési mechanizmusokban. Oroszország ugyan helyreállít több egykori szovjet katonai létesítményt északi határai mentén, de lépései inkább gazdasági érdekeinek jövőbeni érvényesítéséhez, lépéselőnyhöz jutásához szükségesek. Kizárólagos gazdasági zónájának kiterjesztését is a nemzetközi jog nyújtotta keretek között kívánja elérni, és az északi országokkal folytatott együttműködését is alapvetően gazdasági megfontolások vezérlik.

Az Északi-sarkvidéki Tanács felépítésének és működésének áttekintése során bemutattuk, hogy tevékenységében a biztonsági szektorok közül a társadalmi (humán, kulturális) és a környezeti dominál, előbbi az őshonos népek védelme, míg a második a környezetszennyezés és a klímaváltozás miatt jelentős. A Tanács mechanizmusában a gazdasági és a politikai szektor csak érintőlegesen van jelen. Mivel katonai-biztonsági tényezőre más bejáratott fórumok állnak rendelkezésre – elsősorban a NATO, illetve az Amerikai Egyesült Államok és Oroszország közvetlen párbeszéde –, ezért az teljességgel hiányzik az Északi-sarkvidéki Tanács keretében tárgyalt ügyek spektrumából.

Összességében azt állapíthatjuk meg, hogy az északi-sarkvidéki régióban megtalálhatóak egy regionális biztonsági komplexumként leírható rendszer elemei, és az rendelkezik a szükséges regionális intézményi háttérrel is. Ezek alapján megvan az esélye annak, hogy a térség gazdasági felértékelődésével teljes értékű regionális biztonsági komplexummá fejlődik.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ÅTLAND, Kristian: The European Arctic after the Cold War. How can we analyze it in terms of security? Forsvarets forskningsinstitut/Norwegian Defence Research Establishment (FFI), 2 February 2007.
<https://www.ffi.no/no/Rapporter/07-00344.pdf>; letöltés: 2018.06.14.
- BAILES, Alyson J. K. – COTTEY, Andrew: Regional security cooperation in the early 21st century. SIPRI Yearbook 2006: Armaments, Disarmament and International Security.
<https://www.sipri.org/sites/default/files/YB06ch04.pdf>; letöltés: 2018.06.17.
- BALOGH István – HÁDA Béla – VARGA Gergely: Introduction – The Concept of Regional Security Complexes.
In: HÁDA Béla – RÓZSA Erzsébet N. – TÁLAS Péter (szerk.): Regional security studies. Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Budapest 2016. pp. 9–24. ISBN 978-615-5527-92-0
- BREITENBAUCH, Henrik: Geopolitical Geworfenheit: Northern Europe After the Post-Cold War. *Journal of Regional Security*, Vol. 10, No. 2, 2015. pp. 113–133.
https://static-curis.ku.dk/portal/files/159426687/Breitenbauch_Henrik_Geopolitical_Geworf.pdf; letöltés: 2018.06.13.
- BUZAN, Barry – WÆVER, Ole (edit.): *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge University Press, Cambridge, 2004.
- BUZAN, Barry: New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century. *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 67, No. 3 (Jul., 1991). pp. 431–451.
http://home.sogang.ac.kr/sites/jaechun/courses/Lists/b7/Attachments/10/New%20Patterns%20of%20Global%20Security%20in%20the%20TwentyFirst%20Century_Buzan.pdf; letöltés: 2018.06.14.
- BUZAN, Barry: *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*. ECPR Press, 2007. ISBN 978-0955248818
- Counter Extremism Project: Boko Haram.
<https://www.counterextremism.com/threat/boko-haram>; letöltés: 2018.06.16.
- DEÁK Anita: Az Oroszországi Föderáció és az európai térség biztonsági viszonyrendszere. *Felderítő Szemle*, X. évfolyam 3–4. szám, 2011. szeptember–december; XI. évfolyam 1. szám, 2012. március. pp. 23–32.
<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2011-3-4-2012-1.pdf>; letöltés: 2018.06.14.
- Declaration of the Establishment of the Arctic Council. The Ottawa Declaration – 1996. Arctic Council, Ottawa, Canada, September 19, 1996.
http://library.arcticportal.org/1541/1/00_ottawa_decl_1996_signed.pdf; letöltés: 2018.06.16.

- DOKKEN, Karin: State responses to transnational challenges: The evolution of regional security organisations in Africa. In: HARPVIKEN, Kristian Berg (ed.): *Troubled Regions and Failing States: The Clustering and Contagion of Armed Conflicts*. Comparative Social Research, Volume 27, Emerald Group Publishing Limited, 2010. pp. 333–354. [https://www.emeraldinsight.com/doi/abs/10.1108/S0195-6310\(2010\)0000027017](https://www.emeraldinsight.com/doi/abs/10.1108/S0195-6310(2010)0000027017); letöltés: 2018.06.17.
- DUGIN, Alekszander: *Last War of the World-Island. The Geopolitics of Contemporary Russia*. Arktos, London, 2015. http://www.academia.edu/33164081/Alexander_Dugin_Last_War_of_the_World_Island_The_Geopolitics_of_Contemporary_Russia_Arktos; letöltés: 2018.06.16.
- EXNER-PIROT, Heather: How Gorbachev shaped future Arctic policy 25 years ago. <https://www.adn.com/arctic/article/how-gorbachev-shaped-future-arctic-policy-25-years-ago/2012/10/01/>; letöltés: 2018.06.16.
- GAZDAG Ferenc (szerk.): *Biztonsági tanulmányok – Biztonságpolitika*. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2011. ISBN 978-615-5057-23-6
- KÁLLÓ László – DEÁK Anita: Az Északi-sark – a „versenyfutás” kezdete. *Felderítő Szemle*, X. évfolyam 1–2. szám 2011. március–június. pp. 43–64. <http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2011-1-2.pdf>; letöltés: 2018.06.16.
- KILROY, Richard J. – SUMANO, Abelardo Rodríguez – HATALEY, Todd S.: *North American Regional Security: A Trilateral Framework?*, Lynne Rienner Publishers website, 2013. <https://www.rienner.com/uploads/5061cb090d246.pdf>; letöltés: 2018.06.17.
- KOÓS Gábor – SZTERNÁK György: Az Északi-sark geopolitikai és geostratégiai jelentősége – orosz szemmel. *Szakmai Szemle*, 2017/2. szám. pp. 5–23. http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2017_2_szam.pdf; letöltés: 2018.06.16.
- MEZŐ András: Az európai regionális biztonsági komplexum. *Felderítő Szemle*, XIV. évfolyam 2. szám, 2015. június. pp. 5–43. <http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2015-2.pdf>; letöltés: 2018.06.14.
- Mihail Gorbacsov beszéde Murmanszkban az ünnepi találkozón, amelyen Lenin-rendet és Aranycsillagot adományoztak Murmanszk városának. Murmanszk, 1987.10.01. https://www.barentsinform.fi/docs/Gorbachev_speech.pdf; letöltés: 2018.06.16.
- *National Strategy for the Arctic Region*. White House, May 2013. https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/nat_arctic_strategy.pdf; letöltés: 2017.11.06.

Honlapok

- <http://www.arcticworld.net/>
- <http://www.raipon.info/>
- <http://www.saamicouncil.net/>
- <https://arcticathabaskancouncil.com/wp/>
- <https://arctic-council.org/index.php/en/>
- <https://gwichintribal.ca/>
- <https://iasc.info/>
- <https://iassa.org/>
- <https://www.aleut-international.org/>
- <https://www.inuitcircumpolar.com/>

VARGA MÁRTON

PARTNERSÉG A DÉLI FENYEGETÉS CSÖKKENTÉSÉÉRT

Általánosan elfogadott vélekedés, hogy a biztonsági környezet a nemzetközi rendszer folyamatosan változó adottsága. A változás egyaránt hatással van az államokra és a nemzetközi szervezetekre.

Európa szemszögéből nézve azt látjuk, hogy a fenyegetéseknek az elmúlt években két fő iránya van. Az egyik a keleti fenyegetés, amelyet Oroszország jelent, a másik pedig a déli, amelyet a törékeny államok, az államok szétesésével kialakult hatalmi vákuumok és ennek hatásai jelentik a Közel-Kelet és Afrika területein. Ezt a két fenyegetést mind a NATO,¹ mind pedig az Európai Unió² azonosítja.

Az elmúlt évek, évtized tapasztalatai azt mutatják, hogy Európának – értem ez alatt az EU államait és az európai NATO-tagokat egyaránt – rendkívül sokat kell fejlődni az új kihívások leküzdésében és az említett két fenyegetés hatékony kezelésében. A keleti fenyegetés során nem elegendő a klasszikus katonai veszélyekre koncentrálni, mivel sok állam gazdasága és energiabiztonsága is Oroszországtól függ, hanem egyúttal megoldást kell találni az oroszok által hatékonyan alkalmazott új típusú hadviselési elemek ellen is. Az orosz fél ugyanis rendkívül hatékonyan alkalmazza a kiberhadviselést (2007 – Észtország,³ 2008 – Grúzia,⁴ 2014 – Ukrajna⁵), a hibrid hadviselést (a Krím elfoglalása) és a hamis hírek terjesztését is.⁶

Ahogy a keleti oldalon, úgy a déli fenyegetés esetén sem lehet leegyszerűsíteni a fenyegetést a terrorizmus vagy a tömeges bevándorlás kérdésére. Ezek kétségtelenül fontos problémák, hiszen láthatjuk, hogy mennyire megosztja a tagállamokat például a migráció kezelésének kérdése. Látni kell azonban, hogy a probléma nem maga a migráció, hanem kiváltó okainak rendkívül összetett hálózata. Ha pedig az európai államok ezeket szeretnék megoldani, akkor fel kell kutatni és helyben kell kezelni

---

¹ ARDEMAGNI, Eleonora: Threats and Partners: Framing NATO's Southern Challenges. <https://www.ispionline.it/it/publicazione/threats-and-partners-framing-natos-southern-challenges-20932>; letöltés: 2018.12.05.

² Európai Bizottság: A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös kerete európai uniós válasz. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0018&from=EN>; letöltés: 2018.12.05.

³ RUUS, Kertu: Cyber War I: Estonia Attacked from Russia. <http://www.europeaninstitute.org/index.php/component/content/article?id=67:cyber-war-i-estonia-attacked-from-russia>; letöltés: 2018.12.05.

⁴ BENES Károly: A 2008-as orosz–grúz háború hatása az európai biztonságra. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. https://akfi-dl.uni-nke.hu/pdf_kiadvanyok/web_PDF_2008_orosz_gruz_haboru.pdf; letöltés: 2018.12.05.

⁵ GEERS, Kenneth: Strategic Analysis: As Russia-Ukraine Conflict Continues, Malware Activity Rises. <https://www.fireeye.com/blog/threat-research/2014/05/strategic-analysis-as-russia-ukraine-conflict-continues-malware-activity-rises.html>; letöltés: 2018.12.05.

⁶ ELLICK, Adam B. – WESTBROOK, Adam – KESSEL, Jonah M.: The Seven Commandments of Fake News. <https://www.nytimes.com/video/opinion/10000006188102/what-is-pizzagate.html>; letöltés: 2018.12.05.

ezeket az okokat. Ennek egyik eszköze a partnerségi kapcsolatok kiépítése más államokkal vagy szervezetekkel. 2017-ben Emmanuel Macron francia elnök a Sorbonne-on tartott beszédében a Földközi-tenger térségét civilizációnk szívének nevezte. Kiemelte továbbá, hogy a térség problémáinak nem fordíthatunk hátat a továbbiakban, aktívan részt kell vennünk a problémák megoldásában a mediterrán térségben és Afrikában egyaránt, segítenünk kell az olyan válságokban, mint amilyenek Líbiában vagy a Száhel-övezetben vannak.⁷ Az alábbiakban azokat az együttműködéseket mutatom be, amelyek meghatározóak vagy azok lehetnek ezekben a feladatokban.

A Földközi-tenger biztonsága

A Földközi-tenger Európa történelmének kiemelten fontos régiója évezredek óta.⁸ A mai napig meghatározó szerepe van az európai gazdaságban, egyben a kontinens természetes déli határa is, ez azonban rendkívül nagy kihívást jelent. Az Európai Unió, a NATO és az EBESZ is nagy hangsúlyt fektet a mediterrán régió biztonságának fenntartására, és természetes partnerekként szorosan együtt is működnek egymással a térségben.

Az Európai Unió a **Mediterrán Unió (Union for the Mediterranean)** keresztül majdnem az összes Földközi-tenger menti országgal együttműködik (Líbia megfigyelőként része az együttműködésnek, Szíria pedig 2011-ben felfüggesztette tagságát).⁹ Az Euro-mediterrán Partnerség 1995-ben a barcelonai konferencián kezdődött,¹⁰ majd 2008-ban indult el maga a Mediterrán Unió. A szervezet működése a 3P elvére épül (Policies, Platforms, Projects). Bár megalakulásától kezdve a tagok számos programot támogattak, 2017-ben mégis időszzerűvé vált egy új cselekvési terv elfogadása,¹¹ amely segít új impulzusokat adni az együttműködésnek, megerősíti a tagok elkötelezettségét és pontosítja az együttműködés területeit.

A Mediterrán Unió egyik legfontosabb feladata, hogy közös asztalhoz ültesse a régió államait, így megteremtve a párbeszéd lehetőségét. E párbeszéd révén meghatározhatóak a legfőbb stratégiai kérdések, amelyek megoldásához regionális platformokat tudnak létrehozni. A platformok tevékenységében pedig nemcsak az államok vesznek részt, de bevonják a helyi hatóságokat, regionális és nemzetközi szervezeteket, különböző pénzügyi szervezeteket és donorokat, egyetemeket és kutatókat, civil szervezeteket, valamint a magánszektor képviselőit. Tehát az állami vezetők által kijelölt célok megvalósítására igyekeznek megkeresni az összes érintettet és lehetséges partnert. 2018-ig 51 különböző programban több mint

⁷ Sorbonne speech of Emmanuel Macron, 2017.09.26.
<http://international.blogs.ouest-france.fr/archive/2017/09/29/macron-sorbonne-verbatim-europe-18583.html>; letöltés 2018.12.05.

⁸ REMEK Éva: Az Európai Unió és a Közel-Kelet, I. Nemzet és Biztonság, 2017/5. pp. 4–30.

⁹ Union for the Mediterranean: Member states.
<https://ufmsecretariat.org/who-we-are/member-states/>; letöltés: 2018.12.06.

¹⁰ Union for the Mediterranean: Barcelona declaration.
<https://ufmsecretariat.org/wp-content/uploads/2015/10/Declaracion-de-Barcelona-1995.pdf>; letöltés: 2018.12.06.

¹¹ Union for the Mediterranean: Annual Report 2017.
<https://ufmsecretariat.org/wp-content/uploads/2018/07/UfM-Annual-Report-2017.pdf>; letöltés: 2018.12.06.

ötmilliárd euró támogatást használtak fel. A programok a fenntartható fejlődés, a stabilitás, az integráció és a humán fejlettség elősegítését célozzák.¹²

A Földközi-tenger térsége nemcsak az EU, de a NATO számára is kiemelt fontosságú terület, így a NATO is rendelkezik a régióra irányuló együttműködéssel. A **NATO** 1994-ben kezdeményezte a **Mediterrán Párbeszédet** az Észak-atlanti Tanács reakcióként a hidegháború utáni megváltozott biztonsági környezet kihívásaira. A Párbeszéd legfőbb célja, hogy hozzájáruljon a regionális biztonsághoz és stabilitáshoz, elősegítse a partnerek között a kölcsönös megértést és eloszlassa a félreértéseket, tévhiteket a tagok között.

A NATO Mediterrán Párbeszéd egy kötetlen együttműködés abból a szempontból, hogy a partnerek saját igényeik alapján eltérő mértékben működnek együtt a NATO-val a saját, egyéni együttműködési programjaikon keresztül. A Párbeszédben a térségben található minden állam részt vehet, és az alapvetően kétoldalú együttműködést jelent (NATO+1 állam), de rendszeresen találkoznak multilaterális szinten a NATO mellett a jelenlegi hét taggal (Algéria, Egyiptom, Izrael, Jordánia, Mauritánia, Marokkó és Tunézia).

A Mediterrán Párbeszéd két pillérből épül fel. Az egyik a politikai rész, amely a résztvevők közötti folyamatos diskurzusra épít, ami önmagában is hozzájárul a béke és biztonság erősítéséhez, illeszkedve a NATO 2010-ben elfogadott stratégiai koncepciójához.¹³ Ebben ugyanis a három kulcsterület egyike a kooperatív biztonság erősítése volt. A másik pillér a gyakorlati együttműködés, amelybe beletartoznak a közös szemináriumok, workshopok, képzések, valamint a közös gyakorlatok.¹⁴

A mediterrán térség biztonsága már a „helsinki folyamat” során is felmerült, az EBESZ (Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet) mediterrán együttműködése tehát innen eredeztethető. Az **EBESZ**-nek jelenleg hat **mediterrán együttműködési partnere** van: Algéria, Egyiptom, Izrael, Jordánia, Marokkó és Tunézia. A partnerségi kapcsolat megkezdése óta a nemzetközi szervezet számos témakörben osztotta meg tapasztalatait hat partnerével. Ezek a területek többek között a bizalomépítés; az EBESZ mint a párbeszéd platformja; a 21. századi biztonsági kihívások; humán, gazdasági és környezeti kérdések; média és új technológiák; a biztonság átfogó értelmezése; valamint a migráció és az integráció területei.

A mediterrán partnerek megfigyelőként részt vesznek az EBESZ különböző szerveiben, így például a Miniszteri Tanácsban és a Parlamenti Közgyűlésben, valamint jelen vannak az éves biztonsági felülvizsgálati konferencián, a gazdasági fórumon és egyéb éves találkozókön.¹⁵

---

¹² Union for the Mediterranean: What we do.

<https://ufmsecretariat.org/what-we-do/>; letöltés: 2018.12.06.

¹³ NATO: Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization.

https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf; letöltés: 2019.02.03.

¹⁴ NATO: NATO Mediterranean Dialogue.

https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_60021.htm; letöltés: 2018.12.07.

¹⁵ OSCE: Mediterranean Partners for Co-operation.

<https://www.osce.org/partners-for-cooperation/mediterranean>; letöltés: 2018.12.07.

Az EBESZ mediterrán együttműködési partnersége elnöki tisztségét 2018-ban Szlovákia látta el, és 2019-ben az EBESZ elnökségi posztját is betölti. Lukáš Parížek államtitkár, az EBESZ 2019-es szlovák elnökségének különleges képviselője a mediterrán együttműködésről azt mondta, hogy annak legfőbb szerepe a partnerek közötti folyamatos párbeszédet biztosítása olyan témákon keresztül, amelyek valóban relevánsak a résztvevők számára. Ily módon eszköze lehet a párbeszéd fenntartásának és a konfliktusok megelőzésének, továbbá segíthet a kihívásokra adandó válaszok megtalálásában is. Ahogy kiemelte, az elmúlt években tapasztalt bevándorlási hullám is rávilágított arra, hogy a mediterrán régió államai mennyire egymásra vannak utalva.¹⁶

Afrika biztonsága

A világ népesedéséről szóló ENSZ-kimutatásokban egyértelműen látszik, hogy míg Európa országainak lakossága jelentősen csökken, addig az afrikai országok népessége folyamatosan növekszik.¹⁷ A 2016-os termékenységi ráta adatai alapján a 20 legnagyobb értékkel bíró ország közül mindössze egy nem afrikai állam található, és 15 országban ötnél nagyobb az egy nőre jutó születések száma.¹⁸ Ez a népességnövekedés hatalmas problémát jelent majd Afrika országainak, egyik valószínű hatása pedig az Európára nehezedő migrációs nyomás lesz.

Európa és Afrika együttműködésének egyik legfontosabb eleme az Európai Unió (EU) és az **Afrikai Unió** (AU) együttműködése lehet a jövőben. A két kontinens vezetői AU–EU-találkozó keretében először 2000-ben találkoztak a kairói csúcstalálkozón. Mindkét szervezet jelentős változás előtt volt akkor, hiszen az AU még az Afrikai Egység Szervezeteként volt jelen, és csak 2002-ben alakult át, míg az EU jelentős bővítés előtt állt (2004). A kapcsolatok jelentős állomása volt a második csúcstalálkozó 2007-ben Lisszabonban, ahol a felek közös stratégiát fogadtak el. Az új stratégia már egy valódi partnerségen alapuló együttműködést célt meg. Ezt az együttműködést folytatták a 2010-es találkozó, amelyet Tripoliban és a 2014-es találkozó, amelyet Brüsszelben rendeztek.

A 2017-es abidjani konferencián a felek célkitűzése a partnerség megerősítése volt, amire válaszul az Európai Bizottság 2018-ban az „Afrika és Európa új szövetsége a fenntartható beruházásokért és munkahelyekért” elnevezésű együttműködést javasolta. A javaslat nagy előrelépést jelent a gazdasági együttműködések, a fejlesztések, az infrastrukturális bővítések, a tudomány és az oktatás területén.

---

¹⁶ OSCE: The Role of the OSCE Mediterranean Contact Group.
<https://www.osce.org/partners-for-cooperation/mediterranean/381775>; letöltés: 2018.12.07.

¹⁷ Látványos térkép a kiháló Európáról – Bevándorlók nélkül elkerülhetetlen a fogyás.
<https://www.portfolio.hu/gazdasag/latvanyos-terkep-a-kihalo-europarol-bevandorlok-nelkul-elkerulhetetlen-a-fogyas.290028.html>; letöltés: 2018.12.07.

¹⁸ The World Bank Data: Fertility rate, total (births per woman).
https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?year_high_desc=true; letöltés: 2018.12.11.

Az Európai Unió elkötelezett Afrika iránt, ezért az összes kulcsszereplővel párbeszédre törekszik a kontinensen.¹⁹ A partnerek között egyaránt megtalálhatóak állami szereplők, így például Nigéria vagy a Dél-afrikai Köztársaság, a különböző regionális szervezetek, mint a Nyugat-afrikai Gazdasági Közösség (**ECOWAS** – Economic Community of West African States) és a Dél-afrikai Fejlesztési Közösség (**SADC** – Southern African Development Community), illetve különböző régiók, így a Kelet-Afrika, Dél-Afrika és az Indiai-óceán régiója (**EA-SA-IO** – Eastern and Southern Africa and Indian Ocean region), továbbá Közép-Afrika térsége.

Ahogy az például az EA-SA-IO régiója és az EU 2008–2015 közötti együttműködésének értékeléséből kiolvasható, önmagában nem elegendő, ha az EU folyamatos párbeszédet alakít ki a térség egyes szereplőivel. Az értékelésben szereplő ajánlások alapján az EU és partnerei közötti együttműködések kapcsán néhány általános következtetés vonható le:²⁰

- az együttműködésbe be kell vonni minden olyan lehetséges partnert, aki/amely hozzá tud járulni a gazdasági, kulturális és biztonsági együttműködésekhez;
- erősíteni kell a regionális szereplőket, segíteni kell őket a „láthatóságuk” növelésében;
- együtt kell működni a nem állami szereplőkkel, akik/amelyek sokszor olyan forrásokkal, tudással és lehetőségekkel bírnak, amilyenekkel az állami szereplők vagy a nemzetközi szervezetek nem rendelkeznek;
- folyamatos párbeszédet kell fenntartani, ami a felek közötti valós politikai igények és célok szerint jelöli ki a stratégiákat;
- a támogatási programok és projektek megvalósítása során az elérendő célokra kell koncentrálni, a rendelkezésre álló források minél hatékonyabb felhasználása mellett;
- az EU az együttműködések jelentős szereplője, de törekedni kell arra, hogy az afrikai igények kerüljenek előtérbe, és lehetőség szerint az afrikai szervezeteket kell erősíteni, az EU-nak az ő vezetésükkel kell a térségbeli tevékenységekben részt vennie.

Az EU nemcsak a nemzetközi együttműködésekben keresi a megoldást, de saját tevékenységét is felkészíti azokra a feladatokra, amelyeket a kulcsterületek válságai állítanak elé. Az EU átfogó stratégiát alkotott a három legkritikusabb térség – a Száhel-övezet, a Guineai-öböl és Afrika szarvának térsége – támogatására.

A továbbiakban Afrikát az európai biztonságra gyakorolt hatások alapján három földrajzi térségre osztva vizsgálom a tanulmányban. Az első az észak-afrikai arab országok térsége, a második a Szaharától délre fekvő, nagyjából az Egyenlítőig terjedő régió, a harmadik pedig a kontinens ettől délre eső része.

---

¹⁹ EEAS: Africa and the EU.

https://eeas.europa.eu/regions/africa/328/africa-and-eu_en; letöltés: 2018.12.11.

²⁰ Evaluation of EU cooperation with the Eastern and Southern Africa and Indian ocean regions 2008–2015.

https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/summary_en_1.pdf; letöltés: 2018.12.11.

Észak-Afrika

Észak-Afrika esetében a mediterrán térség bemutatásánál már láhattuk, hogy országai több szervezettel több fórumon keresztül kapcsolatban állnak Európa államaival. Észak-Afrika több szempontból is rendkívül fontos Európa biztonsága számára. Egyfelől közvetlen kapcsolatban van a dél-európai államokkal, hiszen csak a Földközi-tenger választja el őket egymástól, illetve – más szempontból – épp ez köti össze ezeket az országokat. Így saját biztonsági kihívásaik egyből hatással lehetnek Európa biztonságára is, legyen az politikai, gazdasági vagy más aspektusa a biztonságának. Másfelől ez a térség védőbástyája is Európának, hiszen ezek az államok képesek befolyásolni a tőlük délre fekvő területekről érkező hatásokat.

2010–2011-ben Tunéziából kiindulva a térség minden államában kormányellenes tüntetések törtek ki. Az „arab tavaszként” elnevezett folyamatban jelentős politikai változások történtek, hol kevésbé negatív (mint például Tunézia), hol pedig válsághelyzetet előidéző (Líbia vagy Szíria) hatást kiváltva. Már a tüntetéssorozat maga magas kockázattal bírt Európa biztonságára, hiszen végkimenetele kiszámíthatatlan volt. Hosszú távú hatása pedig ma is érezhető rést jelent kontinensünk biztonságára nézve. Európának aktív szerepet kell játszania a térség stabilizálásában, ugyanis a bukott (*failed*) vagy törékeny (*fragile*) államok közvetlen és azonnali fenyegetést jelentenek, elsősorban a migráció és a terrorizmus miatt. Líbia szétesése gyakran idézett példája ennek, hiszen az állam központi hatalmának megszűnésével megnyílt az út a bevándorlók tömege és az illegális – ember-, fegyver-, kábítószer- – kereskedelem előtt. Líbia esete is mutatja, hogy a térség egy államának bukása esetén az állam önmaga is közvetlen negatív hatást gyakorol Európára, illetve a működőképes hatalmi rendszer visszatartó erejének megszűnésével is veszélyt jelent.²¹

A korábban bemutatott partnerségi együttműködések túl további kezdeményezés az Európai Unió és az **Arab Liga** között formálódó együttműködés. A két szervezet közötti első csúcstalálkozóra 2019 februárjában került sor. Az Európai Bizottság elnöke, Jean-Claude Juncker szerint a közös munka nem feltétlenül a migrációról fog szólni, hanem széles körű, többek között szoros gazdasági együttműködésről.²²

A Szaharától az Egyenlítőig

Ez a terület a Száhel-övezetet és a vele szomszédos államokat foglalja magában. A Száhel-övezet (ide sorolandó Szenegál, Mauritánia, Mali, Burkina Faso, Niger, Csád és Szudán) az egyik legösszetettebb válságzóna ma a világban. A régióban a biztonság szinte minden dimenzióját tekintve súlyos problémák alakultak ki. A válság nem vezethető vissza egyetlen kiváltó okra. A társadalmi, környezeti, gazdasági és politikai tényezők egyaránt meghatározóak, az itt

²¹ GIS Dossier: Europe as a global player: The Maghreb and sub-Saharan Africa.
<https://www.gisreportsonline.com/gis-dossier-europe-as-a-global-player-the-maghreb-and-sub-saharan-africa,defense,2725.html>; letöltés: 2018.12.12.

²² Euronews: Közelebb a megállapodáshoz, hosszabb lehet az átmeneti időszak – EU-vezetők a csúc után a brexitről.
<https://hu.euronews.com/2018/10/18/kozelebb-a-megallapodashoz-hosszabb-lehet-az-atmeneti-idoszak-eu-vezetok-a-csucs-utan-a-br>; letöltés: 2018.12.12.

megtalálható kihívások egy része pedig önmagukban is elegendőek lennének ahhoz, hogy biztonsági kockázatot jelentsenek egy adott terület, ország vagy régió számára.²³ Egy regionális válság természetes velejárója, hogy a környező területekre is kihat, így negatív hatással van a szomszédos országok biztonságára is. A Száhel-övezet szomszédságában pedig olyan államokat találunk, amelyek önmaguk is kihívásokkal küzdenek, mint például Nigéria vagy Dél-Szudán.

Ahogy korábban említettem, az EU külön stratégiát alkotott a térség három kulcsrégiójára vonatkozóan. Az Európai Unió 2011-ben széles körű megközelítésben alkotta meg stratégiáját a **Száhel-övezetre** vonatkozóan (**Strategy for Security and Development in the Sahel**).²⁴ Ez a stratégia adja a térségben folyó tevékenysége vázát. Az eredetileg Mali, Mauritánia és Niger területeit magában foglaló stratégia 2014-ben kibővült Burkina Faso és Csád bevonásával, illetve tágabb megközelítésben a Szahara térségére alkalmazható. A stratégia megvalósításának következő lépésőfoka a 2015–2020 közötti időszakra vonatkozó cselekvési terv elfogadása volt (Sahel Regional Action Plan 2015–2020).²⁵ A cselekvési tervben szerepel a radikalizáció megelőzése és visszaszorítása, a fiatalok jövőjének biztosítása, a migráció és a mobilitás kérdése, a határok biztosítása, az illegális kereskedelem visszaszorítása és a nemzetközi szervezett bűnözés elleni harc is.

A Guineai-öböl biztonsága sajátos kihívást jelent a partmenti országoknak Szenegáltól Angoláig, hatásaival pedig az Európai Uniónak is számolnia kell. 2013-ban az **ECOWAS**, az **ECCAS** (Economic Community of Central African States) és a **GGC** (Gulf of Guinea Commission) szervezetek elhatározták, hogy közös regionális megoldást keresnek az öböl biztonságának fenntartására. 2014-ben az EU ennek a kezdeményezésnek a támogatása mellett döntött és létrehozta a **Guineai-öbölre** vonatkozó stratégiáját (**EU Strategy on the Gulf of Guinea**).²⁶ A térség lehetséges veszélyei között az EU felsorolta többek között az illegális halászatot, a környezetszennyezést, a kalózkodást, a fegyveres támadásokat, az emberrablásokat, az illegális kereskedelem különféle változatait, a csempészetet, a kőolajszállító hajók elleni támadásokat és a kikötői bűnözést. Az Európai Unió egyre szorosabb gazdasági kapcsolatban áll a régió országaival – nemcsak a nyersanyag-beszerzés lehetősége, de a jelentős exportpiac, valamint a növekvő gazdasági befektetések és a folyamatos munkahelyteremtés miatt is –, ezért rendkívül fontos a tengeri kereskedelmi útvonalak biztosítása, a tengerek fenntartható használatának (például a halászat ellenőrzésével) elősegítése, továbbá a gazdasági partnerek támogatása.

---

²³ VARGA Márton: A Száhel-övezet válsága. Hadtudomány, XXVI. évfolyam Elektronikus szám, 2016. pp. 70–82.

http://mhtt.eu/hadtudomany/2016/2016_elektronikus/vargamarton.pdf; letöltés: 2018.12.12.

²⁴ EEAS: Strategy for Security and Development in the Sahel.

https://cdn1-eeas.fpfis.tech.ec.europa.eu/cdn/farfuture/S52zF-NRdSE1nT_vJCMWe5uRfpDn025h4kP7iW9M-Fw/mtime:1466498265/sites/eeas/files/strategy_for_security_and_development_in_the_sahel_en_0.pdf; letöltés: 2018.12.12.

²⁵ Az Európai Unió Tanácsa: Sahel Regional Action Plan 2015-2020.

<https://www.consilium.europa.eu/media/21522/st07823-en15.pdf>; letöltés: 2018.12.12.

²⁶ EEAS: EU Strategy on the Gulf of Guinea.

https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu_strategy_on_the_gulf_of_guinea_7.pdf; letöltés: 2018.12.12.

Az **Afrika szarvának** nevezett tágabb régió – amelybe beletartozik Dél-Szudán, Dzsibuti, Eritrea, Etiópia, Kenya, Szomália, Szudán és Uganda – az Európai Unió számára kiemelten fontos stratégiai terület. Ezen országok biztonsága közvetlenül befolyásolhatja az EU gazdaságát, mivel az egyik legfontosabb tengeri szállítási útvonal – az Indiai-óceán és a Vörös-tenger – mellett helyezkednek el. Ez ma a világ egyik legsúlyosabb válságban lévő régiója, ahol megtalálhatóak környezetváltozásból eredő problémák (extrém szárazság, árvizek), élelmiszer- és vízhiány, államközi határviták, az államokon belüli belső problémák és etnikai konfliktusok. Jelen vannak továbbá vallási extrémizmusok, különböző terrorszervezetek és polgárháborús konfliktusok. Fenti okok miatt jelentős a rövid és a hosszú távú elvándorlás, amely egyaránt probléma a térség államainak, valamint a célországoknak, így az EU-nak is.²⁷

Az EU államai 2011-ben fogadták el a régióra irányuló stratégiai dokumentumot (EU Strategic Framework for the Horn of Africa),²⁸ 2015-ben pedig – a Száhel-övezethez hasonlóan – egy akciótervet is elfogadtak (Regional Action Plan for the Horn of Africa 2015-2020).²⁹ A két dokumentum öt kulcsterületet fogalmaz meg, amelyek tekintetében az EU-nak feladata van a térség biztonságának előmozdítása érdekében. Az öt terület a jó kormányzás és az emberi jogok kérdése; a békeépítés; a biztonságra ható külső hatások térségbe történő begyűrűzésének megakadályozása; a gazdasági növekedés elősegítése és a szegénység csökkentése; a határokon átnyúló gazdasági és politikai együttműködések elősegítése.

Dél-Afrika

Az Európai Unió együttműködését Afrika déli felével elsősorban a **SADC** (Southern African Development Community) szervezetével való együttműködés határozza meg. A szervezetnek jelenleg 16 tagja van a Kongói Demokratikus Köztársaságtól a Dél-afrikai Köztársaságig. A SADC és az EU közötti együttműködés alapja a **Cotonoui Megállapodás**. A két szervezet közötti együttműködés 1994-ben kezdődött. Célja a politikai párbeszéd megteremtése volt, ami hozzájárulhat a dél-afrikai régió békés, demokratikus és fenntartható fejlődéséhez.

A két szervezet közötti kapcsolat hatalmas jelentőségű, hiszen a SADC legfőbb kereskedelmi partnere az Európai Unió. A köztük lévő kereskedelmi kapcsolat szintén a Cotonoui Megállapodás alapján jött létre, majd gazdasági partnerségi megállapodások is születtek. Ennek eredményeként az EU 2015-ben több mint 30 milliárd euró értékben importált árucikkeket (főként ásványkincseket) a SADC országaiból, és nagyjából azonos mértékben exportált oda különböző termékeket. Az EU ezen felül jelentős pénzügyi támogatást is nyújt a térség fejlesztésére.³⁰

²⁷ Európai Parlament: EU strategy in the Horn of Africa.
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/595840/EPRS_ATA\(2016\)595840_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/595840/EPRS_ATA(2016)595840_EN.pdf); letöltés: 2018.12.14.

²⁸ Az Európai Unió Tanácsa: EU strategic framework for the Horn of Africa.
https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/126052.pdf; letöltés: 2018.12.14.

²⁹ Az Európai Unió Tanácsa: Regional Action Plan for the Horn of Africa 2015-2020.
<https://www.consilium.europa.eu/media/24468/st13363-en15.pdf>; letöltés: 2018.12.14.

³⁰ EEAS: Southern African Development Community.
https://eeas.europa.eu/regions/africa/2318/southern-african-development-community-sadc_en; letöltés: 2018.12.14.

Missziók

A biztonság fenntartása érdekében azonban nem elegendőek a felsorolt kooperációs formák. Az elmúlt évek tapasztalatai azt mutatják, hogy Európa rendkívüli mértékben kitett a külső hatásoknak. A pár éve tapasztalt tömeges bevándorlási hullám az EU számára például jelentős válságot okozott, amely megosztotta a közösséget, és ma sem látható ennek kimenetele.³¹

Az EU és a NATO számos polgári és katonai missziót hozott létre annak érdekében, hogy Afrika békéjét elősegítsék és Európa védelmét megerősítsék. A Földközi-tengeren a NATO (**Operation Active Endeavour**) és az EU (**EUNAVFOR MED Operation Sophia**) egyaránt jelen van misszióval, egymást kiegészítve. A NATO támogatja az Afrikai Unió szomáliai misszióját (**AU Mission in Somalia – AMISOM**) és az Afrikai Unió készenléti erejének (**African Standby Force – ASF**) felállítását is.³²

Az EU jelen van a Földközi-tenger mellett a szomáliai partok biztosításánál is (**EU NAVFOR Somalia**). Maliban kiképző (**EUTM Mali**) és rendőri (**EUCAP Mali**) missziót vezet, ahogyan Szomáliában (**EUTM Somalia, EUCAP Somalia**) is. Emellett az EU támogatja a Közép-afrikai Köztársaságot egy kiképző misszióval (**EUTM RCA**) és hozzájárul a líbiai határ őrzéséhez (**EUBAM Líbia**).³³

Összegzés

Ha Európa (szűkebben az Európai Unió) és Afrika kapcsolatát vizsgáljuk, akkor egyértelműen látható, hogy a két kontinens szerves kapcsolatban áll egymással, természetes partnerei a másoknak. Ebből adódóan gazdasági és biztonsági szempontból egyaránt függenek egymástól, így a minél szorosabb együttműködés az érdekük. Ahogy látható, ebben az együttműködésben eltérő mértékben, de valamilyen formában szinte minden afrikai és európai állam részt vesz.

Az egyes szervezetek szerepét tekintve az látható, hogy igyekeznek a saját mandátumuknak megfelelően hozzátenni Európa közvetlen vagy közvetett biztonságának megteremtése érdekében. A NATO, amely fő funkcióját tekintve egy kollektív védelmi szervezet, katonai segítséget nyújt az Afrikai Uniónak, tengeri missziójával járul hozzá a Földközi-tenger védelméhez, továbbá a Mediterrán Párbeszéd révén igyekszik megszólítani partnereit. Az EBESZ regionális kooperatív biztonsági szervezetként elsősorban diplomáciai eszközökkel törekszik a folyamatos párbeszédre, miközben közös platformra tereli a mediterrán térség érintett államait.

---

³¹ GIS Dossier: Europe as a global player: The Maghreb and sub-Saharan Africa.
<https://www.gisreportsonline.com/gis-dossier-europe-as-a-global-player-the-maghreb-and-sub-saharan-africa,defense,2725.html>; letöltés: 2018.12.12.

³² NATO: Operations and missions: past and present.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52060.htm; letöltés: 2018.12.14.

³³ EEAS: EU in the World.
https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/area/geo_en; letöltés: 2018.12.14.

Míg a NATO és az EBESZ szervezete céljait tekintve egyértelműen besorolható, addig az Európai Unió esetén már nem olyan könnyű a helyzetet. Az EU már rég túlnőtt eredeti célján, és ma már sokkal több, mint egy gazdasági közösség. Amennyiben ma is „csak” gazdasági közösség lenne, akkor valószínűleg azt mondhatnánk, hogy teljesíti a tőle várható feladatot, mert szoros gazdasági együttműködést ápol Afrikával, fejlesztésekkel, támogatási programokkal segíti partnereit.

Az EU mára már politikai egységet is jelent, külpolitikai területen azonban gyakran nem tud egységes álláspontot kialakítani. Ezért amíg a tagállamok közös nevezőre jutnak, addig bizonyos szituációkban képes gyorsan reagálni, és a reakció sokszor elveszíti erejét, mire a közös vélemény kialakul. Az egységes külpolitika hiányában az egységes védelempolitika sem jöhet létre, ez pedig megnehezíti az EU számára a reagálást és jelentősen csökkenti az alkalmazható eszközök számát a külső veszélyekkel szemben. Ha az Európai Uniónak olyan szerepet szánunk, amelyről vezető európai politikusok beszélnek – mint például Jean-Claude Juncker Európai Parlamentben tartott éves beszámolójában,³⁴ a már említett Emmanuel Macron Sorbonne-on tartott beszédében, vagy éppen Gerd Müller német fejlesztési miniszter Afrikával kapcsolatos teendőket illetően³⁵ –, akkor át kell gondolni az EU egyes mechanizmusait, meg kell fontolni, merre menjen tovább a szervezet. Talán itt van az ideje egy újabb mélyítési folyamat elindításának.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ARDEMAGNI, Eleonora: Threats and Partners: Framing NATO's Southern Challenges. <https://www.ispionline.it/it/publicazione/threats-and-partners-framing-natos-southern-challenges-20932>; letöltés: 2018.12.05.
- Az Európai Unió Tanácsa: EU strategic framework for the Horn of Africa. https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/126052.pdf; letöltés: 2018.12.14.
- Az Európai Unió Tanácsa: Regional Action Plan for the Horn of Africa 2015–2020. <https://www.consilium.europa.eu/media/24468/st13363-en15.pdf>; letöltés: 2018.12.14.
- Az Európai Unió Tanácsa: Sahel Regional Action Plan 2015–2020. <https://www.consilium.europa.eu/media/21522/st07823-en15.pdf>; letöltés: 2018.12.12.
- BENES Károly: A 2008-as orosz–grúz háború hatása az európai biztonságra. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. https://akfi-dl.uni-nke.hu/pdf_kiadvanyok/web_PDF_2008_orosz_gruz_haboru.pdf; letöltés: 2018.12.05.

---

³⁴ JUNCKER, Jean-Claude: Az Unió helyzete 2018.

https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/soteu2018-brochure_hu_0.pdf; letöltés: 2018.12.14.

³⁵ KOVÁCS-ANGEL Marianna: Gerd Müller: Afrika gondjait nem lehet az Európába irányuló bevándorlással megoldani.

<https://24.hu/kulfold/2018/08/28/gerd-muller-afrika/>; letöltés: 2018.12.14.

- EEAS: Africa and the EU.
https://eeas.europa.eu/regions/africa/328/africa-and-eu_en; letöltés: 2018.12.11.
- EEAS: EU in the World.
https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/area/geo_en;
letöltés: 2018.12.14.
- EEAS: EU Strategy on the Gulf of Guinea.
https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu_strategy_on_the_gulf_of_guinea_7.pdf;
letöltés: 2018.12.12.
- EEAS: Southern African Development Community.
https://eeas.europa.eu/regions/africa/2318/southern-african-development-community-sadc_en; letöltés: 2018.12.14.
- EEAS: Strategy for Security and Development in the Sahel.
https://cdn1-eeas.fpfis.tech.ec.europa.eu/cdn/farfuture/S52zF-NRdSE1nT_vJCMWe5uRfpDn025h4kP7iW9M-Fw/mtime:1466498265/sites/eeas/files/strategy_for_security_and_development_in_the_sahel_en_0.pdf; letöltés: 2018.12.12.
- ELLICK, Adam B. – WESTBROOK, Adam – KESSEL, Jonah M.:
The Seven Commandments of Fake News.
<https://www.nytimes.com/video/opinion/100000006188102/what-is-pizzagate.html>;
letöltés: 2018.12.05.
- Euronews: Közelebb a megállapodáshoz, hosszabb lehet az átmeneti időszak – EU vezetők a csúcs után a brexitről.
<https://hu.euronews.com/2018/10/18/kozelebb-a-megallapodashoz-hosszabb-lehet-az-atmeneti-idoszak-eu-vezetok-a-csucs-utan-a-br>; letöltés: 2018.12.12.
- Európai Bizottság: A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös kerete európai uniós válasz.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0018&from=EN>; letöltés: 2018.12.05.
- Európai Parlament: EU strategy in the Horn of Africa.
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/595840/EPRS_ATA\(2016\)595840_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/595840/EPRS_ATA(2016)595840_EN.pdf); letöltés: 2018.12.14.
- Evaluation of EU cooperation with the Eastern and Southern Africa and Indian ocean regions 2008–2015.
https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/summary_en_1.pdf; letöltés: 2018.12.11.
- GEERS, Kenneth: Strategic Analysis: As Russia-Ukraine Conflict Continues, Malware Activity Rises.
<https://www.fireeye.com/blog/threat-research/2014/05/strategic-analysis-as-russia-ukraine-conflict-continues-malware-activity-rises.html>; letöltés: 2018.12.05.
- GIS Dossier: Europe as a global player: The Maghreb and sub-Saharan Africa.
<https://www.gisreportsonline.com/gis-dossier-europe-as-a-global-player-the-maghreb-and-sub-saharan-africa,defense,2725.html>; letöltés: 2018.12.12.
- JUNCKER, Jean-Claude: Az Unió helyzete 2018.
https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/soteu2018-brochure_hu_0.pdf;
letöltés: 2018.12.14.

- KOVÁCS-ANGEL Marianna: Gerd Müller: Afrika gondjait nem lehet az Európába irányuló bevándorlással megoldani.
<https://24.hu/kulfold/2018/08/28/gerd-muller-afrika/>; letöltés: 2018.12.14.
- Látványos térkép a kiháló Európáról – Bevándorlók nélkül elkerülhetetlen a fogyás.
<https://www.portfolio.hu/gazdasag/latvanyos-terkep-a-kihalo-europarol-bevandorlok-nelkul-elkerulhetetlen-a-fogyas.290028.html>; letöltés: 2018.12.07.
- NATO: NATO Mediterranean Dialogue.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_60021.htm; letöltés: 2018.12.07.
- NATO: Operations and missions: past and present.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52060.htm; letöltés: 2018.12.14.
- NATO: Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization.
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf; letöltés: 2019.02.03.
- OSCE: Mediterranean Partners for Co-operation.
<https://www.osce.org/partners-for-cooperation/mediterranean>; letöltés: 2018.12.07.
- OSCE: The Role of the OSCE Mediterranean Contact Group.
<https://www.osce.org/partners-for-cooperation/mediterranean/381775>; letöltés: 2018.12.07.
- REMEK Éva: Az Európai Unió és a Közel-Kelet I., Nemzet és Biztonság, 2017/5. pp. 4–30.
- RUUS, Kertu: Cyber War I: Estonia Attacked from Russia.
<http://www.europeaninstitute.org/index.php/component/content/article?id=67:cyber-war-i-estonia-attacked-from-russia>; letöltés: 2018.12.05.
- Sorbonne speech of Emmanuel Macron, 2017.09.26.
<http://international.blogs.ouest-france.fr/archive/2017/09/29/macron-sorbonne-verbatim-europe-18583.html>; letöltés 2018.12.05.
- The World Bank Data: Fertility rate, total (births per woman).
https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?year_high_desc=true; letöltés: 2018.12.11.
- Union for the Mediterranean: Annual Report 2017.
<https://ufmsecretariat.org/wp-content/uploads/2018/07/UfM-Annual-Report-2017.pdf>; letöltés: 2018.12.06.
- Union for the Mediterranean: Barcelona declaration.
<https://ufmsecretariat.org/wp-content/uploads/2015/10/Declaracion-de-Barcelona-1995.pdf>; letöltés: 2018.12.06.
- Union for the Mediterranean: Member states.
<https://ufmsecretariat.org/who-we-are/member-states/>; letöltés: 2018.12.06.
- Union for the Mediterranean: What we do.
<https://ufmsecretariat.org/what-we-do/>; letöltés: 2018.12.06.
- VARGA Márton: A Száhel-övezet válsága.
Hadtudomány, XXVI. évfolyam Elektronikus szám, 2016. pp. 70–82.
http://mhtt.eu/hadtudomany/2016/2016_elektronikus/vargamarton.pdf; letöltés: 2018.12.12.

**A TÁLIB MOZGALOM ÚJJÁÉLEDÉSE
AFGANISZTÁNBAN¹**

BEVEZETÉS

Az Amerikai Egyesült Államok a 2001. szeptember 11-ei eseményeket követő terrorizmusellenes globális háborújának első megnyilvánulásaként 2001. október 7-én megindította a Tartós Szabadság² katonai műveletet Afganisztánban. 2002 elejére a tálib mozgalom teljes vereséget szenvedett, a Tálib Emirátus mint egységes entitás fizikailag megszűnt létezni, és a mozgalom vezetői Pakisztánba menekültek. A nemzetközi erők fokozott jelenléte és katonai tevékenysége, valamint az ország stabilizálására tett erőfeszítések ellenére azonban annak lehettünk szemtanúi, hogy a tálib mozgalom újjáéledt, teret nyert, komoly befolyást szerzett, és jelenleg már az ország közel felét az ellenőrzése alatt tartja. Befolyását az ország déli és keleti régiói mellett kiterjesztette olyan északi területekre is, amelyek felett a tálib mozgalom az 1996–2001-es uralma alatt sem rendelkezett. A mozgalom ezzel egyidejűleg jelentős veszteségeket okozott az országban állomásozó nemzetközi erőknek (3458³ fő elesett)⁴ és az afgán kormánynak, valamint sikeres harcot folytat az ISIL/DAESH-nek⁵ hűséget esküdött az Iszlám Állam Khorasan Tartományban (ISKP⁶) szélsőséges szervezettel szemben. A mozgalom kohéziója erős, tagjai az egész országban követik a felső vezetés irányításait. A szervezet feltétel nélkül követeli a nemzetközi erők kivonulását, és elutasítja az afgán kormány békekezdeményezéseit. A tálib mozgalom az országban a teljes hatalomátvitelre törekszik, és a sikeres fegyveres küzdelem mellett hatékony kormányzati rendszert kezdett kiépíteni az általa ellenőrzött körzetekben.

Írásomban a tálibok újjáéledésének és térnyerésének rövid történetét, néhány fontosabb biztonsági szempont szerint az ország aktuális helyzetét, valamint a tálib ellenállás sikereinek az okait szándékozom bemutatni. Hogyan lehetséges az, hogy a mozgalom a teljes vereségből – a nemzetközi erők fénykorának számító 2010-es mintegy 140 ezer fős katonai jelenléte, az Afgán Nemzeti Védelmi és Biztonsági Erők (ANDSF⁷) jelenlegi 200 ezer főt meghaladó ereje, valamint az országnak eddig nyújtott egy milliárd dollárt is jóval meghaladó támogatás ellenére is – talpra tudott állni, és térnyerését, befolyását folyamatosan növeli az országban?

---

¹ Az írás a szerző Nemzeti Közsolgálati Egyetem nemzetbiztonsági felsővezetői tanfolyamán készített záródolgozatának szerkesztett változata.

² Operation Enduring Freedom – OEF.

³ Coalition casualties in Afghanistan.

https://en.wikipedia.org/wiki/Coalition_casualties_in_Afghanistan; letöltés: 2018.10.16.

⁴ 2018. augusztus 5-ei adat.

⁵ Islamic State of Iraq and the Levant.

⁶ Islamic State in Khorasan Province. Horászán Közép-Ázsia történelmi régiója, a mai Afganisztán, Irán, Türkmenisztán és Üzbegisztán részei tartoztak hozzá.

⁷ Afghan National Defense and Security Forces.

A mozgalom sikerének okai összetettek és számos, tálibokhoz nem közvetlenül kötődő külső, valamint tálibokhoz közvetlenül kötődő belső tényezőkre vezethető vissza. A jól ismert és több tanulmányban feldolgozott külső tényezőket, mint Pakisztán szerepét, a nemzetközi közösségek hibáit, az afgán kormány korruptségát és inkompetenciáját csak említés szintjén, míg azokat a tálib mozgalomhoz közvetlenül kötődő és eddig talán kevésbé feldolgozott belső okokat, mint rendszerük rugalmasságának, túlélőképességének és fenntarthatóságának két legfontosabb faktorát, a szociális hátteret és a harci alkalmazkodóképességet részletesebben elemzem.

Afganisztán sorsa, helyzete és jövője azért is fontos kérdés a számunkra, hiszen NATO-szövetségesként évek óta jelen vagyunk az országban, és a lehetőségeinkből adódó aktív katonai és donorszerep-vállalásunkkal próbálunk hozzájárulni az ország biztonsági helyzetének javulásához és stabilizálódásához.

Ennek egyik aktualitása külügyminiszterünk azon hivatalos nyilatkozata, amely szerint a NATO-tagországok külügyminiszterének 2018. december 5-ei brüsszeli ülésén a magyar kormány megerősítette afganisztáni kontingensünk 40 fővel történő bővítésének szándékát.

A TÁLIB MOZGALOM ÚJJÁÉLEDÉSE A 2001–2014 KÖZÖTTI IDŐSZAKBAN

Az OEF 2001. október 7-ei megindításakor először az Amerikai Egyesült Államok légierijének alkalmazásával, majd az amerikai és az afgán szárazföldi erők bevetésével mértek csapásokat az al-Kaida és a tálibok állásaira Afganisztánban. A tálibok az ellenük végrehajtott sikeres műveletek hatására viszonylag komolyabb ellenállás nélkül feladták területeiket, és vezetőik Kabulból Kandaharba, majd a Nangarhar tartományban található Tora Bora barlangrendszerébe, illetve onnan Pakisztánba menekültek.

Az ENSZ 2001. december 5-én Bonnban tartott konferenciát az afganisztáni rendezés kijelölésére. Az Amerikai Egyesült Államok részéről az afgán rendezés alapkoncepciójában egy Nyugat-barát demokrácia kiépítésének igénye fogalmazódott meg. A konferencián beindították az afgán alkotmány kidolgozásának, illetve az új kormány megválasztásának folyamatát is. Első lépésként ideiglenes kormányt állítottak fel hat hónapra, amelynek vezetésére Hamid Karzait nevezték ki. Ezt követően Loya Jirgát⁸ rendezték, amely 18 hónapra átmeneti kormányt jelölt ki. A következő Loya Jirgán elfogadták az afgán alkotmányt, majd választásokat tartottak Afganisztánban. A bonni megállapodással felállításra került a Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő (ISAF⁹), amelynek fő feladata a segélynyújtás, Kabul és az ország biztonságának stabilizálása, valamint az afgán biztonsági erők kiképzése lett. A NATO 2003-ban átvette az ISAF vezetését, és az ENSZ-szel együtt az egész ország területére kiterjesztette tevékenységét.

---

⁸ Nemzeti Nagygyűlés.

⁹ International Security Assistance Force.

Az Amerikai Egyesült Államok a 2001–2002 közötti időszakban elutasított mindenféle tárgyalást a tálibokkal, és Karzai sem mutatott fogadókészséget a közeledésükre. Az amerikai különleges erők célirányosan a tálib ellenállókra vadásztak, akiket likvidáltak, illetve nagy számban Afganisztánban és a kubai Guantanamóban bebörtönöztek. Az al-Kaida és a tálibok mellett sok ártatlan civil lakos is áldozatul esett ezeknek a katonai műveleteknek, amely nagyban növelte a helyi lakosság elégedetlenségét és ellenérzését az Amerikai Egyesült Államokkal, valamint a nemzetközi erőkkel szemben.

A Karzai-adminisztráció számára ebben az időszakban a legnagyobb kihívást a kormányhatalom Kabulon kívülre történő kiterjesztése jelentette, hogy megakadályozza az újabb polgárháború kitörését. Az elnök ezt elsősorban azzal próbálta elérni, hogy a különböző etnikumú befolyásos hadurakat beválasztotta a kormányba. Így a tálibok által az 1990-es években kiszorított korrump hadurak helyi kormányzókként és rendőrfőnökökként térhettek vissza. Ezek a kormányhatalommal felvértezett hadurak azonban ott folytatták a lakosság sanyargatását, ahol korábban abbahagyták.

A jelzett okok miatt a helyi lakosságban a nemzetközi erőkkel szemben kialakult ellenérzés, a Karzai-kormánnyal szembeni bizalmatlanság, valamint a nem megfelelő biztonsági helyzetből, a kormányhatalom alkalmatlanságából, a közigazgatás hiányából és a mérhetetlen szegénységből fakadó létbizonytalanság megfelelő táptalajul szolgált a tálibok fokozatos újjáéledésének, térnyerésének. A helyi lakosság a korábbi tapasztalataik miatt alapvetően elutasította a brutalitásaikról hírhedt tálibokat, de a jelzett nyomorúságos körülmények és létbizonytalanság miatt mégis reményt, választhatóbb alternatívát jelentettek a helyi (főleg vidéki és elzárt területeken élő) lakosság számára, mint a nemzetközi erők és a Karzai-kormány.

A tálibok a kialakult helyzetet és a lakosság teljes elkeseredettségét kihasználva 2002 végétől kisebb csoportokban ismét elkezdtek működni elsősorban Afganisztán déli és keleti régióiban. Új stratégiájuk a megfelelő szociális kapcsolatok kialakítására, a helyi lakosság bizalmának az elnyerésére irányult, ami támogatást és utánpótlást biztosított a mozgalom számára. Saját sikereik másik kulcsa a harci alkalmazkodóképesség volt. Ezeket a tényezőket, a többi külső okok megemlítésével együtt „A tálib mozgalom sikereinek fontosabb okai” részben fejtem ki részletesebben.

A Pakisztánból visszazivárgott és Afganisztánban újrászerveződött tálib csoportok 2003-tól már aktívan működtek a déli Uruzgan, Helmand és Kandahar, valamint a keleti Paktia és Khost tartományokban. A tálib vezetők 2003. márciusban a pakisztáni Quetta városban megalakították a tálib vezetők tanácsát, a Quetta Shura-t. A tálib mozgalom a következő években pakisztáni száműzetésben sikeresen kiépítette a kormányát. Omar molla továbbra is rejtőzködött, így a tanácsot helyettese, Abdul Ghani Baradar molla¹⁰ vezette. A tálibok 2003-ban tartományi és

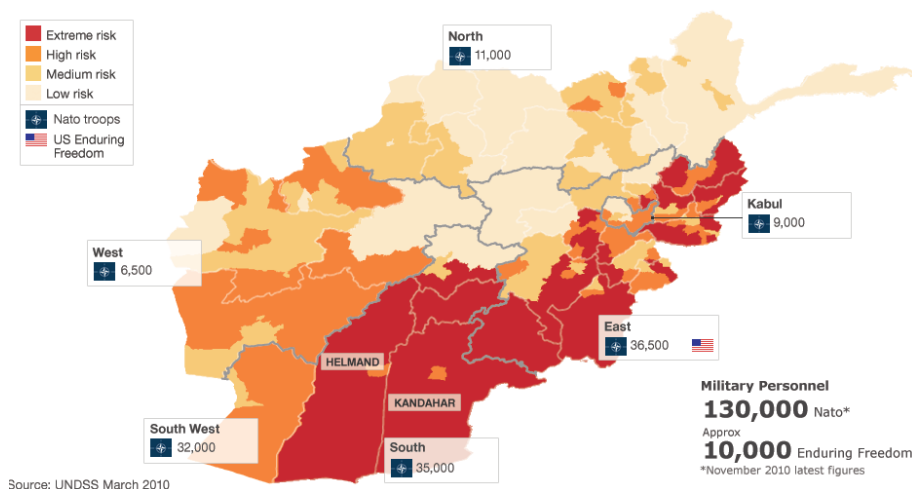
---

¹⁰ Abdul Ghani Baradar mollát, a tálib mozgalom második számú vezetőjét a pakisztáni hatóságok 2010-ben letartóztatták, majd 2018. október 24-én szabadon bocsátották. Elengedésének okait az elemzők egy része az afgán békefolyamat elősegítésében, míg másik része a pakisztáni érdekek fokozottabb érvényre juttatásában jelöli meg. Megerősítésre szoruló információ szerint a molla elmeállapota megbomlott, így az elengedését követően már nem kellett attól tartani, hogy problémát okozna.

járású árnyékkormányzókat neveztek ki Kandahar és Helmand tartományokban, amelyeket továbbiak követtek 2004-ben az ország déli körzeteiben, majd 2005-től a keleti tartományokban is. A Pakisztánban székelő tálib árnyékkormány 12 nemzeti hivatalt – katonai, politikai, pénzügyi, egészségügyi, kulturális stb. – állított fel és működtetett. A tálib közigazgatási rendszer felállításával Pakisztánban és – bizonyos kezdetleges szintű működtetésével – Afganisztánban a tálibok tovább növelték támogatottságukat a helyi lakosság körében, ami az ellenállás fokozott erősödését eredményezte. A tálibok a kezdeti afganisztáni sikereik hatására 2004-től egyre koncentráltabb csoportokban szivárogtak vissza elsősorban Afganisztán déli tartományainak vidéki területeire, ahol a helyi lakosság bizalmát elnyerve már nyílt gyűléseken agitáltak a lakosság körében a Karzai-kormány és az országban állomásozó nemzetközi erők ellen.

A tálib vezetők közötti rivalizálás eredményeként 2007-ben a Quetta Shura-tól függetlenítette magát az ugyancsak Pakisztánban székelő Miram Shah Shura, majd 2009-ben a Peshawar Shura is. Ez azonban nem jelentett szakadást a mozgalomban, csupán annyit, hogy az egyes shura-k saját maguk irányították az Afganisztánban harcoló, hozzájuk tartozó csoportokat, de továbbra is egy volt az ideológiájuk, valamint a céljuk és az egységet Omar molla feltétel nélküli elfogadása jelentette számukra. A tálibok 2008-tól intenzíven bevezetett új stratégiája, az új generációs helyi, többségi etnikumokból választott tálib vezetők kinevezése a közigazgatási és a katonai tálib beosztásokba – Badakhshan tartományban tádzsikok, Faryab, Sar-e Pul és Jowzjan tartományokban üzbégek – nagy előrelépést jelentett a tálibok sikeres északi és észak-nyugati régiókban való terjeszkedésében. Ezzel megnőtt a tálibok támogatottsága a helyi lakosság körében, ami harcéri sikereken keresztül a befolyásuk kiterjesztésében és újabb területek elfoglalásában is megnyilvánult, kezdetben a már említett Badakhshan, Faryab, Sar-e Pul és Jowzjan tartományokban. Ezekhez a sikerekhez 2010-től nagyban hozzájárult a Peshawar Shura által a harcoló tálib csoportok körében bevezetett koordináltabb parancsnoki vezetés, az új taktikaként alkalmazott gerillaharc és a modernebb fegyverzet, valamint a hozzáférés egyéb harctechnikai eszközökhöz. 2012-ben további jelentős erősödést biztosított a tálibok számára az északi tartományokban a helyi lakosság körében folytatott intenzív és sikeres toborzás is.

A tálibok fokozatos térnyerését és sikereit jól mutatja, hogy 2005-ben az amerikai erők vesztesége megduplázódott az előző évhez képest. A 2006. februári londoni Afganisztán-konferencia bizonytalannak jellemezte az ország helyzetét, és erőteljes amerikai jelenlét szükségességét hangsúlyozta. Barack Obama a helyzet stabilizálása, a tálib ellenállás megtörése és az afgán–pakisztáni határszakasz ellenőrzése céljából a 2009. január 20-ai beiktatását követően 17 ezer amerikai katona Afganisztánba vezényléséről döntött. Az ellenállók által végrehajtott támadások száma 2009-ben 65%-kal nőtt az előző évihez képest, és az ország biztonsági helyzete tovább romlott. Obama további csapaterősítést irányzott elő, és újabb 30 ezer amerikai katonát vezényelt a térségbe. Ezzel az amerikai katonai jelenlét 2010-ben elérte a 100 ezer főt, amelyhez további mintegy 40 ezer fős nemzetközi katonai jelenlét társult.

1. ábra. Amerikai és a NATO-erők Afganisztánban (2010. novemberi állapot)¹¹

A csapaterősítések eredményeként 2010–2012-ben javult az ország biztonsági helyzete és csökkentek a nemzetközi erők veszteségei, valamint a háború megkezdése óta először a civil lakosság áldozatainak a száma is. Az Amerikai Egyesült Államok azonban nem akart hosszú távon ilyen nagy létszámú katonai erőt állomásoztatni Afganisztánban, így elkezdte a fokozatos kivonásukat, ami a biztonsági helyzet drasztikus romlását és a tálibok még erőteljesebb térnyerését idézte elő.

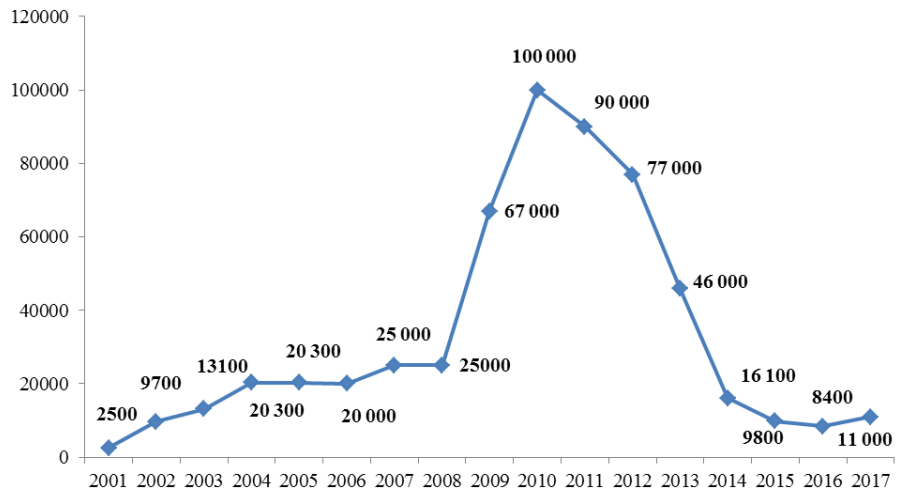
A 2010 júniusában megrendezett Kabul-konferencián az afgán fél és a nemzetközi közösség is egyetértett abban, hogy a felelőségi körzetek átadásának 2014-ig be kell fejeződnie. 2012. május 2-án Obama Kabulban többéves huzavona után stratégiai partnerségi megállapodást írt alá az afgán kormánnyal, amelyben az Amerikai Egyesült Államok biztosította az afgánokat, hogy 2014 után is segítségükre lesz a terrorizmus ellen folytatott harcukban és a biztonsági erők kiképzésében. 2014. szeptember 30-án az Amerikai Egyesült Államok és Afganisztán aláírta a Kétoldalú Biztonsági Megállapodást (BSA¹²), míg a NATO vezető képviselője aláírta a NATO-erők jogállását meghatározó szerződést (SOFA¹³). A két egyezmény megteremtette annak lehetőségét, hogy a nemzetközi erők 2015. január 1-jén az ISAF felváltásával megkezdjék az Eltökélt Támogatás (RS¹⁴) missziót, az amerikai erők pedig az OEF utódjaként az Operation Freedom's Sentinel (OFS) terrorellenes műveletet.

¹¹ JOHNSON, Gregory – RAMACHANDRAN, Vijaya – WALZ, Julie: The Commanders Emergency Response Program in Afghanistan: Refining U.S. Military Capabilities in Stability and In-Conflict Development Activities. Center for Global Development, Working Paper 265, September 2011. http://www.cgdev.org/sites/default/files/1425397_file_Johnson_Ramachandran_Walz_CERP_FINAL.pdf; letöltés: 2018.12.11.

¹² Bilateral Security Agreement.

¹³ Status of Force Agreement.

¹⁴ Resolute Support.

2. ábra. Az Afganisztánban települő amerikai erők létszámának alakulása 2001–2017 között¹⁵

A TÁLIB MOZGALOM TÉRNYERÉSE 2015-TŐL ÉS A JELENLEGI HELYZET ÉRTÉKELÉSE

Az afgán kormánnyal aláírt BSA és SOFA egyezmények alapján 2015. január 1-jétől már csak 9000 fős nemzetközi kötelék állomásozott Afganisztánban. Az RS misszió, amelynek fő feladata a kiképzés, a tanácsadás és a támogatás, az afgán féllel kötött megállapodás szerint csak korlátozottan, a saját erők védelme érdekében hajthatott végre műveleteket.

A nemzetközi erők fokozatos kivonásával azonban a tálibok térnyerése sokkolóan látványos volt, így Obama elnöknek át kellett gondolnia az amerikai erők határidőkhöz kötött és teljes kivonást előirányzó Afganisztán-politikáját. Obama stratégiája arra épült, hogy a csapatkivonási határidők megadásával nyomást gyakoroljon a működésképtelen és korrump afgán kormányra a reformok elkezdése és végrehajtása érdekében. Az afgán biztonsági erőknek lett volna a feladatuk, hogy a nemzetközi erők leváltásával megteremtsék a kormány működésének a biztonsági feltételeit. De mindkét pillér gyengének bizonyult, azok nem tudták ellátni feladatukat. Az afgán vezetők és hatalmi csoportok ugyanakkor a nemzetközi erők kivonásából adódó bizonytalan jövő miatt – a központi kormányt tovább gyengítve – még inkább a saját érdekeik szerint cselekedtek. Az ANDSF szintén nem volt sem kiképztségében, sem fegyverzetében, sem moráljában felkészülve arra, hogy átvegye a nemzetközi erők feladatait és megteremtse a megfelelő biztonsági körülményeket.

¹⁵ The Associated Press: A timeline of U.S. troop levels in Afghanistan since 2001. <https://www.militarytimes.com/news/your-military/2016/07/06/a-timeline-of-u-s-troop-levels-in-afghanistan-since-2001/>; letöltés: 2018.04.21.

A tálibok a lehetőséget és a kialakult biztonsági vákuumot látva az RS misszió megkezdésével óriási lendülettel és elszántsággal kezdték elfoglalni a nemzetközi erők által korábban ellenőrzött és további új területeket. Az ANDSF gyengesége növelte a mozgalom morálját, a győzelmeik és a hatékony propagandájuk pedig erősítette támogatottságukat a lakosság körében, ami logisztikai jellegű ellátással és sikeres toborzással a harcolók létszámának a jelentős növekedését eredményezte. Az ANDSF-től nagy mennyiségben zsákmányolt fegyverekkel és szállító járművekkel pedig szintén növelték műveleti képességeiket. Ez a pozitív öngerjesztő folyamat a tálibok befolyásának és térnyerésének folyamatos erősödését idézte elő. A tálibok sikereit jól példázza az északi Kunduz tartomány központjának, Kunduz városnak 2015-ös, majd 2016-os¹⁶ elfoglalása.

Az afganisztáni kudarcok miatt a Trump-adminisztráció kénytelen volt változtatni az Amerikai Egyesült Államok térségre vonatkozó külpolitikáján. 2017. február 9-én John W. Nicholson vezérezredes az RS és az Afganisztánban állomásozó amerikai erők főparancsnoka szenátusi meghallgatásán kijelentette, hogy az afgán rendezés holtpontra jutott, meg kell emelni az RS létszámát (az OFS létszámát elégségesnek tartotta), az ANDSF támogatását pedig a hadtestszintről le kell vinni dandárszintre. Nicholson szerint az ISKP ellen egyedül a tálibok támogatásával lehet sikeresen fellépni. A tábornok továbbá rámutatott az afgán folyamatokat negatívan befolyásoló pakisztáni, orosz és iráni érintettségre, beavatkozásra is.

Trump ennek megfelelően 2017. augusztus 21-én ismertette az Amerikai Egyesült Államok új Afganisztán-stratégiáját,¹⁷ amelynek fő elemei a katonai jelenlét fenntartása és szerepvállalásának erősítése, a tálibokkal való megegyezés lehetőségének elfogadása, az afgán rendezésben a diplomáciai, a gazdasági és a katonai erő egyfajta kombinációjának az alkalmazása. Az új stratégia nem ütemezi, hanem a műveleti helyzettől teszi függővé a katonai erők tevékenységét és esetleges kivonását. Az új stratégia külpolitikai vonatkozásában üzenetet küldött Iránnak, Oroszországnak és Kínának, hogy az Amerikai Egyesült Államok nem adja fel szerepvállalását a régióban. Az új stratégia komoly nyomást gyakorol¹⁸ Pakisztánra, hogy szüntesse be a tálib mozgalom és a Haqqani-hálózat támogatását, valamint lépjen fel az országban működő szélsőséges iszlám terrorcsoportokkal szemben, ugyanakkor kiemelt szerepet szán Indiának az afganisztáni rendezésben és a régió stabilizálásában. Az új stratégia alapján – Nicholson vezérezredes javaslatát elfogadva – további 3000 fővel¹⁹ növelték az amerikai erők létszámát Afganisztánban.

---

¹⁶ A tartományban aktív tálib fegyveres csoportok 2015. szeptember 28-án és 2016. október 3-án indított összehangolt támadásaikkal több napra elfoglalták Kunduz várost.

¹⁷ President Trump's full address on Afghanistan.
<http://edition.cnn.com/videos/politics/2017/08/21/president-trump-announces-afghanistan-war-plan-full-ac.cnn>; letöltés: 2018.09.30.

¹⁸ Trump 2018. szeptemberben felfüggesztette a terrorizmus elleni harc elősegítése céljából 2002 óta Pakisztánnak folyósított 300 millió USD katonai segélyt.

¹⁹ 2017. augusztus 30-án James Mattis amerikai védelmi miniszter bejelentette, hogy a korábban közölt 8500 fő helyett a valóságban 11 500 ezer amerikai szolgál Afganisztánban.

A 2018-as aktuális afgán biztonsági helyzetképet alapvetően a tálibokhoz leginkább kapcsolódó néhány fontosabb terület – a belpolitika, az afgán biztonsági erők, a jelentősebb ellenálló erők, a biztonsági helyzet és a megbékélési folyamat – elemzésével mutatom be.

Belpolitikai helyzet

Afganisztánt a 2014-es elnökválasztás óta is a belpolitikai válság, illetve „polgárháborúhoz közeli” feszültség jellemzi. Az ország folyamatosan romló belpolitikai, biztonsági és gazdasági helyzete, valamint a hatalmi versengések miatt az egységkormány támogatottsága már a működését veszélyeztető kritikus szintre csökkent. A központi adminisztráció 2018-ra az ország mintegy fele felett elvesztette az ellenőrzést. A 2015 tavaszára kiírt parlamenti és tartományi tanácsi választásokat többszöri halasztást követően csak 2018. október 20-án tudták megtartani. Az eredmények feldolgozása még folyamatban van. A Választási Bizottságot részrehajlással, érintettséggel vádolják, és több körzetben – Kabulban is – újraszámoltatják a szavazatokat.²⁰

A belpolitikai válságot tovább mélyíti, hogy az egyes etnikumokat, csoportokat, pártokat vagy térségeket összetartó hatalmi centrumok is gyengültek. Ennek eredményeként az ország északi területeinek némi integritását biztosító Mohammed Atta Noor²¹ és Abdul Rashid Dostum²² befolyása is csökkent. Atta, Balkh tartomány kormányzójának 2017. decemberi leváltása miatt kialakult válság tovább növelte a belpolitikai instabilitást. Ashraf Ghani elnök a tartományi kormányzói pozíciót átadni nem akaró Attával szemben 2018. januárban már a katonai erővel való fellépés lehetőségét is kilátásba helyezte, ez azonban az ország egész területére kiterjedő polgárháborút okozhatott volna. A tádzsik hadúrral szembeni fellépés miatt Atta és az őt támogatók az országot megbénító tömegtüntetésekkel és polgárháború kirobbantásával fenyegették a központi adminisztrációt. Atta végül a kormánnyal való megegyezés eredményeként március végén elfogadta menesztését és beleegyezett, hogy helyette Mohammed Ishaq Rahgozart, a hadúr egyik szövetségeseit nevezze ki Balkh tartomány új kormányzójává.

A belpolitikai helyzet 2018. júliusban ismét feszültté vált, amikor az afgán haderő különleges erői Faryab tartományban letartóztatták Abdul Rashid Dostum első alelnök egyik bizalmasát. A központi hatalom ezen intézkedése tömegtüntetéseket váltott ki az északi régió több nagyvárosában, amelyeken a demonstrálók követelték a letartóztatott szabadon bocsátását és Dostum törökországi száműzetésből való hazatérését. Ghani elnök a belpolitikai válság tovább mélyülésének elkerülése miatt beleegyezett az üzbég hadúr júliusban történő hazatérésébe.

---

²⁰ A visszaélések és a csalások gyanúja miatt a választási panaszokat vizsgáló bizottság december elején meg akarta semmisíteni az összes Kabulban leadott szavazatot és új választás kiírását javasolta.

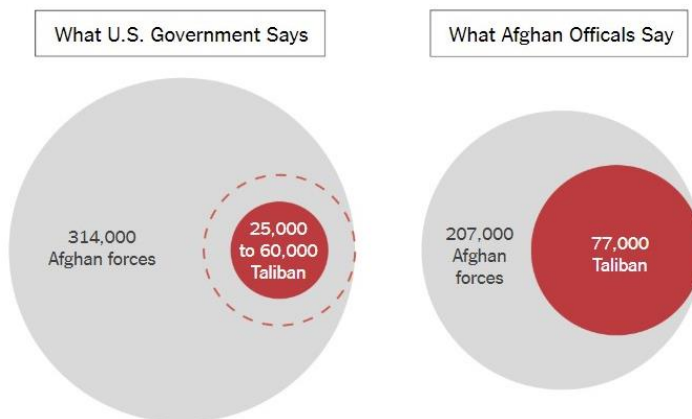
²¹ Mohammed Atta Núr az ország északi területeinek egyik legbefolyásosabb hadura és a tádzsik többségű Jamiat-e Islami (JeI) párt vezetője.

²² Abdul Rasid Dostum az ország északi területének és az üzbég közösségének egyik legbefolyásosabb hadura, valamint a Jumbesh párt vezetője.

Mindkét eset jól bizonyítja a központi hatalom integritásának, befolyásának hiányosságait, az ország etnikai, vallási és hatalmi megosztottságát, továbbá azt, hogy a befolyásos politikai szereplők és hadurak közötti feszültségek, hatalmi harcok könnyen destabilizálják az érintett régiókat vagy akár az egész országot. A 2019 áprilisára kiírt elnökválasztás miatt valószínűleg a jövőben is hasonló konfliktusokkal kell számolni, amelyek a már most is kritikus szinten lévő belpolitikai helyzet további mélyülését eredményezik majd.

Afgán biztonsági erők

Ghani afgán elnök 2017. szeptemberben hagyta jóvá az ANDSF 2023-ig szóló fejlesztési tervét, amely legfőbb feladatként a biztonsági erők²³ összlétszámának 377 693 főre történő emelését, a szervezet átszervezését, vezetési rendszere hatékonyabbá tételét, a korrupció visszaszorítását, a haditechnikai eszközeinek fejlesztését és a műveleti képességének növelését tűzte ki célul. Hivatalos afgán értékelések szerint az ANDSF jelenlegi feltöltöttsége 86%-os.²⁴ Az ANDSF feltöltöttségét azonban a mentorálást végző nemzetközi erők 60–75%-osra²⁵ teszik. Az ANDSF nemzetközi pénzügyi és katonai támogatása ellenére az utóbbi időben jelentős mértékben nőtt a szervezet személyi állományának a lemorzsolódása, ami a nemzetközi erők jelentős kivonását követő jelentős ANDSF-veszteségek közvetlen és közvetett hatásaival magyarázható. Az ANDSF országszerte aktív toborzást folytat, ennek ellenére nem várható, hogy a közeljövőben a feltöltöttsége eléri az előirányzott szintet.

3. ábra. Az ANDSF és a tálib erők létszáma Afganisztánban az amerikai kormány és afgán tisztviselők szerint (2018.09.08. állapot²⁶)

²³ Az ANDSF a védelmi minisztérium alárendeltségébe tartozó katonai és félkatonai szervezetekből, valamint a belügyminisztérium irányítása alatt működő rendőri egységekből állnak.

²⁴ 324 815 fő.

²⁵ Mintegy 226 615 – 283 269 fő.

²⁶ NORDLAND, Rod – NGU, Ash – ABED, Fahim: How the U.S. Government Misleads the Public on Afghanistan. <https://www.nytimes.com/interactive/2018/09/08/world/asia/us-misleads-on-afghanistan.html>; letöltés: 2018.12.11.

A fejlesztési terv a biztonsági erők műveleti képességeinek növeléseként a prioritások között nevezi meg az afgán légierő (AAF²⁷) fejlesztését, aminek keretei között a légi felderítő-, a közvetlen légi támogató-, a harcászati szállító-, valamint a sebesültevakuálási képesség fejlesztését akarják megvalósítani. A tervezett új haditechnikai eszközök értéke mintegy hárommilliárd dollár, ennek jelentős részét az Amerikai Egyesült Államok és a NATO-tagországok finanszírozzák.

Az afgán különleges műveleti erők (SOF²⁸) továbbra is kulcsszerepet játszanak az ANDSF műveleteiben. A SOF a kiképzettségével, fegyverzetével, alkalmazásával magas műveleti képességet képvisel az ANDSF-en belül, és jelentős veszteségeket okoz az ellenállóknak. A SOF sikeres és hatékony alkalmazásának tapasztalataira alapozva a NATO kezdeményezte az ANDSF-en belül az Afgán Különleges és Biztonsági Erők (ASSF²⁹) létrehozását is, amelyet a védelmi minisztérium irányítása alatt az Afgán Nemzeti Haderő (ANA³⁰) Különleges Műveleti Erők, valamint azok támogatására létrehozott légi egység (SMW³¹), illetve a belügyminisztérium alárendeltségében lévő Különleges Rendőri Egységek Főparancsnoksága (GCPSU³²) alkotnak. A tervek szerint az ASSF 2020 végére éri majd el a teljes műveleti készenléteket.

A jelzett különleges műveleti erők kivételével az ANDSF legnagyobb problémája továbbra is az alacsony morál, az egyes alakulatok megfelelő kiképzettségének, harctechnikai eszközökkel való ellátottságának gyengesége, harcbiztosító és harctámogató elemeinek a hiánya. Ezekre az alacsonyabb harcértéket képviselő alakulatokra, csoportokra jellemző, hogy kerülik a harcértékezést az ellenállókkal, inkább visszavonulnak, vagy megadják magukat. Ennek eredményeként az ANDSF gyengítése mellett az ellenállók jelentős mennyiségű haditechnikai eszközt és járművet is zsákmányolnak az afgán biztonsági erőktől.

A tervezett fejlesztések ellenére az ANDSF önmagában nagy valószínűséggel a közeljövőben is csak korlátozott műveleti képességgel fog rendelkezni, ami alapvetően a tartományi és a járési központok védelmét jelenti, illetve sok esetben még azt sem. Ugyanakkor az afgán biztonsági erők a jövőben is a tálib ellenállók kiemelt célpontjai lesznek, és csak az amerikai, valamint a nemzetközi erők támogatásával lehetnek sikeresek az ellenállókkal szemben.

Az ANDSF-hez kötődő jelenlegi magyar katonai szerepvállalás a korábbi aktívabb időszakhoz képest alapvetően néhány területet érintő (pl. helikopter- és különleges műveleti kiképzés) mentorálásra terjed ki. A NATO-tagországok külügyminisztereinek december 5-ei brüsszeli ülésén bejelentett afgán missziós kontingensünk 40 fővel történő bővítése azonban a jövőben minden bizonnyal a jelenleginél aktívabb részvételt eredményez majd.

---

²⁷ Afghan Air Force.

²⁸ Special Operation Forces.

²⁹ Afghan Special and Security Forces.

³⁰ Afghan National Army.

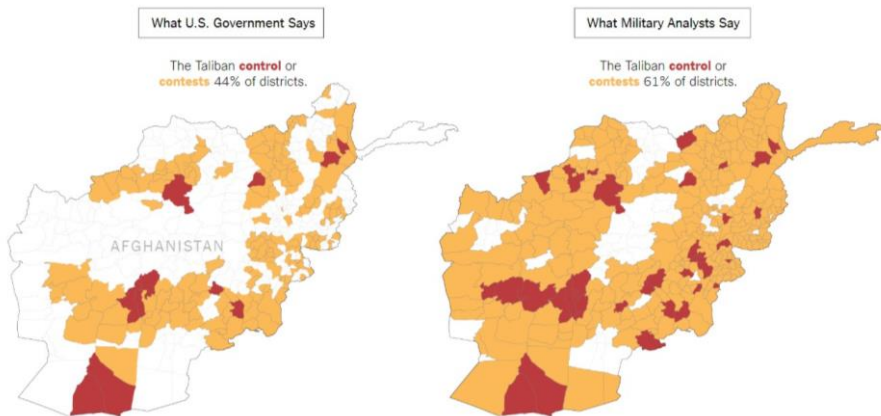
³¹ Special Mission Wing.

³² General Command of Police Special Units.

Jelentősebb ellenálló erők

A tálib legfelsőbb vezetés 2016. januárban Haibatullah Akhunzadát választotta a mozgalom legfőbb vezetőjének. A hatalmi harcok és a törzsi viták (Noorzai-Ishaqzai-ellentét) ellenére is a szervezet kohéziója erős, és a legfőbb összetartó erőként az ország egész területén nagy többségben elfogadják, követik Akhunzada vezetését. A tálib legfelső vezető az Omar molla-féle konzervatív vallási értékeket képviseli és ennek megfelelő politikát folytat. A mozgalom fő követeléseként ragaszkodik a nemzetközi erők feltétel nélküli és azonnali kivonásához, és ezzel egyidejűleg elutasítja a béketárgyalásokat az afgán kormánnyal. A mozgalom a szociális kapcsolatai hatékony kiépítésével, a rugalmasan alkalmazkodó harci sikereivel (részletezve „A tálib mozgalom sikereinek fontosabb okai” részben), valamint a nagyon hathatós pakisztáni támogatással jelenleg az ország közel 50%-át az ellenőrzése alatt tartja.

4. ábra. A tálibok által irányított vagy elfoglalásukért közdelem alatt álló területek kiterjedése az amerikai kormány és (nemzetközi) katonai szakértők szerint (2018.05.16. állapot³³)

Az ellenállás a befolyását az ország déli és a keleti régiói mellett mostanra kiterjesztette olyan északi területekre is, amelyek felett a tálibok korábbi uralma alatt sem rendelkezett. Az ellenálló szervezet a teljes hatalomátvételre törekszik, és minden megnyilvánulásában arra készül. Ezt támasztja alá a tálib kormányzati rendszer kiépítése és működtetése is a megszállt területeken. A tálibok fegyveres sikereiben továbbra is fontos szerepet játszik, hogy Akhunzada katonai helyettese az a Sirajuddin Haqqani, aki egyben annak a Haqqani-hálózatnak a jelenlegi vezetője is, amely nagyban hozzájárult a tálibok sikeres harci alkalmazkodóképességének a kialakításához.

³³ NORDLAND, Rod – NGU, Ash – ABED, Fahim: How the U.S. Government Misleads the Public on Afghanistan. <https://www.nytimes.com/interactive/2018/09/08/world/asia/us-misleads-on-afghanistan.html>; letöltés: 2018.12.11.

Haibatullah Akhunzada³⁴

Sirajuddin Haqqani³⁵

A Mohammad Rasoul vezette szakadár tálib szervezet, az Iszlám Emírség Főtanácsa (IEHC³⁶) egyelőre nem működik együtt a tálib mozgalommal, Akhunzada tárgyalások kezdeményezésével azonban továbbra is komoly erőfeszítéseket tesz a szakadár csoport visszaintegrálására.

A tálib mozgalom a központi hatalommal és a nemzetközi erőkkel szemben harcoló ellenálló csoportok között sem fogad el semmiféle konkurens szervezetet, és annak kiszorítására, felszámolására törekszik. A tálibok sikeresen felszámolták az ISKP jelenlétét 2018. júliusban Jowzjan tartományban, és a szervezet teljes megsemmisítése céljából rendszeres támadásokat indítanak Nangarhar, Kunar és Nuristan tartományokban is az ISKP-csoportok ellen.

A tálibok mellett az ISKP a másik legjelentősebb ellenálló szervezet Afganisztánban. Az ISKP az afganisztáni megjelenése óta eltelt három évben elszenvedett vereségei ellenére a Pakisztánból biztosított utánpótlása miatt továbbra is aktív ellenálló tevékenységet folytat Afganisztánban. A szervezet egyes becslések szerint 1500–2000 fő fegyverrel rendelkezik Afganisztánban, és tagjai nagy részét a pakisztáni tálibok alkotják. A tálibok mellett Kunar és Nangarhar tartományokban az Amerikai Egyesült Államok erői is jelentős erőfeszítéseket tesznek a szervezet felszámolására, aminek eredményeként 2018. augusztus 25-én az afgán különleges erőkkel végrehajtott közös művelet során életét veszítette Abu Sayed Bajaur, a szervezet vezetője. Az ISKP azonban sikeresen alkalmazkodik a körülményekhez és jól kihasználja az ország keleti régiójának hegyvidékes területeit. A szervezet elsősorban Nangarhar tartomány Jalalabad tartományi központjában és Kabulban a sikeres öngyilkos merényleteivel és komplex támadásaival továbbra is érzékeny

³⁴ HJELMGAARD, Kim: Afghan Taliban names new leader. <https://eu.usatoday.com/story/news/world/2016/05/25/taliban-confirms-death-leader/84892930/>; letöltés: 2018.12.11.

³⁵ REHMAN, Dawood: Sirajuddin Haqqani could succeed Mullah Mansour as Taliban commander. <https://en.dailypakistan.com.pk/headline/sirajuddin-haqqani-likely-to-succeed-mullah-mansour-as-taliban-commander/>; letöltés: 2018.12.11.

³⁶ Islamic Emirates High Council.

veszteséget képes okozni a központi kormánynak, az afgán biztonsági erőknek és a síita lakosságnak, de ezek mellett törekszik a nemzetközi közösség és erők támogatására is.

Biztonsági helyzet

5. ábra. Afganisztán biztonsági helyzete (2018.09.25. állapot)
(Szerk.: Szaszák János)

A tálib mozgalom Afganisztán biztonsági helyzetét teljes mértékben destabilizálva 2018-ra szinte az ország egész területére kiterjesztette műveleteit. A tálib ellenállás a befolyását mostanra közel az ország 50%-a felett gyakorolja. Az ellenállás az afgán kormánnyal és a nemzetközi erőkkel folytatott fegyveres küzdelme és sikeres térnyerése mellett eredményesen fellépett és jelenleg is harcot folytat az ISKP-val szemben, továbbá legújabb fejleményként Uruzghan és Ghazni tartományokban most először támadást indított a hazarak ellen is.

A tálib mozgalom a 2018. április 25-én megindított „Al Khandaq” fedőnevű tavaszi műveletével kezdetben a nemzetközi erők bázisait, műveletekben részt vevő kötelékeit és menetszlopait támadta. Májusban azonban már némi meglepetést okozva az ellenállás jelentős erőösszevonást, gyorsreagálású csoportok bevetését is magában foglaló összehangolt támadásokat indított a járási központok elfoglalására az ország egész területén. A sikeres műveleteik során a tálibok jelentős veszteségeket okoztak a helyi biztonsági erőknek, és nagy mennyiségű harci felszerelést, valamint szállító járművet zsákmányoltak. Az ellenállás az egyik legnagyobb sikerét a Farah és a Ghazni tartományok központjai ellen indított összehangolt támadásaikkal érték el,

amelyek során kimagaslóan magas veszteségeket³⁷ okoztak az ANDSF-nek. A tálibok a sikereik hatására a műveleteiket kiterjesztették Helmand, Uruzgan, Badakhshan, Kunduz, Baghlan és Faryab tartományokra is. A tálibok ezzel országos viszonylatban megosztották és lekötötték az ANDSF alakulatait. A tartományi és a járási központok elleni műveletekkel alapvetően nem is a területszerzés volt a tálibok fő célja, hiszen a győzelem után az ANDSF felszabadító erőinek megérkezése előtt már vissza is vonulnak, hanem a győzelmük, befolyásuk propagálása és a harci felszerelések, szállító járművek zsákmányszerzése.

A tálib mozgalom a 2018-as műveleteivel az ország északi régiójában – a korábban elfoglalt területek mellett – újabb körzetekre is kiterjesztette befolyását. Műveletei során alapvetően továbbra is Faryab, Jowzjan és Sar-e Pol tartományok közös határterületére, Szar-e Pol tartomány északi, míg Faryab tartomány délnyugati járásaira, valamint a Baghlan–Kunduz tengelyre koncentrálnak. A tálibok látványos sikerei hatására az afgán elnök több személyi változást is kezdeményezett a régióban működő ANDSF parancsnokai körében.

A tálibok további sikerét jelenti az ISKP feletti győzelmük Jowzjan tartomány déli járásában. A tálibok a 2018 júliusában elért győzelmükkel az ISKP-től visszafoglalták Jowzjan tartomány déli járásait és a szervezetet felszámolták az északi régióban.

A tálibok 2017 óta nem indítottak újabb műveletet Kunduz város elfoglalására, ami alapvetően az amerikai és az afgán légiere, valamint a különleges erők ellenük való hatékony fellépésének tudható be. Ugyanakkor összességében nem csökkent a tálibok jelenléte a tartományban, ami a sikeres toborzásuknak és más tartományokból való tálib erők Kunduz tartományba történő átcsoportosításának az eredménye. A tálibok jelenleg is ellenőrzésük alatt tartják a tartomány vidéki területeinek a jelentős részét, illetve befolyással vannak a Kunduz várossal közvetlenül határos területek biztonsági helyzetére is. A tálib csoportok a korábban elszenvedett veszteségeik tanulsága miatt alapvetően Kunduz tartományban is kerülik a nagyobb összevonások és műveletek végrehajtását, inkább az ANDSF számára nehezen elérhető járások központjaira és az ANA bázisaira koncentrálnak.

A tálibok befolyása Balkh tartományban ugyan közel sem olyan jelentős, mint Kunduzban, 2018-ban azonban ott is növelték aktivitásukat, amely egyelőre csak a tartomány néhány nyugati járására korlátozódik. A tálibok jelenléte és aktivitása Mazar-e Sharif tartományi központra egyelőre nincs hatással. A tartomány biztonsági helyzetére leginkább Mohammed Atta korábbi tartományi kormányzó leváltása körüli etnikai és politikai feszültségek voltak hatással, ezek azonban mostanra nagyrészt megoldódtak. A tartományi központ azonban komoly stratégiai jelentőséggel bír az északi régióban, így kockázatként jelentkezik annak lehetősége, hogy a tálibok propagandajelleggel valamilyen akciót hajthatnak végre az ott állomásozó nemzetközi, köztük magyar erők vagy az ANDSF bázisai ellen.

---

³⁷ A Ghazni elfoglalására indított összecsapásban az ANDSF vesztesége elérte a 200 főt.

Kabul biztonsági helyzete is instabil, hiszen a tálib mozgalom, a Haqqani-hálózat és az ISKP is főleg öngyilkos merényletekkel, illetve komplex támadásokkal törekszik a főváros helyzetét destabilizálni, valamint magára vonni a hazai és a nemzetközi média figyelmét. A merényletek végrehajtása vonatkozásában továbbra is az ISKP a legaktívabb szervezet, amely elsősorban a síita vallási felekezeti helyeket, a kormányzati és a nemzetközi közösségek objektumait támadja jelentős médiavisszhangot kiváltó és nagyszámú áldozattal járó akciókkal. Az ISKP mostanra komoly hálózatot épített ki a fővárosban, és akcióik azt mutatják, hogy megfelelő helyismerettel és tapasztalatokkal rendelkeznek a sikeres merényletek végrehajtáshoz.

Megbékélési folyamat

A megbékélési folyamatot sem a nemzetközi közösségek számos próbálkozása, sem az afgán Legfelsőbb Béketanács, sem más belső erők, folyamatok nem tudták előmozdítani Afganisztánban, így továbbra is holtponton van.

A Hezb-e Islami Gulbuddin (HIG) szervezettel 2017. szeptemberben aláírt békemegállapodásnak – a nemzetközi várakozásokkal ellentétben – nem volt érdemi hatása sem az ellenzéki mozgalmakkal, csoportokkal való megbékélés, sem a biztonsági helyzet stabilizálása vonatkozásában. A HIG-gel megkötött békemegállapodás leginkább csak egy propagandafogás volt az afgán kormány részéről, amellyel igazolni tudta a megbékélés iránti elkötelezettségét. A megállapodásnak azért nincsen semmi pozitív hatása a békefolyamatra, mert a korábban jelentős fegyverrel és befolyással bíró HIG mostanra néhány száz fős fegyveres csoportra redukálódott, jelentéktelenné, súlytalanná vált, mint hatalmi, befolyásoló tényező.

A Ghani elnök és a tálib vezetés által a 2018-as Ramadánt lezáró Íd al-fitr ünnep alkalmával meghirdetett háromnapos tüzszünet azonban sikeres volt, hiszen mindkét fél betartotta. Bár a nemzetközi közösség ezt a kezdeményezést egy jelentős eseményként propagálja, valójában nem volt más, mint egy rövid és átmeneti tüzszünet, amelynek lezárását követő másnap a tálib mozgalom már folytatta is a tavasszal meghirdetett „Al Khandaq” fedőnevű fegyveres műveletét szerte az országban.

A megbékélési folyamat sikertelenségének a fő oka abban rejlik, hogy a meghatározó ellenálló szervezetek, mint a tálib mozgalom, az IEHC és a Haqqani-hálózat is következetesen ragaszkodik ahhoz, hogy a megbékélés alapfeltétele a nemzetközi erők azonnali és teljes kivonása. A Trump-adminisztráció és a NATO Afganisztánnal kapcsolatos tervei miatt azonban ez előre láthatóan rövid távon nem teljesülhet, így továbbra sem várható érdemi elmozdulás az eddigi sikertelen helyzetből.

A TÁLIB MOZGALOM SIKEREINEK FONTOSABB OKAI

A mozgalom sikereinek okai összetettek. Számos, a tálib mozgalomtól független, tálibokhoz nem közvetlenül kötődő külső, valamint tálibokhoz közvetlenül kötődő belső tényezőre vezethető vissza.

A sikerek tálibokhoz nem közvetlenül kötődő külső tényezői

A tálibok sikereihez hozzájáruló külső tényezőket Pakisztán szerepe, az Amerikai Egyesült Államok és a nemzetközi közösség kudarcai és hibás döntései, illetve az afgán kormány korrupciója és inkompetenciája mentén tárgyalom. Elemzésemben a teljesség igénye nélkül a tálibok sikereihez leginkább hozzájáruló témaköröket és néhány kiragadott példát említek meg.

A tálibok sikereinek külső tényezői között kulcsszerepet játszik a pakisztáni szerepvállalás, a tálib mozgalom közvetlen és közvetett támogatása, amely a tálibok 2001-es bukásától a napjainkig tartó időskála minden időszakában, tartalmát tekintve pedig számos területére mélyen kiterjedően kimutatható. Ennek mértékét vitatják a szakemberek, hiszen mindez konspiráltan, a legnagyobb titoktartás mellett zajlik. Erre leginkább azért van szükség, mert a tálibok támogatása az Amerikai Egyesült Államok és az Afganisztán stabilizálásában szerepet vállaló nemzetközi közösségek érdekei ellen történik. A mértékét megítélésem szerint leginkább azzal lehet valószínűsíteni, hogy milyen érdeke fűződik Pakisztánnak az afgán tálibok támogatásához. Ez az érdek viszont nem más, mint a legfontosabb nemzetbiztonsági érdekek egyike, az ország stratégiai hátterének, hátszágának biztosítása az ősellenségnek számító Indiával szemben. Pakisztán a hosszan elnyúló észak–déli kiterjedése és a keskeny kelet–nyugati mélysége miatt Afganisztánt tekinti a stratégiai mélységének, a hátszágának a három háborút és számtalan korlátozott fegyveres küzdelmet vívott Indiával szemben.

Pakisztán az afganisztáni befolyását a pastukon keresztül tudja érvényre juttatni, amelynek jelenleg egyik legmeghatározóbb hatalmi csoportja a tálib mozgalom. Ezzel a kör bezárult, az indok adott, és a tálib mozgalom támogatásának mértéke valószínűsíthetően képezetet felülmúlóan nagy. A jelen időszakban ehhez hozzájárul még az is, hogy Trump amerikai elnök 2017 augusztusában meghirdetett új regionális és Afganisztán-stratégiája komoly kritikát és elvárásokat fogalmaz meg Pakisztánnal szemben a tálib mozgalom és a Haqqani-hálózat támogatása miatt, valamint vörös posztóként jelentős szerepet szán Indiának Afganisztán stabilizálásában. Az amerikai–pakisztáni kapcsolatokat tovább rontja, hogy a Trump-adminisztráció 2018. szeptemberben megvonta Pakisztántól a terrorellenes fellépéséért 2002 óta folyósított évi 300 millió USD katonai segílyt.

Pakisztán elsősorban a titkosszolgálatán (ISI³⁸) keresztül támogatja a tálib mozgalmat. A kapcsolataik még a szovjet megszállás időszakára vezethetőek vissza. A tálibok támogatása a rezsim 2001-es afganisztáni bukása után fokozódott, többek között a vezetők teljes megsemmisítését megakadályozó, Pakisztánba történő visszavonulásuk biztosításával, majd folytatódott a tálib mozgalom újjáéledésének, árnyékkormányának megszervezésével a pakisztáni Quetta-ban. Pakisztán ugyancsak aktívan részt vesz a tálib mozgalom tevékenységének a teljes ciklusában. A tálib vezetésnek és harcosoknak menedéket biztosít, lehetővé teszi utánpótlás toborzását a pakisztáni madraszákban,³⁹ a fegyveresek kiképzését és átjuttatását Afganisztánba, majd kivonásukat Afganisztánból és pihentetésüket, feltöltésüket ismét Pakisztánban.

---

³⁸ Inter-Services Intelligence.

³⁹ Iszlám vallásos iskola (középkori iszlám iskolarendszer).

Pakisztán kimutathatóan aktív szerepet játszik a tálib mozgalom tevékenységének mindenoldalú biztosításában is – fegyverzet, kiképzés, pénz, szakmai tanácsadás, információkkal való ellátás stb. Az Amerikai Egyesült Államok és a nemzetközi közösség ugyan próbál nyomást gyakorolni Pakisztánra, hogy hagyjon fel a tálibok, a Haqqani-hálózat és más szélsőséges csoportok támogatásával, valamint az Afganisztánt befolyásoló, manipuláló tevékenységével, de ez a jelzett nemzetbiztonsági érdekek miatt Pakisztán ellenére van, különösen olyan erősödő szövetséggel a háta mögött, mint Oroszország és Kína.

Irán, az Öböl menti országok és közvetett formában Oroszország is negatívan befolyásolja az Amerikai Egyesült Államok elképzelése szerinti afgán rendezést, ezen országok szerepe azonban közel sem annyira jelentős, mint Pakisztáné.

A tálibok sikereihez külső tényezőként ugyancsak jelentősen hozzájárultak az Amerikai Egyesült Államok és a nemzetközi közösség hibái, hiányosságai, amelyeknek egy jó része közvetve, vagy közvetlenül kedvező feltételeket teremtett a tálib mozgalom számára. Az alábbiakban alapvetően ezeket a főbb hibákat, hiányosságokat tárgyalom.

Az afgán rendezés beindítójának és domináns főszereplőjének számító Amerikai Egyesült Államok az elmúlt 18 évben több külpolitikai megközelítéssel és számos stratégiai elképzeléssel, továbbá katonai megoldással próbálta rendezni az afganisztáni konfliktust, de eddig egyik sem bizonyult hatékonynak, sikeresnek.

Az amerikai stratégia kezdetben a tálib rezsim teljes felszámolását tűzte ki célul, és mindezt katonai fellépéssel. A tapasztalatok azonban bebizonyították, hogy az államalkotó legnagyobb etnikumot képviselő pastukra épülő, vagy inkább abból eredő tálib mozgalom önmagában csak fegyveres fellépéssel nem számolható fel, sőt az ellenkezőjét váltja ki a mozgalomból, küzd, újraszerveződik és megerősödik.

Ehhez kapcsolódnak az amerikai légierő tálibok elleni légitámadásai, amelyek a tálibok likvidálása mellett nagy áldozatokat követeltek a helyi lakosság köréből⁴⁰ is, ami mérhetetlen és fokozódó ellenszenvet váltott ki az amerikai és a nemzetközi erőkkel szemben. Szintén ezt a hatást váltotta ki a tálibokat és a helyi lakosságot is érintő bebörtönzések. A mákültségnyelvények és a droglaborok bombázása a helyi lakosság szempontjából a megélhetésüktől való teljes megfosztást jelentette, ami tovább erősítette az ellenszenvet.

Bár McChristal, majd 2010-ben az őt követő Petraeus vezérezredesek – az Afganisztánban állomásozó amerikai erők és az ISAF főparancsnokai – egyaránt hangsúlyozták, illetve stratégiájuk részét képezte a helyi lakosság bizalmának elnyerése, de ez nem tudott megvalósulni a katonai célokra történő összpontosítás, illetve a helyi kultúra, a törzsi és a patrónusi rendszer nem megfelelő ismerete miatt. Ezáltal ami a tálibok sikerének egyik fő kulcsát jelenti, a helyi lakosság megnyerése, nem állt az amerikai és a nemzetközi erők rendelkezésére, sőt ez a hiányosság csak növelte a lakosság ellenszenvét.

---

⁴⁰ Az afgán háború 11. évében, 2012-ben csökkent először a civil áldozatok száma.

Az Amerikai Egyesült Államok és a nemzetközi közösség Afganisztán stabilizálásába és újjáépítésébe ömlesztett dollármilliárdjai nem érték el a lakossághoz, a gazdaság beindításának elmaradásával nem fejtették ki jótékony szociális hatásukat. Helyette a korrupt hatalmi körökhöz és a hadurakhoz kerülve a központi kormány egységét, az ország integritását gátolták, mindezt azonban a donorok csak hosszú évek múltával vették észre, mint ahogy Pakisztán tálibokat támogató politikáját is.

Az Amerikai Egyesült Államok az elmúlt években próbált Afganisztán élére olyan elnököket „választani”, akik segíthetik Washington rendezési politikája érvényre juttatását, de ez sem Karzai, sem a Ghani–Abdullah páros esetén nem volt sikeres, hiszen a lakosság az amerikaiak bábjának tekinti az afgán kormányhatalmat, és nem támogatja azt.

Az Amerikai Egyesült Államok és a nemzetközi közösség 2015-ig, a felelőségi körök átadásáig a legfontosabb kérdésben, a biztonság megteremtésében kulcsszerepet játszó ANDSF esetén a létszám növelésére helyezte a hangsúlyt, és elhanyagolta a megfelelő kiképzés és morál megteremtését, ami az RS misszió 2015. januári indulásával feladata önálló végrehajtására alkalmatlanná tette az afgán biztonsági erőket.

Legutóbbi hiányosságok egyikeként Obama elnök bejelentett kivonási ütemterve is az ország instabilitásának fokozását és a tálibok moráljának erősödését, térnyerését idézte elő, hiszen a korrupt afgán hatalmi csoportok és hadurak a nemzetközi erők kivonása utáni bizonytalanságra készülve a saját pozícióik erősítésébe kezdtek a központi hatalom gyengítésével, míg a tálibok morálja nőtt, és még nagyobb dinamikával folytatták újabb területek elfoglalását, befolyásuk további kiterjesztését.

A tálibok térnyeréséhez az afgán kormány az inkompetenciájával és korruptságával ugyancsak nagymértékben hozzájárult.

Az afgán adminisztráció a korruptsága, a felkészületlensége és a hozzá nem értése miatt kezdetektől nem tudta ellátni alaprendeltetéséből adódó feladatait. A Karzai-kormány befolyása kezdetben csak a fővárosra, Kabulra összpontosult, és mind a mai napig kihívás a központi hatalom számára irányításának kiterjesztése a vidéki lakosságra, a kormányzati funkciók országos működtetése, különösen úgy, hogy Afganisztán közel fele a tálibok befolyása alatt van. A kormányfunkciók teljes elmaradása vagy erős korlátozottsága miatt a lakosság nagy része létbizonytalanságban van és keresi, illetve elfogadja azt az alternatívát, amely nagyobb biztonságot jelenthet a számára. Ezt többnyire a helyi hadurak, a különböző hatalmi és érdekcsoportok, valamint a tálibok testesítik meg.

A kormányhatalomból való kiábrándultságot és a kormány elutasítását csak fokozza, hogy azt a helyi lakosság az Amerikai Egyesült Államok bábjának tekinti. A központi adminisztráció joghatóságának az elfogadását szintén gyengíti, hogy a kormányhatalmat többnyire azok a hatalomba visszahelyezett korrupt hadurak testesítik meg, akiket a tálib rezsim az 1990-es években már kiszorított.

Karzai elnök a nemzetközi erők légi támogató tevékenységének 2013-tól történő jelentős korlátozása – ami alapvetően az Amerikai Egyesült Államok és Karzai közötti feszült viszonyból adódott – szintén egy olyan elhibázott lépés volt a sok közül, amely azt eredményezte, hogy a tálibok 2014-től sikeresen hajtottak végre nagy létszámú műveleteket területek és bázisok elfoglalására. A tálibok és az ISKP sikerei miatt Ghani elnök 2016-ban ismét jóváhagyta az amerikai légierő fokozottabb alkalmazását.

A sikerek tálibokhoz közvetlenül kötődő belső tényezői

A tálibok sikereinek, a tálib mozgalomhoz közvetlenül kötődő, annak lényegéből és létéből, valamint megnyilvánulásából fakadó két legfontosabb belső tényezője a szociális kapcsolatok, illetve a harci alkalmazkodóképesség.

Szociális kapcsolatok

Egy szervezet, csoport, (jelen esetben a tálib mozgalom) szociális kapcsolatai alapvetően a szervezet, a csoport, a mozgalom saját belső kapcsolataira, valamint a szervezeten, csoporton, mozgalmon kívüli más szervezetekkel, csoportokkal, mozgalmakkal való külső szociális kapcsolataira különíthetők el. Paul Staniland⁴¹ a fő művében, az ellenálló szervezetek kohéziójának⁴² a tanulmányában a szervezeten belüli (belső) szociális kapcsolatot horizontális, míg a szervezeten kívüli (külső) kapcsolatot vertikális kapcsolatnak nevezi.

A belső horizontális kapcsolat a közös identitáson, ideológián, meggyőződésen és értékrenden, vagyis a szervezet, csoport vagy mozgalom összetartó kohézióján alapul, még ha a tagjai földrajzilag, fizikailag elkülönülve is vannak. Ennek tipikus példája a pártok szerveződése.

A külső vertikális kapcsolat a más szervezetekkel, csoportokkal, mozgalmakkal való kapcsolat kialakítását jelenti, és olyan kohézió alapul, mint a közös etnikai, törzsi, családi, nyelvi, kulturális célok és érdekek stb. mentén alakuló kötődések. Erre jó példa az ellenálló mozgalom és a helyi lakosság kapcsolata.

Szervezetek, csoportok, mozgalmak horizontális belső és vertikális külső kapcsolatai ugyan vizsgálódás szintjén jól elkülöníthetők egymástól, a gyakorlatban azonban mindig együtt jelentkeznek, és általános érvényű, hogy a szervezet, csoport, mozgalom sikerét a kettő összehangolt, egymást kiegészítő és segítő funkciói biztosítják.

A tálib mozgalom belső horizontális kapcsolatai közül a legerősebbek közé tartozik a közös ideológia és a vezető emír személyének feltétel nélküli elfogadása. A mozgalom belső kötelékei az 1994-es megalakulása óta folyamatosan erősek, még ha vannak rivalizálások, kiválások is a szervezetből. Ez az erős belső kötelék jelen volt a tálib mozgalom 1996–2001 közötti uralma idején, a 2001–2002 közötti vereség időszakában, majd a 2002-től napjainkig terjedő újjáéledés, térnyerés idejében is. A tálib vezetők és a parancsnokok között ugyan mindig is volt

---

⁴¹ Paul Staniland a Chicago Egyetemen (USA, Illinois) a politikai tudományok professzora.

⁴² STANILAND, Paul: *Networks of Rebellion: Explaining Insurgent Cohesion and Collapse*. Cornell University Press, Ithaca, NY, 2014.

rivalizálás, de ez leginkább csak a szervezet hatékony működésére volt gátló hatással, a mozgalom egységét azonban soha nem veszélyeztette. Ilyen rendkívüli erős belső kohézióra bizonyíték a tálibok vezető tanácsa, a Quetta Shura 2003-as megalakítása.

Szintén a belső kötelék erősségét jelzi, hogy sem a felső vezetésben kialakult hatalmi rivalizálás Baradar molla és Dadullah molla között, sem a Quetta Shura-tól ugyancsak a rivalizálások miatt 2007-ben önállósodott Miran Shah Shura, illetve a 2009-ben önállósodott Peshawar Shura létrehozása nem okozta a mozgalom széthullását. Ugyancsak nem rombolta szét a mozgalmat Qari Hekmat tálib vezető kiválása és 2015-ben Jawzjan tartomány Darzab járásában csatlakozása az ISKP-hez, amelyet a tálibok 2018 júliusában felszámoltak. A közös ideológia és Omar molla tálib vezető személyének az elfogadása összetartotta a tálib mozgalom egységét és működését.

A jelenlegi állapotot elemezve elmondható, hogy a tálib mozgalom belső kohéziója a mindig is jelen lévő belső rivalizálások ellenére továbbra is erős, és a tálibok elfogadják Haibatullah Akhunzada személyét legfelsőbb vezetőnek, és követik utasításait.

A tálib mozgalom az erős belső horizontális kötelékeivel összetartotta a szervezetet, míg a helyi lakossággal fokozatosan sikeres külső vertikális kapcsolatokat kezdett kiépíteni. A tálibok részéről a 2001–2002-es vereséget követően a helyi lakossággal való megfelelő kapcsolatok kialakítása eleinte kevésbé volt tudatos és hatékonyan felépített, mint azt a későbbiekben tapasztaltuk. A kapcsolatok kiépítésére a bukást megelőzően – a tálib uralom alatt – a mozgalom nem volt rászorulva, illetve fiatal léte miatt nem volt még kellő ilyen irányú tapasztalata.

A mozgalom veresége és az abból adódó kiszolgáltatott helyzete azonban egy fokozatos tanulási folyamatként rádöbbsentette a tálibokat arra, hogy a helyi lakosság megnyerése a sikereiknek szükséges kelléke és elengedhetetlen kulcsa. A helyi lakosság szimpátiája, majd megnyerése a szükséges támogatást biztosítja a tálibok számára, ami menedékben, bizonyos fokú védelemben, ellátásban, közülük való toborzásban és tevékenységük aktív támogatásában is megnyilvánul. A lakosság bizalmának az elnyerése azonban nem volt könnyű egy brutalitásairól hírhedt, majd sok afgán örömeire vereséget szenvedett tálib mozgalomnak. A tálibok azonban mostanra sikeresen megoldották ezt a feladatot, amelynek egyik feltétele a fentiekben tárgyalt sikert biztosító külső tényezők szerepe, míg másik feltétele a tálibok saját aktív, tudatosan szervezett tevékenysége volt. A helyi lakosság bizalmának és támogatásának elnyerésében olyan fontos mozzanatokat kell megemlíteni, mint a helyi tálib árnyék közigazgatási rendszer és a lakossági szolgáltatások biztosítása, a helyi lakosság támogatása adományokkal és más módon, valamint a helyi etnikumok bevonása a tálib árnyék közigazgatási és katonai rendszerbe.

A tálib mozgalom 2003-tól elkezdte a pakisztáni száműzetésben lévő tálib árnyékkormány felállítását, illetve ezzel egyidejűleg Afganisztán déli tartományaiban aktív tálib csoportokkal a tartományi és a járási helyi árnyék közigazgatási és katonai

rendszer kiépítését. Ez megszállt területenként változó tartalommal és hatalommal párosulva alapvetően az árnyék- és járási kormányzókat, egyéb (vallás, igazságszolgáltatás, pénzügy stb.) funkcionáriusokat, tartományonként a katonai bizottságokat, parancsnokokat stb. foglalta magában. A tálibok fokozatos kelet- és észak-afganisztáni térnyerését követően a mozgalom az általa uralt területeken mindenhol igyekezett kiépíteni a tálib árnyék kormányzati rendszert. A tálib árnyék közigazgatási és katonai rendszer legfontosabb feladata a tálibok szempontjából a saját szervezeten belüli és a lakosság feletti irányítás és koordinálás biztosítása, míg a helyi lakosság szempontjából az olyan alapvető létfontosságú közösségi szolgáltatások nyújtása, mint a biztonság szavatolása és az igazságszolgáltatás. A tálibok a jól megszervezett árnyék kormányzati rendszerükkel irányították a helyi csoportjaikat, adót szedtek, utánpótlást toboroztak és más támogatást kaptak a helyi lakosságtól. A rendszer működtetésének sikere a kölcsönös szolgáltatásnyújtáson alapult, és ezt a tálibok a legtöbb helyen sikeresen alkalmazzák.

A tálibok a közösségi szolgáltatások mellett a lakosság szimpátiájának és támogatásának az elnyerésére, illetve fenntartására előszeretettel alkalmazzák a helyi lakosságnak nyújtott adományozást, a különböző támogatásokat és segélyezéseket is. Ez ugyan forráselvonást és lemondást jelent a tálibok számára, de hatását tekintve mégis kifizetődő, különösen megfelelő médiapropagandával közvetítve.

A helyi nemzetiségek tömeges bevonása a helyi tálib hatalomba a helyi lakosság megnyerésének egyik legújabb és leghatékonyabb módszere. A Tálib Emírátság 1994-es megalakulásától a 2001-es bukásáig a mozgalmat alapvetően a pastu etnikummal azonosították, hiszen más nemzetiségűek alig voltak benne. Így a mozgalom korlátozott legitimitással etnikai keretek közé szorult. A 2001–2008 közötti időszakban azonban megkezdődött más nemzetiségek – üzbégek, tádzsikok, türkmének – bevonása a szervezetbe, eleinte jellemzően csak a pakisztáni madraszákából és a fegyveres harcosok közé. A 2008-tól bevezetett új tálib stratégia viszont már azt célozta meg, hogy ne csak a harcosok között legyenek nagy számban más nemzetiségű, nem pastu tálibok, hanem a helyi tartományi és járási árnyékkormányzati rendszerekben is, mégpedig vezetőként, funkcionáriusként. Így azt vezették be a tálibok, hogy az adott tartományban a helyi többségi nemzetiségűek közül választottak, illetve kértek fel tálib árnyékkormányzókat a tartományi és a járási vezetésre, illetve parancsnokokat a katonai bizottságok és a fegyveres csoportok irányítására.

E folyamat koreográfiája több északi tartományban is tipikusan úgy zajlott, hogy a pakisztáni madraszákban kiválasztott és a mozgalomnak megnyert nem pastu tálibokat a megfelelő felkészítés után visszaküldték a saját szülőtartományukba, ahol ők a helyi vallási vezetőket és a lakosságot a tálibok érdekei szerint kezdték befolyásolni. A tálibok a tartományban történő térnyerésüket követően ezeket a helyi nemzetiségű, nem pastu tálibokat fokozottabban aktiválták, és a rátermetteket helyi tálib vezetőknek vagy parancsnokoknak nevezték ki. Ezek a helyi nemzetiségű tálib vezetők aztán a helyi lakosság bizalmát és támogatását élvezve eredményes toborzást hajtottak végre a helyi lakosság és madraszák körében, valamint hatékony tálib árnyék kormányzati rendszert működtettek a mozgalom érdekében.

Ez a stratégia korábban még soha nem tapasztalt népszerűséget és sikereket hozott a táliboknak a helyi lakosság körében, amely még eredményesebbé tette a tálib mozgalom lakossági támogatását. A helyi nemzetiségű tálib vezetőket ugyanis sokkal jobban elfogadta a lakosság. Ennek eredményeként a tálibok hihetetlen sikereket értek el az északi terület feletti befolyásuk kiterjesztésében. A mozgalom Badakhsan tartományban helyi tádzsikokat, Faryab és Sar-e Pul tartományokban zömmel helyi üzbégeket, míg Jawzjan tartományban helyi üzbégeket és türkméneket nevezet ki tálib vezetőknek és parancsnokoknak.

A tálibok az utánpótlásuk biztosítása érdekében mindig is nagy hangsúlyt fektettek a toborzásra. Az afgán északi tartományok vonatkozásában ez kezdetben a pakisztáni madraszákra korlátozódott, majd 2008-tól a tálibok tömegesebb megjelenésével bekapcsolódott a helyi afgán lakosság, míg 2012-től a helyi afgán madraszák körében végzett intenzívebb toborzás is. A sikeres toborzás másik tipikus módja a jól ismert tálib agitátorok utaztatása a célterületre, ahol pénzrel, ígéretekkel, befolyással megpróbálják rábírnival a többnyire el nem kötelezett csoportok vezetőit a tálib mozgalomhoz történő csatlakozásra. Ilyen jól ismert sikeres tálib agitátor az északi területeken a Faryab tartományból származó üzbége Mawlawi Abdulrahman, vagy a Jawzjan tartományból származó türkmén Hafiz Nurullah.

A tálibok térnyerésének és befolyásuk jelentős növekedése azt bizonyítja, hogy a mozgalom sikeres a külső vertikális kapcsolatok kiépítésében is, és a legtöbb általa irányított helyen hatékony együttműködést alakított ki a helyi lakossággal. A tálib mozgalom az etnikumok ilyen mértékű bevonásával mostanra nemzetiségűből nemzetivé nőtte ki magát.

Harci alkalmazkodóképesség

A szociális kapcsolatok mellett a harci alkalmazkodóképesség az, ami a tálibok sikereinek másik fontos tényezője. Mivel Afganisztán esetén fegyveres küzdelemről beszélünk, ezért teljesen nyilvánvaló, hogy a fegyveres, a katonai képesség az, amely döntően hozzájárul a szemben álló felek győzelméhez vagy akár kudarcához.

A tálibok a 2001 óta tartó fegyveres küzdelem során – kezdetben a túlélésükkel, majd sikereikkel – számtalanszor bizonyították, hogy eredményesen képesek alkalmazkodni az amerikai és a nemzetközi erők harceljárásaihoz, taktikáihoz, és méltó ellenfelek a fegyveres küzdelemben.

A tálibok sikereit biztosító harci alkalmazkodóképességet a tálib frontokat, fegyveres csoportokat vezető parancsnoki rendszer átalakításán, a fegyveres harcmódok rugalmas reagálásán és a harctechnikai eszközök innovációján, valamint alkalmazásán keresztül mutatom be. A tálibok harci sikereihez az említett tényezők mellett nagymértékben hozzájárul a harci sikereket propagáló tálib médiakampány is.

A parancsnoki rendszer vonatkozásában a tálibok a szovjetek elleni időszakból a frontok rendszerét mint harcoló egységeket, valamint a laza vezetői struktúrán, illetve fegyelmi és irányítási rendszeren alapuló parancsnoki rendszert örökölték. A tálibok ellen 2001-ben megindított fegyveres küzdelem során a

mozgalom nem volt felkészülve az amerikaiak által mért precíziós légitámadásokra és az amerikai szárazföldi különleges erők harceljárásaira. Ezért nagy veszteségeket szenvedett, és viszonylag gyenge ellenállást tanúsítva visszavonult Pakisztánba, illetve az Afganisztánban maradt harcoló csoportjainak egy része megadta magát.

A 2002 utáni fegyveres ellenállásban hamar kiütközött, hogy a laza fegyelmi és irányítási struktúrán alapuló parancsnoki rendszerük nem hatékony és nem biztosítja sem egyes frontokon belül, sem a különböző frontok között az eredményes, gyors vezetést, koordinálást és együttműködést. A Pakisztánban létrejött Quetta Shura, Miran Shah Shura és Peshawar Shura egymástól külön álló és egymással minimális koordinálást végző frontokat és afgán fegyveres csoportokat vezetett. A HIG egyik szakadár szárnyából 2006-ban létrejött Peshawar Shura azonban annyiban különbözött a másik kettőtől, hogy a HIG örökségéből és a pakisztáni segítségéből egy szorosabb, központosított katonai parancsnoki rendszert vezetett be a frontok és a fegyveres tálib csoportok irányítására. Ez a parancsnoki struktúrában azt eredményezte, hogy az afganisztáni tartományokban a frontok és a fegyveres tálib csoportok irányítására tartományi katonai bizottságok és járási katonai megbízottak rendszerét hozták létre.

Ez a központosított parancsnoki rendszer kezdetben idegen volt a Quetta Shura számára, de eredményességét látva, illetve pakisztáni nyomásra mégis bevezette, amikor 2009-ben Abdul Qayyum Zakir molla lett a Peshawar Shura-ból kinevezve a Quetta Shura katonai bizottsága élére. Innentől a tálib mozgalom fegyveres alakulatait szorosan központosított és irányított parancsnoki rendszer vezette, amely sokkal gyorsabb, operatívabb és jelentősen eredményesebb volt, mint az addigi laza vezetési rendszer.

A tálibok a 2001-es vereségük idején a szovjetek ellen a gerillaharcban alkalmazott harceljárások örökségével is rendelkeztek, például: aknatelepítés az utakon, rajtaütés a konvojokon és katonai bázisok elleni támadások végrehajtása.

A tálib ellenállók az amerikai erőkkel és az ANDSF-fel vívott ütközeteikben a túlélésük és a sikereik garantálása miatt számos alkalommal kényszerültek harceljárásaik módosítására. A közel 19 évnyi folyamatos háborúzás tapasztalatainak eredményeként olyan harci praktikákra, változatos harceljárásokra, rugalmasságra tettek szert, amelyek alkalmazásával azonnali sikeres harci alkalmazkodást tudnak megvalósítani. A tálibok a 2006–2009 között elszenvedett jelentős veszteségeik hatására 2010-ben taktikát váltottak, és attól kezdve a Quetta Shura parancsára kerülték a közvetlen harcot, a hagyományos gyalogsági támadások helyett ismét a gerillaharcot kezdték alkalmazni.

2013–2016 között azonban, amikor Karzai utasítására az Amerikai Egyesült Államok jelentősen csökkentette és csak a saját erők védelmére alkalmazott légitámadásokat, a tálib parancsnokság gyorsan reagált a kínálkozó lehetőségre, és csapatösszevonásokkal kombinált nagy létszámú támadásokat hajtott végre területek és bázisok elfoglalására. 2016-tól Ghani afgán elnök ismét jóváhagyta az amerikai légi erők aktívabb alkalmazását, így a tálibok rugalmasan reagálva ismét csak kisebb csoportokban hajtottak végre támadásokat, védve magukat az Amerikai Egyesült Államok célzott légitámadásaitól.

2017 tavaszán az „Al Khandaq” fedőnevű műveletek megindításakor a tálibok először a nemzetközi erők bázisai, alakulatai és menetoszlopai ellen indítottak támadásokat, majd májusban – taktikát váltva és az ANDSF erőit megosztva – már az ország egész területén összehangolt műveleteket indítottak járési központok elfoglalására. Májusban Farah, augusztusban pedig Ghazni tartományok központjai ellen indítottak csapatösszevonásokkal és mobil gyorsreagálású erőkkel kombinált összehangolt támadásokat. A nagyobb települések elleni támadások célja a legtöbb esetben nem is a területszerzés, hiszen a győzelem után a felszabadító ANDSF kérésére előtt már visszavonulnak, hanem a győzelmük, befolyásuk propagálása médiakampánnyal, harctechnikai zsákmányszerzés és az ANDSF moráljának a gyengítése.

A tálibok harceljárásában szerepel a főutak rajtaütésekkel történő blokkolása, 2016-tól jellemzően a Baglán–Balkh főútvonal mentén, illetve utóbbi időben korlátozottan az öngyilkos merényletekkel kombinált komplex támadások végrehajtása is, elsősorban Kabulban. A tálib ellenállók harcértékét jelentősen növeli a harcoló csoportok utóbbi időben bevezetett rendszeres kiképzése, ami általában a harcoló csoportok felkeresésével a helyszínen valósul meg. Ebben Pakisztán szintén nagy segítséget nyújt a táliboknak. Ugyancsak pakisztáni segítséghez köthető a tálib mobil harccsoportok mint különleges tálib alakulatok megjelenése és alkalmazása. Pakisztáni hatás az a nemrégiben bevezetett harceljárás is, amikor a célpont körzetében lévő helyi tálib erők csak a felderítésben, a biztosításban és a zsákmányszerzésben vesznek részt, a támadás végrehajtására pedig máshonnan vezényelnek erre a feladatra kiképzett mobil harccsoportot.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a tálib ellenállók sikeresen alkalmazkodtak az Amerikai Egyesült Államok és az ANDSF harceljárásaihoz, ő maguk is sokféle, köztük reguláris haderőre és gerillaharcosokra jellemző taktikával rendelkeznek, és azokat sikeresen alkalmazzák műveleteik során.

A tálibok a parancsnoki rendszerük átalakítása és a sokszínű, rugalmas harceljárásaik mellett a harctechnikai eszközök innovációja és alkalmazása területén is jelentős alkalmazkodóképességet, előrelépést értek el.

A tálib harcoló frontok és csoportok fegyverzete jelentősen korszerűsödött és a korábbinál jóval nagyobb tüzerőt képvisel. A korábbi hagyományos fegyverek mellett a táliboknál éjjellátó készülékek, felderítődrónok, nagy számban új, modern kézfegyverek, mesterlövészpuskák, robbanószerkek, modernebb páncéltörő, tűzérési és légvédelmi eszközök, valamint korszerűbb harc- és szállító járművek is megjelentek. A tálibok a pakisztáni Quettában és Peshawarban úgynevezett „aknabizottságokat” állítottak fel, az afganisztáni Helmand, Kandahar, Khost tartományokban pedig 2010-ben már ipari méretekben állították elő házilag készített robbanószerkezeteket (IED⁴³). A tálib mobil harccsoportok a reguláris erők különleges műveleti csoportjaihoz hasonlóan vannak felszerelve és kiképezve. A tálibok e harctechnikai eszközök egy részét Pakisztántól és Irántól kapják, míg nagyobb mennyiséget a legyőzött ANDSF-től zsákmányolnak.

---

⁴³ Improvised Explosive Device.

KONKLÚZIÓ

A tálib mozgalom a 2001–2002-es vereségét követően újjá tudott éledni, túlélte a 2010-es mintegy 140 ezer fős nemzetközi erő jelenlétét és tevékenységét, illetve az RS misszió 2015-ös indulása óta további jelentős tényerést valósít meg. Ezt a sikert a tárgyalat okok miatt tudta elérni. Az elmúlt 18 év politikai és háborús tapasztalatai domináns hatalmi tényezővé és komoly harcértéket képviselő ellenálló katonai szervezetté tette a pastu nemzetiségűből nemzetivé vált tálib mozgalmat, amely jelenleg már közel az ország felét az irányítása alatt tartja. Teljesen nyilvánvaló, hogy megkerülni, megsemmisíteni nem lehet, problematikájának kezelésére sokkal inkább a tárgyalás, a békefolyamatba és a központi hatalomba való bevonás tűnik a járhatóbb útnak. Ez a folyamat azonban még nagyon kétséges és nem körvonalazódik, hiszen olyan alapvető ellentétek húzódnak meg mögötte, mint a tálibok részéről a nemzetközi erők Afganisztánból történő feltétel nélküli távozásának a követelése, aminek megvalósítása viszont a jelenlegi központi kormány összeomlását és a polgárháború ismételt kitörését valószínűsíti.

Ugyancsak komoly probléma, hogy az egész tálib mozgalomban és annak sikerében döntő szerepet játszó Pakisztán most a legkevésbé sem érdekelt a Trump-stratégia szerinti afganisztáni és a térségre vonatkozó rendezésben, hiszen elfogadhatatlan számára, hogy az ország stratégiai háttere indiai befolyás alá kerüljön. A tálibok pakisztáni támogatása így a jövőben is folytatódik, hiszen Pakisztán az érdekeit Afganisztánban – mint ahogy eddig a múltban, a jövőben is – alapvetően a pastukon és a tálibokon keresztül tudja érvényre juttatni.

További komoly biztonsági és belpolitikai kihívás a 2019-re tervezett elnökválasztás. Igazi hatalmi harc és megmérettetés, amelyben kétséges a tálibok szerepe, megnyilvánulása.

Afganisztán problematikája meglehetősen komplex belpolitikai, regionális és nagyhatalmi kérdés, számos érdek és befolyás ütközésével. A továbblépés, az ország sorsának alakulása nehezen vizionálható, de annyi körvonalazódik, hogy rövid távon még nem a teljes megbékélés és az újjáépítés van napirenden.

Afganisztán helyzetének alakulása rövid is középtávon is fontos számunkra, hiszen missziós kontingensünket és ezzel műveleti szerepvállalásunkat 2019-ben tovább bővítjük.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AAN Team: The Geneva Ministerial Conference On Afghanistan: An agenda for peace and development? <https://www.afghanistan-analysts.org/the-geneva-ministerial-conference-on-afghanistan-an-agenda-for-peace-and-development/>; letöltés: 2018.10.16.
- ALI, Obaid: The 2016 Insurgency in the North: Raising the Daesh flag (although not for long). <https://www.afghanistan-analysts.org/the-2016-insurgency-in-the-north-raising-the-daesh-flag-although-not-for-long/>; letöltés: 2018.10.16.

- ALI, Obaid: The Non-Pashtun Taleban of the North (1): Case study from Badakhshani. <https://www.afghanistan-analysts.org/the-non-pashtun-taleban-of-the-north-a-case-study-from-badakhshan/>; letöltés: 2018.10.16.
- ALI, Obaid: The Non-Pashtun Taleban of the North (2): Case studies of Uzbek Taleban in Faryab and Sar-e Pul. <https://www.afghanistan-analysts.org/non-pashtun-taleban-of-the-north-2-case-studies-of-uzbek-taleban-in-faryab-and-sar-e-pul/>; letöltés: 2018.10.16.
- ALI, Obaid: The Non-Pashtun Taleban of the North (3): The Takhar case study. <https://www.afghanistan-analysts.org/the-non-pashtun-taleban-of-the-north-the-takhar-case-study/>; letöltés: 2018.10.16.
- ALI, Obaid: The Non-Pashtun Taleban of the North (4): A case study from Jawzjan. <https://www.afghanistan-analysts.org/non-pashtun-taleban-of-the-north-4-a-case-study-from-jawzjan/>; letöltés: 2018.10.16.
- ALLEN, John – FELBAB-BROWN, Vanda – MADAN, Tanvi – O'HANLON, Michael – RIDDLE, Bruce: Rightsizing Expectations: US policy options for Afghanistan. A brookings interview. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2017/07/fp_201707_afghanistan.pdf; letöltés: 2018.09.15.
- CNN Wire Staff: Petraeus backs July 2011 Afghan withdrawal date. <http://edition.cnn.com/2010/POLITICS/06/24/petraeus.afghanistan/index.html>; letöltés: 2018.09.15.
- Coalition casualties in Afghanistan. https://en.wikipedia.org/wiki/Coalition_casualties_in_Afghanistan; letöltés: 2018.10.16.
- CORDESMAN, Anthony H.: Giving Afghanistan a Fighting „Last Chance”. <https://www.csis.org/analysis/giving-afghanistan-fighting-last-chance>; letöltés: 2018.09.15.
- CORDESMAN, Anthony H.: How the Trump Administration is Losing Afghanistan. <https://www.csis.org/analysis/how-trump-administration-losing-afghanistan>; letöltés: 2018.09.15.
- DAS, Dr. Nihar Ranjan: President Trump's Afghanistan Policy: An Assessment. <http://www.icwa.in/pdfs/IB/2014/PresidentTrumpAfghanPolicyIB25092017.pdf>; letöltés: 2018.09.15.
- FARRELL, Theo: Unbeatable: Social Resources, Military Adaptation, and the Afghan Taliban. Texas National Security Review, Volume 1, Issue 3, May 2018. <https://tnsr.org/2018/05/unbeatable-social-resources-military-adaptation-and-the-afghan-taliban/>; letöltés: 2018.10.16.
- GOODSON, Larry P. – JOHNSON, Thomas H.: U.S. policy and strategy toward Afghanistan after 2014. Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press, October 2014. <http://ssi.armywarcollege.edu/pdffiles/pub1233.pdf>; letöltés: 2018.09.15.
- HJELMGAARD, Kim: Afghan Taliban names new leader. <https://eu.usatoday.com/story/news/world/2016/05/25/taliban-confirms-death-leader/84892930/>; letöltés: 2018.12.11.

- JOHNSON, Gregory – RAMACHANDRAN, Vijaya – WALZ, Julie: The Commanders Emergency Response Program in Afghanistan: Refining U.S. Military Capabilities in Stability and In-Conflict Development Activities. Center for Global Development, Working Paper 265, September 2011.
http://www.cgdev.org/sites/default/files/1425397_file_Johnson_Ramachandran_Walz_CERP_FINAL.pdf; letöltés: 2018.12.11.
- LANDLER, Mark: The Afghan War and the Evolution of Obama.
<https://www.nytimes.com/2017/01/01/world/asia/obama-afghanistan-war.html>; letöltés: 2018.09.15.
- LEE, Jesse: New Strategy for Afghanistan and Pakistan.
<https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2009/03/27/a-new-strategy-afghanistan-and-pakistan>; letöltés: 2018.09.15.
- MCCARTHY, Andrew C.: In Afghanistan, End the Trump-Obama Taliban Fantasy.
<https://www.nationalreview.com/2017/08/donald-trump-afghanistan-plan/>; letöltés: 2018.09.15.
- NORDLAND, Rod – NGU, Ash – ABED, Fahim: How the U.S. Government Misleads the Public on Afghanistan.
<https://www.nytimes.com/interactive/2018/09/08/world/asia/us-misleads-on-afghanistan.html>; letöltés: 2018.12.11.
- President Trump's full address on Afghanistan.
<http://edition.cnn.com/videos/politics/2017/08/21/president-trump-announces-afghanistan-war-plan-full-ac.cnn>; letöltés: 2018.09.30.
- REHMAN, Dawood: Sirajuddin Haqqani could succeed Mullah Mansour as Taliban commander.
<https://en.dailypakistan.com.pk/headline/sirajuddin-haqqani-likely-to-succeed-mullah-mansour-as-taliban-commander/>; letöltés: 2018.12.11.
- Report of the Secretary-General: The Situation in Afghanistan and its Implications for the International Peace and Security.
<https://unama.unmissions.org/report-secretary-general-situation-afghanistan-and-its-implications-international-peace-and-secur-43>; letöltés: 2018.09.15.
- STANILAND, Paul: Networks of Rebellion: Explaining Insurgent Cohesion and Collapse. Cornell University Press, Ithaca, NY, 2014.
- The Associated Press: A timeline of U.S. troop levels in Afghanistan since 2001.
<https://www.militarytimes.com/news/your-military/2016/07/06/a-timeline-of-u-s-troop-levels-in-afghanistan-since-2001/>; letöltés: 2018.04.21.
- VARGA Attila: Az Amerikai Egyesült Államok Afganisztán-stratégiájának alakulása az elmúlt 16 évben. Felderítő Szemle, XVI. évfolyam 2. szám, 2017. pp. 33–72.
<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2017-2.pdf>; letöltés: 2018.10.16.

Modern dzsihád alatt a tanulmány napjaink nemzetközivé vált, vagy más jelzővel, globalizált fegyveres dzsihádját érti.¹ De ha belegondolunk, a dzsihád² a muszlim jog szerint mindig is globális volt, hiszen az egész közösségre érvényes fogalom. Ráadásul a kalifátusok fénykorában, amikor (többé-kevésbé) egybefüggő birodalmakról beszélhetünk, érvényesült igazán a globális hatás, hiszen egy zászló (egy politikai akarat) alatt óriási terület volt és számtalan különböző nép élt. Így amikor napjaink globális dzsihádjáról beszélünk, akkor az egyszerre jelenti a régi minta újbóli felélesztését, illetve annak a „felgyorsulását” a modern technika (kommunikáció, közlekedés stb.) segítségével, azzal a két fontos kitételrel, hogy egyrészt napjaink szélsőséges muszlim ideológusai szerint ez egyéni kötelezettség, másrészt pedig olyan radikális módszereket alkalmaznak, amelyek korábban (elméletben) megengedhetetlenek voltak. Mindemellett azt is figyelembe kell venni, hogy a fegyveres dzsihád mindig valamilyen helyi, lokális probléma megoldására adott lehetséges válaszként került a felszínre az elmúlt korokban. Eljött azonban az idő a muszlim világban, amikor egyes radikális muszlim ideológusok, vezetők ezt ki akarták/akarják terjeszteni az egész világra, és teszik ezt a technikai vívmányok segítségével. Ennek a napjainkban is tartó szignifikáns folyamatnak – ami nem melleleg megváltoztatta a világot – a főpróbája, első felvonása az 1980-as évek Afganisztánjában volt.

Dzsihád a Szovjetunió ellen

1979 fontos év a muszlim narratívában. Ekkor győzött – máig tartó, globális hatással – a Homeini ajatollah által vezetett iráni iszlám forradalom, de nem csak a siitáknál történtek fontos események. November 20-án a szaúdi ház fényűzésével, korrupciójával és politikájával elégedetlen szigorú vallási nézeteket valló vahhabiták egy csoportja szállta meg a mekkai Nagymecsetet, a szunnita világ központját, és a hatalom csak komoly vérfürdő árán tudott úrrá lenni a helyzeten. Ez egyrészt megdöbbentette a muszlim világot, ugyanakkor jól mutatta, hogy a „két szent hely őrzőinél” nem mennek rendben a dolgok. Ezzel párhuzamosan a szunnita világ túlsó végén, Afganisztánban tombolt a „vörös terror”. Az egy éve puccsal hatalomra került kommunista Afgán Demokratikus Néppárt erőltetett szocialista reformjai és az ezzel járó tisztogatások széles társadalmi ellenállásba ütköztek, amit a kommunista párton belüli frakciók egymás közti véres leszámolásai csak fokoztak.

---

¹ Van olyan szerző, aki fogalmi újításként már kozmopolita dzsihádról beszél, ami valószínűleg túl elegáns ehhez a fogalomhoz, a jelző konnotációját, illetve hatását tekintve.

JANY János: Az iszlamizmus – Eszmetörténet és geopolitika. Typotex Kiadó, Budapest, 2016.

² Eredendően pozitív vallási fogalom az iszlámban. Jelentése törekvés, küzdelem Allah útján. Összetett fogalom, megkülönböztetünk nagyobb és kisebb dzsihádokat, illetve belső spirituális és külső fegyveres aspektusa is van.

Az ország lassan polgárháborúba sodródott, vidéken fegyveres ellenállás bontakozott ki a központi hatalom ellen, amely már csak a nagyobb városokat tartotta az ellenőrzése alatt. A kommunista párton belüli hatalmi harc vesztesei Moszkvába menekültek, és behívták a szovjet csapatokat. Azok az egy évvel korábban aláírt Barátsági és Együttműködési Szerződés (szovjet hivatkozási alap), illetve az ENSZ 51. cikkelye (nemzetközi hivatkozási alap) alapján 1979 karácsonyán megszállták az országot és elmozdították a vezetést. Afganisztán népei szempontjából azonban semmi pozitív változás nem történt, az egyik kommunista frakció helyét felváltotta a másik, ráadásul egy idegen, *káfir* hatalom támogatásával.³

Ezek az események egy olyan országban történtek, ahol a gazdaság és a társadalmi berendezkedés megrekedt egy késő középkori szinten, és ahol a legnagyobb összetartó erő a vallás mellett a törzsi, illetve a klánrendszer. Olyan, hogy afgán nép, nem igazán fontos az emberek kollektív tudatában, mert nem az ország neve, hanem a törzsi rendszer alapján nevezik még mind a mai napig magukat.⁴ A legnagyobb, legbefolyásosabb törzsszövetség a pastuké, a duráni törzs vezetésével, utánuk következnek a tádzsikok, az üzbégek (ők mind szunniták) és végül a mongol vérű síita hazarák.⁵ (Ezek a népcsoportok különböző nyelveken beszélnek, ami megnehezíti a nemzeti összetartozást.) A legnagyobb összekovácsoló erő a közös, dicső történelem, hisz a térség geopolitikailag fontos helyen található, és így Nagy Sándor hódító makedónjaitól kezdve, a Brit Birodalommal – lásd száz évig húzódo híres Great Game⁶ – vívott harcokon keresztül hosszú a sor, és ennek lenyomatai megtalálhatók a helyiek kollektív emlékezetében, ami nagyban hozzájárul katonai moráljukhoz.

---

³ A párton belüli két frakció, mint oly sok minden a térségben, etnikai alapon szerveződött: az egyik a pastu többségű Halk, a másik a tádzsik Parcsam. A hatalmi belharcok során a Halk kerekedett felül, és a frakció vezetője, Háfizulláh Amín külügyminiszter meggyilkoltatta a miniszterelnököt (megfojtották), a szintén kommunista Núr Mohamed Tarakit, majd a helyébe lépett. A szovjet beavatkozáskor, a szovjet elit egységek, a Szpecnaz ejtőernyősei az egyik első lépésként elfogták és rögtönítélő katonai bíróság által kivégezték Amínt, és helyére Babrak Kamalt, a moszkvai emigrációból hazatérő Parcsam-vezetőt tették. A helyzet értékelésénél meg kell jegyezni, hogy 1979 karácsonya előtt is voltak szovjet tanácsadók, kiképzőtisztek, majd pedig szovjet különleges egységek az országban.

⁴ Kabul nemzetközi repülőtérén, amely egy közép-európai kisváros repülőtérének felel meg, óriási molinó van kifüggesztve nevelési céllal. Üzenete, hogy Afganisztánban nem népcsoportok, hanem egységes nép, az afgánok élnek. A plakáton nem pastu hős, hanem a híres *mudzsáhid*, a tádzsik származású katonai parancsnok, a szovjetek elleni dzsiháid emblematikus figurája, Ahmed Sah Maszúd portréja látható a felirat mellett.

⁵ A mongol eredetű szó jelentése „ezer”, ami az egykor hódító mongolok nagyobb katonai egységére, az ezer harcost magába foglaló ezredre utal. Tíz ezred adta ki a híres-hírhedt tument, vagy más néven tument.

⁶ A Nagy Játzsma, angolul Great Game, a kor hidegháborúja volt a kelet felé terjeszkedő cári orosz birodalom és az indiai gyarmatát féltő Brit Birodalom közt. A konfliktus orosz elnevezése is figyelemre méltó: Árnnyak játéka. Mindkét elnevezés a majd száz évig elhúzódó kémjätzszmára utal, amit helyi proxy háborúk, illetve a britek afgán hadjáratai szakítottak meg.

Bővebben a konfliktusról HOPKIRK, Peter: *The Great Game. On Secret Service in High Asia*. Oxford University Press, Oxford, 1991, illetve annak egy szűkebb keresztmetszetéről KEAY, John: *The Gilgit Game. The Explorers of the Western Himalayas 1865–1895*. Oxford University Press, Karachi, 1994.

A híres Nagy Jätzszmának szépirodalmi feldolgozása Kipling: *Kim, az ördögös* című regénye.

KIPLING, Rudyard: *Kim, az ördögös*. Kelet Kiadó Kft., Budapest, 2006.

Az afgán kollektív tudatnak ma is népszerű eleme, hogy őket a történelem során soha senki nem győzte le. Ez szigorúan véve csak többé-kevésbé állja meg a helyét, hisz a fenti példákból kiindulva Nagy Sándor beemelte a seregébe a helyi katonai elemeket (Baktria meghódítása után), halála után pedig a fragmentálódott birodalmának ezen részéből egy buddhista görög királyság alakult ki a helyi, ázsiai és a hódító, makedón-görög népek (kultúrák) keveredésével, unikális példaként és máig tartó hatással. A britek, akik keserves és többnyire vesztes harcokat folytattak az afgánokkal, végül mégis kiterjesztették politikai (és természetesen gazdasági) befolyásukat, amelynek ma is ékes bizonyítéka a Pakisztán és Afganisztán közt húzódó határ, a Durand-vonal, amely kettészakítja a pastu törzsi területeket, és ezáltal a pastu törzsi rendszert is, ami egyértelmű feszültségforrás és veszteség a pastuk számára.⁷

Annak megértéséhez, hogy hogyan került ez a helyi folyamat, a világ egy távoli, alig ismert szegletében fellépő lokális probléma a nemzetközi érdeklődés középpontjába, fel kell vázolni a nemzetközi hátteret. Abban az időben még javában zajlott a hidegháború a bipoláris világ két nagyhatalma, a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok közt. A nagyhatalmi politika szabálya szerint ami az egyik előnyére van, az a másiknak a kárára. A konfliktus elején az Amerikai Egyesült Államok lépéshátrányba került, hiszen az iráni forradalom miatt elvesztette a régióban az egyik legfontosabb szövetségését, a sah által irányított, olajban gazdag Iránt, a másik fontos partnere, a szintén olajban gazdag szaúdi királyság pedig súlyos veszteséget szenvedett a szunnita világ szemében a mekkai Nagymecsetnél történt incidenssel, annak vérbe fojtásával. Ezt tetézte az Irán keleti szomszédjában, Afganisztánban bekövetkezett baloldali hatalomátvétel.⁸

Ebben a politikai helyzetben az „ellenségem ellensége a barátom” elv alapján az Amerikai Egyesült Államok „természetes” szövetségesként kezdett viszonyulni az afgán szabadságharcosokhoz, mert egy „szovjet Vietnam” lehetőségét látta a konfliktusban, illetve abban, hogy a szovjeteket egy költséges háborúba hajszolva beleroppanhat az országuk. Ez a hozzáállás tükröződött a médiában is, ekkor gyökerezett meg a nyugati sajtóban, majd a közvéleményben a dzsiháid, illetve a dzsihádot folytató, a *mudzsáhid* kifejezés, és mindegyik pozitív tartalommal, az utóbbi mint a szabadságharcos szinonimája. Valamivel több mint tíz év után ezeket a fogalmakat ugyanez a sajtó tökéletesen ellentétesen értelmezi, mint ahogyan 180 fokos fordulatot vett az Amerikai Egyesült Államok külpolitikája is a térségben. A sors fintora, hogy a keleti blokk országaiban a szovjetek ellen harcoló *mudzsáhidek* nem lehettek pozitív szereplők, így most az a helyzet állt elő, hogy a volt szocialista országokban sem akkor, sem most nem társul pozitív tartalom ezekhez a fogalmakhoz.

⁷ A Durand-vonalat az angolok 1893-ban húzták meg, és a Great Game, a 19. századon végigívelő brit-orosz hidegháború, illetve proxyháború egyik „vívmánya”. Tulajdonképpen a brit gyarmati minisztérium által rajzolt mesterséges határvonal a mai Afganisztán és Pakisztán közt, amely kettészakítja a pastu törzsi területeket, és – mint minden gyarmati határ – jelentős forrása a későbbi konfliktusoknak, hisz mindkét ország vitatja. Nevét a kor brit külügyminiszteréről, Henry Mortimer Durandról kapta.

⁸ Politikailag a helyzet 1979 folyamán még ennél is súlyosabb volt az amerikaiak szempontjából: Kabulban az év elején megölték az amerikai nagykövetet, Teheránban november 4-én a feltüzelt iráni tömeg megostromolta az amerikai nagykövetséget, és túsul ejtették az amerikai diplomatákat, ők csak 444 nap fogság után szabadulnak. Mindez óriási tekintélyvesztést okozott Washingtonnak.

A népi felkelés a központi kommunista afgán hatalom, majd pedig a szovjetek ellen adott volt, a vidéki mollák az ősi reflexiók szerint dzsihadot hirdettek a megszállók ellen, Afganisztán népei pedig, szintén az ősi gyakorlat szerint, törzsi-kláni alapon szerveződve harcoltak a szabadságukért. Ahhoz azonban, hogy ez a lokális dzsihad nemzetközivé váljék, több kellett, mint a vidéki afgán mollák *fatvája*.⁹

Itt kerül a történet középpontjába egy palesztin menekült *sariát* tudós, Dr. Abdullah Azzám, aki a muszlim narratíva szerint már 1979-ben kidolgozott egy 50 oldalas *fatvát*, amelyben a szovjetek elleni nemzetközi dzsihadra szólította fel az egész muszlim közösséget. Azzám tudta, hogy az ő neve magában nem elég egy ilyen horderejű jogi állásfoglaláshoz, ezért felkereste munkájával a kor muszlim vallási notabilitásait. Miután sikerrel járt, és a *fatváját* aláírta, támogatta több (szám szerint nyolc) muszlim vallási autoritás, köztük Bin Báz, a híres szaúdi mufti is, ez a deklaráció már komoly visszhangot váltott ki az *ummán* belül – a rijádi Nagymecsetben ki is hirdették. Ez az írás, amely nemcsak a szovjetek elleni afganisztáni dzsihad, de gyakorlatilag az egész mai, modern nemzetközi dzsihad egyik ideológiai alapműve. Angol nyelvű címe *Defence of the Muslim Lands* (Muszlim földek védelme). A munka hatását, hitelességét fokozza – és egyben ez teszi jelentőssé a muszlimok szemében –, hogy az elméletet a gyakorlatban meg is valósították, még hozzá sikerrel.

Érdeemes tanulmányozni Azzám életét, mert egy olyan ember motivációit értjük meg ezáltal, akinek élete egyrészt a korai tudós-harcos *mudzsáhidek* (lásd Ibn Mubárák, 8. század) ténykedésére hasonlít, másrészt pedig példát adott/ad a kortárs és a későbbi muszlimok mérsékelt vagy radikális tömegeinek. A dolgozat szempontjából még azért is fontos aktor, mert személyétől kezdve a muszlim „klérus” – a vallástudósok – újból fontos szerepet játszanak a dzsihadban, annak metamorfózisában, hisz az egyiptomi teoretikus, Said Kutb¹⁰ színre lépésétől kezdve ezt a szerepet olyan aktorok sajátították ki (mérnökök, katonatisztek, kereskedők stb.), akik csekély, vagy éppen semmilyen vallási képzettséggel sem rendelkeztek.

Azzám 1941-ben született Palesztinában, de mint menekült már Jordániában nőtt fel. Ifjúként csatlakozott a Muszlim Testvériséghez, így már korán ismerhette Banna, később pedig Kutb munkáit. Jordániában mezőgazdasági főiskolát végzett, Damaszkuszban *sariát* tanult. Csatlakozott a Palesztina felszabadításáért vívott harcokhoz, de az 1970-es években csalódott a Fatah politikájában, ekkor Kairóba költözött, hogy befejezze vallásos tanulmányait. A híres al-Azhar egyetemen doktorált mint *sariát* tudós.

---

⁹ Vallásjogi vélemény, egy feltett kérdésre adott válasz. A régebbi időkben nem volt kötelező jellege, a modern államban is csak akkor, ha a hivatalos állami főmufti adja ki.

¹⁰ Said Kutb (1906–1966) egyiptomi újságíró, író, a Muszlim Testvériség vezető ideológusa. A modern iszlám reformmozgalmak (és egyúttal a radikális mozgalmak) egyik legbefolyásosabb, legnagyobb hatású teoretikusa. Leghíresebb munkája a Mérföldkövek/Útjelzők, amely az egész iszlám világban ismert, mérsékelt és radikális körökben egyaránt. 1966-ban az egyiptomi kormány nézeteiért kivégeztette. QUTB, Sayyid: Milestones (Ma'alim fi'l-tareeq). Islamic Book Service, 2015. QUTB, Sayyid: Mérföldkövek/Útjelzők (Ma'alim fi'l-tareeq). In: SIMON Róbert: Az iszlám fundamentalizmus. Gyökerek és elágazások Mohamedtől az al-Qáidáig. Corvina Kiadó, Budapest, 2014.

A Palesztináért folytatott küzdelem azonban mindig fontos maradt számára, végigkísérte életét, még Afganisztánban is foglalkoztatta a konfliktus. Több helyen tanított, például a szaúdi King Abdul Aziz Egyetemen Dzsiddában, ahol lelkes tanítványa lett egy dúsgazdag, buzgó vallásos szaúdi mérnökhallgató, Oszama bin Laden. Az 1980-as évek elején a pakisztáni Iszlámábádba ment tanítani, majd az afganisztáni határvidékre, Pesavárba utazott. Itt belekezdett abba a nagyszabású munkába, amelynek során először adományokat, pénzt, fegyvert gyűjtöttek az afgán harcosoknak, később pedig önkénteseket toboroztak a harchoz az iszlám világ minden szegletéből.

Pesavárban felállított egy irodát, ez a *Maktab al-hidma*, a Szolgáltató Iroda, amelynek elsődleges célja a logisztika, a pénz és a fegyverek beszerzése, elosztása, célba juttatása, illetve az önkéntesek beszerzése, a beutazásuk, lakhatásuk, ételmezésük, adminisztráció a pakisztáni hatóságok felé stb., és nem utolsósorban a kiképzésük megszervezése, aminek fontos része volt a kiképzőtáborok felállítása a határ mentén. Ezt az irodát később igazi nemzetközi hálózattá fejlesztik, ázsiai, európai, sőt még amerikai fiókokkal is, amelyeknek az adománygyűjtés lett a fő feladatuk.

A szervezőmunka során Pesavárban újból találkozik bin Ladennel, aki friss diplomásként érkezik a határvidékre, és a tanítvány felajánlja segítségét egykori tanárának. Bin Laden vagyona, befolyása és nem utolsósorban a muszlim-arab ideát megtestesítő külleme és viselkedése (propagandaszempont), valamint személyes karizmája révén a szervezet második embere lesz, feladata elsődlegesen az adománygyűjtés. A fiatal, gazdag, pénzügyekben otthonosan mozgó szaúdi mérnök és a tapasztalt, vallásos kérdésekben hiteles palesztin *sariatudós* szövetsége örökre megváltoztatja az iszlám, de a világ történelmét is. Néhány év múlva ugyanis a *Maktab al-hidma* lesz „Az Alap” alapja, 1988-ban belőle szervezik meg al-Kaidát.

Az 1980-as évek közepe világpolitikájának releváns történése azonban az Amerikai Egyesült Államok pénzügyi belépése a konfliktusba, ugyanis ekkor kezdték szignifikánsan támogatni az afganisztáni dzsihádot. Amerika politikája világos volt, ők nem az afganisztáni dzsihádot támogatták, hanem a Szovjetunió, a hidegháborús ellenfelük ellenségét. Ez a politika abszolút nyomon követhető a konfliktus kifulladásával. Amikor a szovjetek elhagyják Afganisztánt, az Amerikai Egyesült Államoknak már nem volt érdeke a támogatás folytatása: egyik pillanatról a másikra radikálisan megvontak majdnem minden segítséget, az utolsó év dollármilliárdjából egy-kétszáz millió lesz csak a következő évre.¹¹ Nekik a kommunizmus elleni harc volt a fontos és nem az afgánok szabadságharca. Az 1980-as években ez azonban még egy és ugyanaz volt Washington politikájában.

Mint láttuk, az Amerikai Egyesült Államok ebben az időben lépéshátrányban volt a Szovjetunióval szemben, így sürgősen szövetségesekre volt szüksége a térségben. Érdekes szövetség alakult ki: Washington anyagi támogatását ugyanakkora összeggel egészítette ki Rijad,¹² mint fő partnerük az olajüzletben, a segély célba

¹¹ RASHID, Ahmed: Taliban. Islam, Oil and the New Great Game in Central Asia. I. B. Tauris, London, 2000.

¹² A hivatalos szaúdi anyagi támogatás mellett – akik presztízst csináltak abból, hogy lealább annyi pénzbeli támogatást adjanak, mint az Amerikai Egyesült Államok – jelentős volt a szaúdi és más gazdag Öböl menti országokból érkező magán támogatás is.

juttatására pedig szövetkeztek azzal a Pakisztánnal, amelynek regnáló elnöke nem sokkal előtte vezette be a *sariát* a pakisztáni törvénykezésbe. A gyakorlati lebonyolítást a három ország titkosszolgálatai (az amerikai CIA, a pakisztáni ISI és egy egyiptomi) végezték.

Így az a helyzet állt elő, hogy inkább akarva, mint akaratlan, de végeredményben az Amerikai Egyesült Államok financiálisan bábáskodott a nemzetközi dzsihádnak megszületésénél. Ugyanis Azzám *fatvájának* lassan, de biztosan egyre nagyobb visszhangja, hatása lett a szunniták közt, és az 1980-as évek közepén kalandvágyó fiatal muszlimok és már tapasztalt iszlamista aktivisták – akik gyakran bajban voltak hazájukban – egyre nagyobb számban érkeztek Afganisztánba. Ez utóbbihoz hozzájárult az a gyakorlat is, hogy sok közel-keleti ország kormánya megnyitotta börtöneinek kapuit a radikális vallásos ellenzékiek számára, ha elhagyják az országot és részt vesznek az afgán dzsihádban. Ez egyértelműen előnyös volt az adott országnak is, hisz így megszabadult számos politikai ellenfelétől.

Afganisztánban háromféle *mudzsáhid* harcolt: az egyik a helyi, valamelyik etnikumhoz tartozó pastu, tádzsik, üzbég stb., tehát afganisztáni harcos, őket támogatta közvetlen az összességében körülbelül 100 ezer fő pakisztáni (főleg pastu), akik a szomszédos országból érkeztek harcolni hosszabb-rövidebb időre Afganisztánba (és részt vettek a szovjet kivonulás utáni polgárháborúban is). Harmadik csoportjuk a külföldi önkéntesekből állt, akik elsősorban közel-keleti és észak-afrikai arabok voltak, de szép számmal érkeztek harcosok Közép-Ázsiából is (pl. szökek, kék szeműek vagy vágott szemű mongol rasszhoz tartozók stb.). Ez utóbbi típust hívták később afgán araboknak, a nagyszámú arab harcos miatt,¹³ és ők lesznek majd azok, akik az al-Kaida magját adják, és néhány évvel később erőszakos, radikális részvételük szignifikánsá válik a közeli jövő különböző helyi konfliktusaiban, mint például Kasmír, Csecsenföld, Bosznia-Hercegovina, Algéria.

Az afgánok motivációja világos volt: ők az életükért, szabadságukért küzdöttek. Az afgán araboknál a motiváció és összetartó erő, a *káfír* Szovjetunió elleni harc a közös ideológiai platformon, amit Azzám dolgozott ki. Újból rámutatva, az Amerikai Egyesült Államok anyagi támogatása, ha közvetve is, de egy potenciális, internacionalista iszlamista sereget teremtett, ami e tulajdonságai miatt bárhol bevethetővé vált az érdekek szerint, bár ezt a kompetens amerikai kormányzati szervek és kliens tudósai határozottan tagadják.¹⁴

Érdekes színfoltja volt az afganisztáni dzsihádnak az úgynevezett dzsihádturizmus. Ez tulajdonképpen a katasztrófaturizmus egy válfaja, amikor gazdag, elsősorban szaúdi fiatalok a támogatások mellett vagy részben azért cserébe – mintha vakációzni mennének – ellátogattak egy-két hétre a pakisztáni kiképzőtáborokba, ahol belekóstolhattak a *mudzsáhidek* mindennapjaiba, és úgy élhettek – természetesen megfelelő felügyelet mellett – egy kis ideig, mint a kalifátus fénykorában a legendás *ribát* harcosok – legalábbis ezt képzelték magukról.

¹³ Az afganisztáni arab önkéntesek pontos számát nehéz megmondani. Van, aki 10 ezer főre becsüli (ROSTOVÁNYI Zsolt: *Az iszlám világ és a Nyugat – Interpretációk összecsapása, avagy a kölcsönös fenyegetettség mítosza és valósága.* Corvina Kiadó, Budapest, 2004.), van, aki szerint a számuk 8–25 ezer volt (KEPEL, Gilles: *Dzsihádnak.* Európa Könyvkiadó Kft., Budapest, 2007.), de a CIA-elemzők véleménye szerint egyszerre 2000-nél több soha nem tartózkodott a fronton.

¹⁴ BYMAN, Daniel: *Al Qaeda, the Islamic State, and the Global Jihadist Movement: What Everyone Needs to Know.* Oxford University Press, Oxford, 2015. pp. 6–7.

Itt kell megjegyezni, hogy az afgán arabok tényleges harci tettei meg sem közelítették az afgán *mudzsáhidek* akcióit, mint az a helyi beszámolókból, visszaemlékezésekből kiderül. Az ő katonai jelenlétük az orosz kivonulás után kialakult káoszban vált érezhetőbbé. Ez alól kivételt képez bin Laden, aki a szovjetek ellen több sikeres fegyveres összecsapásban vett részt, ami külön emelte presztízsét az afgán arabok közt, és későbbi karrierjének fontos alapköve lett.

A létrejött szövetséget eleinte mindhárom résztvevő gyümölcsözőnek ítélte: az Amerikai Egyesült Államok egy drága háborúra kényszerítette a Szovjetuniót, ami a szovjet rendszer, tágabb kontextusban pedig a szocialista rendszer bukásának egyik fő tényezőjévé vált. A Szaúd-dinasztia megszabadult a vallásos radikálisaitól, hisz terepet biztosított nekik a vágyott dzsihádra, és egyúttal visszaszerezte a Nagymecsetnél elvesztett vallási presztízsét a szunnita világban, hisz egy jogos, mindenki által elismert védekező dzsihádot támogatott. A harmadik partner, Pakisztán pedig újból elismertette magát a Nyugat előtt – a *saría* törvénykezés ellenére, ami ekkor már nem számított –, de ennél is jobban profitált pénzügyileg a hosszú évekig folyósított afgán segélyekből, hisz minden anyagi támogatás kizárólag rajtuk keresztül jutott el a *mudzsáhidekhez*.¹⁵

A segélyek elosztását a Maudúdi által alapított pakisztáni *Dzsamáat-i Iszlámia* végezte az ISI tervei alapján az etnikai alapon szerveződött afgán ellenállási szervezetek közt, részben ideológiai alapon, részben a katonai sikerek szerint. A pastu hadúr Gulbuddin Hekmatjar, az üzbég származású, szovjetektől átállt Rasid Dosztum tábornok és a katonai sikereket halmozó, híres tádzsik parancsnok, Ahmed Sah Maszúd szervezetei kapták a legtöbb támogatást. Az első kettő támogatásánál az etnikai közösség, a szimpátia vagy éppen a közös ideológia dominált, Maszúdot pedig muszáj volt támogatni hatékonysága miatt. Még egy pakisztáni szervezetet kell megemlíteni az afganisztáni dzsihád kapcsán. Ez a híres deobandi mecset hálózat, amely még a brit uralom alatt született Indiában az iszlám megtisztítását és az idegen uralomtól való megszabadulást célként kitűző reformmozgalomként, amely ebben az esetben több mint hárommillió afganisztáni menekült ellátását és nevelését volt hivatott megszervezni a pakisztáni menekülttáborokban. Ez a dzsihád szempontjából azért vált releváns faktorrá, mert *madraszáikban* ők nevelték fel a következő afgán generációt, amelynek tagjai ott az alapvető írás, olvasás, Korán-recitálás és vallásos nevelés mellett katonai kiképzést is kaptak. Belőlük kerül majd ki az afgán dzsihád következő meghatározó mozgalma, a *tálibán*.

---

¹⁵ Az afgán dzsihád pénzügyi támogatásáról különböző források, eltérően nyilatkoznak. Megbízhatónak számít Ahmed Rashid közlése, aki ENSZ összesítést ad közre, miszerint a „nyugati” támogatás több mint tízmilliárd dollár volt (a szaúdi pénzzel együtt, illetve az utolsó években – 1986–1989 – ez meghaladta az évi egymilliárd dollárt), míg a Szovjetunió 45 milliárd dollár értékű rubelt áldozott és vesztett.
RASHID, Ahmed: Taliban. Islam, Oil and the New Great Game in Central Asia. I. B. Tauris, London, 2000. p. 18., 248.
UNHCR: Anti-mine Campaign: Country Reports from Afghanistan and Angola. Refugee Survey Quarterly, Vol. 15, No. 2, 1996.

Az afgán arabok ellátása, mint már említette a tanulmány, a *Maktab*-okon keresztül történt, és ez azt is jelentette, hogy a vezetők sokat utaztak. Nemcsak bin Laden, de Azzam is járt ilyen adománygyűjtő utakon (Közel-Kelet, Nyugat-Európa, Amerika), aki az afgán konfliktus mellett nem feledkezett meg eredeti hazájáról, Palesztináról sem. Mindig is a dzsihad következő stációjának tekintette ezt, és amikor kitört az I. intifáda, a Hamaszt kifejezetten támogatta adományokkal, pénzzel, logisztikával, sőt felajánlotta számukra a pakisztáni kiképzőtáboraik kapacitását is. Ezzel a Hamasz, illetve a Kasszám brigádok első harcosai éltek is.¹⁶ Ezek az utak egyben a dzsihad ideológiájának a terjesztésére is szolgáltak, amit az egyre terebélyesedő propagandasajtó segített. Ilyen volt az általa szerkesztett *al-Dzsihad* újság vagy az *Ilhak bi-l káfila* (Csatlakozz a karavánhoz) című szórólap. Ez utóbbi hasznos információkkal szolgált az Afganisztánba utazó leendő afgán araboknak.¹⁷

A konfliktus végkimenete ismert, az aszimmetrikus hadviselés – a triumvirátus hathatós támogatásával – végül meghozta gyümölcsét: a *mudzsáhidek* legyőzték a szovjeteket, akik 1989 februárjában kivonultak,¹⁸ hátrahagyva a Moszkva-barát Nadzsibullah-kormányt Kabulban. Bár az afganisztáni dzsihad ideológusa megélte ezt a győzelmet, nem sokáig örülhetett neki, mert novemberben autóba rejtett bomba végzett vele és fiaival Pesavárban, amikor a pénteki imára igyekeztek.¹⁹ A szovjetek elleni dzsihad gyakorlata, de különösen a sikere, ekkorra már megalapozta és mind a mai napig motiválja napjaink radikális muszlim szervezeteinek gondolkodását és kiváltképp a tetteit, ezért is olyan fontos a konfliktus részletezése, ahogy ideológiájának az elemzése is.

Azzám fő műve, a Muszlim földek védelme kiemelt szerepet tölt be a dzsihad irodalomban. A dzsihadot tanulmányozó muszlimoknál – mérsékelteknél, radikálisoknál egyaránt – közkézen forog, pedig a mű igazán eredeti gondolatot nem tartalmaz. A munkában kifejezetten a fegyveres harcot taglalja, nem foglalkozik a nagyobb dzsihadokkal, de ez érthető, mert egy konkrét szituáció, az afganisztáni helyzet a kiindulópontja, a mű egy erre a problémára íródott *fatva*. Az alcíme is figyelemre méltó: A legfontosabb kötelezettség, a hit után. Egészen biztos, hogy az egyiptomi Faradzs innen vette pamfletjének, Az elhanyagolt kötelezettségnek a

¹⁶ HEGGHAMMER, Thomas: Abdallah Azzam and Palestine. Welt des Islam 53-3-4, 2013. pp. 353–387. http://hegghammer.com/_files/Hegghammer_-_Abdallah_'Azzam_and_Palestine.pdf; letöltés: 2017.02.17.

¹⁷ Hívei és követői halála után néhány évvel létrehozták a www.azzam.com honlapot, ahol munkái elérhetőek voltak, és nem mellesleg komoly „dzsihadista” diskurzus is folyt itt. A honlap tartalmát azóta a hatóságok megszürték, majd teljesen megváltoztatták, de a lap még jelenleg is elérhető.

¹⁸ A szovjet erők hivatalos vesztesége 15 051 fő volt, míg afgán oldalon csak becsült adatok állnak rendelkezésre, ezt 1,5 millió főre teszik. A menekültek száma több mint ötmillió.

A konfliktusról számos mű emlékezik meg, itt most csak egyet emel ki a dolgozat, egy a szovjetek szemszögéből készült riportkötetet az irodalmi Nobel-díjas Szeptelana Alekszjevics tollából.

ALEKSZJEVICS, Szeptelana: Fiúk cinkkoporsóban. Európa Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017.

¹⁹ Azzám óvatlan volt, ugyanis az autóbomba a második merénylet volt ellene. Az elkövető kiléte sosem derült ki. Gyanakodtak különböző titkosszolgálatokra, például a KGB-re vagy a Moszadra. Ez utóbbi tarthatott attól, hogy az afgán dzsihad sikerét Azzám átviszi Palesztinába, mint ahogy ez szerepelt is a terveiben. Ugyanakkor meggyanúsították bin Ladent is, aki ezt több interjúban tagadta, de gyanúba keverték az egyiptomi orvost, Dr. al-Zaváhirit is, aki ekkor már évek óta Afganisztánban tartózkodott és bin Laden bizalmasának számított. Ha azt nézzük, hogy a szervezetet (al-Kaida) belül kinek volt haszna Azzám halálából, akkor azt látjuk, hogy a kifejezetten intelligens ember hírében álló doktor ezután lett a szervezet második embere. Ez utóbbi vélekedést osztja Azzám családja is.

címét, hisz a kettő egymás alteregója. Ha végigolvassuk a munkát, látjuk, hogy Azzámot a többi vallási vezető sejknek titulálta, ami nagy megtiszteltetés számára, mint ahogy az is, hogy dicsérték a munkáját és a nevüket adták egy akkor még ismeretlen palesztin vallástudós *fatvájához*.

Azzám a mű elejéhez fűzött megjegyzésében az egyik elsőnek ismert (a tanulmányban már fent említett) hajdani tudós és dzsihadharcos, Ibn Mubárak barátjához írt levelét idézi. Ebben a *mudzsáhid* véraldozatát előrébb helyezi az imádkozásnál is, majd néhány sorral lejjebb egy rövid bekezdéssel az egész írást összefoglalja, amikor arról ír, hogy ha a muszlim földnek csak egy kis darabját is elveszik, akkor a dzsihad mindenki számára kötelezővé válik, és a harcba igyekvőknek semmilyen engedélyre nincs szükségük.

A mű voltaképpen erről szól, ezt a kijelentést magyarázza, támasztja alá Ibn Tajmijja,²⁰ Korán- és *hadisz* idézetekkel, valamint a négy *madzhab*²¹ véleményével a témából. A szövegcorpus Ibn Tajmijja idézetével kezdődik, amely szerint az első kötelesség a hit után annak az ellenségnek a visszaverése, aki a vallást támadja. Ezután kifejti, hogy ez a harc az egyik legfontosabb elvesztett kötelezettsége a muszlimoknak, amit elfelejtettek, és ez nem más, mint a dzsihad.

Semmi mellébeszélés Azzám részéről, itt a dzsihad kifejezetten a fegyveres harcról szól. Kétféle dzsihadot különböztet meg. A támadó dzsihadot, ami a határok védelmét, illetve azt jelenti, hogy a hitetlen (*káfír*) ellenfelet a muszlimok a saját területükön támadják meg. Ezt vonja Azzám a kalifa, illetve ennek nem létekor valamilyen kompetens vezető kötelezettségeibe. Ez *fard kifája*,²² amit évente egyszer-kétszer ki kell hirdetnie a kompetens vezetőnek, és erre a dzsihadra érvényes a *dzsizja*²³ megfizetése is. Ugyanakkor ezt a dzsihadot úgy definiálja, hogy: „A dzsihad *daava*²⁴ erővel, amit kötelező megvalósítani minden lehetséges módon, amíg muszlimok léteznek...” Ez ellentmond az alaptanításnak, miszerint: „Nincs kényszer a vallásban!” (Korán 2:256), azaz nem lehet kényszeríteni senkit sem, hogy felvegye az iszlámot.

Ezt Azzám úgy oldja meg, hogy a művében nem veszi figyelembe ezt az *áját*, hanem egy 8. század végi *málíkita* jogtudós, Ibn al-Kászim *hadiszára* hivatkozik. Az gyengébb hivatkozási alap, mint a Korán-vers, de alátámasztja a szerző véleményét.²⁵ Ez a technika, a problémának ilyen áthidalása, megoldása azért is érdekes, mert jó példa arra az iszlámban, hogy egy adott dologra (pl. szélsőséges nézetre, véleményre, definícióra stb.), ami jelen esetben ellentmond egy eredeti tanításnak, mindig keresnek egy igazolást, egy alátámasztó érvet, és ezáltal hitelesítik a közösség felé megállapításaikat. Ez különösen jellemző napjaink radikálisaira.

²⁰ A 13–14. század fordulóján élt híres muszlim vallástudós, aki szavakkal és tetteivel is küzdött a kalifátust lerohanó mongol birodalom ellen. Korunk radikális szervezetei is gyakran hivatkoznak tetteire és különösen *fatváira*.

²¹ *Madzhab*: vallásjogi és rituális iskola az iszlámban.

²² Közösségi kötelezettség.

²³ Fejadó, amit a Könyv Népeinek, a keresztényeknek, a zsidóknak, a szábeusoknak kell fizetniük az iszlám államban. Cserébe különleges státuszt élvezhettek.

²⁴ Iszlámra való felszólítás, misszió, propaganda.

²⁵ AZZAM, Abdullah: Defence of the Muslim Lands. The First Obligation After Iman. English translation and edition by Brothers in Ribatt, 2002. p. 15.

A támadó dzsihadnál sokkal erősebb a védekező dzsihad, amikor a *dár al-islámot*, azaz a muszlimok földjét támadja az agresszor, ez az a bizonyos kötelezettség, amiről beszél, és ez *fard ájn*.²⁶ Olyan erős kötés, feladat, hogy mindenkire érvényes nemre, korra való tekintet nélkül, így nem kell engedély a nőknek a férjüktől, az adósnak a hitelezőjétől, és ami még fontosabb, a fiatalok számára a szülőktől, hogy részt vegyen a harcokban. Nincs szükség arra sem, hogy kompetens vallási vezető hirdesse azt ki. Ez a dzsihadkötelezettség erősebb a zarándoklatnál, és ezt ismételtén Ibn Tajmijja *fatvájából* vett idézettel támasztja alá. Azzám szerint mind a négy *madhazab* egyetért az ilyen dzsihad *fard ájn* mivoltában, amit *hadiszokkal* támaszt alá.

Kitér olyan részletekre is, hogy bizonyos esetekben a muszlimok is feláldozhatók ilyen dzsihad esetén, például ha a hitetlenek élő pajzsként használják őket a harcok során. Ha az agresszor muszlim, akkor őt is meg kell ölni az ügy érdekében, és aki ezt megteszi, az mártírrá válik. A *fatvában* az afganisztáni konfliktus élvezi az elsőbbséget, de Azzám nem feledkezik meg szülőföldjéről, Palesztináról sem, amikor azt teszi meg a dzsihad következő stációjának. A mű utolsó részében pedig direkt kérdéseket tesz fel és válaszol meg, amelyekkel eloszlat minden kétséget dzsihadteóriájának igazától. Például arról értekeznek, hogy akkor is lehet ilyen dzsihadot folytatni, ha a muszlimoknak nincs legitim vezetőjük, mert a keresztes háborúk és a mongol invázió idején különböző, egymásnak ellentmondó, egymással hadat viselő emírek uralták a muszlim földet, mégis sikeres volt a dzsihad.

A *fatvában* van egy érdekes rész, miszerint *harám*²⁷ a muszlimoknak hitetlenektől segítséget kérni és elfogadni a defenzív dzsihadban. Ez az ő kizárólagos kötelezettségük, amit csak nekik kell megoldani. A *fatva* megírásának idején még szó sem volt az Amerikai Egyesült Államok hidegháborús elveken alapuló afganisztáni beavatkozásáról a szovjetek ellenében, és amikor ez megvalósult, a szükség törvényt bont elv alapján az ideológus félretette elveit. (Ezzel ellentétben bin Laden a *fatvájában*²⁸ erre a pontra hivatkozik, mikor felajánlja az afgán arabok segítségét a Kuvaitot ért invázió idején a szaúdi rezsimnek.) A munka végén Alláhtól kér győzelmet és dicső mártírszerepet a *mudzsáhidekre* Afganisztánban, Palesztinában, a Fülöp-szigeteken, Libanonban és mindenütt az iszlám világban.

Ez utóbbi rész megrajzolja a dzsihad globálissá válásának igényét, amelyet későbbi műveiben még hangsúlyosabbá tesz. Azzám azonban már ebben a művében is óvta közösségét a *fitnától*, és éppen ezért elítélte azokat a szervezeteket, amelyek a *takfir*²⁹ ürügyén más muszlimokat öltek, akár a zsarnoknak tartott muszlim vezetőket, mint például az egyiptomi Iszlám Dzsihad tette.

---

²⁶ Egyéni kötelezettség.

²⁷ Tiltott, tilalmas dolog az iszlámban.

²⁸ BIN LADEN, Osama: Declaration of War against the Americans Occupying the Land of the Two Holy Places. <http://www.actmemphis.org/usama-bin-laden-1996-declaration-of-war-against-the-americans.pdf>; letöltés: 2016.08.30.

²⁹ Nem muszlimmá, hitlenné nyilvánítás. Akit hitlenné nyilvánítanak, az a *káfir*. (Ez utóbbiból származik a kufár szavunk – a török hódoltság közvetítésével.)

Ez minden bizonnyal kiváltotta a csoport vezetőjének, az akkor már Afganisztánban tartózkodó és nemzetközi reputációját éppen építő Dr. az-Zaváhíriék az ellenérzését, ami megronthatta a köztük lévő viszonyt. Az is igaz viszont, hogy sok évvel később levélben egy másik dzsihad kapcsán Zaváhíri (már megbecsült afgán arab veteránként és az al-Kaida második embereként) ugyanígy intett egy ambiciózus radikális *mudzsáhidet* az esztelen öldökléstől a többi muszlim (konkrétan síiták) közt, mert az *fitnához*³⁰ vezet a közösségben. Ez az ember az-Zarkávi volt, az iraki al-Kaida vezetője.

Ugyanez a Zaváhíri korábban, a kilencvenes években ugyanezért ítélte el a GIA vezetőit, amikor az algériai dzsihad végső szakaszában az erőszak eszkalálódott már nemcsak a „könyv népei”, de a muszlim (szunnita) közösségen belül is. A GIA vezetésében felbukkanó afgán arab veteránok már alkalmazták a *takfírt* kegyetlen tetteik igazolására, és válogatás nélkül megölnék mindenkit, azokat a muszlimokat is, akik nem azt az iszlám értelmezést vallják, mint ők.

Ez tehát egy jelentős momentum korunk dzsihadértelmezésének genealógiája tekintetében, mert az a szélsőséges megközelítés, amit Kutb dolgozott ki, majd radikális követői, az úgynevezett kutbisták ültettek át a brutális gyakorlatba, az a *takfíron* alapul. A Szovjetunió elleni afganisztáni dzsihad gyakorlatában viszont nincs jelen, nem is volt értelme, így a dzsihad a klasszikus szabályok szerint folyt le (többé-kevésbé, hisz pl. kalifa már nincs). Az ideológiai „pálfordulás” majd néhány évvel később következett be, amikor a szovjetek kivonulása után a fegyverben lévő különböző fegyveres *mudzsáhid* csoportok, akiket a közös ellenség egy laza ernyőszerzetté kovácsolt össze, egymás ellen fordították fegyvereiket, és ebben az új szint kapó konfliktusban már az afgán arabok is szignifikánssá válnak.

Összegzés

Összegzésként elmondhatjuk, a Szovjetunió elleni sikeres afganisztáni dzsihad tisztán politikai célt szolgált (az agresszor, a szovjetek kiűzését Afganisztánból), a közös politikai akarat tartotta össze a konfliktus afgán oldalán harcoló és végül győzedelmeskedő aktorokat. Mindezek mellett ideológiailag korrektül meg volt indokolva a klasszikus metódus szerint, de ez az ideológia egyúttal magában hordozta a dzsihad továbbterjesztését, és annak a lehetőségét is, hogy a továbbiakban letérjen a klasszikus útról – ahogy ez be is következett. Ez, valamint a kivívott győzelem ad ennek a konfliktusnak óriási jelentőséget a téma szempontjából.

---

³⁰ Belső harc, „polgárháború”, de az eredeti jelentése megkísértés.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ALEKSZJEVICS, Szvetlana: Fiúk cinkkoporsóban. Európa Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017.
- AZZAM, Abdullah: Defence of the Muslim Lands. The First Obligation After Iman. English translation and edition by Brothers in Ribatt, 2002.
- AZZAM, Abdullah: Join the Caravan. (Ilhaq bi-l qáfila). Dar Ibn Hazm, Beirut, 1992.
- BIN LADEN, Osama: Declaration of War against the Americans Occupying the Land of the Two Holy Places. <http://www.actmemphis.org/usama-bin-laden-1996-declaration-of-war-against-the-americans.pdf>; letöltés: 2016.08.30.
- BYMAN, Daniel: Al Qaeda, the Islamic State, and the Global Jihadist Movement: What Everyone Needs to Know. Oxford University Press, Oxford, 2015.
- HEGGHAMMER, Thomas: Abdallah Azzam and Palestine. Welt des Islam 53-3-4, 2013. pp. 353–387. http://hegghammer.com/_files/Hegghammer_-_'Abdallah_'Azzam_and_Palestine.pdf; letöltés: 2017.02.17.
- HOPKIRK, Peter: The Great Game. On Secret Service in High Asia. Oxford University Press, Oxford, 1991.
- JANY János: Az iszlamizmus – Eszmetörténet és geopolitika. Typotex Kiadó, Budapest, 2016.
- KEAY, John: The Gilgit Game. The Explorers of the Western Himalayas 1865–1895. Oxford University Press, Karachi, 1994.
- KEPEL, Gilles: Dzsihád. Európa Könyvkiadó Kft., Budapest, 2007.
- KIPLING, Rudyard: Kim, az ördögös. Kelet Kiadó Kft., Budapest, 2006.
- QUTB, Sayyid: Mérföldkövek/Útjelzők (Ma'alim fi'l-tareeq). In: SIMON Róbert: Az iszlám fundamentalizmus. Gyökerek és elágazások Mohamedtől az al-Qáidáig. Corvina Kiadó, Budapest, 2014.
- QUTB, Sayyid: Milestones (Ma'alim fi'l-tareeq). Islamic Book Service, 2015.
- RASHID, Ahmed: Taliban. Islam, Oil and the New Great Game in Central Asia. I. B. Tauris, London, 2000.
- ROSTOVÁNYI Zsolt: Az iszlám világ és a Nyugat – Interpretációk összecsapása, avagy a kölcsönös fenyegetettség mítosza és valósága. Corvina Kiadó, Budapest, 2004.
- UNHCR: Anti-mine Campaign: Country Reports from Afghanistan and Angola. Refugee Survey Quarterly, Vol. 15, No. 2, 1996.

FÜZESI KITTI

BRAZÍLIA ÉS PARAGUAY BILATERÁLIS KAPCSOLATAI

Brazília külpolitikai prioritásai közé tartozik, hogy a dél-amerikai térség vezető államává válhasson. Ehhez mérete mellett kivételes geostratégiai helyzete is hozzásegíti, egyrészt hosszú tengerpartja miatt, másrészt azért, mert Chile és Ecuador kivételével az összes dél-amerikai állammal határos. Bár az ország a nemzetközi színpadon mint „békés óriás”¹ jelenik meg, hangsúlyozva a más országok belügyeibe való be nem avatkozás elvét, kétoldalú kapcsolatai a szomszédos kis országgal, Paraguayjal nem ezt a külpolitikai stratégiát mutatják.

Jelenleg négy lényeges konfliktust különíthetünk el a két állam között: a Paraguayban élő brazil bevándorlókkal kapcsolatos; a csempészethez fűződő; a Dél-amerikai Közös Piac (Mercosur)² belüli; valamint az Itaipu-gát körüli érdekellentéteket.³

Utóbbi konfliktus kivizsgálása azért is különösen fontos, mert az elmúlt évtizedekben egyre inkább megfigyelhetővé vált az a tendencia, hogy a fejlett országok igyekeznek átállni az alacsony szén-dioxid kibocsátású gazdasági rendszerre, csökkenteni az olajfüggőséget, különösen, ha az olajimport geopolitikailag instabil régióból érkezik. Ez a tény, valamint a klímaváltozással járó politikai változások egy új ablakot nyithatnak Latin-Amerika számára abban a tekintetben, hogy vezető szerepet tölthessenek be a megújuló energiaforrásokból származó energia exportálásában. A régió ugyanis olyan kiváltságos energiahelyzettel rendelkezik, amely lehetővé teszi az alacsony szén-dioxid kibocsátású, megújuló energiaforrásokra támaszkodó gazdaságra való áttérést. Dél-Amerika a világ egyik legdinamikusabban fejlődő megújulóenergia-piac, különös tekintettel a vízenergiára, a napenergiára és a bioüzemanyagra.⁴ Jó példa erre, hogy 2014-ben a terület országai a villamosenergia-termelésük 53%-át fedezték megújuló energiaforrásokból, míg ez az arány a világ többi államában csupán 22% volt.⁵

A két ország közötti ellentétek megértéséhez szükség van a történelmi háttér rövid áttekintésére is.

---

¹ NICKSON, Andrew: Paraguay: Brazil's dirty little secret. openDemocracy, 13 August 2013. <https://www.opendemocracy.net/andrew-nickson/paraguay-brazil%E2%80%99s-dirty-little-secret>; letöltés: 2018.09.16.

² Mercado Común del Sur.

³ LAMBERT, Peter: The Myth of a Good Neighbour: Paraguay's Uneasy Relationship with Brazil. Bulletin of Latin American Research, Volume 35, Issue 1. Special Issue: Latin American Responses to the Rise of Brazil. January 2016. pp. 34–35. <https://doi.org/10.1111/blar.12410>; letöltés: 2018.09.16.

⁴ OLIVEIRA, Adilson de: Energy Security in South America. The role of Brazil. Series on Trade and Energy Security. International Institute for Sustainable Development, Winnipeg, Canada. pp. 1–2. https://www.iisd.org/sites/default/files/publications/energy_security_south_america.pdf; letöltés: 2018.09.16.

⁵ Latin America is set to become a leader in alternative energy. The Power of the Andean sun. 2016. The Economist, Dec 10th 2016. <https://www.economist.com/the-americas/2016/12/10/latin-america-is-set-to-become-a-leader-in-alternative-energy>; letöltés: 2018.09.16.

Történelmi háttér

Paraguay tengerpart nélküli kis ország,⁶ beékelődve a két regionális hatalom, Argentína és Brazília közé. Külpolitikai konfliktusai nagyrészt földrajzi elhelyezkedéséből következethetők. Paraguay 1811-ben sikeresen kivívta függetlenségét a spanyol gyarmatosítókkal szemben, majd az immáron önálló külpolitikát közel fél évszázadon keresztül meghatározta a félelem, hogy a két szomszédos állam befolyása alá vonja az országot. A konfliktus 1864–1870 között csúcsosodott ki, ekkor vívta Paraguay nagy háborúját a Brazília, Argentína és Uruguay alkotta úgynevezett Hármasszövetség ellen. A hosszú, hat éven át tartó hadviselés Paraguayt nagyon megviselte. A harcok következtében a lakosság száma drasztikusan, 60%-kal csökkent, ezen belül is a felnőtt férfiak halálzási aránya volt kiemelkedően magas, elérte a 90%-ot.⁷

A háború és különösen a brazil katonák kegyetlenségét jól példázza a piribebuyi ütközetet követő esemény, amikor a brazil vezetés parancsára a fegyveres erők felgyújtották a helyi kórházat, ahol rengeteg nő és gyermek lelte szörnyű halálát. Ez az esemény a mai napig mélyen beivódott a paraguayiak emlékezetébe.⁸ Az embervesztésen kívül Paraguay korábbi területének 25%-át elvesztette,⁹ a brazil csapatok pedig egészen 1876-ig megszállva tartották az országot, kifosztották a fővárost, lerombolták a megmaradt infrastruktúrát. Bár Paraguay látszólag megőrizte függetlenségét, Brazília egészen 1904-ig aktívan beleszólt az ország belügyeinek irányításába.¹⁰

A következő fél évszázadban Paraguay egyre szorosabb kapcsolatot kezdett ápolni Argentínával, majd Alfredo Stroessner hatalomra kerülését követően ismét Brazília játszott fontos szerepet a paraguayi bel- és külpolitikában. Stroessner bajor származású tábornok volt, aki 1954-ben szerezte meg a hatalmat, és 1989-es bukásáig, 35 éven át irányította az országot. Stroessner közeledése Brazíliához nem volt véletlen, ugyanis egyike volt azoknak a paraguayi tiszteknek, akik brazil katonai akadémián tanultak. Stroessner diktatórikus rendszerének a legfontosabb bázisa a hadsereg, valamint az őt támogató Colorado Párt volt. Ugyanakkor a rezsim megerősítésében természetesen a külpolitika is lényeges szerepet játszott. Paraguay elszigetelődött a dél-amerikai országoktól, csupán a szomszédos Brazíliával és az akkori szuperhatalommal, az Amerikai Egyesült Államokkal ápolt szoros kapcsolatokat. Brazília már a második világháborúban az Amerikai Egyesült Államok legfőbb dél-amerikai szövetségese volt, az egyetlen latin-amerikai ország, amelynek katonái ténylegesen harcoltak európai szinten az amerikaiak oldalán. Nem véletlen tehát Alfredo Stroessner Brazília felé orientálódása, hatalmának megszilárdításában ugyanis az Amerikai Egyesült Államoknak döntő szerepe volt, kölcsönökkel, gazdasági és technológiai támogatásokkal, külföldi befektetésekkel és

⁶ Az ország területe 406 752 km², lakossága a 2017-es adatok alapján 6 943 739 fő.
CIA: The World Factbook. South America: Paraguay.

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/pa.html>; letöltés: 2018.09.16.

⁷ LAMBERT, Peter: *The Myth of a Good Neighbour: Paraguay's Uneasy Relationship with Brazil*. p. 36.

⁸ BÁCS Zoltán György – HEGEDŰS Barbara – RACS Marianna Katalin – SOLTÉSZ Béla – SZENTE-VARGA Mónika: *Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok*. Kézirat. Dialóg Campus, Budapest, megjelenés előtt.

⁹ LAMBERT, Peter: *The Myth of a Good Neighbour: Paraguay's Uneasy Relationship with Brazil*. p. 36.

¹⁰ Uo.

természetesen katonai segítséggel is támogatta a paraguayi rendszert. A két ország közötti közeledés másik oka pedig, hogy 1964-től egészen 1985-ig Braziliában is katonai diktatúra működött, amely szintén élvezte az Amerikai Egyesült Államok támogatását. A fenti tényezőkön kívül a szomszédos Brazília infrastrukturális befektetésekkel is segítette Paraguayt, többek között autópályát épített, valamint 1965-ben elkészült a Paraná folyón a Barátság Híd, amely összekötötte az akkori Puerto Presidente Stroessner városát (jelenleg Ciudad del Este) a braziliai Foz do Iguaçuval.¹¹

1967-ben Stroessner hatályon kívül helyezte a korábbi mezőgazdasági törvényt, amely megtiltotta, hogy a paraguayi határ mentén 150 km-es körzetben lévő termőföldeket külföldiek számára értékesítsék. Ez a lépés ismételen Braziliának kedvezett, ugyanis a határ menti, gyéren lakott régióban kiváló termőföldek voltak, a megtermelt mezőgazdasági árukra kedvező adózási feltételek vonatkoztak. A gazdasági szempontokon kívül a törvénymódosítás Brazília számára külpolitikai előnnyel is járt (különösen az 1970-es évek második felétől), a térségben letelepült brazil állampolgárok érdekképviselésén keresztül Brazília bele tud szólni Paraguay belügyeibe.¹² 1973-ban aláírta az Itaipu-szerződést, 1975-ben pedig a Szövetségi és Együtműködési Megállapodást, amely egyrészt tovább erősítette a két ország közötti gazdasági együttműködést, másrészt pedig növelte Brazília jelentőségét a Stroessner-érában.¹³

1976 után a brazil kapcsolatok még fontosabbá váltak, ugyanis Jimmy Carter elnök hivatalba lépésétől kezdve az amerikai tőke egyre kisebb mértékben érkezett Paraguayba. Stroessner rendszerének egyik pillére tehát gyengülni kezdett, s azért, hogy továbbra is fenn tudja tartani hatalmát, olyan megállapodásokat is hajlandó volt megkötni Braziliával, amelyek nem szolgálták kifejezetten az ország érdekeit; például engedélyezte a tömeges brazil bevándorlást a brazil–paraguayi határ menti régiókba. Paraguay egyik legfontosabb kereskedelmi partnere is Brazília lett, míg 1965-ben a szomszédos országba irányuló paraguayi export kevesebb mint 1% volt, addig 1981-re már elérte a 25%-ot.¹⁴

1989-ben Andrés Rodríguez tábornok puccsal megdöntötte Stroessner hatalmát, a korábbi diktátor pedig Braziliába menekült, ahol egészen 2006-ban bekövetkezett haláláig élt. Ugyanakkor Stroessner diktatúrájának felszámolása nem hozta el a kívánt eredményt, továbbra is a Colorado Párt irányította az országot, állandóak voltak a belső konfliktusok.¹⁵ Ezért az 1990-es években rendezetlenek maradtak az olyan fontos külpolitikai kérdések, mint a brazil bevándorlás kérdése, az Itaipu-gát körüli érdekellentétek rendezése, valamint Paraguay helyzete a Mercosur-on belül. A tényleges rendszerváltás pedig csak 2008-ban következett be,

---

¹¹ NICKSON, Andrew: Brazilian Colonization of the Eastern Border Region of Paraguay. *Journal of Latin American Studies*, Volume 13, Issue 1, May 1981. p. 120. <https://doi.org/10.1017/S0022216X00006180>; letöltés: 2018.09.16.

¹² Uo. p. 121.

¹³ LAMBERT, Peter: The Myth of a Good Neighbour: Paraguay's Uneasy Relationship with Brazil. pp. 36–37.

¹⁴ Uo. p. 37.

¹⁵ BÁCS Zoltán György – HEGEDŰS Barbara – RACS Marianna Katalin – SOLTÉSZ Béla – SZENTE-VARGA Mónika: Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok.

amikor a Nemzeti Szövetség a Vátozásért pártkoalíció elnökjelöltje, Fernando Lugo nyerte meg a választásokat.¹⁶

A brazil migráció, a braziguayosok helyzete

Mind a mai napig jelentős probléma Paraguayban a brazil bevándorlók, az úgynevezett braziguayosok helyzete. Leginkább azért, mert Paraguay ezt belügyként szeretné kezelni, ugyanakkor Brazília többször is beleszólt az őket érintő döntésekbe. A brazil betelepülők számára Paraguay két okból vált vonzóvá. Egyrészt Paraguay keleti határ menti területein kiváló termőföldek vannak, amelyek alkalmasak szójatermesztésre,¹⁷ másrészt pedig a paraguayi adók nagyon kedvezőnek számítottak. Nem elhanyagolható az sem, hogy ez a térség az 1960-as években gyéren lakott, zömében erdős terület volt, ami szintén megkönnyítette a brazil földművesek letelepedését. Sokan közülük a későbbiekben sikeresek lettek és meggazdagodtak. Ugyanakkor ez a migráció negatív hatással is járt: nőttek a társadalmi különbségek és az ezzel kapcsolatos feszültség, továbbá környezetkárosító következményei is voltak: a betelepülők irtották az erdőket, ami növeli az elsivatagosodás veszélyét. A brazil bevándorlók körében elsősorban három régió vált népszerűvé: Alto Parana, Amambay és Canindeyú.

Az 1980-as évek elejére körülbelül 300 ezer brazil telepedett le a térségben, arányuk a keleti határ menti régióban elérte a 60%-ot, az ország összlakosságát tekintve pedig a 10%-ot.¹⁸ A megtermelt mezőgazdasági árucikkek elsősorban Brazília piacaira kerültek, a szomszédos állam pedig befektetésekkel támogatta az itt élőket. Nem véletlen tehát, hogy a régió egyre inkább elszigetelődött a paraguayi gazdaságtól. A terület jelentőségét jól mutatja, hogy jelenleg Paraguay gazdaságának kb. 46%-át a szójatermesztés adja, ezen belül pedig több mint 85%-ot a brazil bevándorlók és leszármazottaik termelnek meg.¹⁹ A nagy bevételek ellenére a termelőknek a profit után csak 3% adót kell fizetniük, ennek eredményeként a szójatermesztésből származó adó mértéke az országban még 2012-ben is csupán 2% volt.²⁰ Bár a 2000-es évek elején Nicanor Duarte Frutos (2003–2008 között volt Paraguay elnöke) megpróbálta az adórendszert megreformálni, és ezzel a szójatermelésből származó nemzeti jövedelmet növelni, a brasiguayosok által vezetett Szójatermelők Egyesülete – karöltve a zömében paraguayi lakosokból álló Paraguayi Földművesek Egyesületével – ezt számos tüntetéssel (például fontos főútvonalak lezárása mezőgazdasági gépekkel) megakadályozta.

¹⁶ MARRIRRODRIGA, Jorge: El obispo Lugo se proclama vencedor en Paraguay tras 61 años 'colorados'. El País, 21 ABR 2008.

https://elpais.com/internacional/2008/04/21/actualidad/1208728801_850215.html; letöltés: 2019.02.22.

¹⁷ Paraguayban napjainkban is a gazdaság egyik meghatározó ágazata a szójatermesztés, az ország a világon a 6. legnagyobb szójatermesztő, az Amerikai Egyesült Államok, Brazília, Argentína, Kína és India előzi csak meg.

BÁCS Zoltán György – HEGEDŰS Barbara – RACS Marianna Katalin – SOLTÉSZ Béla – SZENTE-VARGA Mónika: Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok.

¹⁸ NICKSON, Andrew: Brazilian Colonization of the Eastern Border Region of Paraguay. p. 111.

¹⁹ LAMBERT, Peter: The Myth of a Good Neighbour: Paraguay's Uneasy Relationship with Brazil. p. 42.

²⁰ NICKSON, Andrew: Paraguay: Brazil's dirty little secret. openDemocracy, 13 August 2013.

<https://www.opendemocracy.net/andrew-nickson/paraguay-brazil%E2%80%99s-dirty-little-secret>; letöltés: 2018.09.16.

1. ábra. Paraguay adminisztratív térképe

A brazil–paraguayi határon mintegy félhold alakzatban elhelyezkedő három régió, Amambay, Canindejú és Alto Parana volt a legnépszerűbb a brazil bevándorlók körében.²¹

A brazil érdekeket és érdeklődést jól mutatja, hogy Lula da Silva korábbi brazil elnök 2007. december 28-án aláírta a SINAMOB (Sistema Nacional de Mobilização) törvényt, amelynek lényege az volt, hogy ha az ország szuverenitását vagy integritását veszély fenyegetné, akkor a Védelmi Minisztérium kötelessége a szükséges védelmi műveletek végrehajtása. Továbbá az államfő hatáskörét bővítve őt hatalmazta fel arra, hogy meghatározza, mely területeken kell a védelmi intézkedéseket megtenni. A nemzeti mozgósítással kapcsolatos SINAMOB-törvény tulajdonképpen kitöltötte a brazil törvényhozásban már a második világháború óta fennálló űrt, mivel korábban nem létezett egységes szabályozás a külföldi agresszió esetén történő stratégiai mozgósításra.²² Mindez a paraguayi Fernando Lugo elnöki ciklusának elején zajlott, aki elődjéhez, Nicanor Duarte Frutoshoz hasonlóan megpróbálta a föld- és az adórendszer kérdését megoldani, ezzel lényegében a brazil

²¹ GlobalSecurity.org: Paraguay Administrative Map. <https://www.globalsecurity.org/jhtml/jframe.html#https://www.globalsecurity.org/military/world/paraguay/images/map-paraguay-political-2007.jpg>; letöltés: 2019.01.15.

²² SHIELD, Knight: Brazil: War Mobilization Act Effective Since Late December. Digital Journal, Jan 25, 2008. <http://www.digitaljournal.com/article/249365>; letöltés: 2019.01.20.

szójatermelők hatalmát csökkenteni. Paraguay számára nyilvánvalóvá vált tehát, hogy Brazília nem fogja hagyni, hogy a paraguayi kormány megkérdőjelezze a braziguayosok monopolhelyzetét. Paraguay – egy esetleges brazil katonai intervenciótól tartva – megerősítette a határ mentén állomásozó katonai alakulatait.²³

Bár a brasiguayosok Paraguayban élnek, a szomszédos regionális nagyhatalom többször is beleszólt az őket érintő kérdésekbe. A konfliktust pedig tovább mélyíti, hogy a braziguayosok jelentős támogatást (például fejlesztési segélyeket, tőkebefektetéseket és politikai segítséget) kapnak anyaországuktól.

Állandó kihívás az országhatáron, a csempészet helyzete

A paraguayi–argentini–brazil hármas határ térsége, amely az Iguazú és a Paraná folyó találkozásánál található régió, nagy szerepet játszik a csempészetben. Az említett régióban található az illegális kereskedelem fővárosának is nevezett Ciudad del Este, amely Paraguay második legnagyobb települése. A várost 1957-ben alapították, aktuális lakossága meghaladja a 330 ezer főt.²⁴ Ciudad del Estében szinte minden megtalálható a legálisról az illegálisig, de a termékek 90%-a hamisított árucikk.²⁵ A települést Brazíliával az 1965-ben elkészült Barátság híd köti össze, amely kiemelt útvonalnak számít a csempészett áruk, különösen a cigaretta, a lopott gépjárművek és az elektronikai cikkek tekintetében. Utóbbiak elsősorban a Távolságtól Chilén keresztül jutnak Paraguayba, majd onnan kerülnek további értékesítésre. A csempészet elharapózását segítette, hogy a paraguayi és a brazil gazdaság között hatalmas különbségek vannak, és a térségben nagyon erős a korrupció. Sajnos a Dél-amerikai Közös Piac, a Mercosur által megkönnyített határok közötti átjárhatóság is tovább erősítette az illegális és a hamisított áruk kereskedelmét.²⁶

A dohány csempészete az 1990-es évektől ugrott meg jelentősen. Ennek oka Brazíliában keresendő, ugyanis a kormány megemelte a belföldi dohány adóját, hogy csökkentse a lakosság körében a fogyasztás mértékét. A magas költségek miatt több brazil dohánygyártó cég is Paraguayban létesített új telephelyet, ahol az adók mértéke jóval kedvezőbb volt. A cigaretták gyártása nagy ütemben zajlott, Paraguay pedig túl kicsi felvevőpiacnak bizonyult, és ez hozzájárult a dohányárak illegális kereskedelmének növekedéséhez. 2006-ban például már a Paraguayban előállított cigaretták 90%-a a fekete piacon, elsősorban Brazíliában kelt el.²⁷

²³ LAMBERT, Peter: The Myth of a Good Neighbour: Paraguay's Uneasy Relationship with Brazil. pp. 41–43.

²⁴ Encyclopaedia Britannica: Ciudad del Este. Paraguay.
<https://www.britannica.com/place/Ciudad-del-Este>; letöltés: 2019.01.16.

²⁵ SCHEMO, Diana Jean: In Paraguay Border Town. Almost Anything Goes. The New York Times, March 15, 1998.
<https://www.nytimes.com/1998/03/15/world/in-paraguay-border-town-almost-anything-goes.html>;
letöltés: 2019.01.16.

²⁶ SCHEINRING Endre: A brazil-paraguayi-argentini hármas-határterületen párhuzamosan jelentkező biztonsági kihívások. Biztonságpolitika.hu, 2013.05.06.
http://old.biztonsagpolitika.hu/documents/1367864935_SCHEINRING_Endre_Brazilia_Paraguay_Argentina_hatarteruletek_biztonsagi_kihivasok_-_biztonsagpolitika.hu.pdf; letöltés: 2019.01.16.

²⁷ GUTIERREZ, David: The Smoking Trail: Cigarette Smuggling in Paraguay.
<http://hir.harvard.edu/article/?a=13337>; letöltés: 2019.01.16.

Ugyanakkor nemcsak a hamisított áruk csempészete, hanem az ember- és a drogkereskedelem is hatalmas problémákat okoz a hármashatár területén. A kábítószer – kokain Bolíviából és a Paraguayban termelt marihuána – többsége, 80%-a Brazíliába kerül, ahol az ottani bűnbandák vásárolják fel és terítik el az országban, vagy adják tovább más államoknak.²⁸ A csempészet visszaszorítása érdekében 2018 májusában a paraguayi kormány felfüggesztette a fegyverek és a lőszer behozatalát az országba, és kijelentette, hogy modernizálják a számítógépes programokat, továbbá szorosabbra fűzik az együttműködést a brazil bűnüldöző szervekkel.²⁹ Amíg azonban nem sikerül megfékezni a korrupciót Paraguayban, addig a csempészet problémája is megoldatlan marad.

Paraguay alárendelt helyzete a Mercosur-on belül

A Mercosur, vagyis a Dél-amerikai Közös Piac létrejöttében az amerikai kontinens déli felének két legnagyobb országa, Brazília és Argentína játszott a fő szerepet. A szervezet 1991-es megalakulásának tényleges előzményei 1985-re vezethetőek vissza. Nemzetközi szinten a hidegháború végéhez közeledve enyhülési hullám kezdődött, ami az amerikai kontinens déli részén is együttműködési megállapodások kötésére készítette a két vezető államot, Brazíliát és Argentínát. 1985-ben megkötötték az úgynevezett Foz do Iguaçu-i Okmányt, amelynek értelmében a két ország gazdasági, kereskedelmi és technológiai kooperációs megállapodást írt alá. Ebben már kilátásba helyezték egy dél-amerikai közös piac megteremtésének a tervét is. Ezzel egy időben bilaterális diplomáciai és politikai közeledés kezdődött, amit segített, hogy a nyolcvanas évek közepére mindkét országban civilek vették át az irányítást, a katonai diktatúrák megbuktak. Az 1986-ban aláírt Argentín–brazil Integrációs és Együttműködési Program (PICAB³⁰) már egy közös gazdasági tér megteremtését szorgalmazta.³¹ Ezt követően, 1988-ban egyezményt kötöttek a fejlődésről, az együttműködésről és az integrációról, amelyben megfogalmazták, hogy a következő tíz évben szabadkereskedelmi övezetet hoznak létre, megteremtve azzal az áruk és a szolgáltatások szabad áramlásának lehetőségét.

Amikor 1990-ben aláírták a Buenos Airesi Aktát, a közös piac létrehozását már ötéves tervként fogalmazták meg, közös külső vámhatárt alakítottak volna ki, így a két ország között az áruk szabadon mozoghattak volna. A következő hat hónapban Uruguayjal, Paraguayjal és Chilével indultak meg a csatlakozási tárgyalások. A három lehetséges tag közül végül csak kettő, Paraguay és Uruguay

---

²⁸ RADWIN, Max: Drug production is booming in Paraguay, and so is drug violence. The Washington Post, August 17, 2017.

https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2017/08/17/drug-production-is-booming-in-paraguay-and-so-is-drug-violence/?noredirect=on&utm_term=.03ae2a2effb0; letöltés: 2019.01.16.

²⁹ Paraguay Suspends Arms Imports in Bid to Stop Illegal Trafficking. U.S. News, May 22, 2018.

<https://www.usnews.com/news/world/articles/2018-05-22/paraguay-suspends-arms-imports-in-bid-to-stop-illegal-trafficking>; letöltés: 2019.01.16.

³⁰ Programa para la Integración y Cooperación Argentino Brasileña.

³¹ RACS Marianna Katalin: Változatok integrációra – az ibér-amerikai országok integrációs szervezetei 1945-től napjainkig. Doktori értekezés. ELTE, Budapest, 2014. pp. 131–132.

<https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/22348>; letöltés: 2019.01.16.

írta alá 1991-ben a Mercosur alapító okiratát.³² Paraguay ebben az időszakban radikális változásokon ment keresztül. Alfredo Stroessner hatalmának megdöntését követően az új elnök, Andrés Rodríguez igyekezett megszilárdítani befolyását mind az országon belül, mind a paraguayi külpolitikában. Ennek egyik legfontosabb eszközét a Dél-amerikai Közös Piachoz való csatlakozásban látta.

A Mercosur tagállamai között a munkaerő-áramlás szabaddá vált, a szervezet lendületes fejlődése azonban egy évtized után megtorpant. Ennek egyik legfőbb oka, hogy a tagállamok közötti érdekkellentéteket nem tudták feloldani, például Argentínának és Brazíliának nem sikerült rendeznie kereskedelmi vitáikat, továbbá Argentína és Uruguay között is komoly nézeteltérés volt a közös határfolyón felépített uruguayi papírmalmok miatt.³³ A fenti konfliktusokon kívül nem szabad elhanyagolni azt a tényt sem, hogy a szervezet tagállamain belül jelentős aszimmetria figyelhető meg: a két nagy ország, Brazília és Argentína méreténél és gazdasági erejénél fogva is hatékonyabban tudja képviselni érdekeit.³⁴

A 2000-es évekre új nemzetközi kereskedelmi lehetőségek nyíltak meg Paraguay előtt nem csupán a latin-amerikai térségben, hanem Európában és Kínában is. Utóbbi országból származik a paraguayi import 27%-a (2016).³⁵ A külföldi közvetlen befektetések aránya is kedvezően alakult. A 2010-es évek elejétől látványos növekedés volt tapasztalható, ugyanakkor egyre inkább erősödött Brazília gazdasági befolyása, ebben az időszakban a brazil befektetések arányának emelkedése meghaladta az 50%-ot.³⁶ Természetesen a brazil térnyeréshez hozzájárult Luiz Inácio Lula da Silva elnöksége is, aki olyan külpolitikát fogalmazott meg, mellyel a paraguayi elnök, Fernando Lugo is könnyebben tudott azonosulni. Bár több esetben a Mercosur nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket – a két nagyobb hatalom, de különösképpen Brazília dominanciája végig érzékelhető volt –, Paraguay számára bizonyos mértékben mégis előnyökkel járt.

---

³² MOLNÁR Gábor: A Déli Közös Piac (MERCOSUR) jelentősége a 20-21. századi Latin-Amerika integrációs folyamataiban. Doktori értekezés. Pécsi Tudomány Egyetem, Pécs, 2010. pp. 49–53. http://old.foldrajz.ttk.pte.hu/phd/phdkoordinat/nv/disszert/disszertacio_molnar_nv.pdf; letöltés: 2018.10.21.

³³ 1961-ben Argentína és Uruguay nemzetközi szerződést írt alá, amely az Uruguay folyó mint határfolyó ésszerű és optimális használatáról szólt. Argentína úgy vélte, hogy az Uruguay által a folyón az argentin várossal, Gualaquaychúval szemben épített papírmalmok megsértették az egyezményben foglaltakat, azok súlyos veszélynek teszik ki az argentin lakosságot, valamint környezetszennyezést idéznek elő a térségben, ezért a Nemzetközi Bírósághoz fordult. A vita lezárása 2010-ben vált lehetővé, amikor a Nemzetközi Bíróság ítéletében ugyan bizonyos eljárási kötelezettségek megsértése miatt elmarasztalta Uruguayt, de anyagi jogi kérdések megsértését nem vélte felfedezni, ezért kártérítési kötelezettséget sem állapított meg. Az ügy részleteiről lásd:

KECSKÉS Gábor: A Nemzetközi Bíróság ítélkezési gyakorlata a környezeti tárgyú ügyekben. Állam- és Jogtudomány, LVI. évfolyam 3. szám, 2015. pp. 69–72.

https://jog.tk.mta.hu/uploads/files/Allam-%20es%20Jogtudomany/2015_3/2015-kecskes.pdf; letöltés: 2018.10.21.

³⁴ SOLTÉSZ Béla: Latin-Amerika: Integrációk túlkínálata. Fordulat, Társadalomelméleti folyóirat, 16. szám. pp. 129–131. http://fordulat.net/pdf/16/F16_Soltesz.pdf; letöltés: 2018.10.21.

³⁵ OEC: Paraguay. <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/pry/>; letöltés: 2018.10.21.

³⁶ LAMBERT, Peter: The Myth of a Good Neighbour: Paraguay's Uneasy Relationship with Brazil. p. 38.

A Dél-amerikai Közös Piac államain belül nagyon fontos az energia, az energiabiztonság és az ezekkel összefüggő együttműködések kérdése. A tagállamok közül Brazília a világon a legjelentősebb bioetanol-exportáló ország, ezen kívül jelentős kőolaj- és földgázkészlettel is rendelkezik. 2007-ben újabb nagy kőolajmezőket fedeztek fel a brazil partok mentén São Paulo közelében, bár ennek kitermelése nagyon nehézkes, ugyanis mintegy 5000 méteres mélységben van az Atlanti-óceán fenekén.³⁷ Brazília Bolíviával (a dél-amerikai kontinensen az egyik legjelentősebb földgáztartalékkal rendelkező ország) és Argentínával írt alá egyezményt, amely a földgázszállításról szólt, Paraguay és Brazília pedig közösen építette meg még a hidegháború idején a világ akkori legnagyobb vízi erőművét, az Itaipu-gátat.³⁸

Bár már a Mercosur megalakulásától számítva érezhető volt a két nagy ország, Argentína és különösen Brazília dominanciája, az egyenlőtlen ségek Paraguay számára 2012-re csúcspontot értek el. Ekkor ugyanis az argentin elnök, Cristina Fernández de Kirchner és Dilma Rouseff brazil államfő szorgalmazására felfüggesztették Paraguay tagságát a Mercosur-ban. Ennek közvetlen előzménye az volt, hogy a paraguayi vezetés júniusban vér nélküli puccsal megbuktatta az elnököt, Fernando Lugot, ami nemzetközi viszonylatban számos kritikát váltott ki.³⁹ Bár az ország tagságát felfüggesztették, az államfők abban megállapodtak, hogy gazdasági blokádot nem alkalmaznak Paraguay ellen, mivel mindannyian belátták, hogy ez súlyos következményekkel járna a kis ország lakosai számára. Paraguay felfüggesztett helyzetét kihasználva viszont a többi tagállam megvalósította Venezuela végleges csatlakozását a Dél-amerikai Közös Piachoz.⁴⁰ Venezuela már 2006-ban

³⁷ LANGEVIN, Mark: Brazil's Big Oil Play: How this Nation is Charting National Energy Security. IAGS Journal of Energy Security, 29 September 2010. http://www.ensec.org/index.php?option=com_content&view=article&id=264:brazils-big-oil-play-how-this-nation-is-charting-national-energy-security&catid=110:energysecuritycontent&Itemid=366; letöltés: 2018.10.23.

³⁸ MOLNÁR Gábor: A Déli Közös Piac (MERCOSUR) jelentősége a 20-21. századi Latin-Amerika integrációs folyamataiban. pp. 55–56.

³⁹ Fernando Lugo 2012. június végén a szenátusi ülésen egyértelmű többséggel, a tagok 39 igen szavazatával (két fő nem volt jelen, négyen pedig elleneztek) leváltották az elnöki pozícióból. Lugo elfogadta a döntést, azonban úgy fogalmazott, hogy ezzel a lépéssel Paraguay demokráciája súlyos sérüléseket szenvedett. A hír hallatán sokan az utcára vonultak, az országban tüntetések kezdődtek, amelyek azonban nem jártak sikerrel. Az eseményekre reagálva a venezuelai elnök, Hugo Chavez és az ecuadori államfő, Rafael Correa is úgy fogalmazott, hogy nem hajlandó elismerni a Lugo leváltó illegitim paraguayi kormányt.

Paraguay's president Fernando Lugo ousted from office, Venezuelan foreign minister denounces senate vote in impeachment trial as 'new type of coup'. The Guardian, 22 Jun 2012.

<https://www.theguardian.com/world/2012/jun/22/paraguay-fernando-lugo-ousted>; letöltés: 2019.01.19. Paraguay tagságát az elnök elleni puccs miatt nemcsak a Mercosur-ban, hanem az UNASUR-ban (Dél-Amerikai Nemzetek Uniója) is felfüggesztették. Miután 2013 áprilisában újra demokratikus választásokat tartottak az országban, az UNASUR vezetése úgy döntött, hogy augusztustól Paraguay ismét a szervezet teljes jogú tagjává válhat.

FOWKS, Jacqueline: Paraguay regresará a Unasur el 15 de agosto, La Unasur y el Mercosur suspendieron a Paraguay en junio de 2012 en castigo por la destitución del presidente Fernando Lugo en un juicio político parlamentario, Una decisión del consejo de jefes de estado deja sin efecto la medida. El País, 11 Ago 2013.

https://elpais.com/internacional/2013/08/11/actualidad/1376231106_648153.html; letöltés: 2019.01.19.

⁴⁰ LAMBERT, Peter: The Myth of a Good Neighbour: Paraguay's Uneasy Relationship with Brazil. p. 39.

aláírta a csatlakozási egyezményt, teljes jogú taggá azonban mindaddig nem válhatott, amíg mind a négy tagállam, Brazília, Argentína, Uruguay és Paraguay nem hagyta jóvá azt. Argentína és Uruguay szinte rögtön elfogadta Venezuela belépését, de Brazília és Paraguay sokáig ellenezte. Ennek oka, hogy a két ország nehezményezte azt, hogy Hugo Chávez venezuelai elnök, nyíltan Amerika-ellenes politikát folytatott, és hogy a demokratikus elvek betartása jelentős hiányosságokkal működött.⁴¹ Végül 2009 decemberében Brazília ratifikálta Venezuela csatlakozását, de Paraguay továbbra is kitartott korábbi álláspontja mellett. A Képviselőház elnöke, Miguel Carrizosa a döntést a következőképpen indokolta: „amíg Hugo Chávez továbbra is beavatkozik a régió országainak belügyeibe, addig a Szenátus el fogja utasítani a teljes csatlakozást”... „Brazília nagy ország, és mint ilyen, nem kell Chávez befolyásától félnie, de Paraguay esetében ez sokkal kényesebb kérdés.”⁴² A 2012-es események, majd a felfüggesztett paraguayi tagság, valamint Venezuela belépése a Mercosur-ba⁴³ még inkább nyilvánvalóvá tette Paraguay alárendelt szerepét a szervezetben belül.

2013 áprilisában demokratikus választásokat tartottak Paraguayban, az újonnan hivatalba lépett elnök, Horacio Cartes pedig bízott abban, hogy hamarosan visszatérhetnek a Dél-amerikai Közös Piac tagállamai közé. Fontos kiemelni, hogy Paraguay számára a gazdasági szervezet nagy jelentőséggel bír, hiszen a paraguayi export több mint 50%-a a Mercosur-tagállamokba érkezik, az ország kiszolgáltatott helyzetét földrajzi elhelyezkedése is növeli. Bolívián kívül Paraguay a másik olyan dél-amerikai ország, amely nem rendelkezik tengerparttal, szomszédjai közül pedig csupán az előbb említett állam nem teljes jogú tagja a szervezetnek, bár társult tagsággal rendelkezik.⁴⁴ Nyilvánvaló tehát, hogy a paraguayi gazdaság jövője nehezen képzelhető el a Mercosur nélkül. Végül 2014-ben, közel két évtizedes felfüggesztett státusz után Paraguay visszakapta teljes jogú tagságát.

Az Itaipu-gát körüli érdekellentétek

Az 1973-ban megkötött egyezmény értelmében Brazília és Paraguay felépítette közös vízi erőművét a Paraná folyón, az Itaipu-gátat. Ez a megállapodás azonban csak kívülről nézve bírt egyenlő feltételekkel a két fél között. Bár az Itaipu-gát Brazília és Paraguay közös tulajdonában áll, Brazília domináns szerepét jól mutatja, hogy az erőmű működtetésében szerepet játszó kulcsfontosságú igazgatói pozíciókat eddig brazil állampolgárok töltötték be. Bár a megállapodás értelmében a megtermelt villamos energia egyenlő arányban, 50-50%-ban oszlik meg a két állam között, ez szintén a brazil érdekeket szolgálja, Paraguay ugyanis a villamos áram rá eső részének csupán 20%-át használja fel (2016),⁴⁵ korábban pedig még kevesebbet. Brazília számára a gát megépítése kétségtelenül előnyös volt. A szerződés aláírását követően, 1974-ben a gát által a tervek szerint termelt energiamennyiség fele

⁴¹ FENTŐS Anna: Mercosur: Venezuela az ajtóban toporog. Kitekintő.hu, 2010. febr. 20. http://kitekinto.hu/latin-amerika/2010/02/20/veszelyben_a_csatlakozas; letöltés: 2018.10.24.

⁴² FENTŐS Anna: Mercosur: Venezuela az ajtóban toporog.

⁴³ Venezuela tagságát később, 2016-ban felfüggesztették.

⁴⁴ Paraguay's Dispute with Mercosur Continues. Stratfor, Jul 11, 2013.

<https://worldview.stratfor.com/article/paraguays-dispute-mercosur-continues>; letöltés: 2018.10.24.

⁴⁵ LAMBERT, Peter: The Myth of a Good Neighbour: Paraguay's Uneasy Relationship with Brazil. p. 40.

(mintegy 6300 MW) az ország teljes áramszükségletének egyharmadát tette ki, míg Paraguay esetében ez az energiamennyiség az ország akkori fogyasztásának huszonhatszorosa volt.⁴⁶ Ez az arány az évek során lényeges javuló tendenciát mutat, ugyanakkor Paraguay még 2009-ben is csupán a rá eső villamos energia 5%-át⁴⁷ használta fel. A fejlődést jól mutatja, hogy 2013-ra ez az arány megduplázódott, elérte a 10%-ot, 2016-ban pedig ismételten a duplájára növekedett.⁴⁸

Az Itaipu-szerződés hátrányai Paraguay számára a fenti okokból következnek. A fennmaradó energiát Paraguay kizárólag a brazil állami energiavállalatnak, az Electrobrasnak adhatja el, a feszültséget pedig tovább fokozza, hogy mindezt jóval a piaci érték alatti áron, amelyet még a szerződés megkötésekor rögzítettek. Ez az árfolyam az infláció mértékéhez sem alkalmazkodik. A két ország közötti kapcsolat egyik legmeghatározóbb konfliktusa kétség kívül a gáthoz köthető. Az érdekellentétek megvizsgálásához ugyanakkor szükség van a történelmi háttér megismerésére is.

Történelmi előzmények

Az 1970-es évek elejéig a különböző kőolajszármazékokhoz való könnyű hozzáférés miatt a legtöbb dél-amerikai országban nem indult meg a megújuló energiaforrásokra támaszkodó gazdaság kiépítése. Az 1973-as olajválság azonban ezt a térséget is súlyosan érintette. Brazília esete jó példa erre. Az 1970-es évek elején még a kőolaj 80%-át importból szerezte be.⁴⁹ A válságot követően Braziliában elindult egy, a megújuló energiaforrások hasznosítása felé orientálódó kezdeményezés. Ebben az időszakban indította el a brazil kormány a Nemzeti Alkoholprogramot (ProAlcool⁵⁰). Ennek a lényege az volt, hogy egy speciális eljárással a cukornádból bioüzemanyagot állítsanak elő, ezzel csökkentve az ország függőségét a kőolajimporttól.

Bár Braziliában a vízenergia hasznosítása már a 19. század végén elkezdődött, a nagyméretű beruházások az 1960-as és az 1970-es évekre datálódnak. Ennek oka elsősorban az, hogy ekkor az országban jelentős népességnövekedés következett be, amivel párhuzamosan pedig emelkedett az energiaigény is. Az így keletkező energiahiányt a brazil kormány az ország kedvező földrajzi helyzetét kihasználva igyekezett megoldani. Mindezen elgondolást tovább erősítette az olajválság. A vízenergia hasznosítása Braziliában olyan sikeres lett, hogy jelenleg villamosenergia szükségletének 70%-át ebből fedezi. Fontos megjegyezni, hogy a világátlag csupán 16% körül mozog.⁵¹

⁴⁶ SOARES DE LIMA, Maria Regina: The Political Economy of Brazilian Foreign Policy, Nuclear Energy, Trade and Itaipu. Brasília, Fundação Alexandre de Gusmão – FUNAG. p. 372.

⁴⁷ ARIAS, Juan: El conflicto por la electricidad de Itaipú marca la primera visita de Lugo a Brasilia. Lula trata de frenar la reclamación paraguaya por el precio de la energía. El País, 8 May 2009. https://elpais.com/internacional/2009/05/08/actualidad/1241733601_850215.html; letöltés: 2019.01.15.

⁴⁸ Paraguay y Brasil inauguran una nueva línea de transmisión eléctrica para Asunción. El País, 30 Oct 2013. https://elpais.com/economia/2013/10/30/agencias/1383092990_027674.html; letöltés: 2019.01.15.

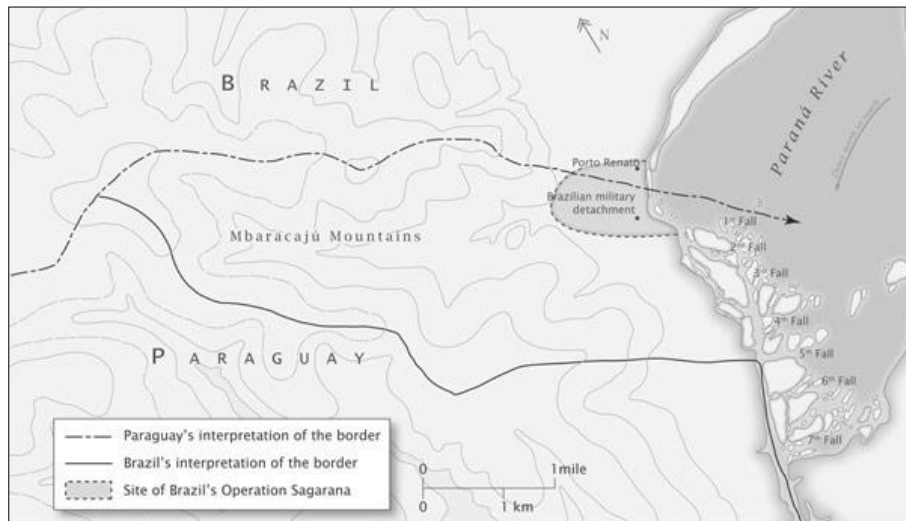
⁴⁹ XAVIER, Marcus Renato S.: The Brazilian Sugarcane Ethanol Experience. Competitive Enterprise Institute, Issue Analysis, 2007 No. 3. February 15, 2007. p. 4. <https://www.cei.org/pdf/5774.pdf>; 2019.01.15.

⁵⁰ Programa Nacional do Alcool.

⁵¹ SPERLING, Eduardo von: Hydropower in Brazil: Overview of Positive and Negative Environmental Aspects. Energy Procedia, Volume 18, 2012, p. 110. <https://doi.org/10.1016/j.egypro.2012.05.023>; letöltés: 2019.01.15.

Az 1960-as évek második felében mind Brazíliát, mind Paraguayt diktatórikus rendszerek jellemezték. Viszonyuk nem volt felhőtlen, mert a határ menti Guaira-vízesések területéért éles vita bontakozott ki. A nézeteltérés eredete a 19. századig, Paraguaynak a Hármas Szövetség ellen vívott háborújáig, illetve az azt követő 1872-es Loizaga–Cotegipe-szerződésig nyúlik vissza. Az egyezmény a Guaira-vízeséseket jelölte meg a két ország közötti határvonalnak. A vitát az okozta, hogy Paraguay szerint a határ mind a hét vízesést magában foglalja, míg Brazília elképzelései szerint a határvonal csupán az ötödik, a legmagasabb vízesésig nyúlik. Paraguay a megállapodás ellen azzal érvelt, hogy a vízeséseket nem lehet szétválasztani, ugyanis azok egy folyóhoz, tehát egy területhez tartoznak, míg Brazília az ellenkező álláspontot képviselte.⁵²

2. ábra. Az eltérő brazil és paraguayi álláspont a Guaira-vízesések tekintetében⁵³

Az ezt követő csaknem egy évszázadban a vita rendezetlen maradt, a kormányok napirendjéről lekerült, majd 1964-ben ismételten fontos kérdéssé vált. A bilaterális tárgyalások 1964. január 19-én kezdődtek meg Alfredo Stroessner és a brazil katonai diktatúra előtti utolsó civil elnök, João Goulart⁵⁴ között egy, a Paraná

⁵² BLANC, Jacob: Itaipu's forgotten history: The 1965 Brazil-Paraguay Border Crisis and the New Geopolitics of the Southern Cone. *Journal of Latin American Studies*, Volume 50, Issue 2, May 2018. pp. 388–389. <https://doi.org/10.1017/S0022216X17000049>; letöltés: 2019.01.15.

⁵³ Uo. p. 389.

⁵⁴ João Goulart 1961 szeptemberében lépett az elnöki pozícióba. Goulart volt az 1960-ban megválasztott elnök, Janio Quadros alelnöke. Amikor Quadros tudomást szerzett az ellene szervezkedő puccskísérletről, 1961 augusztusában lemondott pozíciójáról, majd elhagyta a fővárost. Helyét tehát az alkotmányban foglaltak alapján João Goulartnak kellett betöltenie, amit azonban a hadsereg egy része el akart kerülni, ugyanis ő nyíltan baloldali politikus volt, és félték attól, hogy általa a kommunisták megerősödnek Brazíliában. A katonákat némiképp segítette, hogy Goulart ekkor Kínában tartózkodott, a hadsereg pedig nemzetbiztonsági okokra hivatkozva igyekezett megakadályozni hazatértét. Végül csökkentették az elnök hatalmát, és a hazatérő Goulart ezt a korlátozott elnöki szerepkört vehette át.

folyón⁵⁵ építendő közös vízierőműről. Ezzel szinte egy időben a határvonal rendezetlenségéből adódó korábbi konfliktus újjáéledt Paraguay és Brazília között. 1965. március végén a kérdéses határszakasz egy pontján közel 100 paraguayi állampolgár gyűlt össze egy szervezett ünnepségen, amelyen kijelentették, hogy az ország visszaszerezte azt a területet, amit a Hármas Szövetség elleni háborúban elvettek tőle.⁵⁶ Az eseményt néhány, a közelben lakó brazil állampolgár rögzítette, majd jelentette azt a legközelebbi katonai hivatalnál.

Néhány héttel később a brazil Nemzetbiztonsági Tanács Különleges Határmenti Bizottságának vezetője, Coronel Otávio da Silva Tosta is ellátogatott a térségbe, hogy ellenőrizze azt, illetve hogy kidolgozzanak egy tervet, amelynek a lényege Paraguay befolyásának csökkentése az övezetben. Ennek érdekében az ünnepség korábbi helyszínére kivezényelték a brazil hadsereget. Brazília ezen lépése Paraguayban nagy ellenszenvet váltott ki, azt hangoztatták, hogy a brazilok ezzel megsértették Paraguay szuverenitását. Brazília ezzel szemben azt nyilatkozta, hogy az a térség, amelyen a katonák állomásoznak, az ország határain belül van, és a márciusi eseménnyel éppen Paraguay sértette meg a brazil területeket. A feszültség a két fél között közel 15 hónapig tartott. Végül Brazília csökkentette a régióban állomásozó katonái létszámát, de a hadseregből egy kisebb csoportot leválasztott és hátrahagyott. A brazil kormány a katonák jelenlétét szimbolikus jelentőségűnek nyilvánította, valós szerepük azonban az volt, hogy ellensúlyozzák a paraguayi befolyást a térségben.

Az ezt követő időszakban folyamatos diplomáciai tárgyalások zajlottak a két állam között, de azok nem vezettek eredményre. 1965. október 21-én egy ötfős paraguayi küldöttség érkezett a helyszínre, nem sokkal később azonban a brazil katonák letartóztatták őket. Csupán néhány óráig tartott fogságuk, de az eseménynek hamar híre ment a nemzetközi sajtóban. Paraguay igyekezett Brazíliát agresszorként feltüntetni. Paraguayban Brazília-ellenes tüntetések kezdődtek, például Brazília asuncióni nagykövetsége kereskedelmi hivatala előtt fiatalok egy csoportja elégette a brazil zászlót, a város brazil tulajdonú boltjainak kirakatait Molotov-koktélokkal törték be. Ugyanakkor a demonstrációk nemcsak Brazília ellen szóltak, hanem a Stroessner-éra ellen is. A diktátort azzal vádolták, hogy Brazíliához húz, átengedte neki a Guaira-vízesések területét, ezzel elárulta az országot. Egy héttel a tüntetések után Stroessner hivatalosan is bocsánatot kért a brazil kormánytól, és felajánlotta, hogy az okozott károkat megtéríti.⁵⁷

Stroessner és Goulart tárgyalása tehát azért is nagy jelentőségű, mert az ideológiai különbségek ellenére – Stroessner nyíltan kommunistaellenes volt – a két politikus mégis tárgyalóasztalhoz ült.

⁵⁵ A Paraná 4880 km-es hosszával a világon a nyolcadik, Dél-Amerikában az Amazonas után a második leghosszabb folyó. Brazíliában ered, vízgyűjtő területe Brazília területének 10%-át foglalja magában, és Paraguayon, valamint Argentínán átfolyva, Buenos Airesnél ömlik a tengerbe.

Itaipu Binacional: Paraná River. The world's largest generation of renewable clean energy. <https://www.itaipu.gov.br/en/energy/parana-river>; letöltés: 2018.11.10.

⁵⁶ A rendezvény közvetlen előzménye az volt, hogy március 21-én maga Alfredo Stroessner is ellátogatott a régióba.

⁵⁷ BLANC, Jacob: Itaipu's forgotten history: The 1965 Brazil-Paraguay Border Crisis and the New Geopolitics of the Southern Cone. pp. 389–402.

Az 1966-os év elején a két fél közötti konfliktus tovább mélyült, Brazília és Paraguay közel került egy lehetséges háborúhoz. Paraguayban egyre gyakrabban jelentek meg Brazília-ellenes cikkek a sajtóban, illetve április elején már az újságok címlapjain is az a szlogen volt olvasható, hogy „A Guaira-vízesések most és korábban is mindig Paraguayhoz tartoztak!”.⁵⁸ Ezzel szemben a brazil oldalon azzal érveltek, hogy ez a terület Brazíliához tartozott, és nem hagyhatják elveszni azt, amit az őseik hagytak rájuk. Ugyanakkor elindult egy kezdeményezés, amely hangsúlyozta: mindkét nemzetnek közös érdeke, hogy együtt aknázhassák ki a Guaira-vízesések adta lehetőségeket.⁵⁹

A határvita megoldása 1966. június végéhez, az Iguazú-szerződés aláírásához köthető. Ez egyben megteremtette az alapot a későbbi Itaipu-gát megépítésére. A találkozón Brazília részéről 23 képviselő vett részt, Paraguay pedig 20 küldöttel képviseltette magát. Érdekesség, hogy az eseményen részt vett négy olyan politikai szereplő is, akiket az előző év októberében a brazil katonai csoport néhány órára letartóztatott. A tárgyalások eleinte nehézségekbe ütköztek, mivel Paraguay ragaszkodott ahhoz, hogy hozzanak létre egy semleges határszakaszt a kérdéses területen, és hogy az erőmű által megtermelt energia fele-fele arányban legyen elosztva a két fél között. Ezt Brazília eleinte elutasította, azzal, hogy a semleges határszakasz kijelölését azért nem támogatja, mert szerinte az veszélyes helyzetet szülne, a későbbiek során ugyanis bármelyik szomszédos ország megkérdőjelezheti a tényleges határokat. Végül hosszas tanácskozás után, 1966. június 22-én este sikerült megegyezni és aláírták az Iguazú-szerződést.

Különösen az egyezmény 3. és 4. pontja volt vitatott a tárgyalások során. A 3. pont deklarálta, hogy a két ország egyenlő arányban használhatja ki a terület adta vízenenergetikai lehetőségeket; ez Paraguaynak is kedvezett. A 4. pontban pedig tulajdonképpen megfogalmazták azt az elvet, amely még napjainkban is az egyik legnagyobb kihívást jelenti az Itaipu-gát tekintetében Paraguay számára. Abban állapodtak meg Brazíliával, hogy mindkét ország 50-50%-ban részesül a közös gát által megtermelt vízenergiából, továbbá a fel nem használt villamosáramot a másik félnek „tisztességes áron” fogják eladni. Nyilvánvaló volt már ekkor is, hogy a mind népességében, mind területében jóval kisebb ország nem fogja felhasználni a vízenergia rá eső részét, a szerződésbe belefoglalt „tisztességes ár” kifejezés pedig meghagyta Brazíliának azt a lehetőséget, hogy jelentős plusz profitra tegyen szert a közös erőműből.⁶⁰

Mindkét országban örömmel fogadták a szerződést, remélték, hogy végre lezárulhat a határvita a két fél között, ugyanakkor továbbra is feszültséget szült az, hogy bár Brazília csökkentette a katonák számát a Guaira-vízesések térségében, teljesen csak december 3-án vonta ki katonáit a területről. A késést azzal indokolta, hogy a néhány emberből álló csapat csak a korábban felépített laktanya védelmére, valamint a csempészet megakadályozására maradt a régióban. A katonák

⁵⁸ BLANC, Jacob: Itaipu's forgotten history: The 1965 Brazil-Paraguay Border Crisis and the New Geopolitics of the Southern Cone. p. 404.

⁵⁹ Uo. pp. 402–404.

⁶⁰ Página 44 da Seção 1 do Diário Oficial da União (DOU) de 8 de Agosto de 1966.
https://www.jusbrasil.com.br/diarios/2934809/pg-44-secao-1-diario-oficial-da-uniao-dou-de-08-08-1966?ref=previous_button; letöltés: 2019.01.12.

visszavonásában az is szerepet játszott, hogy Alfredo Stroessner 1967-ben eltörölte a korábbi földtörvényt, ezzel pedig lehetővé vált, hogy brazil földművesek Paraguayban telepedhessenek le. Számuk gyorsan növekedett. A brasiguayos révén Brazília sokkal mélyebben bele tudott nyúlni Paraguay területébe.⁶¹

Az Iguazú-szerződés végrehajtására 1967-ben közös bizottságot hoztak létre, amely a következő évben külön megállapodást kötött mindkét nemzeti villamosenergia-társasággal, a brazil Electrobrással és a paraguayi ANDE-val, a gát megépítéséhez szükséges tanulmánytervek elkészítésére. Végül európai segítséggel több lehetséges helyszínt és megvalósíthatósági elképzelést vázoltak fel. A legjobb megoldásnak egy hatalmas közös vízerőmű megépítése tűnt Itaipu közelében, 25 km-re az argentin határtól és mintegy 170 km-re a Guaíra-vízesésektől.⁶² Az említett helyen a Paraná folyó elterelése megvalósítható volt. A mérnökök a talaj összetételét is részletesen tanulmányozták. Erre azért volt szükség, mert egy laza szerkezetű földréteg nem bírta volna el a gt súlyát, ami súlyos katasztrófát idzhetett volna el a régióban.

1973. prilis 26-n Alfredo Stroessner paraguayi és Emilio Medici brazil elnök alirta az Itaipu-szerződést, majd megkezdődtek a munkálatok. A Paraná folyó elterelését 1978-ban sikerült befejezni, ezt követően indulhatott el a gt tényleges kialakítása. Miután 1982-re befejeződött az építkezés, a gt mögött lévő mintegy 1460 km²-es területet elárasztották,⁶³ ezáltal hatalmas mesterséges tavat hozva létre. Ezzel a művelettel rkre eltnt egy korábban vitatott terület, az Iguazú-vzessekhez hasonló természeti szépség, a Guaíra-vízesések.⁶⁴ Az elkészült gt csaknem 200 méter magas és közel 8 km hosszú, a tározóban trlt vz térfogata pedig 29 km³.⁶⁵

Az Itaipu-gtt 1984-ben nyitották meg, és akkor a világ legnagyobb vízi erőművének számított 14 000 MW-os teljesítményével (amely a paraguayi villamosenergia-gny 75%-t fedezte, Brazília esetében ez az arány csupán 17% volt), jelenleg is csak a kínai Három Szurdok-gt előzi meg.⁶⁶ Ugyanakkor fontos azt is megjegyezni, hogy az Itaipu-gt 2012 és 2013 között, köszönhetően a Paraná folyó bőséges vízellátásának, megelőzve a kínai erőművet, 98,5 millo MWh teljesítményével új rekordot felállítva vilgelsnek számított.⁶⁷

---

⁶¹ BLANC, Jacob: Itaipu's forgotten history: The 1965 Brazil-Paraguay Border Crisis and the New Geopolitics of the Southern Cone. pp. 406–407.

⁶² NICKSON, Andrew: The Itaipú Hydro-Electric Project: The Paraguayan Perspective. Bulletin of Latin American Research, Vol. 2, No. 1 (Oct., 1982). p. 5.

⁶³ Uo. p. 6.

⁶⁴ Uo. pp. 6–8.

⁶⁵ MEDINA, Tico: Itaipú: el agua domada. Visita a la represa hidroeléctrica mayor del mundo, una obra binacional construida por Brasil y Paraguay.

<http://hemeroteca.abc.es/nav/Navigate.exe/hemeroteca/madrid/abc/1988/08/27/022.html>; letlts: 2019.01.13.

⁶⁶ Itaipú cumple 30 años aún como la hidroeléctrica que más genera del mundo. El País, 6 May 2014.

https://elpais.com/economia/2014/05/06/agencias/1399332162_817758.html; letlts: 2019.01.15.

⁶⁷ La represa de Itaipú bate su récord y el mundial de producción de energía. El País, 30 Dic 2013.

https://elpais.com/economia/2013/12/30/agencias/1388441755_044208.html; letöltés: 2019.01.15.

A konfliktus jelenleg

Az Itaipu-gát körüli érdekellentétek az új évezredben elsősorban Fernando Lugo 2007-es elnökválasztási kampányában kerültek ismét felszínre. Lugo az 1973-as szerződés újratárgyalását szorgalmazta, külpolitikájának egyik sarkalatos kérdése lett az Itaipu-szerződés megvitatása. Brazília – Lula da Silvával az élén – ezt elutasította, sőt egészen 2023-ig nem is helyezte azt kilátásba. Mivel Lula ezen lépése Braziliát a nemzetközi szinten negatívan tüntette fel, végül mégis ígéretet tett arra, hogy felállít egy bizottságot, amely újraelemzi Paraguay lehetőségeit, valamint a kedvező árú villamos áramért adott, korábbi évi 120 millió dolláros „kárpótlási” díjat 360 millió dollárra emelte.⁶⁸ Ezt a megállapodást végül 2010-ben Paraguay, 2011-ben pedig Brazília is aláírta. Ugyanakkor Paraguay legfőbb igényét, miszerint az általa fel nem használt villamos energiát harmadik félnek is értékesíthesse, nem sikerült elfogadtatnia a brazil állammal. 2013-ban a paraguayi kormány Jeffrey Sacks híres közgazdászt kérte fel arra, hogy vizsgálja meg az Itaipu-szerződést. Hosszas elemzések után arra a következtetésre jutott, hogy a brazil állam jelentős előnyökre tesz szert a gát által megtermelt villamos energia által, ehhez pedig nagymértékben kihasználja Paraguayt.⁶⁹

Brazília és Paraguay 2014. május 17-én ünnepelte az Itaipu-projekt 40. évfordulóját, négy évtizeddel azelőtt ugyanis ezen a napon kezdődtek meg a tíz évig tartó építési munkálatok, amelyek legfontosabb időszakában közel 40 ezer embert foglalkoztattak.⁷⁰ A felépült gátat beválasztották a „műszaki világ hét csodája” közé is. Az ünnepségen Jorge Samek, az Itaipu Binacional testületi tagja a következőképpen nyilatkozott: „Brazília és Paraguay megvalósították a lehetetlent. ... Megépítettek egy olyan erőművet, amely 40 éven keresztül a világon az egyik legnagyobbknak számított.”⁷¹

Összegzés

Paraguay konfliktusai földrajzi elhelyezkedéséből következethetők, hiszen egy tengerpart nélküli kis államról van szó, beékelődve a két regionális hatalom, Brazília és Argentína közé. Brazília méreténél, népességénél és gazdasági erejénél fogva a történelem során végig nagyobb befolyással bírt Paraguay belügyeire, fejlődésére, mint Argentína. Különösen igaz ez az Alfredo Stroessner által vezetett diktatórikus rezsim három évtizedére. A Stroessner-éra alatt Brazília és Paraguay között olyan megállapodások születtek, amelyek a mai napig is konfliktusforrást jelentenek a két ország közötti kapcsolatokban. Különösen igaz ez a brazil bevándorlók monopóliumhelyzetére, Brazília ugyanis a braziguayosok érdekeinek védelmében többször is beleszólt Paraguay belügyeibe.

---

⁶⁸ LAMBERT, Peter: The Myth of a Good Neighbour: Paraguay's Uneasy Relationship with Brazil. p. 41.

⁶⁹ Uo.

⁷⁰ HARRIS, Michael: Brazil, Paraguay celebrate Itaipu Hydropower project's 40th birthday. Hydro Review, 05/22/2014.

<https://www.hydroworld.com/articles/2014/05/brazil-paraguay-celebrate-itaipu-hydropower-project-s-40th-birthday.html>; letöltés: 2018.11.16.

⁷¹ Uo.

A másik, több évtizedes konfliktus pedig a világ második legnagyobb vízi erőművéhez, az Itaipu-gáthoz, különösen a gát által megtermelt villamosenergia elosztásához köthető. Paraguayban a tényleges rendszerváltás 2008-ban következett be, ekkor került újra felszínre az Itaipu-szerződés vitatott pontjainak újratárgyalása. Paraguay szeretné, ha az energiafeleslegét Brazilián kívül más országoknak is értékesíthetné, illetve ha a villamos energia ára igazodna a világpiaci árakhoz. Ez azonban a dél-amerikai kontinens legnagyobb államának nem érdeke. Úgy tűnik, az immáron több mint négy évtizedes konfliktust a közeljövőben sem tudják megoldani, bár Brazília részéről kis közeledés azért megfigyelhető, hiszen a Paraguaynak fizetett éves kárpótlási díjat háromszorosára emelte.

Stroessner diktatórikus rendszere bukását követően Paraguayban külpolitikai nyitás tapasztalható. Erre jó példa, hogy mind a Dél-amerikai Közös Piacnak, mind pedig a Dél-amerikai Nemzetek Uniójának alapító tagja volt. A tengerpart nélküli ország számára a kereskedelem, a szomszédokkal való jó viszony ápolása nagyon fontos, bár Paraguay Mercosur-tagsága nem nevezhető konfliktusmentesnek. A Dél-amerikai Közös Piac tagállamaként Paraguay számára új kereskedelmi lehetőségek nyíltak, és növekedett a külföldi befektetések aránya is, ennek ellenére Brazília gazdasági befolyása tovább erősödött.

Kétségtelenül megállapítható, hogy Brazília jelentős befolyással van Paraguay fejlődésére, bár az ország igyekszik csökkenteni függését nagy szomszédjától. A négy legfontosabb konfliktusforrás (braziguayosok monopolhelyezete, csempészet problémája, Paraguay alárendelt helyzete a Mercosur-ban és az Itaipu-gát körüli érdekellentétek) megoldása azonban napjainkban még továbbra is várat magára.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ARIAS, Juan: El conflicto por la electricidad de Itaipú marca la primera visita de Lugo a Brasilia. Lula trata de frenar la reclamación paraguaya por el precio de la energía. El País, 8 May 2009. https://elpais.com/internacional/2009/05/08/actualidad/1241733601_850215.html; letöltés: 2019.01.15.
- BÁCS Zoltán György – HEGEDŰS Barbara – RACS Marianna Katalin – SOLTÉSZ Béla – SZENTE-VARGA Mónika: Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok. Kézirat. Dialóg Campus, Budapest, megjelenés előtt.
- BLANC, Jacob: Itaipu's forgotten history: The 1965 Brazil-Paraguay Border Crisis and the New Geopolitics of the Southern Cone. *Journal of Latin American Studies*, Volume 50, Issue 2, May 2018. pp. 383–409. <https://doi.org/10.1017/S0022216X17000049>; letöltés: 2019.01.15.
- CIA: The World Factbook. South America: Paraguay. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/pa.html>; letöltés: 2018.09.16.
- Encyclopaedia Britannica: Ciudad del Este. Paraguay. <https://www.britannica.com/place/Ciudad-del-Este>; letöltés: 2019.01.16.

- FENTŐS Anna: Mercosur: Venezuela az ajtóban toporog. Kitekintő.hu, 2010. febr. 20. http://kitekinto.hu/latin-amerika/2010/02/20/veszelyben_a_csatlakozas; letöltés: 2018.10.24.
- FOWKS, Jacqueline: Paraguay regresará a Unasur el 15 de agosto, La Unasur y el Mercosur suspendieron a Paraguay en junio de 2012 en castigo por la destitución del presidente Fernando Lugo en un juicio político parlamentario, Una decisión del consejo de jefes de estado deja sin efecto la medida. El País, 11 Ago 2013. https://elpais.com/internacional/2013/08/11/actualidad/1376231106_648153.html; letöltés: 2019.01.19.
- GlobalSecurity.org: Paraguay Administrative Map. <https://www.globalsecurity.org/jhtml/jframe.html#https://www.globalsecurity.org/military/world/paraguay/images/map-paraguay-political-2007.jpg>; letöltés: 2019.01.15.
- GUTIERREZ, David: The Smoking Trail: Cigarette Smuggling in Paraguay. <http://hir.harvard.edu/article/?a=13337>; letöltés: 2019.01.16.
- HARRIS, Michael: Brazil, Paraguay celebrate Itaipu Hydropower project's 40th birthday. Hydro Review, 05/22/2014. <https://www.hydroworld.com/articles/2014/05/brazil-paraguay-celebrate-itaipu-hydropower-project-s-40th-birthday.html>; letöltés: 2018.11.16.
- Itaipu Binacional: Paraná River. The world's largest generation of renewable clean energy. <https://www.itaipu.gov.br/en/energy/parana-river>; letöltés: 2018.11.10.
- Itaipú cumple 30 años aún como la hidroeléctrica que más genera del mundo. El País, 6 May 2014. https://elpais.com/economia/2014/05/06/agencias/1399332162_817758.html; letöltés: 2019.01.15.
- KECSKÉS Gábor: A Nemzetközi Bíróság ítélkezési gyakorlata a környezeti tárgyú ügyekben. Állam- és Jogtudomány, LVI. évfolyam 3. szám, 2015. pp. 55–79. https://jog.tk.mta.hu/uploads/files/Allam-%20es%20Jogtudomany/2015_3/2015-kecskes.pdf; letöltés: 2018.10.21.
- La represa de Itaipú bate su récord y el mundial de producción de energía. El País, 30 Dic 2013. https://elpais.com/economia/2013/12/30/agencias/1388441755_044208.html; letöltés: 2019.01.15.
- LAMBERT, Peter: The Myth of a Good Neighbour: Paraguay's Uneasy Relationship with Brazil. Bulletin of Latin American Research, Volume 35, Issue 1. Special Issue: Latin American Responses to the Rise of Brazil. January 2016. pp. 34–48. <https://doi.org/10.1111/blar.12410>; letöltés: 2018.09.16.
- LANGEVIN, Mark: Brazil's Big Oil Play: How this Nation is Charting National Energy Security. IAGS Journal of Energy Security, 29 September 2010. http://www.ensec.org/index.php?option=com_content&view=article&id=264:brazils-big-oil-play-how-this-nation-is-charting-national-energy-security&catid=110:energysecuritycontent&Itemid=366; letöltés: 2018.10.23.

- Latin America is set to become a leader in alternative energy. The Power of the Andean sun. 2016. The Economist, Dec 10th 2016.
<https://www.economist.com/the-americas/2016/12/10/latin-america-is-set-to-become-a-leader-in-alternative-energy>; letöltés: 2018.09.16.
- MARIRRODRIGA, Jorge: El obispo Lugo se proclama vencedor en Paraguay tras 61 años 'colorados'. El País, 21 Abr 2008.
https://elpais.com/internacional/2008/04/21/actualidad/1208728801_850215.html; letöltés: 2019.02.22.
- MEDINA, Tico: Itaipú: el agua domada. Visita a la represa hidroeléctrica mayor del mundo, una obra binacional construida por Brasil y Paraguay.
<http://hemeroteca.abc.es/nav/Navigate.exe/hemeroteca/madrid/abc/1988/08/27/022.html>; letöltés: 2019.01.13.
- MOLNÁR Gábor: A Déli Közös Piac (MERCOSUR) jelentősége a 20-21. századi Latin-Amerika integrációs folyamataiban. Doktori értekezés. Pécsi Tudomány Egyetem, Pécs, 2010.
http://old.foldrajz.ttk.pte.hu/phd/phdkoord/nv/disszert/disszertacio_molnar_nv.pdf; letöltés: 2018.10.21.
- NICKSON, Andrew: Brazilian Colonization of the Eastern Border Region of Paraguay. Journal of Latin American Studies, Volume 13, Issue 1, May 1981. pp. 111–131.
<https://doi.org/10.1017/S0022216X00006180>; letöltés: 2018.09.16.
- NICKSON, Andrew: Paraguay: Brazil's dirty little secret. openDemocracy, 13 August 2013.
<https://www.opendemocracy.net/andrew-nickson/paraguay-brazil%E2%80%99s-dirty-little-secret>; letöltés: 2018.09.16.
- NICKSON, Andrew: The Itaipú Hydro-Electric Project: The Paraguayan Perspective. Bulletin of Latin American Research, Vol. 2, No. 1 (Oct., 1982). pp. 1–20.
- OEC: Paraguay. <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/pry/>; letöltés: 2018.10.21.
- OLIVEIRA, Adilson de: Energy Security in South America. The role of Brazil. Series on Trade and Energy Security. International Institute for Sustainable Development, Winnipeg, Canada.
https://www.iisd.org/sites/default/files/publications/energy_security_south_america.pdf; letöltés: 2018.09.16.
- Página 44 da Seção 1 do Diário Oficial da União (DOU) de 8 de Agosto de 1966.
https://www.jusbrasil.com.br/diarios/2934809/pg-44-secao-1-diario-oficial-da-uniao-dou-de-08-08-1966?ref=previous_button; letöltés: 2019.01.12.
- Paraguay Suspends Arms Imports in Bid to Stop Illegal Trafficking. U.S. News, May 22, 2018.
<https://www.usnews.com/news/world/articles/2018-05-22/paraguay-suspends-arms-imports-in-bid-to-stop-illegal-trafficking>; letöltés: 2019.01.16.
- Paraguay y Brasil inauguran una nueva línea de transmisión eléctrica para Asunción. El País, 30 Oct 2013.
https://elpais.com/economia/2013/10/30/agencias/1383092990_027674.html; letöltés: 2019.01.15.

- Paraguay's Dispute with Mercosur Continues. Stratfor, Jul 11, 2013.
<https://worldview.stratfor.com/article/paraguays-dispute-mercotur-continues>; letöltés: 2018.10.24.
- Paraguay's president Fernando Lugo ousted from office, Venezuelan foreign minister denounces senate vote in impeachment trial as 'new type of coup'. The Guardian, 22 Jun 2012.
<https://www.theguardian.com/world/2012/jun/22/paraguay-fernando-lugo-ousted>; letöltés: 2019.01.19.
- RACS Marianna Katalin: Változatok integrációra – az ibér-amerikai országok integrációs szervezetei 1945-től napjainkig. Doktori értekezés. ELTE, Budapest, 2014.
<https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/22348>; letöltés: 2019.01.16.
- RADWIN, Max: Drug production is booming in Paraguay, and so is drug violence. The Washington Post, August 17, 2017.
https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2017/08/17/drug-production-is-booming-in-paraguay-and-so-is-drug-violence/?noredirect=on&utm_term=.03ae2a2effb0; letöltés: 2019.01.16.
- SCHEINRING Endre: A brazil-paraguayi-argentín hármashatárterületen párhuzamosan jelentkező biztonsági kihívások. Biztonságpolitika.hu, 2013.05.06.
http://old.biztonsagpolitika.hu/documents/1367864935_SCHEINRING_Endre_Brazilia_Paraguay_Argentina_hatarteruletek_biztonsagi_kihivasok_-_biztonsagpolitika.hu.pdf; letöltés: 2019.01.16.
- SCHEMO, Diana Jean: In Paraguay Border Town. Almost Anything Goes. The New York Times, March 15, 1998.
<https://www.nytimes.com/1998/03/15/world/in-paraguay-border-town-almost-anything-goes.html>; letöltés: 2019.01.16.
- SHIELD, Knight: Brazil: War Mobilization Act Effective Since Late December. Digital Journal, Jan 25, 2008.
<http://www.digitaljournal.com/article/249365>; letöltés: 2019.01.20.
- SOARES DE LIMA, Maria Regina: The Political Economy of Brazilian Foreign Policy, Nuclear Energy, Trade and Itaipu. Brasília, Fundação Alexandre de Gusmão – FUNAG.
- SOLTÉSZ Béla: Latin-Amerika: Integrációk túlkínálata. Fordulat, Társadalomelméleti folyóirat, 16. szám. pp. 124–143. pp. 129–143.
http://fordulat.net/pdf/16/F16_Soltesz.pdf; letöltés: 2018.10.21.
- SPERLING, Eduardo von: Hydropower in Brazil: Overview of Positive and Negative Environmental Aspects. Energy Procedia, Volume 18, 2012, pp. 110-118.
<https://doi.org/10.1016/j.egypro.2012.05.023>; letöltés: 2019.01.15.
- XAVIER, Marcus Renato S.: The Brazilian Sugarcane Ethanol Experience. Competitive Enterprise Institute, Issue Analysis, 2007 No. 3. February 15, 2007. pp. 1–13.
<https://www.cei.org/pdf/5774.pdf>; 2019.01.15.

DR. TÖMÖSVÁRY ZSIGMOND DANDÁRTÁBORNOK

**KONFERENCIA A VARSÓI SZERZŐDÉS
TAGÁLLAMAI CSEHSZLOVÁKIAI BEVONULÁSÁRÓL**

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, a Nemzeti Közsolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kara, a Nemzetbiztonsági Intézet Polgári Nemzetbiztonsági Tanszéke, valamint a Felderítők Társasága Egyesület elnöksége 2018. november 8-án 08.00 és 14.00 között „1968 ötven év távlatából – elhárítók, felderítők, határőrök, honvédek, munkásőrök, rendőrök” címmel konferenciát tartott a Nemzeti Közsolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar előadótermében. A konferencia plenáris ülésen, majd három (honvédségi, felderítő- és rendvédelmi) szekcióban elhangzott előadásokon keresztül dolgozta fel a Varsói Szerződés egyes tagállamai (Szovjetunió, Lengyelország, Magyarország, Bulgária) kijelölt fegyveres erői által végrehajtott 1968-as csehszlovákiai megszállás politikai hátterét, valamint annak katonai, felderítési, határőrizeti és rendvédelmi aspektusait.

A plenáris ülés első előadását Prof. Dr. Szabó Miklós ny. altábornagy tartotta, aki hiteles dokumentumok feldolgozásán alapuló, érdekesítő előadásában elemezte a csehszlovákiai bevonulás kül- és katonapolitikai körülményeit, majd Dr. Boldizsár Gábor ezredes vont párhuzamot a csehszlovákiai bevonulás és a Magyar Honvédség afganisztáni szerepvállalása azonosságai és különbözőségei között. Ezt követően Prof. Dr. Sallai János ezredes mutatta be a magyar Határőrség szerepét és tevékenységét Csehszlovákia megszállásának folyamatában. A plenáris ülést a Felderítők Társasága Egyesület elnöke, Dr. Tömösváry Zsigmond ny. dandártábornok előadása zárta, aki a katonai felderítésnek és hírszerzésnek a katonai műveletben végzett tevékenységének kérdéseit elemezte.

A konferencia felderítőszekciójában Somkutas Róbert ny. alezredes, Szabari Ferenc ny. alezredes és Ripcse László ny. ezredes a katonai események dokumentumokon és személyes élményeken alapuló felderítési, míg Jagadics Péter ny. ezredes – a nemrég megjelent könyve alapján – annak elhárítási aspektusait elemezte. A továbbiakban a felderítés témakörében elhangzott előadások anyagát kívánjuk bemutatni.

DR. TÖMÖSVÁRY ZSIGMOND NY. DANDÁRTÁBORNOK

**1968 – ÖTVEN ÉV TÁVLATÁBÓL.
A FELDERÍTÉS ÉS HÍRSZERZÉS ALAKULÁSA**

Dr. Szabó Miklós altábornagy úr előadásában is hallottunk érintőlegesen a felderítés és a felderítőkatonák szerepléséről. A különböző szintű parancsnoki jelentésekben sajnos nem mindig pozitív értelemben kerültek szóba a harcbiztosításban oly nélkülözhetetlen szervezeti és hadrendi elemek. Hogy mi is volt ennek az oka? Reményeim szerint talán – legalábbis részben – választ kapunk erre a mondanivalóm végére, és ha addig nem is – a szekcióülésen már bizonyosan.

Altábornagy úr előadásából már megtudhattuk, hogy a Magyar Néphadsereg milyen erővel vett részt a *Zala* fedőnevű gyakorlaton. Nézzük meg, hogy **milyen felderítőerők segítették a harcfelelet eredményes végrehajtását.**

A HM és az MN Vezérkar szintjén:

- az MNVK 2. Csoportfőnökség kijelölt állománya (katonadiplomatainktól az operatív csoportba beosztott képviselőkön keresztül a hadosztály rádiófelderítő alegységéhez kiküldött szaktisztekig bezárólag elég széles a skála);
- 3. önálló rádiófelderítő ezred.

Az 5. Hadsereg szintjén:

- 2. önálló ráf. zászlóalj.

A 8. gl. hadosztály szintjén:

- 42. felderítő-zászlóalj (ráf. századát csoportfőnökségi tisztekkel erősítették meg);
- a 33., 14., 63. gl. ezredek felderítőszázadai;
- a 31. hk. ezred (Rétság) felderítőszázada.

Természetesen a különböző felderítési feladatokban részt vettek **a különböző fegyvernemi és szakalegységek (légierő, tüzér, műszaki stb.) felderítőszakállománya is.**

Még egy sajátosság ezen a területen: tekintettel arra, hogy a Magyar Néphadsereg kijelölt alakulatai a magasabb harckészültségbe helyezési és mozgósítási feladatok végrehajtását követően – a megindulási körletbe történő beérkezésük után – a Déli Hadseregcsoport alárendeltségébe kerültek, ennek következtében a feladatok végrehajtása során – bizonyos mértékben – számolhattak a DHDSCS szakirányú támogatására is.

A Zala 1968 gyakorlaton történő részvételünkről **1968. július 23-án megszületett politikai döntést** követően került sor a feladatok pontosítására és a hadművelet tervének kidolgozására a Déli Hadseregcsoporthoz törzséhez delegált magyar összekötő hadműveleti csoport részvételével. Az operatív csoport vezetésével Szűcs Ferenc vezérőrnagyot, a vezérkari főnök helyettesét bízta meg Csémi Károly altábornagy vezérkari főnök. Csak zárójelben jegyzem meg, hogy a rendelkezésre álló viszonylag rövid idő alatt azért is sikerült kidolgozni a gyakorlaton részt vevő állomány feladatait, mert a DHDSCS tulajdonképpen már három hónapja készült a „gyakorlatra”, és csak a 8. hadosztály alárendeltjeire vonatkozó terveket kellett elkészíteni. Ugyanakkor már a tervezés időszakában kiderült, hogy magyar részről jóval szélesebb körű részvételt igényel a feladat végrehajtása (részleges mozgósítás végrehajtása, határőrséggel, légi erővel, folyami flottillával és egyéb rendvédelmi szervekkel történő együttműködés megszervezése stb.). **Mindez természetesen hatással volt az MN felderítőszerveinek tevékenységére is – az együttműködés megszervezését illetően.** Ezzel kapcsolatban Dr. Sallai János ezredes úr már szólt a határőrség tevékenységéről, a többi szerv tennivalóiról pedig a rendvédelmi szekció előadásain hallhatunk majd bővebben.

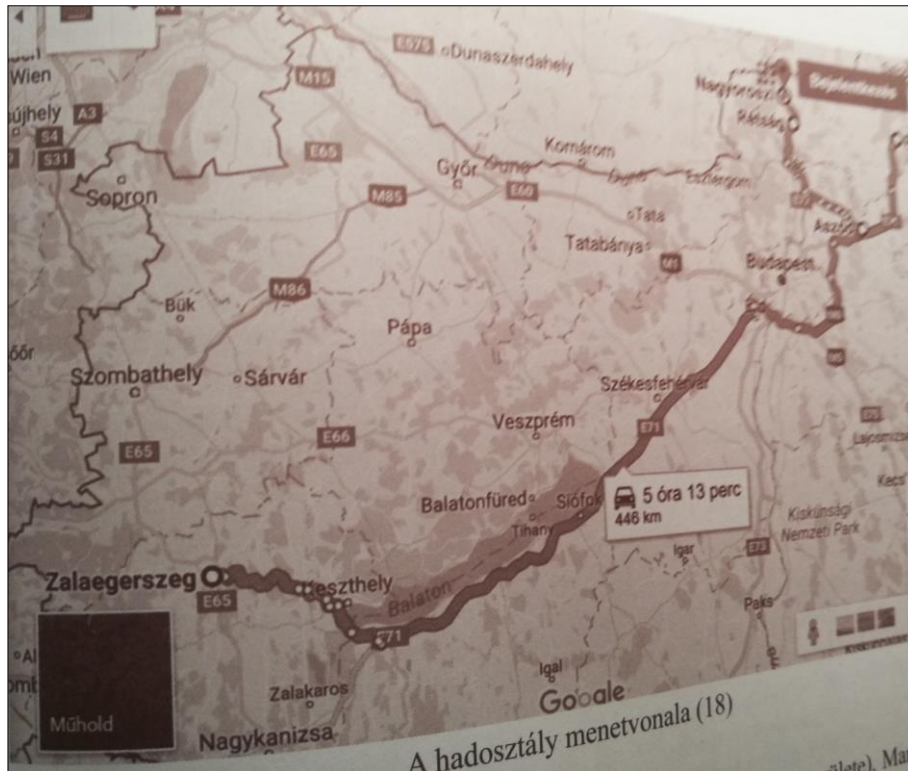
A továbbiakban én inkább a felderítő-szakterület **általános jellemzőivel, problémáival és tanulságaival** szeretnék foglalkozni, az egyes végrehajtó szinteken történekről pedig részletesebb visszaemlékezéseket majd a szekcióülésen hallhatunk a legilletékesebbek, a végrehajtó felderítőcsoport parancsnoka, a felderítőszázad parancsnoka, a törzsben tevékenykedő szakember, illetve a háttér támogató rádiófelderítő szakember szemszögéből.

Mi jellemezte a felderítőszervek helyzetét a 8. hadosztálynál? Nos, amint hallottuk, a Vezérkar **1968. július 27-én (szombaton) 22.00-kor** rendelte el a **magasabb harcászati fokozatot és hajnali 3 órakor a rejtett mozgósítást** a hadosztály alárendeltjei számára. Jómagam ekkor 3. éves tiszti iskolás növendékként a 42. felderítő-zászlóalj FUG-századánál teljesítettem csapatgyakorlati szolgálati időmet. A **magasabbegység felderítő-szakállományának mintegy 30%-a csak pár héttel korábban bevonult újoncokból állt**, akik éppen az eskü letételére készültek. Sajnos már ezek között is akadt **néhány egészségileg korlátozottan alkalmas** katona (kettős nyílt kartörés), nem volt összekovácsolás, ami csak fokozódott a tartalékos állomány beérkezését követően. Ennek következtében az állomány egy része még nem kapta meg a szükséges szakkiképzést, amit csak részben lehetett pótolni az összpontosítási körletben rendelkezésre álló három hét alatt.

Már ebben az időszakban **számos egyéb probléma is felmerült**: például a laktanya elhagyását követően derült csak ki, hogy a zászlóalj a békehelyőrségben hagyta az NSZP-2 éjszakai lövészirányzékot, ruházati cserekészletet, technikai javítóeszközöket. De megemlíthetném azt a tény is, hogy a hátrahagyott laktanya őrzésével kapcsolatban is felmerültek hiányosságok: például kevés volt a géppisztoly a visszamaradó állománynál (az őr az őrhelyen kezdetben az őrhellyel együtt a fegyvert is átadta a váltásnak!), csak jelentős késéssel érkezett utasítás a vezényelt állomány (jelen esetben a csapatgyakorlaton Újdörögdőn, Tapolcán található növendékek) berendelésére. Mindezekkel a hiányosságokkal együtt a

felderítő-alegységek és a -zászlóalj a tervekben meghatározott időre elhagyta a békehelyőrséget és megindult a Pásztó–Aszód–Rétság–Nagyoroszi térségében kijelölt összpontosítási körlet felé.

A menet végrehajtása során már jelentkezett azon problémák egy része, amelyek később, az „éles” feladat végrehajtásának időszakában már komolyabb gondot okoztak. Így a felderítő-alegységek technikailag vegyes összetétele miatt problémát jelentett az előrevonás sebességének tartása (technikai meghibásodások miatti lemaradás, a FUG-ok, úszó harckocsik, motorkerékpárok és egyéb kerekes járművek együttes mozgása, a lemaradó állománnyal való rádióösszeköttetés hiánya).

1. ábra. A hadosztály menetvonala az összpontosítási körletbe¹

¹ JAGADICS Péter: 1968 – Egy elfelejtett hadjárat. A zalaegerszegi 8. gépkocsizó lövészadosztály és a katonai elhárítás részvétele Csehszlovákia megszállásában. Szülőföld Könyvkiadó, Gencsapáti, 2018. p. 51.

Az összpontosítási körletben számos problémát sikerült kiküszöbölni (a problémás személyek cseréje, gyorsított szakfelkészítés, technikai problémák kiküszöbölése, különböző szakterületek képviselőinek bevonása stb.). Ugyanakkor – immár a várható feladat ismeretében – **felmerültek újabb problémák is:**

- mivel Csehszlovákia baráti, szövetséges ország volt, ezért nem rendelkezünk **elegendő és pontos naprakész információval** a csehszlovák haderőről, annak diszlokációjáról, sok esetben a katonai objektumok pontos helyzetéről sem;
- a szovjet törzstől kapott adatok több esetben is pontatlanok voltak (pl. a 14. gl. ezrednek a pöstyéni repülőtér biztosítására kiküldött felderítőcsoportja a kapott információ szerinti vadászrepülő-ezred helyett csupán egy szállító repülőgépet talált a repülőtéren, mert az ezred egy évvel korábban áttelepült másik repülőtérre);
- igen nagy problémát jelentett, hogy a már jelzett okok következtében ugyancsak nem rendelkezünk a felderítésnél nélkülözhetetlen nagy méretarányú (1:10 000, 1:25 000, 1:50 000) térképekkel, csak kis, 1:200 000 méretarányú térképeink voltak;
- nem volt elegendő cseh vagy szlovák nyelvet ismerő személy a tolmácsfeladatok ellátására;
- gondot jelentett a helyismeret hiánya, a lakosság hozzáállásának pontos ismerete is.

Ezen hiányosságok kiküszöbölése érdekében egy sor gyors intézkedés született, így például: a 2. Csoportfőnökség szaktisztjeinek gyorsított „hadszintéri bejárásai” (turistaként, gépjárművel), a szovjet DHDCS-től kaptunk 1:100 000-ről kicsinyített térkép-vázlatokat/szelvényeket, a HM illetékesei tájékoztatókat szerveztek a vezetőállomány részére a csehszlovákiai belpolitikai fejleményekről, néhány tolmács pótlólagos bevonultatása tartalékosként a gyakorlat időtartamára.

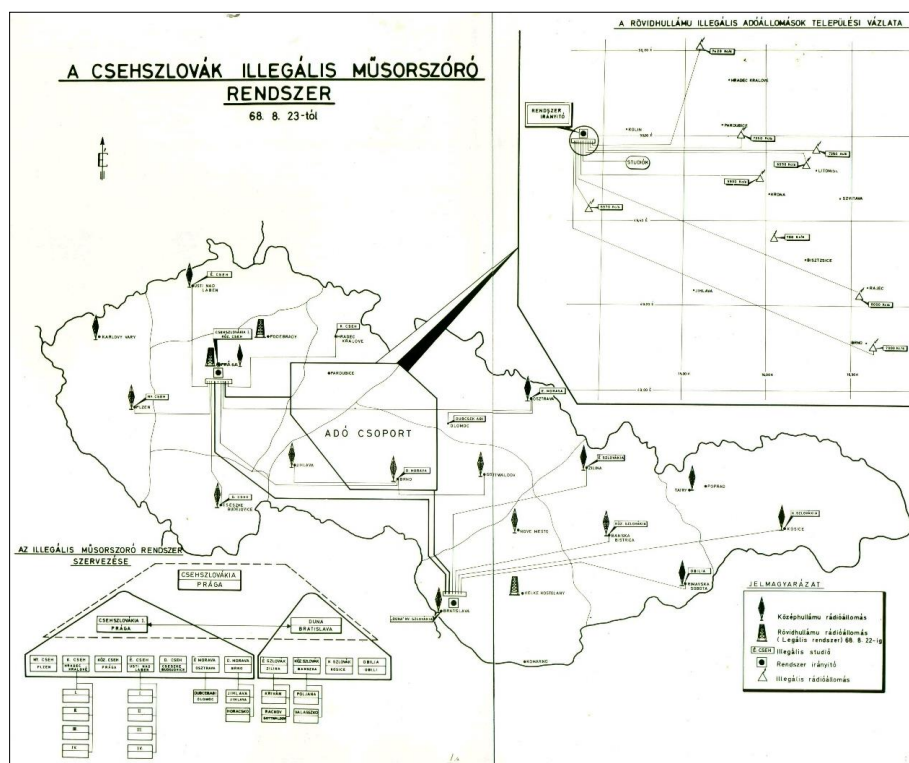
Már ebben az időszakban is, de különösen a végrehajtás időszakában jelentkeztek a rádióösszeköttetéssel és a rádiófelderítéssel kapcsolatos problémák.

Az augusztus 20-i határátlépést követően – derül ki Pászka Géza ezredes csoportfőnök-helyettes Csémi Károly altábornagy vezérkari főnökhöz felterjesztett jelentéséből – az állandó telepítésű (állami) adók és a különböző egyesületek, illetve magánszemélyek által üzemeltetett (mozgó, amatőr) rádióállomások egészen augusztus 21-én hajnalig a megszokott rend szerint folytatták adásaikat. 21-től kezdődően azonban ezek a műsorközlő eszközök komoly ellenpropagandát kezdtek kifejteni, és jelentős szerepet játszottak abban, hogy a lakosság nagyobbik része ellenségesen viszonyult a bevonuló szövetséges csapatok tevékenységéhez.²

---

² 0883/27/1968. Pászka Géza ezds. csfn. jelentése Csémi Károly altbgy. vkf-nek.

Ezen a területen különösen elkel a segítség: ezért is vezényeltek a 2. Csf-ség állományából rádiófelderítő szaktiszteket a 8. hadosztály 42. felderítő-zászlóaljának rádiófelderítő századához. A rádiófelderítő alegységek is többnyire fordítói kapacitás hiányával küzdöttek.

2. ábra. A csehszlovák illegális műsorszórási rendszer³

Ebben az időszakban megnőtt az iránymérő rendszerek jelentősége. Érthető okokból ezeket nyugati irányban telepítették, áttelepítésük annak esetleges politikai felhangjai és az időhiány miatt nem volt célszerű.

Nem rendelkezünk pontos ismeretekkel a csehszlovák rádióforgalmi rendszerekről, valamint nem rendelkezünk a közép- és a hosszú hullámú sáv vételére alkalmas vevőkkel sem. A csehszlovákiai terepviszonyok is nehezítették a rádióadás és -vétel feltételeit. Ez utóbbi probléma kiküszöbölésére alkalmazásra kerültek a Mi-1 és Mi-4 helikopterek, amelyek a légi felderítés feladatainak ellátása mellett R-105 rádiókészülékekkel tartották a kapcsolatot a FUG-okban található R-313 készülékekkel. Ez az együttműködés kb. másfél órás előrelátást tudott

³ 0883/27/1968. Pászka Géza ezds. csfh. jelentése Csémi Károly altbgy. vkf-nek.

biztosítani a parancsnoki döntések meghozatalához. Ugyanakkor nagyobb szükség lett volna a MiG–15Rbisz repülőgépre, annak lényegesen jobb képességei miatt.

A felderítés területén ugyancsak gondot jelentett, hogy a hadosztály- és az ezred-felderítőfőnökök nem rendelkeztek megfelelő összeköttetést biztosító híradó eszközökkel.

Visszatérve a feladat végrehajtásának időszakában előfordult problémákhoz, feltétlenül meg kell említeni, hogy a szakfelkészítésben a jövőben nagyobb gondot kell fordítani a városokban és általában a lakott településeken folytatott felderítés, valamint az objektumfelderítés kérdéseire.

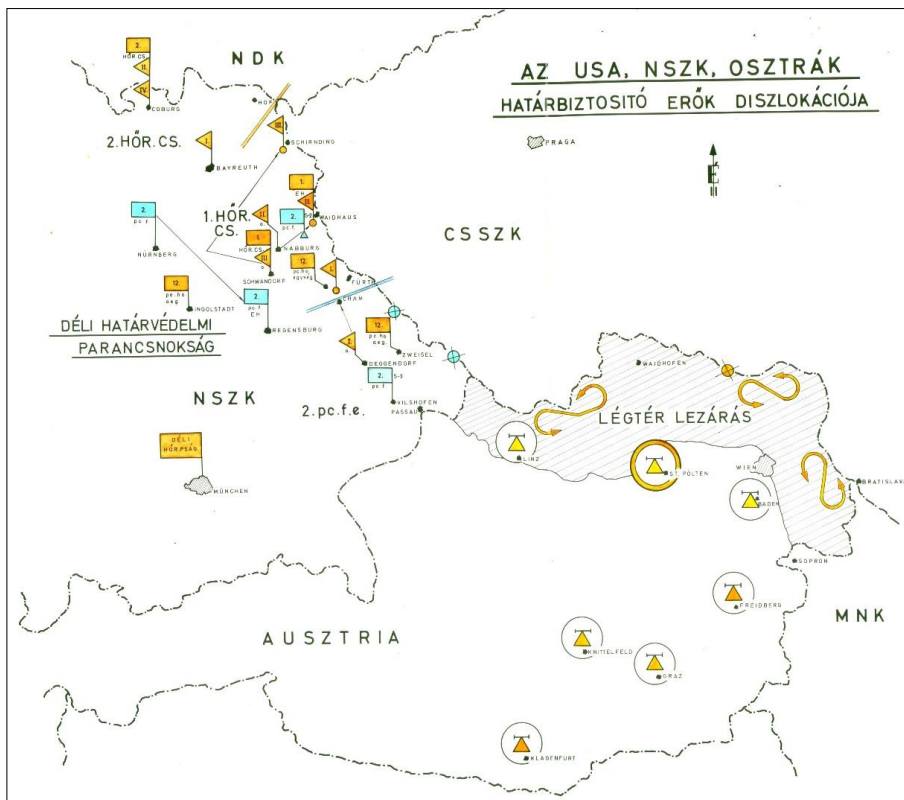
A gyakorlatot követő időszakban megfelelő intézkedések történtek a *Zala 1968* időszakában felgyülemlett tapasztalatok alapján a harckészültségi tervek kiegészítésére, a felderítő-alegységek szervezeti struktúrájának átalakítására, technikai ellátottságuk javítására, a kiképzési feladatok bővítésére és az együttműködés jobb megszervezésére.

A gyakorlat teljes időszakában a MNVK 2. Csoportfőnökség a rendelkezésére álló **valamennyi lehetőség felhasználásával** segítette a politikai és a katonai vezetés döntéshozatali tevékenységét. Ebben különösen fontos szerepe volt a katonadiplomáciai és egyéb úton megszerzett információk alapján készült tájékoztató jelentéseknek, napi felderítő-, illetve soron kívüli felderítőjelentéseknek. Ezek az **összefoglaló jelentések** felépítésükben megegyeztek és az alábbi főbb elemeket tartalmazták:

- a NATO és az osztrák haderő helyzete (hadműveleti helyzet, a híradás helyzete, katonapolitikai helyzet);
- Csehszlovákia helyzete (bel- és külpolitikai helyzet, a haderő helyzete, a lakosság hangulata);
- rádiós helyzet (a lehallgatott rádióállomások forgalmazásában beállt változások);
- a kormányok és a kommunista pártok állásfoglalásai (nemzetközi reagálások).

A rendkívüli jelentések általában a közép- és a dél-európai hadszíntéren települt NATO-erők szárazföldi és légi tevékenységében, valamint az amerikai 6. Flotta tevékenységében – elsősorban a *Zala 1968* gyakorlatnak tulajdoníthatóan – bekövetkezett változásokat, a katonadiplomáciai vonalon beérkező attaséjelentések (különösen a prágai, a moszkvai, valamint a szomszédos országok attaséi által felterjesztett jelentések) döntéshozók szempontjából fontosnak ítélt lényeges elemeit, valamint az MTI-től származó fontos hírösszefoglalókat tartalmazták. Ez utóbbira példa az AP londoni hírügynökségtől augusztus 27-én átvett hír: „Az angol kormány hétfőn elutasította azt az indítványt, hogy Nagy-Britannia alkalmazzon gazdasági szankciókat a Csehszlovákia lerohanásában részt vevő országok ellen, és az invázióra tekintettel tegyen katonai lépéseket.”

3. ábra. Az amerikai, a német és az osztrák határbiztosító erők diszlokációja⁴

Ugyancsak itt említeném meg a nemzetközi együttműködésben a Varsói Szerződés tagállamai felderítőszolgálataitól kapott információkat. Ezekre álljon itt néhány példa:

1. „NDK felderítési adatok szerint a csehszlovák határra korábban előrevont 2. USA páncélos felderítő ezred alegységei határmenti őrzőparódit hajtának végre. A CSSZSZK és az NDK határa mentén élénk légi és földi felderítést folytatnak az amerikai és a nyugatnémet erők.”
2. „Lengyel felderítő jelentés szerint a csehszlovák határ mentén különleges nyugatnémet csoportokat telepítettek, amelyek a csehszlovák ellenforradalmi erőkkel együttműködésben speciális propaganda (lélektani hadviselési) feladatokat hajtának végre.”

⁴ 9. sz. rk-v-i feld. jelentés. Sárközi S. vögy. jelentése Csémi Károly altbgy. vkf-nek.

3. Adataink szerint 8. 21-én hajnalban az osztrák haderőt „védelmi riadókészültségbe” helyezték. Az osztrák légvédelmi rendszer szigorított szolgálatot lát el.” (Ez más úton érkezett jelentés volt).

Végezetül pedig álljon itt egy külügyminisztériumi jelentés alapján érkezett hír: „USA kormányzati körök véleménye szerint a szovjet csapatok Csehszlovákiába történt behatolása megváltoztatja az európai katonai biztonságról alkotott képet, ezért a nyugati szövetségeseknek felül kell vizsgálni védelmük kérdéseit”.

Az alakulatoktól beérkező, jelen esetben a **42. felderítő-zászlóalj felderítőjelentései** az alábbi állandó elemeket tartalmazták:

- a polgári lakosság helyzete, hangulata;
- a katonai objektumok (alakulatok) helyzete;
- újabb információk (az előző jelentéshez képest);
- a zászlóalj harcértéke, %-ban is;
- problémák, amelyek megoldásához az előljáró segítségét kéri.

Az ezredek felderítőszerveinek, alegységeinek jelentései – a feladatszabás rendszeréhez hasonlóan – általában beépültek a parancsnoki feladatszabási-jelentési rendszerbe.

Végezetül feltétlenül meg kell említeni, hogy a felderítés valamennyi szintjén a feladatok követelmények és elvárások szerinti végrehajtásának elősegítése érdekében jó együttműködés alakult ki a katonai elhárítás szerveivel. Erről majd Jagadics Péter alezredes úr szól részletesebben a hírszerző/elhárító szekció ülésén.

Köszönöm a figyelmet!

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 0883/27/1968. Pászka Géza ezds. csfh. jelentése Csémi Károly altbgy. vkf-nek.
- 9. sz. rkvi feld. jelentés. Sárközi S. vörgy. jelentése Csémi Károly altbgy. vkf-nek.
- JAGADICS Péter: 1968 – Egy elfelejtett hadjárat. A zalaegerszegi 8. gépkocsizó lövészadosztály és a katonai elhárítás részvétele Csehszlovákia megszállásában. Szülőföld Könyvkiadó, Gencsapáti, 2018. p. 51.

SOMKUTAS RÓBERT NY. ALEZREDES

**EGY MAJDNEM „ELFELEJTETT HADJÁRAT”
MARGÓJÁRA. A ZALA 1968 GYAKORLAT –
FELDERÍTŐSZEMMEL**

Bevezetés

Tisztelt Elnök Úr!
Tisztelt Konferencia!
Tisztelt Vendégeink!

Amikor lehetőséget kaptam, hogy előadást tartsak a Varsói Szerződés 1968-ban végrehajtott – az akkori megfogalmazás szerint – a Csehszlovák Szocialista Köztársaságnak nyújtott „internacionalista segítségnyújtásáról”, elhatároztam, hogy azt egy sajátos felderítőszemszögből megvizsgálva igyekszem bemutatni. Egyre több anyag jelenik meg az esemény 50. évfordulója kapcsán, ezért is kívántam egy kicsit másként megközelíteni a *Zala 1968* gyakorlatot.

Magát a csehszlovákiai „segítségnyújtást” családunk fiú tagjai különböző módon élték meg. Annak ellenére, hogy családunk elég szép katonamúlttal rendelkezett/rendelkezik, semmit sem tudtunk az előkészületekről. A legidősebb bátyám épp a pozsonyi repülőtér melletti Vrakunán (Vereknyén) a rokonoknál pihente ki egyetemi fáradalmait. Augusztus 21-én a kora hajnali órákban a helyszínen tapasztalhatta meg a repülőtér gyors elfoglalását (ahogy most már tudjuk) a kalocsa szovjet 396. helikopterezred nyolc Mi-6 és két Mi-4 típusú helikoptere által kiszállított szovjet 254. gépesített lövészászlóaljából létrehozott deszantalegység által, majd az azt követő szállító repülőgépek beérkezését. Az öcsémmel ugyanaznap a délelőtti órákban Kecskeméten tapasztalhattuk meg azt az igen hosszú szovjet – most már tudom, hogy a – 48. gépkocsizó lövészadosztály katonai oszlopainak az áthaladását a Dunántúl felé. Délután pedig egy Il-28-as frontbombázó repülőezred zárt alakzatban történő átrepülését csodálhattuk meg a város felett.

A kisebbik bátyám, aki akkor még alig háromhetes főiskolai növendék volt, Egerben megtapasztalhatta, hogy mit is jelent a valóságban, ha egy (az adott esetben az egri 6.) gépkocsizó lövészezred harckészültségi riadót és mozgósítást hajt végre.

Később már a szentendrei főiskola könyvtárában lapoztam át a Néphadsereg korabeli számaint, és találtam néhány orosz nyelvű kiadványt a szovjet csapatok csehszlovákiai segítségnyújtásáról – persze annak „ellenforradalmi” jellegét és szovjetellenes élet bemutatva. Ezek kicsit elgondolkodtattak mint fiatal tisztjelöltet, hogy mi minden történhetett ott, amiről még nem írtak.

Felderítőszázad-parancsnok voltam, amikor a hadosztály összevont úszóharckocsi-lövészetünk során Kalocsa-Csornán beszélgettem erről a nagyatádi felderítőfőnökkel, Pavlovszky őrnaggyal, aki 1968-ban – még főhadnagyként, a nagykanizsai ezred felderítőszázad-parancsnokaként – részt vett a *Zala* gyakorlaton.

Most, amikor már sikerült egy jelentős mennyiségű levéltári anyagot átnézni, azt kell mondanom, hogy a kutatás megkezdéséig csak a jéghegycsúcsát láttam. Ez a feladat, ami úgy mond egy hadosztálynyi erőt vett igénybe, a valóságban gyakorlatilag az egész Magyar Néphadsereget érintette.

Előadásomban a terjedelmes anyag miatt elsősorban az események eddig kevésbé ismert, kezdeti időszakát kívánom bemutatni, majd lezárásként – a részletek taglalása nélkül – a *Zala* gyakorlat során nyert tapasztalatok feldolgozása után a felderítőcsapatoknál bevezetett változásokra és további fejlesztésekre szeretném a figyelmet ráirányítani.

A végrehajtási részről csak érintőlegesen beszélek, mert a valós életet két tapasztalt felderítő kollégánk fogja ismertetni, akik nemcsak beszélnek róla, hanem a valóságban tették is a dolgukat.

Rövid történeti áttekintés 1956–1968

Alig 12 évvel a magyarok 1956-os, „az élhető szocializmusért” kirobbant forradalma után a „béketábor” egén újabb viharfelhők gyülekeztek. Az a Csehszlovákia, amely 1956-ban a változtatást óhajtó magyarokat erős kritikával illette, és még egy esetleges „kommunista segítségnyújtást” is kilátásba helyezett, nagy változások előtt állt. A fejlődést követelő erők a korábbi párt- és államelnököket, Antonin Novotnyt kiszorították a hatalomból, ami a csehszlovák emberek jelentős részének gondolkodására és megnyilvánulására felszabadítóan hatott. Az új vezetés által hirdetett „emberarcú szocializmus” megvalósításának lehetősége felvillanyozta az embereket. Beköszöntött a „prágai tavasz”, és a csehszlovák lakosság is megérezhette annak a szabadságnak a lehetőségét, amelyet a magyarok érezhettek 1956 őszén...

De nem így gondolta ezt a „szocialista világrendszer” vezető hatalma – a Szovjetunió – és kommunista pártjának (SZKP) vezetője, Brezsnyev. 1968 elején Moszkvában az SZKP Központi Bizottsága ülésén gyorsan eldöntötték, hogy a csehszlovák út nem járható, sőt veszélyezteti a még Jaltában kialakított és az Elbától keletre húzódó „szocialista tábor”, amelyet minden áron – ha kell fegyverrel is – meg kell védeni. Ráadásul ez jó alkalomnak tűnhetett ahhoz, hogy szovjet csapatokat lehessen telepíteni Csehszlovákia területére, ezáltal a Németországban állomásozó szovjet csapatok, a lengyelországi Északi és a magyarországi Déli Hadseregcsoport közötti tátongó („csehszlovákiai”) lyuk lezárható.

Az 1956-os tapasztalatai alapján a magyar politikai vezetés óvatos megértéssel kezelte a helyzetet, és igyekezett egyfajta segítő kezét nyújtani az új arculatú szocializmus szükségességét hirdető prágai vezetőknek, annak érdekében, hogy a korlátozott szuverenitást megfogalmazó Brezsnyev-doktrínát kritika nélkül elfogadó többi VSZ-ország valamelyest megértse a helyzetet. A magyaroknak ez azért is fontos volt, mert a korábbról már lassan érlelt új gazdasági mechanizmusukat igyekeztek bevezetni – a társadalmi rend megváltoztatása nélkül. Még emlékszem arra gyermekkoromból, hogy 1967 Szilveszterén az újév köszöntése „BUM!”, azaz „Boldog új mechanizmust!” volt.

1968. április második hetében a kijelölt szovjet seregtestek parancsnokai már kézhez kapták a szovjet Vezérkar által kidolgozott szigorúan titkos térképparancsot, amely megszabta az adott hadműveleti csoportosításoknak, hogy a feladat elrendelését követően mely területeket kell nagyon rövid időn belül birtokba venniük, majd megtartaniuk a „szocialista világrendszer” egységének fenntartása érdekében.

Mivel 1956-ban a szovjet vezetés kemény leckét kapott a szovjet csapatok „rendcsináló” alkalmazásából és annak negatív politikai hatásaiból, ezért ennek elkerülésére 1968-ban a VSZ tagországai által „felajánlott” kötelekeivel is számolt.

1968. április 8-án Mátyásfüldön K. P. Provalov vezérezredes megkapta Grecsko marsall szovjet honvédelmi miniszter direktíváját. A Déli Hadseregcsoport bázisán vezetésével megalakult a „Dél Hadseregcsoport”, és *Duna* fedőnéven egy „gyakorlatot” készítettek elő, amely kiképzési feladatok végrehajtása ürügyén Csehszlovákia megszállását szolgálta.¹

Ennek a feladatnak az előzménye volt az 1968. május elejétől a véget érni nem akaró *Sumava* fedőnevű együttműködési gyakorlat Csehszlovákia területén. A gyakorlat disszonáns érzeteket váltott ki a fogadó nemzet képviselőiből, de a részt vevő többi nemzet parancsnoki állományából is. A gyakorlat vezetősége – élén Jakubovszkij marsall EFE-főparancsnokkal – arrogáns, lekezelő magatartásával előrevetítette a nyárvégi eseményeket. A gyakorlat tervezői feladatai, mozzanatai húzódtak, újabb és újabb szovjet csapatok érkeztek „hívatlanul” az országba, és a gyakorlat végét is lebegtették. Az egész gyakorlat bizonytalanságban és elég félelemgerjesztő környezetben telt, szemben a korábbi koalíciós gyakorlatokkal. Végül a gyakorlat csak a csehszlovák politikai vezetők határozott fellépésére ért véget június 30-án.²

Július 10-én a magyar fél is megkapta a „meghívóját” a *Duna* gyakorlatra. De tekintsünk vissza, hogy honnan is jutott el eddig az MN.

A Magyar Néphadsereg beintegrálódása a Varsói Szerződésbe, 1956–1968

Az 1955-ben megalakított Varsói Szerződéshez a Magyar Népköztársaság a „béketábor” többi országához hasonlóan (Jugoszláviát leszámítva) csatlakozott. Az Egyesített Fegyveres Erők alárendeltségébe az MN állományából felajánlottak hat lövészadosztályt és két vadászrepülő-hadosztályt – gyakorlatilag az összes harctevékenységre képes erőt.

Az 1956-os forradalmi események előtti átgondolatlanul elrendelt szervezeti és alárendeltségi változások, a politika következtelensége és a katonai vezetés folyamatosságának hiánya a kialakuló válsághelyzet során, valamint a forradalom alatt a néptömegek hadseregre gyakorolt hatása miatt az MN szétzilálódott. A forradalom alatt a politikai vezetés a Varsói Szerződésből történő kilépést is felvetette. A forradalom elfojtását követően a hatalomra került új Forradalmi

¹ JAGADICS Péter: 1968 – Egy elfelejtett hadjárat. A zalaegerszegi 8. gépkocsizó lövészadosztály és a katonai elhárítás részvétele Csehszlovákia megszállásában. Szülőföld Könyvkiadó, Gencsapáti, 2018. p. 41.

² CSENDES László: Hadseregörténet 1945–1998. Új Honvédségi Szemle, Különkiadás, 1998. p. 85.

Munkás-Paraszt Kormány döntött arról, hogy a Magyar Népköztársaság továbbra is tagja marad a katonai szövetségnek, amit később a kiadott intézkedéseivel is bizonyítani kívánt. Ezek az események mind a politikai, mind pedig a katonai vezetésnek nagyon erős presztízsveszteséget okoztak.

A hadsereg konszolidálásáig az ország területének és légtérének védelmét a beérkezett szovjet csapatoktól és a VSZ Egyesített Fegyveres Erőitől kérte az új kormány, mert nem bízott a megmaradt csapataiban. A Magyar Néphadsereg tisztii állománya – a kötelező „hűségnyilatkozata” után – először csak karhatalmi és őrszvédelmi feladatokat látott el, majd a hivatásos és a tartalékos tisztii állomány megbízhatósági felülvizsgálatának befejezése után került sor az MN feladatának újbóli megfogalmazására. 1957 közepétől kezdett körvonalazódni a magyar haderő várható szervezete. Békében 50 ezer, hadiállomány esetén 75 ezer fővel számoltak. A perspektivikusan tervezett 100 ezer fős békelétszámot 1962-re, a 300 ezer fős hadi létszámot pedig 1965-re tervezték elérni. A korábban megszüntetett csapatokból átcsoportosítással 1957-ben létrehozták a gyöngyösi 4., a kiskunfélegyházi 7. és a kaposvári 9. gépkocsizó lövészadosztályokat. 1958 őszétől egy újabb, keretmagasabbegységet állítottak fel Békéscsabán – a 8. gépkocsizó lövészadosztályt. 1961-ben felállításra került Tatán a 11. harckocsihadosztály, majd 1964 nyarán Békéscsabán felállították a 15. gépkocsizó lövészadosztályt, amely később átdiszlokált Nyíregyházára. 1961-ben a csapatok hadműveleti vezetése érdekében létrehozták az 5. Hadseregparancsnokságot, majd 1966-ban Cegléden felállították a 3. hadtestparancsnokságot. Ezzel az MN szervezete kiteljesedett.

A békéscsabai magasabbegység alapvető feladata volt a bevonulásból a kisebb méretű haderő létszáma miatt kimaradt sorállomány gyorsított, három hónapos tartalékos kiképzése, illetve a hadsereg tisztiesállományának biztosítása.

A 8. gépkocsizó lövészadosztály kiképzői feladatai mellett korán megtapasztalhatta a VSZ-tagállamok hadseregeivel való közös tevékenységet. 1962 áprilisában *Duna* fedőnéven frontméretű parancsnoki és törzsvezetési együttműködési gyakorlatot hajtottak végre Magyarországon. Azt követően egy magasabbegység-szintű törzsvezetési gyakorlatot vezettek le két szovjet, egy román és két magyar hadosztálytörzsnek (a másik magyar hadosztály a kiskunfélegyházi 7. gépkocsizó lövészadosztály volt).

A feladat részeként egy csapatok alkalmazásával megtervezett harcászati gyakorlat is végrehajtásra került. Ebben 30 ezer fő katona, 600 harckocsi és páncélozott jármű, több ezer gépkocsi, illetve 150 repülőgép és helikopter vett részt. A gyakorlat nagy fontossággal bírt a magyar törzsek és csapatok megmérettetése miatt. A gyakorlatról szóló jelentések alapján ez a gyakorlat mérőföldkő volt az MN VSZ általi megítélésében, de az is mondható, hogy jelentős szereppel bírt a magyar katonák szakmai önbizalmának helyreállításában is. A gyakorlat értékelése sok kritikai megjegyzést, de még több előremutató tanácsot is tartalmazott. Sürgősen megoldandó problémákat vetett fel a gyakorlat a HKSZ, az M-készség, a csapatok vezetése, valamint a felderítés terén is.³

³ Erről további részleteket az „Álcaruhában” című könyvem 94–96. oldalain találhatnak.
SOMKUTAS Róbert: *Álcaruhában – Fejezetek a hadműveleti-harcászati és csapatfelderítés történetéből (1945–2000)*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015.

A hatvanas évek elején már látható volt, hogy a korszerű összefegyvernemi harchoz páncélozott szállító járművekre van szükség. A VSZ tagállamaitól azonban nem tudtunk beszerezni ilyen eszközöket, mert – katonai szövetség ide, internacionalizmus oda – minden ország a saját hadserege igényeire termelt. Más megoldás nem lévén – és a szovjet „elvtársak” is ezt tanácsolták – saját, magyar fejlesztésre volt szükség. A szovjetek által átadott BRDM-1páncélgépkocsi tervrajzai alapján – annak jelentős mértékű átalakításával és a magyar gépjárműipar által már gyártott meglévő részegységek felhasználásával – 1963 közepére elkészültek az első magyar gyártású felderítő-űszógépkocsik (FUG). A D-442 típusjelű harcjármű – bár dízelmotorral volt ellátva – paraméterei hasonlóak, de egyes területeken jobbak is voltak a szovjet elődjénél.

Ezeket a harcjárműveket a felderítőcsapatoknál parancsnoki (PFUG) és rajválozatban is rendszeresítették a korábbi BRDM-1 helyett. A felderítőcsapatok mobilitásának növelése érdekében a szovjet GAZ, ZISZ és ZIL tehergépkocsik mellett megjelentek az NDK-ban gyártott Garant és Lo-1800 típusú léghűtéses tehergépkocsik. A magyar Csepel Cs-344 terepjáró tehergépkocsi gyártásának a felfuttatása is ekkor kezdődött el.

Az 1963. július közepén bevezetett PILIS hadrend során a csapatok diszlokációját a várható hadművelleti feladatoknak megfelelően módosították nyugati irányba.

A 8. gépkocsizó lövészadosztály parancsnoksága is ekkor, 1963 nyarán települt át Zalaegerszegre. A korábbi keret/kiképző hadosztály hamarosan igazi, első lépcsőben alkalmazható hadosztállyá alakult át. A hadosztályparancsnoki beosztást 1963. október 3-tól Lakatos Béla vezérőrnagy vette át Oravecz István ezredestől (aki Oláh István ezds. utóda volt még Békéscsabán).

A 8. gépkocsizó lövészadosztály és felderítőcsapatai

A Nyugat-Dunántúlra áttelepült 8. gépkocsizó lövészadosztály-parancsnokság (MN 4891) alárendeltségébe kerültek – hogy csak a csapatfelderítő alegységekkel rendelkező alakulatokat említsem – a nagykanizsai 14. (MN 4730), a zalaegerszegi 33. (MN 8931) és a nagyatádi 63. (MN 3335) gépkocsizó lövészrezdek, a tapolcai 8. harcokszerezred (MN 6904) és 42. felderítő-zászlóalj (MN 9027), amely a hadosztállyal közel egy időben települt át Balatontól északra a Tapolcai-medencébe, Újdörögdre.

A hadosztály felderítőcsapatainak szakmai irányítását a hadosztály felderítőalosztályának vezetője, Buda Gyula alezredes végezte 1965 közepéig. Tőle vette át a beosztást egy évre Czank Lajos alezredes. Végül 1966. október 31-én Neiger Béla⁴ őrnagyot nevezték ki ebbe a beosztásba. Akkor még ő sem gondolta,

---

⁴ HIM KI 89425 – Neiger Béla Személyi anyaggyűjtője. A kétéves Dózsa Gyalogsági Tiszti Iskola elvégzése után, 1953–1957 között Lentiben a 32. lövészrezred felderítőszakasz-parancsnok, 1957–1960 között a zalaegerszegi 33. gépkocsizó lövészrezred felderítőfőnöke. 1960–1963 között végzi el a Zrínyi Miklós Katonai Akadémiát összefegyvernemi szakon, de jellemző a szakma szeretetére, hogy diplomamunkájának is felderítési témát választott. Újra Zalaegerszegre kerül, de akkor már az új 8. gépkocsizó lövészadosztály törzsébe felderítőfőtisztnek, majd három év múlva kinevezik a hadosztály felderítőfőnökének.

hogy milyen feladatoknak néz elébe, de azt sem, hogy hány felderítőtsízt kinevelése után fog 1985. június 1-jén a szolgálatának felső korhatára elérésével ebből a beosztásból nyugállományba vonulni.

Az 1966. évi BOTOND szervezés szerint az első lépcsőben alkalmazásra kerülő „A” típusú gépkocsizó lövészadosztály törzsén belüli felderítőalosztály béke- és háborús létszáma négy fő volt.⁵ Az alosztály a felderítőfőnökön kívül egy felderítőfőtisztből (mind a két beosztás akadémia elvégzéséhez kötött volt), egy az ellenség elemzését-értékelését végrehajtó felderítőfőtisztből és egy a csapatok kiképzéséért felelős felderítő kiképző tisztből állt. A tevékenységük segítésére az állománytábla egy tisztesi rendfokozattal bíró írnoki beosztást is tartalmazott.

A hadosztály-felderítőfőnök szolgálati és szakmai előjárója volt a felderítő-zászlóaljnak és szakmai előjárója a három gépkocsizó lövész- és a harcokocsiezred felderítőfőnökeinek, valamint az ezredközvetlen felderítőszázadainak.

1968-ban a 8. gépkocsizó lövészadosztály felderítőalosztály állományába tartozott a felderítőfőnök Neiger Béla őrnagyon kívül Kéri József őrnagy – aki felderítőfőtisztként egyben helyettesként is tevékenykedett –, valamint Pál József és Kovács Sándor őrnagy.

A hadosztályközvetlen 42. felderítő-zászlóalj (MN 9027) a Cseket-hegy háta mögött, az **Újdörögdőn** lévő laktanyában a hadosztályközvetlen 73. vegyivédelmi századdal (MN 6504) volt közösen elhelyezve.

Parancsnoka Magyar Pál őrnagy, aki 1967 őszén a 8. harcokocsiezred felderítőfőnöki beosztásból került a zászlóalj élére és vette át az irányítást elődjétől, a betegeskedő Raunicker Károly őrnagytól.⁶ A zászlóalj törzsfőnöke Trencsényi István őrnagy, a parancsnok politikai helyettese Kiss Ferenc alezredes, a hadtáphelyettese Szabó János őrnagy, technikai helyettese pedig Németh József őrnagy volt. Az 1. (FUG) század parancsnoka Németh Mihály százados, a 2. (UHK) század parancsnoka Szatmári János főhadnagy, a mélységi felderítőszázad parancsnoka Kiss Lajos százados, a rádiófelderítő század parancsnoka Pajor Antal százados, a híradószakasz parancsnoka pedig Dombóvári József hadnagy volt.

A felderítő-zászlóalj a tapolcai 8. harcokocsiezred ellátási utaltságában volt, de egyes hadtáp és technikai szakterületen önállóan gazdálkodott. A hivatásos állomány zöme a tapolcai tiszti lakótelepen és a nőtlen tiszti szálláson lakott, ami a harcászultségi kiértesítést illetően közel egyórás késlekedést jelentett (a kiértesítő állomány riadóztatása, kiszállítása, a kiértesítés végrehajtása, az állomány laktanyába történő beérkezése/beszállítása). Ezért igen fontos volt egy esetleges elrendelt tevékenység esetén a folyamatos ügyeletei szolgálatok alparancsnokok általi időbeni beindítása, hogy a beérkező parancsnoki állomány már a beindított folyamatokat tudja átvenni és azt folytatni.

---

⁵ HIM HL VIII MN 1972T 134d.

⁶ A *Zala* gyakorlat végrehajtása idejére a személyi tartalékállományban lévő Raunicker őrnagyot a zászlóaljhoz vezényelték. Feltételezhetően ez is lehetővé tette, hogy Magyar őrnagy legyen a hadosztály vegyes felderítőcsoportjának parancsnoka.

A zászlóalj szervezete: parancsnokság, zászlóalj törzs, híradószakasz, FUG-század, UHK-század, mélységi felderítőszázad, rádiófelderítő század, ellátószakasz és javítóraj.

Főbb technikai eszközei: öt PT-76B úszó harckocsi, tíz D-442 felderítő-úszógépkocsi (ebből négy PFUG), 13 Gaz-69 0,5 t terepjáró gépkocsi, 15 Lo-1800, 12 Cs-344, egy Cs-346 üzemanyag-szállító gépkocsi, egy Zil-157 műhelygépkocsi, egy vízszállító utánfutó és egy oldalkocsis motorkerékpár voltak.

A hadosztálynál az alábbi összefegyvernemi ezredek rendelkeztek ezredközvetlen felderítőszázaddal.

A 14. gépkocsizó lövészezred (MN 4730) Nagykanizsán. Az ezred parancsnoka Török Mihály alezredes, felderítőfőnöke Deák Dezső százados, a felderítőszázad parancsnoka Pavlovszky György főhadnagy volt.

A 33. gépkocsizó lövészezred (MN 9831) Zalaegerszegen. Az ezred parancsnoka Novák István alezredes, felderítőfőnöke Kertész László százados, a felderítőszázad parancsnoka Harcz Tibor főhadnagy volt.

A 63. gépkocsizó lövészezred (MN 3335) Nagyatádon. Az ezred parancsnoka Takács István alezredes, felderítőfőnöke Huszár Mihály őrnagy, a felderítőszázad parancsnoka Szabari Ferenc főhadnagy volt.

A 8. harckocsiezred (MN 6904) Tapolca helyőrségben. Az ezred parancsnoka Medvegy Mihály alezredes, a megbízott felderítőfőnök Czirók Tibor őrnagy, a felderítőszázad parancsnoka Munkácsi József főhadnagy volt.

Az ezredközvetlen felderítőszázadok állományába két FUG- és egy UHK-szakasz, valamint „M” esetén egy oldalkocsis motorkerékpáros felderítőszakasz tartozott. A század három PFUG, négy raj FUG, három UHK és egy anyagszállító gépkocsiból állt. „M” esetén a század technikai eszközeinek a száma öt – a népgazdaságból bevonultatott – oldalkocsis motorkerékpárral bővült. Az ezred-felderítőszázadok békeidős létszáma és technikai eszközeinek száma egymástól eltérő volt.

A Zala gyakorlat végrehajtásának rövid áttekintése

Előkészületek – valami készül Mátyásföldön – a HM-ben rohan az idő

A brezsnyevi politikai vezetés a csehszlovák utat nem tartotta járhatónak, sőt egyenesen veszélyesnek ítélte meg, ezért a rossz emléké júniusi *Sumava* gyakorlat után már egy újabb „gyakorlat” nagyon gyors tervezését rendelte el a szovjet vezérkarnál *Duna* fedőnév alatt.

Július 24-én Tutarinov vezérezredes, az Egyesített Fegyveres Erők magyarországi képviselője, Provalov vezérezredes, a Déli Hadseregcsoport parancsnoka, valamint törzsfőnöke, Maruscák altábornagy már „ostromolták” a szabadságon lévő honvédelmi miniszter első helyettesét, Csémi Károly altábornagyot a gyakorlat miatt.

Az addigra már kialakított elgondolásuk szerint a Dunántúlról három szovjet, a Dunától keletre egy magyar hadosztály előrenyomul a meghatározott körzetek gyors elfoglalására. A gyakorlat politikai céljaként a csehszlovák népnek az ellenforradalom leveréséhez történő segítségnyújtást határozták meg, „amit a csehszlovák munkásságnak, parasztságnak és értelmiségnek, de a saját katonáknak is meg kell magyarázni”.⁷

A következő napon, **július 25-én** a kora délutáni órákban a Déli Hadseregcsoport parancsnokságán (Mátyásföld) a magyar Vezérkar képviselőjében megjelent Szűcs vezérőrnagy, a vezérkari főnök I. helyettese és Reményi vezérőrnagy, akik további részletekről kaptak tájékoztatást. Erről este 20.00-kor jelentettek a Magyar Néphadsereg vezérkari főnökének, Csémi altábornagynak, aki azonnal intézkedett a magyar csapatok részvételével kapcsolatos feladatok kidolgozására. Az Egyesített Fegyveres Erők *Duna* hadműveletének magyar része a továbbiakban **Zala gyakorlat** fedőnéven futott tovább. A végrehajtás számvetéseinek kidolgozását azonnal elkezdték.

Csémi altábornagy **1968. július 26. 08.00-ra** határozta meg az **előzetes elhatározás jelentését** (újra izzhattak a ceruzák az éjszakában a „hatodik emeleten” ...), amit reggel az előljáró jóvá is hagyott, a kidolgozók pedig folytatták a részletek kimunkálását.

Persze a szovjet kontroll is működött, mert délelőtt **10 órakor** a DHSCS parancsnoka, Provalov vezérezredes és törzsfőnöke, Maruscák altábornagy a HM-be „látogatott”, hogy tájékozódjanak, mit tesznek a magyar „elvtársak”.

Július 26-án 11.00-kor a szabadságáról visszaérkezett Czinege Lajos vezérezredesnek Csémi altábornagy jelenti a kidolgozott előzetes elhatározást, majd együtt jelentenek az MSZMP KB-nak.⁸ **A jelentésüket jóváhagyták**, és ez alapján a 8. gépkocsizó lövészadosztály teljesen feltöltött állománnyal vesz részt a gyakorlaton (a harcokosi-felderítő zászlóalj, a géppisztolyos század és a hadosztály-sütőde kivételével) úgy, hogy a harcokosiezrede és a tüzérezrede (a kedvezőbb diszlokációja miatt) kölcsönösen átárendelésre kerül a 11. harcokosihadosztállyal. A frissen bevonult I. időszakos állomány helyett visszabiztosított tartalékosok kerülnek behívásra, az újoncok pedig folytatják a részükre betervezett kiképzést.⁹

14.00-kor a miniszter már az 5. Hadsereg parancsnokának, Kálazi vezérőrnagynak és a törzsfőnöki feladatokat ellátó Polgár Ervin ezredesnek, valamint a 8. hadosztály parancsnokának, Lakatos vezérőrnagynak szabott feladatokat, majd differenciált mértékben tájékoztatta a Katonai Tanács tagjait, valamint az érintett fegyvernemi és szolgálatiág-főnököket. A titoktartás mindenekelőtt, ez lett a mottó a feladatok részletes kidolgozása során és az ezt követő időszakban.

Ekkor egy újabb „váratlan vendég” érkezett a miniszterhez. Aljosin vezérőrnagy, a DHSCS hadműveleti csoportfőnöke, aki először tájékozódott a hadosztályparancsnok elhatározásáról, majd jelentette a miniszternek, hogy Grecsko marsall (az EFE főparancsnoka) a **készenlét elérésének idejét** (a korábbi tervezett

⁷ HIM HL MN 1968 ZALA 12d. – Reményi Gy. vörge. Munkafüzet 4. pp. 7–8.

⁸ HIM HL MN 1968 ZALA 12d.- Hdm. napló I.

⁹ HIM HL MN 1968 ZALA 12d. – Reményi Gy. vörge. Munkafüzet 4. p. 17.

július 30. helyett) **1968. július 29-re határozta meg.** Ez időre a csapatoknak már az összpontosítási körletben készen kell lenniük a feladatuk megkezdésére. Ezért az előrevonás megkezdésére további jelzést nem kell várniuk, azt önállóan, saját terveik szerint kell végrehajtani.

Ebből az következett, hogy **a hadosztály csapatainak teljes harcészültségbe helyezését, beleértve a részleges rejtett mozgósítást is, valamint az előrevonás megkezdését is egy nappal előbbre kellett hozni!**¹⁰ Mivel a titoktartás nagyon fontos volt, ezért azt a közlést valószínűleg csak személyesen lehetett közölni.

17.30-kor újabb eligazítás Kálazi és Lakatos tábornokok részére az új helyzetről és a kapott új időpontok figyelembevételével. **18.00-kor** már Kálazi és Lakatos tábornokok jelentették a módosított elhatározásukat. Ez alapján a hadosztály harcészültségbe helyezését 27-én reggelre, a menet megkezdését 22.00, illetve 23.00-ra kérték engedélyezni.

A hadsereg- és a hadosztályparancsnok visszautaztak a saját helyőrségükbe (gépkocsival Székesfehérvár 1 óra, Zalaegerszeg 2-3 óra), és parancsnokságukon folytatták feladatuk kidolgozását szűk törzsükkel, majd az időközben oda berendelt érintett egységek, önálló alegységek parancsnokaival és azok helyetteseivel.

Aznap **20.20-kor** a vezérkari főnök még egy megbeszélést tartott az érintett főnökökkel. Meghatározta, hogy annak érdekében, hogy a hadosztály időben beérkezessen a meghatározott összpontosítási körletébe – amely mintegy 400 km-re volt a békeelhelyezési körletétől – egy operatív csoport létrehozását rendelte el. A csoport vezetője a Vezérkar 1. csoportfőnöke, Imre vezérőrnagy volt, és a csoportban minden érintett szervezet felelős személlyel képviseltette magát a hadosztály feladat-végrehajtásának mindenoldalú biztosítása érdekében.

Július 26-án az események nagyon felgyorsultak, de ebből a csapatok még keveset észleltek. Habár az állományt foglalkoztatta a csehszlovák helyzet, de bíztak abban, hogy a sok felső szintű politikai találkozó megoldást hoz.

A vihar szele lassan megérintette a csapatokat is, mozgósítások

Július 26-án 16.00-kor a 8. gépkocsizó lövészadosztály hadműveleti ügyeletes tisztje távbeszélőn elrendelte a hadosztály alárendeltjei részére a VKF 2000 (szigorító rendszabályok) intézkedés egyes rendszabályait, amit minden alárendelt, így a **42. felderítő-zászlóalj** ügyeletes tisztje is vett. Az előírásoknak megfelelően **18.00-ig** megszervezték az ügyeletes parancsnoki szolgálatot (a zászlóaljnál a törzsfőnök-helyettes látta el), feladták a szabadságon lévő tisztek, tiszthelyettesek számára a visszarendelő táviratokat.

Július 26-án 19.00-kor távmondati parancs érkezett, amely 23.00-ra berendelte az egységek, önálló egységek parancsnoki állományát. Így a felderítő-zászlóaljtól a zászlóalj vezetése (a parancsnok, valamint politikai, technikai és hadtáphelyettesei) útba indult Zalaegerszegre a hadosztályparancsnokhoz. Akkor még csak a hadosztályparancsnok tudta, hogy az éjszaka folyamán egy komoly

---

¹⁰ HIM HL MN 1968 ZALA 12d. – Reményi Gy. vörgy. Munkafüzet 4. p. 19.

hosszú távú menet tervét és egy éles hadműveleti tervet kell kidolgozniuk, amely az északi szomszédunk „érdekében” történik.

Ezen az éjszakán a magasabbegység, az egységek és az önálló alegységek vezetőállománya – hadműveleti tisztek és segítők nélkül – kidolgozta a *Duna* hadműveleti terv *Zala* harcászati részének lebontását zászlóalj szintig, és az okmányokat lezárt borítékba helyezték, amelynek titokvédelmét a parancsnokoknak kellett biztosítaniuk. A szigorú titoktartás miatt ezek a térképparancsok és a különböző megírt intézkedések a feladat végrehajtása előtt kerültek volna átadásra a végrehajtó parancsnoki állomány kezébe.

Július 26-án 23.00-kor újabb távmondati parancs érkezett, amely a szabadságon lévő sorállomány visszarendelésére is intézkedett. Az állomány visszarendelése távirati úton történt, a táviratokat azonban a postaszolgálat másnap 06.00-ig nem vette fel, így azokat csak 27-én szombaton (akkor még nem volt munkaszüneti nap a szombat) 06.30 és 07.00. között tudták feladni. Ennek az lett a következménye, hogy 21 fő (két tiszt, négy tiszthelyettes és 15 sorkatona) a zászlóalj menetének megkezdéséig nem érkezett meg.

1968. július 27-én 03.00-kor a „VÍZVÁLASZTÓ” boríték meghatározott pontjai bevezetésével elrendelték a fokozott harcckészültséget és egyidejűleg a „GYÉMÁNT” feladatot is, vagyis a részleges rejtett mozgósítást a *Zala* gyakorlat végrehajtására a 8. gépkocsizó lövészadosztály bázisán létrehozott magasabbegység részére.

Érdekes módon – személyes visszaemlékezések alapján – a 8. harcckocsiezred részére is elrendelték a fokozott harcckészültséget, és az alakulat el is foglalta a HKSZ-körletét. (Csak a csapatgyakorlaton lévő felderítőhallgatók jártak jól, mert erre az időszakra néhány nap szabadságra hazaküldték őket!)¹¹

Az 5. Hadsereg hadműveleti ügyeletes tisztje hasonló riasztást adott ki a 11. harcckocsihadosztály alárendeltségébe tartozó rétsági 31. harcckocsiezred és a ceglédi 22. tüzérezred részére, amelyek a gyakorlat végrehajtás idejére a 8. gépkocsizó lövészadosztály alárendeltségébe kerültek.

1968. július 27-én 03.20-kor az **újdörögdi laktanya ügyeletes tisztje** is vette a fokozott harcckészültség elrendelését, és ezzel egy időben a „GYÉMÁNT” feladat 810/b részfeladatát. A „GYÉMÁNT” feladat végrehajtása érdekében az „M” terveknek megfelelően az ügyeletes tiszttel berendelte az ügyeletes parancsnoki feladatot ellátó törzsfőnök-helyettest és az „M” végrehajtásában érintett állományt, valamint intézkedett a szabadságáról visszarendelt törzsfőnök beszállítására is. A feladatban érintett állomány megkezdte a bevonuló tartalékos személyi állományt fogadó és felszerelő, valamint a technikai eszközöket ellenőrző és átvevő helyek berendezését. Mivel a tartalékos állománynál területi visszabiztosítást alkalmaztak – azaz a laktanya körzetében laktak –, a behívott tartalékosok M+8 órára beérkeztek a laktanyába, ezért a gépjárművek átvétele, beosztásba helyezése megtörtént.

---

¹¹ Az akkori tapolcai századparancsnok, Munkácsi József visszaemlékezése alapján.

Mire a zászlóalj parancsnoki állománya a hadosztályparancsnokságról **július 27-én 07.00-ra** visszaérkezett, a zászlóaljnál a gép- és harcjárművek málházása és a beérkezett „M” állomány fogadása, felszerelése, illetve a technikai eszközök átvétele már folyamatban volt.

A parancsnok azonnal tiszti, tiszthelyettesi eligazítást tartott, ahol meghatározta a zászlóalj további feladatait. A zászlóaljtörzs megkezdte az alegységek és a kiszolgáló állomány személyi, anyagi és technikai ellenőrzését. **11.00-kor** jelentettek az ellenőrzés eredményeiről és a készenlét eléréséről. **12.00-kor** a zászlóaljparancsnok sorakoztatta az elvonuló állományt, a törzsfőnök pedig kihirdette az „M” beosztási parancsot. 14.00-tól 16.00-ig engedélyezte a tiszti, tiszthelyettesi állománynak a lakására történő távozását, és a visszaérkezés után felkészültek a további feladatok vételére.

Természetesen az ezredek is végrehajtották az elrendelt feladatokat. A hadosztály ezredeinek felderítőszázadai parancsnoki állománya is felkészült a beérkező tartalékos állomány és a technikai eszközök fogadására, felszerelésére és átvételére

A nagykanizsai 14. gépkocsizó lövészezrednél 1968. július 27-én 03.00-kor elrendelt „GYÉMÁNT” feladat vétele után a felderítőszázad szolgálatvezetője felkészült az „M” állomány fogadására. A század kidolgozott „M” tervei biztosították a feladatok maradéktalan végrehajtását. A századhoz összesen 14 fő lebiztosított tartalékos vonult be. M+12 órakor a század teljes állománya részt vett az ezred alaki szemlén, amelyen nem találtak hiányosságot. A század 18.00-ra elérte a teljes harcckészültséget.

Technikai oldalról azonban az alegységnek annál több gondja volt. A századhoz az előírt hat oldalkocsis motorkerékpárt a Kiegészítő Parancsnokság nem vonultatta be a népgazdaságból, a motorkerékpáros szakasz 12 főjét azonban igen. A bevonultatott állomány szállítása igen komoly nehézséget jelentett. Annál is inkább, mert az állománytáblában előírt 3 tonnás Cs-344 terepjáró tehergépkocsi helyett csak egy sokkal kisebb kapacitású, 2 tonnás Garant gépkocsi állt a század rendelkezésére, az is egy ideje motorcserére várt. Július 27-én a fokozott harcckészültség elrendelésekor a század elszállítandó anyagait felmálházták rá, mert várható volt, hogy aznap délutánra a gépjármű készen lesz. Amikor azonban a motort megkapták – amelyet a század személyi állománya (daru hiányában, mert addigra az is elromlott) kézi erővel beemelt a helyére –, a javítóműhely sűrű elfoglaltságára hivatkozva már nem biztosított szerelőt a motor bekötéséhez. Így az anyagos kocsi a teljes HR-anyaggal a békehelyőrségben maradt, akárcsak az a hat fő, akiket szállítóeszköz hiányában nem tudtak szállítani.

A harcjárművek közül az egyik PFUG fékhiba miatt nem volt alkalmas a menet végrehajtására. A harcjárműhöz az anyagot már hosszabb ideje igényelték, mivel azonban ez a jármű az első prototípusok közül való volt, a jelentés szerint már gyárban sem álltak rendelkezésre hozzá alkatrészek. Ez is a laktanyában maradt.

A zalaegerszegi 33. gépkocsizó lövészezred ügyeletes tisztje a többiekhez hasonlóképpen 1968. július 27-én 03.00-kor vette a „GYÉMÁNT” feladatot. A feladat végrehajtására megbízott személyek 03.40-ig beérkeztek a laktanyába. 07.27. 13.00-ra minden alegység feltöltésre került. A felderítő század mozgósítás esetére lebiztosított oldalkocsis motorkerékpáros szakasz öt motorkerékpárja itt sem került bevonultatásra. A parancsnoki állomány részére megfelelő idő állt rendelkezésre a feladatok lejtuttatására, az anyagok málházására és a körletek visszahagyására. A felderítő század – akárcsak az ezred – 17.00-ra a fenti gondokkal együtt elérte a készenlétet.

A nagyatádi 63. gépkocsizó lövészezred részére a „GYÉMÁNT” feladat elrendelése 1968. július 27-én 04.00-kor történt meg, egyben tájékoztatták az ügyeletes tisztet, hogy a Kiegészítő Parancsnokság 03.00-kor már megkapta ezt a feladatot. Az ezred gyakorlatilag július 27-én már 15.00-kor elérte az „M” készenlétét, gondot jelentett azonban a népgazdaságból bevonultatott gépjárművek állapota. A felderítőszázadhoz a mozgósításra lebiztosított tartalékos személyi állomány bevonult, a mozgósítás során biztosítandó négy oldalkocsis motorkerékpárt azonban itt sem kapták meg.

A tatai 11. harckocsihadosztályhoz tartozó rétsági 31. harckocsiezred a Zala gyakorlat végrehajtásának idejére – a feladat hadműveleti területéhez való kedvezőbb elhelyezkedése miatt, a 10. ceglédi tüzérezredhez hasonlóan – **a 8. gépkocsizó lövészhadosztály alárendeltségébe került**, a tapolcai harckocsi- és a marcali tüzéregységek pedig a 11. harckocsihadosztály alárendeltségébe kerültek. Az ezred parancsnoka Kovács István alezredes, felderítőfőnöke Péter János őrnagy, a felderítőszázad parancsnoka Ripcse László főhadnagy, az UHK-szakasz parancsnoka pedig Zimmermann Lajos hadnagy volt.

A 31. harckocsiezred parancsnokát 1968. július 26-án 19.00-ra berendelték Székesfehérvárra. Az 5. Hadsereg parancsnoka, Kálazi vezérőrnagy határozta meg az ezred feladatát, a végrehajtás rendjét és módszereit, a közelebbi feladatok időpontját, valamint tájékoztatta a parancsnokot, hogy a feladat végrehajtását a 8. gépkocsizó lövészhadosztály alárendeltségében fogja végrehajtani. Ezredéhez történt visszaérkezése után, 27-én 00.30–01.30. között a közvetlen helyettesei részére tájékoztatást tartott a kapott feladatokról, és megbeszélte velük a kiadandó intézkedéseket és a végrehajtás rendjét.

A rétsági ezred ügyeletes tisztje július 27-én 03.59-kor vette a riasztást, és a jogosságról történő meggyőződés után, 04.30-kor elrendelte a „VÍZVÁLASZTÓ” rendszabályokkal a fokozott harcászaltséget. Végrehajtották a mozgó anyagi készletek felmálházását, felállították az ügyeletes parancsnoki szolgálatot, folyamatosan hallgatták a Kossuth rádiót, visszarendelték a szabadságon levőket, bevonultatták a vezényelt személyeket és járműveket, intézkedtek a tiszti, tiszthelyettesi állomány laktanyában történő elhelyezésére, valamint harcásztsé tettek a harcásztséket. Végrehajtották a „GYÉMÁNT” feladat „B” változatát.

A 31. harcokocsiezred 1967. július 27-én 16.00-kor (M+12 órára) málházva elérte a készenlétet. Addigra az alegységek az alapvető összekovácsoltságot is elérték. Az egységhez összesen tíz tiszt, öt tiszthelyettes, 206 fő legénység és a technika vonatkozásában hét oldalkocsis motorkerékpár, két személygépkocsi és egy különleges érkezett be.

A csapatok hosszú távú menetének végrehajtása, menet az összpontosítási körlet elfoglalására

Mivel szigorú titoktartást rendeltek el a „gyakorlattal” kapcsolatban, ezért a feladatok is csak lépésről lépésre kerülhettek kidolgozásra és végrehajtásra. Igaz, az adott egység szűk parancsnoki állománya ismerte a teljes feladatot (hiszen ők dolgozták ki saját alárendeltjeik feladatát is), de azt csak fokozatosan lehetett a végrehajtók tudomására hozni.

Az első és meghatározó feladat volt a kijelölt összpontosítási körlet elérése. Az ehhez kapcsolódó, az akkori terminológia szerinti hosszú távú menet – vagy ahogy napjainkban mondanánk: nagy távolságú menet – terveit a csapatok még a békehelyőrségükben a hadosztályparancsnok 01. sz. menetparancsa alapján kidolgozták. A hadosztály menetparancsa szigorúan illeszkedett az 5. Hadsereg és a Vezérkar által kidolgozott menetbiztosító rendszabályokhoz, amelyek lehetővé tették, hogy a hadosztály csak a kijelölt körleteikbe meghatározott időre történő beérkezéssel foglalkozzon. Így a menet forgalomszabályozását, a pihenők és a pihentetések, az étkeztetések, a Dunán történő átkelés, a városokon való áthaladás és az összpontosítási körlet külső biztosítási gyűrűjének megszervezését az előljáró szervek tervezték, szervezték és biztosították. Csak így volt megvalósítható, hogy a 8. gépkocsizó lövészhadosztály **1968. július 29-re** az összpontosítási körletbe beérkezzen és ott rövid időn belül felkészüljön a harc feladat végrehajtására.

A **42. felderítő-zászlóalj törzse** a hadosztályparancsnok 01. sz. menetparancsa alapján **17.00-ra** megtervezte a zászlóalj menetét, majd a közös laktanyai elhelyezésben lévő vegyivédelmi századdal együtt megkezdték a laktanyai besorolást. A rádiófelderítő század az újoncállománnyal együtt a békehelyőrségben maradt, akárcsak a Kossuth Lajos Katonai Főiskoláról gyakorló csapatot teljesítő csapatfelderítő-hallgatók.

A **zászlóalj úszóharcokcsi-százada** az öt PT-76B úszó harcokocsijával 15.00-kor kigördült a laktanyából, majd a zalahalápi vasútállomáson 16.30–17.00 között végrehajtotta az öt UHK berakását. A vasúti szállítás Pásztó vasútállomásig történt, a kirakást követően a század bevonult a zászlóalj Szirák körzetében kijelölt összpontosítási körletébe.

A készenlét elérésének jelentése után a hadosztályparancsnok **20.00-kor engedélyt adott** a zászlóalj megindulási pontjára (Keszthely D 4 km) történő előrevonás végrehajtására, ahová kikerkezve, 23.00-kor készen állt a hosszú távú menet végrehajtására. **Július 28-án 00.20-kor** a zászlóalj éllel átlépte a megindulási pontot, és a hadosztály 2. sz. menetvonalán a hadosztálytörzs mögött hajtotta végre az előrevonását. A terveknek megfelelően Szarvaspuszta elérésekor a csapat megtartotta az előírt pihenőt, amikor is végrehajtották a harc- és gépjárművek

ellenőrzését, valamint a feltöltéseket és az anyagi készletek kiegészítését. A menet további folytatása során a zászlóalj átkelt a Dunán az Ercsi D térségében épített hadihídon.

A **zászlóalj menetoszlopa** élén a parancsnokság, a törzs és a híradószakasz haladt, azt követte az 1. felderítőszázad, a mélységi felderítőszázad, a zászlóaljhadtáp, a menetet végbiztosítóként a mélységi század egy mélységi felderítőcsoportja zárta.

28-án 18.00-kor egy vegyes felderítőcsoport – két FUG és egy Gaz-69 – kiküldésével felderítette a hadosztálytörzs körletét Vál–Isaszeg területén. 18.30-ra a zászlóalj a végrehajtott menetet esemény nélkül befejezte, és beérkezett a részére meghatározott Vanyarc K 3 km – Szirák É 500 m – Egyházasdengeleg É 1 km közötti összpontosítási körletbe. A zászlóaljnak nagyobb mérvű technikai meghibásodása a menet alatt nem volt.¹²

A **nagykanizsai 14. gépkocsizó lövészezred felderítőszázadának parancsnoka** július 27-én 19.30-kor kapta meg a kidolgozott menetparancsot. A század 19.40-kor megindult a feladat végrehajtására.

A század UHK-szakasza az ezred többi nehéz technikájával együtt Nagykanizsán még 16.00-kor végrehajtotta a berakást, és vasúton elszállításra került Pásztó kirakóállomásra. Ezt követően a század három PT-76B úszó harckocsija július 28-án 16.30-ra érkezett be az összpontosítási körletbe, ahol csatlakozott a századhoz.

A kerekes eszközökkel 25 km/h sebességgel végrehajtott nagy távolságú menet nagyon fárasztóan hatott a harcjármű-vezetőkre. A harcjármű-parancsnokok és az állomány erre igénybe vehető része – mivel ilyen kiképzést kaptak – átvette a vezetési feladatokat, így a vezetők két-három órát tudtak pihenni. A harcjárműveket is jobban igénybe vette ez a tempó, és az üzemanyag-fogyasztás is 20%-kal nőtt.

A **zalaegerszegi 33. gépkocsizó lövészezred** július 27-én 06.00-kor kapott parancsot az összpontosítási körlet elfoglalására. A kidolgozta, és a részleteit oleátán lejuttatta az alegységeknek, ami biztosította a feladat pontos és gyors rögzítését és megértését. Az ezredparancsnok 13.00-kor kihirdette menetparancsát.

A harckocsizászlóaljjal együtt került vasúti szállításra a felderítőszázad három PT-76 UHK-ja és a híradószázad BTR-50PU vezetési pontja is. A berakásuk Zalaegerszegen 27-én 20.30-kor, illetve július 28-án 01.00-kor történt meg. A kirakóállomás Galgamácsán volt, 28-án 13.30-kor, illetve 23.30-kor indultak meg az összpontosítási körletükbe.

Az ezred élén a felderítőszázad menetelt az 1. gépkocsizó lövészzászlóalj és a zöm előtt. Az ezred a laktanyáját éllel július 27-én 20.00-kor, véggel 21.00-kor hagyta el és besorolt Sármellék É megindulási pontra. Az ezred 23.00 órakor éllel átlépte a megindulási pontot és megkezdte menetét monoton, 25 km/h sebességgel a hadosztály 2. sz., Sármellék–Siófok–Enying–Sárbogárd–Dunaújváros–Ercsi–Ráckeve–Ócsa–Zsámbok–Aszód menetvonalán.

---

¹² HIM HL MN ZALA 1968 52d.83őe – 42. fz pk őf. jel a ZALA gyak. 1968.09.02.

Az ezred oszlopának hossza 20 km, a megteendő menettávolság 360 km volt. A Dég–Dunaújváros közötti hosszú pihenő körletébe 28-án 05.00-kor érkeztek meg, ahol rendezték a menetoszlopot, végrehajtották a feltöltéseket és az ellenőrzéseket, a kisebb javításokat, az állomány pedig megreggelizett.

08.00-tól a menetet folytatva **az ezred 11.00–13.00 között Ercsi D térségében átkelt a Dunán épített pontonhídon**, és július 28-án 16.00-ra elfoglalta a számára meghatározott Kartal–Veresegyháza–Kálló összpontosítási körletet.

A **nagyatádi 63. gépkocsizó lövészezred** parancsnoka 27-én 07.00-kor vette át az összekötő tiszttől a hadosztály menetparancsának kivonatát. Ennek alapján az ezredtörzs kidolgozta a részleteket és azokat az ezredparancsnok 18.45-kor kihirdette a zászlóaljparancsnokoknak. A harcokocsizászlóalj a felderítőszázad PT–76 úszó harcokocsijaival és a híradószázad BTR–50PU vezetési pontjával 21.00 óráig végrehajtotta a vasúti berakodását a szállításhoz.

Az ezred laktanyán belüli besorolással 21.00-ra elérte a készenléteket, és 23.00-ig kiérkezett a Böhönye D kijáratánál lévő megindulás pontra. Menetét 28-án 01.25-kor kezdte meg a hadosztály 2. sz., Nagyatád–Böhönye–Kaposvár–Dombóvár–Tamási–Dunaföldvár–Örkény–Valkó–Gödöllő menetvonalán. Az élen haladt a felderítőszázad állományából kijelölt felderítőcsoport a mozgást biztosító osztag, az előőrsszázad, a páncéltörő rakétaüteg és az 1. gépkocsizó lövészzászlóalj zöme előtt. Ezt követte az ezredtörzs a légvédelmi szakasszal és a fegyvernemi tartalékokkal, majd a 2. gépkocsizó lövészzászlóalj, a 120 mm-es aknavetőüteg, a 3. gépkocsizó lövészzászlóalj, az ezredhadtáp és az utóőrsszakasz. Az ezred menetrendje 18,1 km hosszú volt. A menettávolsága közel 400 km, a menet mintegy 20 órán keresztül tartott.

A hosszú menet megmutatta a felderítőszázad harcjármű-vezetőinek gyakorlatlanságát, emiatt az egyik FUG-nál főkardán-törés történt. A helyőrségben hagyott, illetve a meghibásodott harcjármű miatt a századnak két FUG hiánya volt, amit más alakulattól kiegészítésként pótoltak.

A **rétsági 31. harcokocsiezred** részére a teljes harckészültséget július 28-án 17.20-kor a hadsereg törzsfőnöke személyesen rendelte el a tartalék harckészültségi körlet elfoglalásával, amit 50 percen belül végre is hajtottak. A tartalék körletben az alegységek oszlopban a részükre az eredeti HKSZ-tervnek megfelelően kijelölt körletekben helyezkedtek el. Az őrzés-védelmet a terveknek megfelelően megszervezték és azt belső járőrözéssel egészítették ki. Az ezred ezzel elfoglalta a gyakorlat megindulási körletét.

A **8. gépkocsizó lövészhadosztály** az előrevonását a terveknek megfelelően, fegyvelmezetten végrehajtotta úgy, hogy a vasúti szállítást igénylő, nehéz technikával ellátott alegységek utolsó csoportja is 28-án 23.20-ra befejezte a vasúti kirakást¹³ és beérkezett az kijelölt Kisterenye (kizárva)–Gyöngyös–Isaszeg–Györszentmiklós összpontosítási körletbe.

---

¹³ HIM HL MN 1968 ZALA 12d. – Hdm. napló I. p. 12. DSC 0182

A honvédelmi miniszter az előrevonás végrehajtását „PÉLDÁS”-nak minősítette.¹⁴

Az MSZMP Politikai Bizottságának felterjesztett honvédelmi miniszteri jelentés alapján a 8. gépkocsizó lövészadosztály felkészült a *Zala* feladat megkezdésére. **Állományában 1164 tiszt (964 hivatásos és 200 tartalékos), 659 hivatásos tiszthelyettes, 13 366 legénységi állományú személy (8749 sor és 3000 tartalékos), mindösszesen 13 572 fő volt. Rendelkezésre állt 1816 gépjármű; 242 harcjármű (142 közepes harckocsi, 17 UHK és 83 FUG), 57 páncéltörő eszköz, 113 löveg és aknavető, valamint a hozzájuk tartozó 6–8 napos harctevékenységet biztosító teljes lőszer, üzemanyag és hadtáp mozgókészlet.**

A 8. gépkocsizó lövészadosztály a körletbe történt beérkezés után kivonásra került a magyar 5. Hadsereg alárendeltségéből és közvetlenül a Dél Hadseregcsoporthoz Parancsnokság alárendeltségébe került.¹⁵

Ettől kezdve a hadosztály hadműveleti tevékenységét a Dél Hadseregcsoporthoz Parancsnokság irányította a hadosztály vezetésére létrehozott összekötő operatív csoport, illetve Szücs vezérőrnagy vezetésével. Az operatív csoport a feladat végrehajtására felkészült, és 1968. július 28-án 14.15-kor elvonult Csákvár körzetébe, a Dél Hadseregcsoporthoz harcálláspontjára, ahol 20.35-re települt.

Érdekes adalék ehhez a különleges helyzethez, hogy nem az első éles eset ez, hogy magyar csapatok szövetséges, de idegen nemzetiségű parancsnokság alárendeltségébe kerültek.¹⁶ Igaz, az akkor egy másik szövetségesünk volt, de a jelenleg tárgyalt események esetenként hasonlóságot mutatnak...

1968. július 28.-án 21.00-kor, a csapatok beérkezése után az 5. Hadsereg parancsnoka már kérte a hadosztály átalárendeléséről szóló parancsot, ami hivatalossá teszi, hogy ettől kezdve a szovjeteké a felelősség mindazért „amit tettek, vagy tenni elmulasztottak”. Erre a vezérkar hadművelete megnyugtatta a parancsnokot, hogy később írásos intézkedést kapnak erről.

A parancs elkészült, az alábbi formában:

Ipld.-os kézzel írt, távbeszélőn továbbított pcs

(Adta Damó ezds 22,20 – vette: Torják alez. 22,22)

Az 5232 Parancsnokának

A Pf. 4891(Sic!) alakulatot a „Zala” gyakorlatra elvonult állománnyal 1968.7.28-án 22.00-tól alárendeltségéből kivonom.

Bp. 1968.07.28.

Csémi Károly altbgy. sk. MNVKF a HM I. h.

¹⁴ HIM HL MN 1968 ZALA 12d. – Reményi Gy. vörögy. Munkafüzet 4. p. 24.

¹⁵ HIM HL MN 1968 ZALA 2d.2.öe., HIM HL MN 1968 ZALA 12d. – Reményi Gy. vörögy. Munkafüzet 4. p. 28.

¹⁶ A második világháború „hajnalán” valami hasonló eset történt a magyar királyi honvédség kijelölt csapataival a németek *Marita* hadművelete – Jugoszlávia megszállása – idején 1941 tavaszán... SOMKUTAS Róbert: A Magyar Királyi Honvédség páncélozott eszközökkel felszerelt felderítő csapatai VII. rész. Haditechnika, 2017/2. szám.

A vihar előtti csend

A csapatok a részükre megszabott feladat első részét, a nagy távolságú menetüket sikeresen végrehajtották. A várható hadművelet tervezését a legszigorúbb titoktartási rendszabályok bevezetése mellett a parancsnokok és nagyon szűk operatív törzsek bevonásával elvégezték Budapesten, illetve Székesfehérváron és Zalaegerszegen. A *Duna* feladat részeként végrehajtandó *Zala* gyakorlatot több fokozatban dolgozták ki.

Első lépésként a *Zala* gyakorlat előzetes elgondolását, majd annak jóváhagyását követően a hadosztályparancsnok elhatározását és annak részleteit dolgozták ki még a HM-ben. Az egység- és önálló parancsnokok elhatározásait már Zalaegerszegen a berendelt parancsnokok és helyetteseik dolgozták ki a hadosztály vezetése szűk törzsének aktív részvételével.

A kidolgozott zászlóalj-, valamint fegyvernemi és szakcsapat-intézkedéseket térképen dolgozták ki, és azokat a szükséges intézkedésekkel együtt az alakulatnál elzárva tárolták.

A második lépésként a zászlóaljparancsnokok a feladat megismerését követően dolgozták ki az alárendeltjeik feladatait térképen, és borítékolták azokat is.

Harmadik fokozatban a századparancsnokok részére kiadott térképek és okmányok alapján hirdették ki a harcparancsokat. De ez csak húsz nap múlva történt meg.

A felderítés vonatkozásában a hadosztály-felderítőfőnök vezetésével, az általa elkészített felderítőintézkedés alapján a berendelt felderítőzászlóalj-parancsnok és ezred-felderítőfőnökök készítették el a saját felderítőintézkedéseiket és dolgozták ki az alkalmazásra tervezett felderítőszervek munkatérképeit és felderítő-harcparancsait is.

Az elfoglalt körletben a felderítési feladatok végrehajtása csak a kiképzési feladatként azok egyes részmozzanatainak begyakorlása volt engedélyezve. A hadosztály felderítő főnök igényelte a határ felderítés végrehatását a rendelkezésre álló (nem kevés) felderítő szerv alkalmazásával, de azt határozottan megtiltották. (A saját szövetséges ellen nem derítünk fel, illetve a korábban már emlegetett maximális titoktartás miatt is ez tabu volt ezen a szinten). A határőrséggel való kapcsolattartás is korlátozva, csaknem tiltva volt. A hadosztályparancsnok külön kérésére engedélyezték, hogy a balassagyarmati határőrkerület parancsnokával felvehesse a kapcsolatot. Valószínűleg ennek rugalmas változata lett az, hogy a hadosztály felderítőfőnök helyettese a határőr kerületparancsnokságon adatokat kaphatott a határ túloldalán lévő csehszlovák erőkről. Gyakorlatilag a hadosztály felderítő rendszere a határátlépésre való előrevonás megkezdéséig csak „készenléti” helyzetben volt.

A források között kutatva egy érdekes – a felderítéshez kapcsolódó – bejegyzés ötlött szemembe Reményi Gyula vezérőrnagy munkafüzetének bejegyzései között:

„A VKF parancsára Reményi vörgy. megszervezi az érintett terület, azon belül fontosabb katonai objektumok felderítését. 28-án este befutott felderítési jelentések korábbi ismereteinket megerősítették. Az egész területen normális élet folyt. – A továbbiakban a felderítést az illetékes szervek tervszerűen folytatták.”¹⁷

Mindamellett, hogy az ilyen jellegű tevékenység sohasem volt publikus, szerintem egy igen józan ítélőképességgel rendelkező ember döntése volt, aki felvállalta, hogy ezzel is segítse a végrehajtó állomány sikeres tevékenységét, akiknek viszont felderítés vonatkozásában meg volt kötve a kezük.

Ráadásul csak 1:200 000 méretarányú térképek álltak rendelkezésre, mivel saját készletben a szövetséges országok területéről nem állhatott rendelkezésre térképkészlet (kivéve a „gyevi bírót” – a Szovjetuniót). Így a felderítőcsapatoknak nem voltak 1:50 000, 1:25 000 méretarányú térképek vagy 1:10 000 méretarányú várostérképek. Ezt igyekeztek esetenként turistatérképekkel pótolni, nem sok sikerrel. A későbbiek során kiderült, hogy sok esetben az objektumok helyeit nem ismerték, de ami megvolt – mint később kiderült –, az is pontatlan volt. Többet ért el az a parancsnok, aki – saját felelősségére – a megkapott szovjet térképből a városi részt kifényképezve, felnagyítatva alkalmazható „fénykép-térképet” adott beosztottai kezébe, ahogy ezt tette a 31. harcokoszred parancsnoka is. Ezáltal a fontosabb célobjektumok (laktanya, csendőrség, milícia) helyei már könnyebben azonosíthatók voltak a felderítőszervek és az objektum elfoglalására kijelölt erők számára.

Az összpontosítási körletbe történt beérkezés után a csapatok azonnal megkezdték a technikai eszközök teljes feltöltését, technikai kiszolgálását, az állomány ellátását és pihentetését annak érdekében, hogy a Dél Hadseregcsoport parancsnokának 1968. július 28-án 19.00-kor kiadott harcparancsa¹⁸ (*bojevoj prikáz*), illetve a hadosztályparancsnok 1968. július 29-én 06.00-kor az Isaszeg É 1 km erdő területén települ harcálláspontján aláírt 001. sz. harcparancsa¹⁹ alapján a körletükben 29-én 03.00-ig elérjék a teljes harcckészültséget, valamint készen álljanak a feladatok lejuttatására a teljes állomány részére, illetve a feladat-végrehajtás megkezdésére.

Közben Budapesten a mátyásföldi, illetve később a csákvári „gyakorlatvezetőség” folytatta a hadművelet végrehajtásához szükséges információk „csöpögtetését”. Pontosították az összpontosítási körlet elhagyására vonatkozó „BAJKÁL” jel tartalmát, miszerint a jel egyben parancsot ad: az éleslőszer kiosztására a személyi állomány részére; az alparancsnoki és a sorállomány harcfeladattal történő megismertetésére (azt a parancsnoki állomány korábban már részletesebben megkapta); a megadott megindulási terepszakaszra való felzárkózás végrehajtására, de azt csak külön jelzés vétele után lehet átlépni. **1968. július 28-án estig** a magyar és a szovjet elsőlépcső-hadosztályok és vezetési pontok a meghatározott körletekben felkészültek a teljes készenlét elérésére, amit még július 29-én 04.00 előtt mindenhol jelentettek.²⁰

¹⁷ HIM HL MN 1968 ZALA 12d. – Reményi Gy. vörgy. Munkafüzet 4. pp. 24–25.

¹⁸ HIM HL MN ZALA 1968 40d. 66öe. – Боевой приказ, Штаб ЮГВ – Матиащфельд 19.00 28.08.1968 года. Карта 200000 – издание 66 года

¹⁹ HIM HL MN ZALA 1968 2d.26e.- 8. gl. ho. pk. 001. sz. hcpcs. 07.29.06.00

²⁰ HIM HL MN 1968 ZALA 12d. – Reményi Gy. vörgy. Munkafüzet 4. pp. 4–27.

1968. július 29-én 03.30-kor Csémi Károly altábornagy vezérkari főnök a feladat megkezdése előtt megérkezett a hadosztályhoz. Az eseményeket végignézve valószínűleg ez a látogatás tervezett volt a hadműveleti alkalmazás előtt, de valószínűsíthető, hogy mire 29-én hajnalban végrehajtásra került, már megváltozott célja lett. Mivel ezzel kapcsolatosan – a látogatás tényét rögzítő hadműveleti naplóbejegyzésen kívül más adat nem áll rendelkezésre és a feladat módosítását sem dokumentálták! –, ezért csak arra tudok következtetni, hogy a hadosztályparancsnok az MN vezérkari főnökétől közvetlenül kapta meg a tájékoztatást a *Zala* gyakorlat felfüggesztéséről. Ekkor kezdődött Ágcsernyőn a politikai alkudozás Brezsnyev és Dubcek között.

Július 29-én reggel már arról szólnak a hadműveleti napló bejegyzései, hogy a reggeli órákban a hadosztály körletében a tisztek részére „politikai tájékoztatót tartottak”, amelyben vázolták a nemzetközi és a csehszlovák politikai helyzetet, a konkrét feladatok ismertetése nélkül. Tudomásukra hozták a készenlét szükségességét, a *Zala* gyakorlat politikai célját. A konkrét feladatot az egységparancsnokok és helyetteseik szintjéig megismerték.

Úgy tűnik, a feladat végrehajtására kijelölt állomány egy lélegzetvételnyi szünetet kapott. Ezt igyekeztek is kihasználni, mert azt már korábban láthatták, hogy a politikai helyzet eléggé kiszámíthatatlanná vált, és nem volt tudható, hogy a tevékenység folytatását mikor rendelik el újra. Ez inkább a vihar előtti csend volt, de eléggé valószínűsíthető volt a napok múlásával, hogy a vihar hamarosan ki fog törni.

Az időt kihasználva a korábbi engedély alapján légi felderítést terveztek végrehajtani a Duna menti sávban Li-2 típusú repülőgéppel.²¹ A bevonultatott tartalékos állomány felkészítését és az alegységek összekovácsolását különböző kiképzési feladatokkal – lövészetekkel, harckocsivezetési gyakorlatokkal, általános katonai kiképzéssel és természetesen politikai foglalkozásokkal – igyekeztek minél magasabb szintre emelni, amit – utólag el kell ismerni – sikeresen teljesítettek.

A felderítőcsapatok is gyakorolták saját feladataik végrehajtását. A konkrét harc feladatukat nem tudhatták, de a felderítőfőnökök – akik személyesen dolgozták ki a felderítési feladatokat – olyan kiképzési feladatokat állítottak be, amelyek felkészítették a hamarosan alkalmazásra kerülő vegyes felderítőcsoportokat. Így például a műszaki felderítőkkal gyakorolták a közös feladat-végrehajtást, illetve az együttműködést az összefegyvernemi csapatokkal.

A személyi állományt az általános „körletrend” megteremtésével is foglalkoztatták, közben nagy figyelmet fordítottak a személyi állomány pihentetésére. A törzs eközben folytatta a kidolgozott tervek finomítását, részleteinek további kidolgozását.

A *Duna/Zala* gyakorlat végrehajtását csak felfüggesztették, bizonyította ezt az is, hogy a korábban jóváhagyott előzetes tervek szerint folyt a „támogatóerők” feladatra történő előkészítése.

---

²¹ HIM HL MN 1968 ZALA 12d. – Hdm. napló I. p. 20.

1968. július 29-én 03.35-kor az országos légvédelmi parancsnok „Teljes Harckészültséget” rendelt el a 31., a 47. és az 59. honi vadászrepülő-ezredek részére, valamint elrendelte a 89. vegyes repülőezred széttelepülését is.²²

Aznap reggel **08.00-tól az MNVKF a „Fokozott Harckészültség” részenkénti bevezetését rendelte el** a „VÍZVÁLASZTÓ” 1., 2., és 3. pontjai bevezetésével az 5. Hadsereg és a 3. hadtest teljes állománya, valamint a 46. hadihajós dandár, a 39. műszaki dandár, a 15. önálló HM híradóezrede, a 117. VCS-zászlóalj és a 40. önálló HM komendáns- és rendészeti szolgálat részére.

Az aszódi 15. gépkocsizó lövészezred, illetve a verpeléti 35. harcokocsiezred részére a „VÍZVÁLASZTÓ” 1–10., 12., 17. és 22. pontjait vezették be.²³

Augusztus 2-án a vezérkari főnök utasítása alapján a 3. hadtestparancsnok parancsára az egri helyőrségben a **6. gépkocsizó lövészezred és a 24. felderítő-zászlóalj** állományából, valamint a bajai 108. gépkocsizó lövészezredtől áthelyezett 50 fő állományából alakítottak meg **egy felderítőosztagot**. Parancsnokának Szakáll István őrnagyot jelölték ki a 24. felderítő-zászlóalj állományából. Az osztag létszáma 113 fő volt. 1968. augusztus 12–13-án a Bajáról áthelyezetteket leszerelték, és az osztag feltöltésére augusztus 18-án 22.00-tól a 102. géppisztolyos zászlóalj egy századát mozgósították. Az osztag feladata a szállítóoszlopok felvezetése és biztosítása volt. Az osztag 23-án átdiszlokált Rétságra, és attól kezdve közvetlenül a 3. hadtesttől kapta a feladatokat.

A környező államokban észlelték a változásokat

Július 29-én a 2. Csoportfőnökség már jelenti, hogy az osztrák hadsereget riadóztatták, és a laktanyákban éleslőszert osztottak ki.²⁴ Az esti felderítőjelentése tartalmazza, hogy amerikai hírforrások szerint Varsó és a cseh határ között szovjet erők vannak mozgásban a határ felé. Nyugati hírforrások szerint az NDK területén mintegy 75 ezer főnyi szovjet erő kezdte meg mozgását déli irányba. Más jelentések szerint gyakorlat címén átcsoportosított szovjet csapatok a Szovjetunió nyugati határvidékén, közel a cseh határhoz állomásoznak. Úgy tűnik, az észak-magyarországi csoportosítás megfelelő módon volt álcázva és biztosítva. Igaz, ekkor még nem létezett műholdas felderítés, és csak a személyes, illetve az attasék által végzett felderítőtevékenység jöhetett számításba. Nem véletlen, hogy a török vezérkar utasította a katonai attaséit, hogy állapítsák meg a szovjet és más szocialista országok katonai erejének elhelyezésében történt változásokat, az alakulatok hova lettek áthelyezve (hol a gyülekezési körletük), illetve Csehszlovákia milyen intézkedéseket fogantatosított ezzel szemben, és van-e a fegyveres erők elhelyezésében valamilyen változás.²⁵

²² HIM HL MN 1968 ZALA 12d. – Hdm. napló I. p. 13. DSC 0184

²³ HIM HL MN 1968 ZALA 12d. – Hdm. napló I. p. 13. DSC 0184

²⁴ HIM HL MN 1968 ZALA 12d. – Hdm. napló I. p. 143. DSC 0187

²⁵ HIM HL MN 1968 ZALA 12d. – Hdm. napló I. p. 16. DSC 0190

Úgy tűnt, hogy az események nyugvópontonra jutottak

Ebben az időszakban a hadosztály és az alárendelt csapatok törzsei kettős feladatot láttak el. Amellett, hogy biztosították a harcászultság magas szinten tartását, a csapatok szervezett életét, rendjét, kiképzését, a személyi állomány és a harci technika ellátását és kiszolgálását, valamint felkészítését a várható feladatra, folytatniuk kellett a *Duna* feladat részleteinek megtervezését, előkészítését és kiszélesítését. Augusztus 1-jén már a századok részletes harcfeladatainak kidolgozása folyt.

Így például a 33. gépkocsizó lövészezred parancsnokának elhatározását a legapróbb részletekig kidolgozták. Figyelembe vették az a tény is, hogy az ezred a 31. harcászultsereg mögött lépi át a határt, és gyors ütemben három nagyobb települést – Nitra, Sered és Hlohovec – kell ellenőrzése alá vonni, amelyből kettőt közel egy időben, a harmadikat pedig valamivel később tudja végrehajtani. Ennek megfelelően épült fel az ezred menetrendje és kerültek átcsoportosításra a rendelkezésére álló erők és az eszközök. Az elhatározás két változatban: fegyveres ellenállás esetére és ellenállás nélküli helyzetre készült el. A megerősítő eszközöket és a harcászultsereg századokat már a megindulási körletben a feladatok végrehajtásának megfelelő csoportosításban helyezték el. Az alegységparancsnokok szemrevételezték a besorolási pontokat, az országhatárhoz vezető utakat. Kidolgozásra került az egyes objektumok birtokbavételének rendje is, hogy ki, mit, hol és hogyan vesz birtokba.²⁶ Ezek a tervek azonban csak a határátlépést elrendelő jelszó vétele után kerültek a végrehajtók kezébe.

Addig is a csapatok megkezdték a tartós táborozás feltételeinek megteremtése mellett a hatnapos kiképzési feladataik végrehajtását. Az első hét eltelt, majd azt követően folytatták a csapatok, így a felderítő-alegységek intenzív kiképzését is. A feladatokat először a várakozási körlet körzetében, majd az engedélyezés után a közeli aszódi, rétsági kiképzési bázisok, lőterek felhasználásával.

Egy majdnem tragikus rendkívüli esemény története

A csapatok kiképzése mellett a törzsek folytatták a hadművelet előkészítésével kapcsolatos tevékenységet. 1968. augusztus 4-én a hadosztály műszaki főnöke, Barakonyi László alezredes és a hadosztály felderítőfőnöke, Neiger Béla őrnagy felszálltak a Rác István százados által vezetett 1032 oldalszámú Mi-1M típusú helikopterre. Eddig nem találtam hivatalos feljegyzést az úti céljukról, de valószínűleg a hadosztály előrevonási útvonalának szemrevételezése volt a szándékuk, esetleg „átlesni” a határ túlsó oldalára, vagy a saját csapatok álcázásának az ellenőrzése, vagy a saját szakcsapataik ellenőrzése. A műszaki és a felderítő-zászlóaljak körlete közel volt egymáshoz. A 36. műszaki zászlóalj harcálláspontjánál kívántak leszállni, mivel mintegy 1 km-re volt tőle a felderítő-zászlóalj is. Egy forgószél azonban a könnyű helikoptert leszállás közben megdobta, és az a jobb oldalára dőlve 09.00-kor lezuhant. A helikopter rendkívüli eseményének kivizsgálását Gallovich János alezredes, a 2. honi légvédelmi hadosztály parancsnokhelyettese vezette.²⁷

²⁶ HIM HL MN ZALA 1968 44d.71de – 33. gl. e. őfjel.

²⁷ HIM HL MN 1968 ZALA 12d. – 1. Csf. Hdm. napló I. 1968.07.25.

A vizsgálat megállapította, hogy leszállás közben a légörvény a helikoptert magával sodorta, az kormányozhatatlanná vált, majd a légörvény területén kb. 20 m magasságból lezuhant. Személyi sérülés – kisebb zúzódásoktól eltekintve – nem történt. A helikopter erősen megrongálódott és használhatatlanná vált.

Szerencsére mind a két fegyvernemi főnök maradandó károsodás nélkül túlélte ezt a megrázó földet érést. Igaz, Neiger Béla bácsi még igen sokszor elmondta nekünk, ifjú titánoknak, hogy „aztán tudjátok, mikor fogok én újra helikopterre ülni...”

A hadosztály felderítési tervét is pontosították az „ajándékba kapott” felkészülési időszak során. A felderítőcsoportokat igyekeztek a várható alkalmazásnak megfelelően felkészíteni (ami eléggé „érdekes” lehetett, hiszen a szigorú titoktartás miatt a századparancsnokok vajmi keveset tudtak a várható harcfeleladról, ráadásul az alkalmazási területről is csak 200 ezres térkép volt, az is jól elzárva az ezredtörzsnél.

A harcfeleladat előkészítése időszakában, augusztus 11–19. között – hogy a törzsek ne tétlenkedjenek – a Dél Hadseregcsoporthoz parancsnoka, Provalov vezérezredes az alárendelt szovjet és magyar magasabbegységek szűk operatív törzseinek (a parancsnok, a pk. politikai helyettese, a törzsfőnök, a fegyvernemi főnökök, a szolgálati ágak vezetői és a kijelölt operatív tisztek) részére „híradó előkészítő gyakorlatot” vezetett le. Ez idő alatt a *Duna* hadművelet tervezési feladatai – átmenetileg – befejeződtek.

A részt vevő törzseknek intenzív rádióforgalmazást kellett folytatniuk, mivel az elgondolás szerint a gyakorlat „híradógyakorlat” jellegű volt. A gyakorlatról sajtótájékoztatót is adtak ki. A „stratégiai maszkirovka” valószínűleg arról szólt, hogy valóban egy „igazi” törzsszervezési gyakorlat folyik a térségben a NATO által már felfedezett csapatok részéről, de annak semmi köze sincs a „imperialisták” által kiabált csehszlovákiai megszállás előkészületeihez. A közleményekben is – a korábbiakhoz hasonlóan – a törzsek olasz, nyugatnémet és amerikai erőkkel és a megszokott atomcsapásokkal „birkóznak”.

A hadosztálytörzsek gyakorlatra be nem vont állománya a csapatok napi életének és kiképzésének irányításával és ellenőrzésével volt elfoglalva.

A valóság azonban már mást mutatott

1968. augusztus 18-án a Dél Hadseregcsoporthoz parancsnoka elrendelte a megkülönböztető jelek – a járművek tetején a hossz- és a keresztengelyen 25 cm-es fehér csíkok – felfestését a szárazföldi csapatok eszközeire. Megadták a front-légierő eszközeinek ismertető jeleit is: két 40 cm széles vörös színű sáv 50 cm-es távolságban egymástól a repülőgép törzsen körben a vízszintes vezérsík és a szárny között. A festés végrehajtásához szükséges anyagok kiszállítására külön intézkedtek.

Ez tulajdonképpen az előre kidolgozott *Duna* hadművelet „együttműködési utasításának” az egyik rendszabálya volt. Az utasítás előírta, hogy „semlegesíteni” kell – lehetőleg kilövés nélkül – a csapatok összes olyan, a Szovjetunió és szövetségesei által gyártott harci technikáját, amelyen nincs fehér csík. Ellenállás

esetén a csík nélküli harckocsikat és más katonai technikák figyelmeztetés és felsőbb parancs nélkül is meg kellett semmisíteni. A NATO-erőkkel való találkozás esetén azonban azonnal meg kellett állniuk, és parancs nélkül nem lőhettek.²⁸

A hadsereg operatív csoportja, valamint a hadosztálytörzs és alárendeltjei a gép- és harcjárművekre felfestették a kötelekek azonosítására szolgáló megkülönböztető geometriai jelzéseket.

Ez az új feladat már előre jelezte, hogy a főszerepet újra a katonák kapják.

Sikeres gyors előretörés és határozott objektumelfoglalások

Augusztus 19-én a hadosztályparancsnok még egyszer pontosította a *Duna* gyakorlatra bevont csapatok és törzsek tevékenységének rendjét, a „CS” időpontját, amely ekkor már a határ átlépését jelentette. A menetvonalakon az előrevonás rendjének megfelelően besorolt csapatok élén menetelő egységek első csoportosításai pontosan ekkor voltak kötelesek a határ átlépését végrehajtani. A többi oszlop a határátlépést a menetrendnek megfelelően külön meghatározott, a „CS” -hez viszonyított plusz időkből kellett végrehajtaniuk.

Az egységparancsnokoknak a határ átlépését elrendelő BAJKÁL jelszó vétele után azonnal le kellett juttatniuk a feladatokat az egész személyi állományhoz, ki kellett osztani és betáraztatni a löszereket, és biztosítani kellett a feladatok időbeni végrehajtását az augusztus 18-án a hadosztályparancsnoktól kapott eligazítás alapján (ezek szerint az egységparancsnokokat addigra már tájékoztatták a bekövetkező eseményekről).

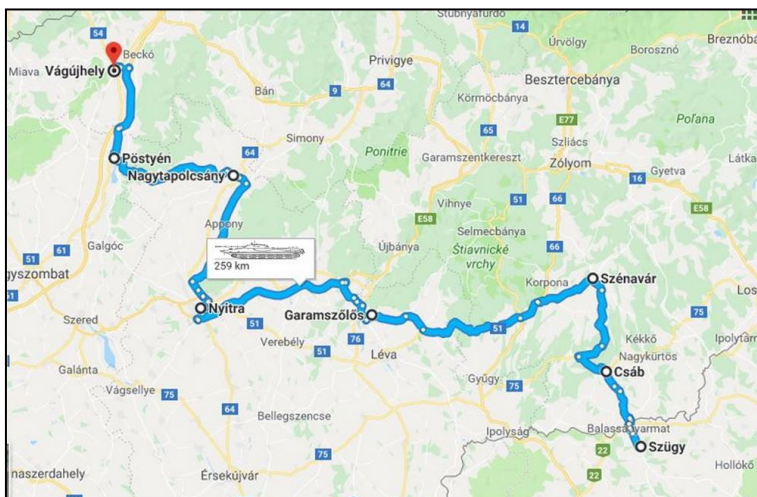
A csapatok hamarosan megkapták a BAJKÁL jelszót és a hozzá kapcsolódó számcsoportot. Ez utóbbi jelezte, hogy moszkvai idő szerint augusztus 21-én 02.00-kor, azaz helyi idő szerint 20-án 24.00-kor az élen haladó felderítőszerveknek át kell lépniük az államhatárt, és megkezdődik a hadművelet végrehajtása. Ez mindenhol sikerült, csak a 31. harckocsiezredet „késleltette” a hadosztály felderítőszerve, mert az nem tudott rádiókapcsolatot létesíteni a kiküldött elöljárójával, és csak áttételesen tudott neki jelenteni.

A hadosztály csapatai három (illetve egy elágazás miatt mégiscsak négy) menetvonalon nyomultak előre a felderítőszervekkel az élen. A felderítő szervek is hasonló harcjárművekkel voltak ellátva, mint a főerők, ezért csak közel hasonló sebességgel tudtak haladni előre. Mivel azonban mindezek mellett terepkutatást, utak, hidak és egyéb mesterséges tereptárgyak felderítését is végre kellett hajtaniuk, igencsak a sarkukban voltak az első lépcsőben alkalmazott zászlóaljok előrevetett osztagai.

A hadosztály 1. számú menetvonalán a 14. gépkocsizó lövészezred egy vegyes felderítőcsoport alkalmazásával nyomult előre a Szügy–Cebovce–Senohrad–Rybník–Nitra–Tapolcany–Piestany–Nové Mesto nad Váhom menetvonalon, hogy CS+12 órára birtokba vegye a részére meghatározott településeket.

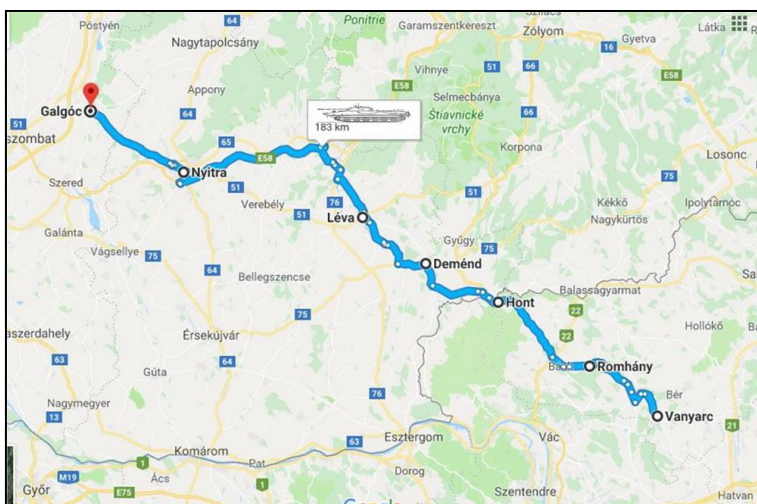
---

²⁸ Вторжение войск ОВД в Чехословакию.
<http://www.coldwar.ru/conflicts/praga/praga3.php>; letöltés: 2018.10.31.

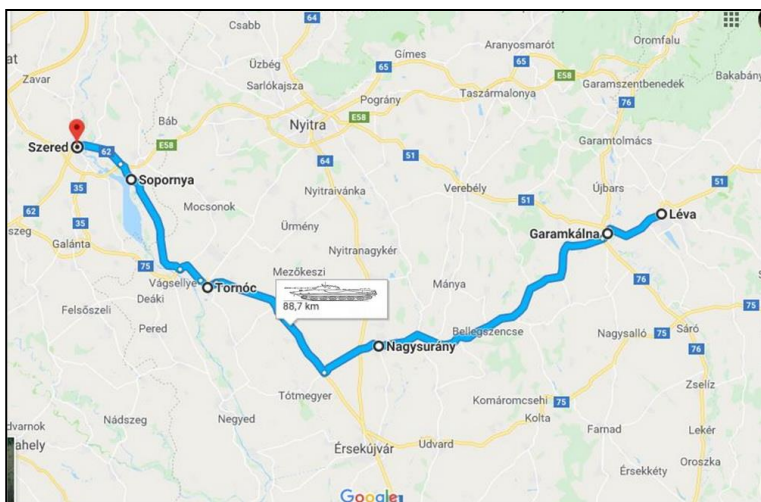

1. ábra. A hadosztály 1. sz. menetvonala

A 31. harcokoszvezred – megerősítve a 93. páncéltörő tüzérszázalalal és egy műszaki szakasszal – az élen a hadosztály felderítő-zászlóaljától, illetve az ezred felderítőszázadától kiküldött felderítőszervekkel a 2. számú menetvonalaán elsőnek nyomult előre, hogy birtokba vegye Levicét, majd az 1. harcokoszvezred zászlóalját tovább küldve elfoglalja Modry Kamen (Kékkő) települést is.

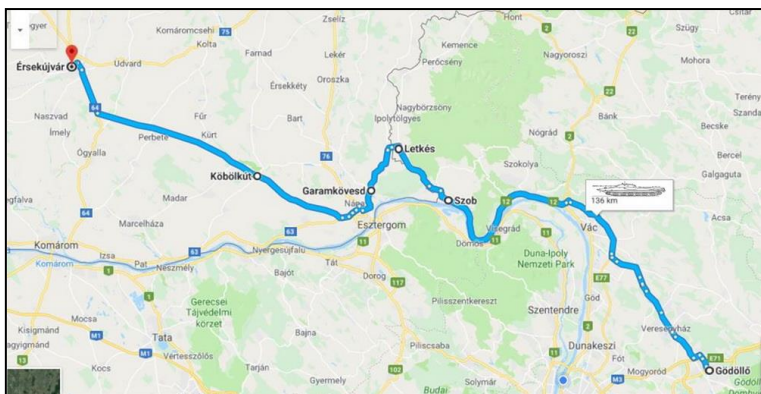
2. ábra. A hadosztály 2. sz. menetvonala

3. ábra. A 2. sz. menetvonalból elágazó 2a. menetvonal

A 33. gépkocsizó lövészezred két vegyes felderítőcsoport alkalmazásával a 31. harcokoszorú mögött a 2. sz. menetvonalon (Vanyarc–Romhány–Hont–Demandice–Levice–Nitra D–Hlohovec) és a 2/a menetvonalon (Levice–Kálna–Surány–Trnovec–Soporna–Sereď) nyomult előre, hogy a részére meghatározott erőkkel elfoglalja Nitra, Hlohovec és Sereď településeket.

63. gépesített lövészezred a 3. sz. menetvonalon (Gödöllő–Szob–Letskés–Kamenica nad Hronom–Gbelce–Nové Zámky) érkezett ki a részére meghatározott körzetbe.

4. ábra. A hadosztály 3. sz. menetvonal²⁹

²⁹ Az elmúlt 50 évben a szlovák úthálózat fejlődött, ezért a térképeken lehetnek kisebb pontatlanságok.

A kikerkezett csapatok a tervek szerint a helyőrségekben lévő kijelölt objektumaikat rövid felderítés végrehajtása után sikeresen megszállták. A csapatok augusztus 22–25. között a birtokba vett objektumokban biztosították a rendet és felkészültek a további feladatok végrehajtására. A felderítő-zászlóalj és az ezredek felderítőerői az előrevonási útvonalak és az objektumok sikeres felderítése után elfoglalták körleteiket és megkezdték a kijelölt útvonalakon a járőrözéssel történő felderítést. Egyes fontosabb katonai objektumokat rejtett figyelőőrsök alkalmazásával folyamatos megfigyelés alatt tartottak.

Hogy mindez hogyan történt augusztus 21-től, azt nagyra becsült tisztársaim fogják elmondani, akik személyesen is részt vettek a *Zala 1968* gyakorlaton.

A Zala gyakorlat „hozadéka”, a tapasztalatok feldolgozása után végrehajtott változások a felderítőcsapatoknál

Bár a felderítőcsapatok – vagyis a felderítő-zászlóalj és az ezredközvetlen felderítőszázadok – mozgósítása és a tartalékos állomány fogadása sikeresnek volt mondható, egyértelművé vált, hogy egy esetleges háborús alkalmazás során az M+12 órás feltöltés már késő a felderítő-alegységek számára, mivel azoknak akkor már a határ mentén feladatot kell végrehajtaniuk. Éppen ezért közelítették a béke- és az „M” állománytábla létszámadatait, hogy az alegységek mielőbb képesek legyenek az alaprendeltetésükből adódó feladatuk ellátására.

Hasonló megállapításra jutottak a népgazdaságból lebiztosított gépjárművekkel kapcsolatban is. A zászlóalj technikai eszközeit a következő szervezési időszakban homogenizálták, kivonták a sokat szidott benzines LO–1800 típusú gépjárműveket (szállító és rádiófelderítő gépkocsikat), és helyettük az egységes felépítményű Cs–344-esek, illetve tehergépkocsik érkeztek meg. Megnövelték a zászlóalj szállító- és híradókapacitását, és továbbfejlesztették a rádiófelderítő század felderítőkapacitását. Az úszóharcocsi-századot kivonták a szervezetből, és egy-egy darabot átadtak a hadosztály összefegyvernemi ezredeinek. Ezzel a technikai ellátás is egyszerűbb lett.

A felderítőszázadok állománytábláját egységesítették: egy századtörzset, két (FUG) felderítő- és egy UHK-szakaszt hoztak létre. A század állománytáblájából törölték az „M” végrehajtásakor felállítandó oldalkocsis motorkerékpáros szakaszt. A meglévő három UHK mellé a felderítő-zászlóalj UHK-százada felszámolása után még egy UHK-t kaptak. A századoknál anyagos tehergépkocsiként a 3 tonnás Cs–344 típust rendszeresítették. Ezzel kialakult az a szervezet, amely 1986-ig alapvetően már nem is változott.

A feladat végrehajtása során – különösen átszegdelt terepen – gondot jelentett a rádióösszeköttetés fenntartása, aminek az oka az R–113 URH- és az R–104 RH-rádióállomások korlátozott teljesítménye volt. Annak érdekében, hogy a felderítési adatok nagy távolságról leadhatók legyenek, az alkalmazók nagyobb teljesítményű rádiót vagy erősítő biztosítását igényelték. Ennek érdekében a korábbi URH-rádiókat R–123 rádiók váltották fel, és a PFUG-ok korszerűsítéseként 1973-ban PFUG–I jelzéssel a felderítőparancsnokok „új” parancsnoki harcjárművet kaptak.

A harcjárműbe beépített R-130-as rövidhullámú, a két R-123-as és a kivehető két R-107 URH-készülékek – amelyek segítségével egy vezérlőpulttal a forgalmazás során az adott rádiókapcsolat azonnal átadható volt a parancsnoknak – nagy előrelépés volt a felderítő-híradásban. Ráadásul egy távbeszélőkészlet (két TBK-67 és egy dob TKV vezeték) is rendelkezésre állt, amivel a rádiók nagyobb távolságról is alkalmazhatók voltak (pl. parancsnoki figyelőben).

Külön egészségügyi ládákat biztosítottak minden harcjárműhöz megfelelő kötöző és vérzéscsillapító anyagokkal, hogy az önálló feladatot ellátó alegységek probléma esetén azonnal elsősegélyt tudjanak nyújtani a sérülteknek. A felderítő-zászlóalj egészségügyi ellátása érdekében a meglévő felcser mellé általános orvosi beosztás szervezését is javasolták.

Pontosításra került a felderítő-alegységeknél lévő gép- és harcjárművek málházása, amit külön Málházási Utasításként ki is adtak. Kialakították és egységesítették a felderítőszervek mindenoldalú felkészítését, ami biztosította az alkalmazásra kerülő felderítőszerv egységes ellátását, feltöltését, valamint harci-technikai és harcászati, erkölcsi felkészítését is.

A felderítéssel kapcsolatos feladatrendszerek is módosultak. A harcászati gyakorlatokon kiemelt figyelmet fordítottak a határ mentén történő felderítés bevezetésére, a határőrszervekkel való együttműködés lehetőségének megismerésére és esetleges fogásainak elsajátítására.

Pontosították a felderítő-zászlóalj harctevékenység során történő vezetésének rendjét, a hadosztály-felderítőalosztály feladatrendszerének pontosítása a zászlóalj vezetőállományának bevonásával történt.

A *Zala 1968* gyakorlat végrehajtása közben és végén is többször bekérték a csapatok tapasztalatait, amelyek – még ha nem is a gyakorlatra történő hivatkozással – hamarosan az új szabályzatokban, utasításokban, tankönyvekben és segédletekben is megjelentek.

Ennek a majdnem elfelejtett hadműveletnek a politikai vetületét nem kívántam boncolgatni. A katonai, szakmai oldaláról azonban el kell mondani, hogy a Magyar Néphadsereg először hajtott végre „éles” hadműveletet, ráadásul koalíciós kötelékben. A katonák a feladatukat becsületesen teljesítették. Igaz, a miniszter azt mondta, ne gondoljuk, hogy dicsőségesen kerültünk ki a feladatból, az azonban látható, hogy a katonai vezetés valamennyi szintje nagyon sok valós tapasztalatot szerzett. A tapasztalatok feldolgozásával és azok alapján bevezetett módosításokkal érhetne el a MN, hogy szakmailag a koalíció megbecsült tagja lett.

Ezt a tapasztalatszerző és feldolgozóképeséget szerencsére a Magyar Honvédelem is megtartotta, és ezáltal a magyar katonát az új koalícióban is megbecsülés övezi.

Köszönöm figyelmüket.

FELHASZNÁLT IRODALOM

HM Hadtörténeti Levéltár az MN 1968 ZALA katonai iratai gyűjteményéből:

- HIM HL MN 1968 ZALA 2. doboz
- HIM HL MN ZALA 1968 3. doboz
- HIM HL MN ZALA 1968 7. doboz
- HIM HL MN ZALA 1968 11. doboz
- HIM HL MN ZALA 1968 12. doboz
- HIM HL MN ZALA 1968 13. doboz
- HIM HL MN ZALA 1968 17. doboz
- HIM HL MN ZALA 1968 18. doboz
- HIM HL MN ZALA 1968 19. doboz
- HIM HL MN ZALA 1968 21. doboz
- HIM HL MN ZALA 1968 22. doboz
- HIM HL MN ZALA 1968 31. doboz
- HIM HL MN ZALA 1968 32. doboz
- HIM HL MN ZALA 1968 36. doboz
- HIM HL MN ZALA 1968 37. doboz
- HIM HL MN ZALA 1968 39. doboz
- HIM HL MN ZALA 1968 40. doboz
- HIM HL MN ZALA 1968 41. doboz
- HIM HL MN ZALA 1968 42. doboz
- HIM HL MN ZALA 1968 44. doboz
- HIM HL MN ZALA 1968 46. doboz
- HIM HL MN ZALA 1968 47. doboz
- HIM HL MN ZALA 1968 48. doboz
- HIM HL MN ZALA 1968 52. doboz
- HIM HL MN ZALA 1968 56. doboz
- HIM HL MN ZALA 1968 57. doboz
- HIM HL MN ZALA 1968 58. doboz
- HIM HL MN ZALA 1968 59. doboz
- HIM HL MN ZALA 1968 62. doboz
- HIM HL MN ZALA 1968 64. doboz
- HIM HL MN ZALA 1968 65. doboz

- CSENDES László: Hadsereg-történet 1945–1998. Új Honvédségi Szemle, Különkiadás, 1998.
- GYŐRI János: A magyar katonai repülés kronológiája 1945–2003. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2009.
- Dr. HELGERT Imre – VASS Jenő Sándor (szerk.): A hazáért – A Magyar Honvédség múltja és jelene 1848–2004. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 2006.
- JAGADICS Péter: 1968 – Egy elfelejtett hadjárat. A zalaegerszegi 8. gépkocsizó lövészhadosztály és a katonai elhárítás részvétele Csehszlovákia megszállásában. Szülőföld Könyvkiadó, Gencsapáti, 2018.
- PATAKY Iván: A vonakodó szövetséges. A Magyar Néphadsereg közreműködése Csehszlovákia 1968. évi megszállásában. Rastafari Bt., Budapest, 2008.
- SOMKUTAS Róbert: A Magyar Királyi Honvédség páncélozott eszközökkel felszerelt felderítő csapatai VII. rész. Haditechnika, 2017/2. szám.
- SOMKUTAS Róbert: Álcaruhában – Fejezetek a hadműveleti-harcászati és csapatfelderítés történetéből (1945–2000). Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015.
- Вторжение войск ОВД в Чехословакию. <http://www.coldwar.ru/conflicts/praga/praga3.php>; letöltés: 2018.10.31.
- „ZALA 1968”. Az MN 8. gépkocsizó lövészhadosztály hadműveleti naplója Csehszlovákia megszállásának időszakából. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2018.

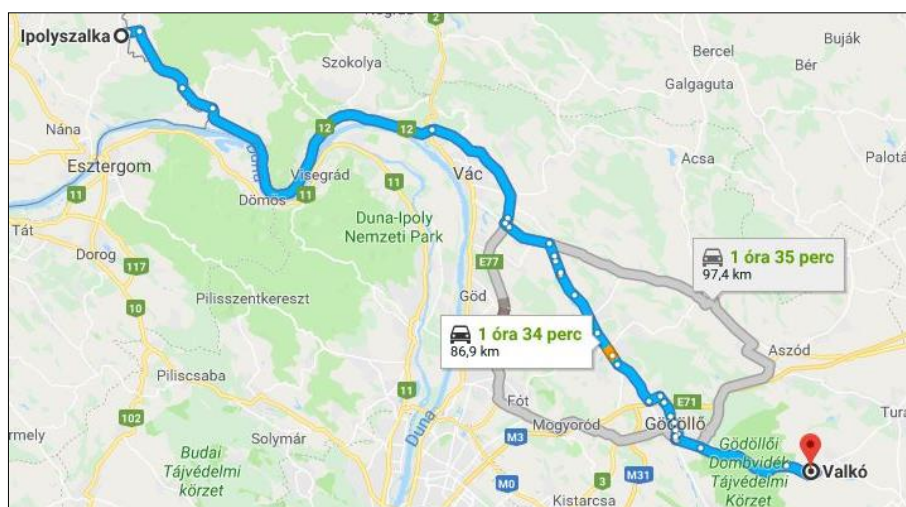
SZABARI FERENC NY. ALEZREDES

A 63. GÉPKOCSIZÓ LÖVÉSZEZRED FELDERÍTŐCSOPORT PARANCSNOKA VOLTAM

Ez egy vegyes összetételű felderítőcsoport volt, amely három PT-76-os úszó harckocsi, két D-442-es felderítő-úszógépkocsi, egy műszaki felderítő-úszógépkocsi és egy vegyi-sugárfelderítő úszó gépkocsi kezelőszemélyzetéből, kb. 25 főből állt.

A felderítőcsoport feladata volt a Valkó-Gödöllő-Veresegyház-Vác-Nagymaros-Letkés menetvonal felderítése, a határ áttörése Letkés és Salka között, a salkai határőrőrs elfoglalása és lefegyverzése, valamint felderítés folytatása Sturovo, illetve Kamenín, Gbelce, Pribeta és Nové Zámky irányba.

1. ábra. A felderítőcsoport menetvonala Valkó és Ipolyszalka (Salka) között

A TV Táncdalfesztivál című műsorát néztük a multifunkciós (nappal étkeзде, este kultúr-) sátorban 1968. augusztus 20-án este, amikor elrendelték a teljes harckészültséget. Már korábban is elrendelték, de egy idő után lefűjták. A parancsnok tiszti gyűlésen ismertette a parancsát, majd mindenki ment az alegységéhez, irányítani a tevékenységet.

Ismertettem a személyi állománnyal a felderítőcsoport feladatát, felmálháztuk a szükséges anyagokat, felszállítottam a harcjárművekre a személyi állományt, és vártuk az indulási parancsot. Az indulás előtt be kellett tölteni a fegyvereket. Ahogy az őrségben szokás, tárokat betölteni és biztosítani. Az úszó harckocsik lövegét repeszgránáttal, a géppuskát nehéz és nyomjelzős lőszerrel kellett betölteni és biztosítani. A felderítőcsoport az ezred élére volt besorolva.

Megkaptuk a jelet az indulásra, elindultunk a feladat végrehajtására. Alig mentünk 500 métert, amikor megállítottak bennünket. Az ezredparancsnok és néhány tiszt állt az út közepén. Leállította a motorokat és leszállította a felderítőket. Oktatási négyosztagba sorakoztunk fel és a parancsnok rövid beszédet intézett hozzánk. Elmondta, hogy mi hajtjuk végre a legnehezebb és legvesélyesebb feladatot, és a haza elvárja tőlünk, hogy katonai eskünk szellemében a legjobb tudásunk szerint cselekedjünk. Sok katonaszerencsét kívánt, és elköszönt: „viszont látásra, elvtársak!” Azután hozzám fordult, megparancsolta, hogy szállítsam fel a katonákat, majd azt mondta: Főhadnagy elvtárs, nagyon vigyázzon az embereimre, nehogy valami baj érje őket. Gondoljon bele, hogy a hozzátartozóik hazavárják. És nagyon vigyázzon magára is, nem szeretném, ha maga lenne az ezred első hősi halottja. Sok sikert! Előre!

Most már másodszor is elindultunk, hogy a menetszámvetés szerinti időben, „éjfélnél”, átlépjük az államhatárt. Éjfélnél moszkvai idő szerint! Ez volt a nagy meglepetés. Mindenki tudta, hogy éjfélnél lesz a határátlépés, csak azt nem, hogy moszkvai idő szerint. A menetvonalat szemrevételeztük a felkészülés során, a forgalomszabályzók minden fontos kereszteződést lezártak, különösebb probléma nem lehetett. Mivel ünnep estje volt, nemigen volt forgalom, de az a néhány járókelő ugyancsak elámult, amikor látta, hogyan csattognak végig az úszó harckocsik a lánctalpaikon.

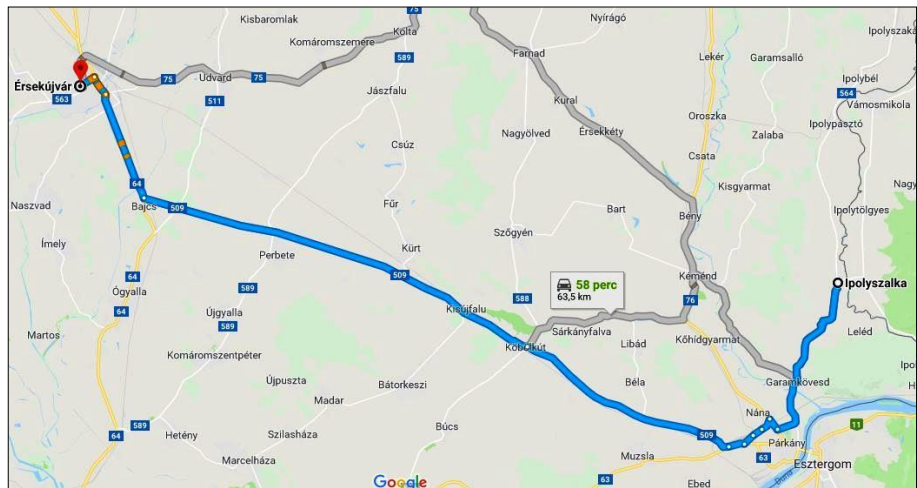

2. ábra. Az ipolyszalkai határőrlaktanya

Szinte semmi ismeretünk nem volt a csehszlovák fegyveres erők helyzetéről és valószínű tevékenységéről, ezért többféle változatban készültünk a határátlépésre. Mit csinálunk, ha a határ megközelítésekor kapunk tüzet, ha akkor, mikor az úszó harckocsik már átjutottak, esetleg mikor az egész felderítőcsoporthoz átjutott, vagy a hidat felrobbantották. Ahogy haladtunk előre, egyre feszültebbek lettünk. Amikor a letkési csárdánál a forgalomszabályzó leirányított bennünket a határon lévő híd irányába, úgy éreztem, most már minden rajtunk múlik.

Időben voltunk, semmi mozgást nem tapasztaltunk, csend volt, csak a motorok zúgása és a szívek dobbanása hallatszott. Az első úszó harcokcsi a határsorompóhoz ért. Jelentette a parancsnok, hogy a sorompó le van zárva. Törje át – parancsoltam. És már indultunk is tovább, most már csehszlovák földön. Mintegy 500 méterre volt a határőr laktanya. A laktanyát birtokba kellett venni, a személyi állományt lefegyverezni. A laktányához érve megállítottam a csoportot, és az előzetes elgondolásnak megfelelően megszerveztem a biztosítást. Csend volt az egész épületben és sötét ablakok. Mikor leszálltunk a harcjárművekről, meglíbbent az egyik emeleti ablakban a függöny. Abban a pillanatban minden géppisztolyos az ablak irányába nézett. Intettem a katonáimnak, hogy nyugi, és a terepkutatókat beküldtem az udvarba, hogy keressék meg az épület bejáratát és derítsék fel, van-e odabent valaki. A bejárat melletti helyiségben világosság volt, és beszélgetést is lehetett hallani. Kopogjon be – utasítottam a terepkutatót. Nem reagáltak a bentiek. Hangosabban! Erre a katonám a géppisztoly tusával odacsapott az üvegre, az éktelen csörömpölésre már szaladtak ki a bent lévőek. Amint kiderült, a laktanya parancsnoka és egy magyar határőrtiszt beszéltek meg a dolgokat.

És akkor hirtelen nagyon sok fontos dolgot tudtam meg. A csehszlovák honvédelmi és belügyminiszter megtiltotta a fegyveres ellenállást. A fegyvereket és lőszerket el kellett zárni, lepecsételt helyiségekbe. A magyar határőrtiszt már jóval előttünk ájtött, és ezeket a dolgokat tisztázták a csehszlovák határőrrel. A határsorompónál már magyar határőr teljesített szolgálatot, de valószínű megijedt a felderítőcsoporttól és bebújt az őrbódéba. Azt csak jóval később tudtam meg, hogy a letkési csárdánál valakinek várnia kellett volna engem, és tájékoztatni ezekről a dolgokról. Miután sikeresen megoldottuk ezt a feladatot, a felderítőcsoport indulhatott tovább.

3. ábra. A felderítőcsoport menetvonala Ipolyszalka (Salka) és Érsekújvár (Nové Zámky) között

Keresztülhaladtunk Salkán és a csoport kettévált. Az úszó harcokocsizók Sturovo (Párkány) felé folytatták a feladatot, a csoport zöme Nové Zámky felé indult.

Nem akarok most arról beszélni, hogy a rendelkezésre álló 200 000-es térkép és a csehszlovák útviszonyok nem megfelelő ismerete miatt, de eltévedtünk. A közút kanyarodott, mi meg egyenesen bementünk egy gazdaságba. Amikor a gazdasági épületek mellett elhaladtunk, jelentette a terepkutató, hogy lónek ránk. Gyorsan keressenek fedezéket! – parancsoltam. Aztán megkérdeztem, lehet-e hallani a lövedékek sivítását? Nem hallani. Rögtön előremegyek. És a távcsövön keresztül láttam, hogy egy szőlőcsősz lehet a „lövöldöző”, aki megijedhetett a szokatlan nagy járműmozgástól, és a sereglyriasztóval durrogathatott.

Közben észrevettem, hogy tőlünk balra 1 km-re halad a katonai oszlop. Kiértünk a műútra, mikor az oszlop éppen megállt. A legtöbb gépkocsi törzsbusz volt. Megkérdeztem az egyik kiszálló katonától, hová tartoznak. A fronthaditanácshoz – volt a válasz. Azt nem tudtam, hogy ennek a köteléknek hol van a helye a menetoszlopban, de abban biztos voltam, hogy nekünk már jóval előbb kellene lennünk. Mivel a talajútnál, amelyen mi érkeztünk, kihagyták a helyet, átvágtunk az oszlopon és a lehető leggyorsabban előztünk. Szerencsére forgalom nem volt, az oszlop lassan haladt és gyakran megállt, viszonylag rövid idő alatt megelőztük az ezredet.

Volt még a menet során két feladatunk. Először egy szovjet reléállomás parancsnokával kellett találkoznom, hogy szükség esetén segítsünk nekik, majd az ezred egyik zászlóaljparancsnokától kellett átvenni a felderítési adatokat. Ehhez be kellett menni Nové Zámkyba és a Nitra (Nyitra) felé vezető útra kellett kijutni. A főút előtt álltunk, amikor egy nagy puffanást hallottam, nem messze a FUG-tól. Kiderült, hogy egy nagy cserepes virágot dobtak le az út mellett lévő tízemeletes épület hetedik vagy nyolcadik emeleti erkélyéről. Gondoltam, hogy a „Vltava-66” gyakorlaton vágott virággal, most meg cserepes virággal „kedveskedtek” nekünk. A feladatot folytatva talákoztam a két parancsnokkal, majd visszamentünk a várostól keletre a „repülőtér” mellé, és elfoglaltuk helyünket az ezredoszlop élén.

Lassan kivirradt, és hallottuk, amint meg-megszólalnak a harangok és szirénák, tiltakozásul a bejövetelünk ellen. Később sorozatlövéseket is hallottunk. A délelőtti folyamán óránként kapcsolták a szirénákat, és ezzel egy időben harangoztak is.

A város vezetői és a katonai vezetők megegyeztek, hogy a katonák tegyék szabaddá az utat, ezért lementünk a repülőtérre és az alegységek ott soroltak be oszlopokba. Délutánra újabb megegyezés született, az ezred a várostól délkeletre egy erdőben táborozott le. Megszűnt a felderítőcsoport, a szakfelderítők visszamentek az alegységeikhez, a felderítőszázad pedig egy helyen települt. Itt kaptam az első járőrözési feladatot az ezred törzsfőnökétől. Két FUG kezelőszemélyzetével hajtsak végre járőrözést Nové Zámky és – úgy emlékszem – Komárno (Komárom) között. Figyeljem meg, mit csinálnak a lakosok, van-e csoportosulás vagy valamilyen ellenállás, útzár, vagy esetleg fegyveres tevékenység. Kerüljem az esetleges összetűzést, szükség esetén forduljak vissza, és a harcjárműből semmi esetre nem szállhatunk ki. Három-négy óra között indultunk, 30–40 km/h sebességgel haladtunk, és jó darabig semmi különöset nem tapasztaltunk.

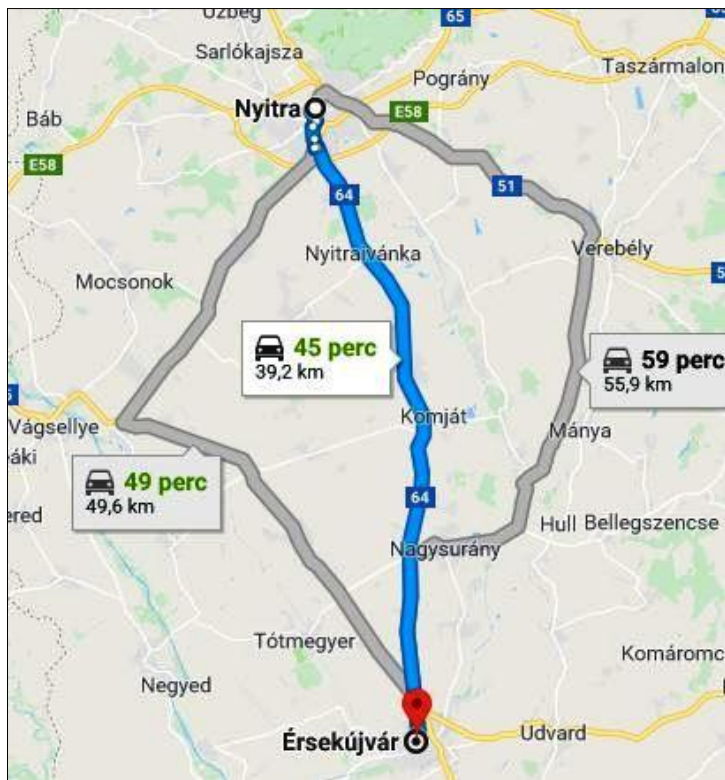

4. ábra. A felderítőjárőr útvonala Érsekújvár és Komárom között

Egyszer csak, mikor beértünk egy kis faluba, rengeteg embert láttunk az úton. Az úttestet nem foglalták el, de azért ott is voltak. Közelebb érve láttuk, hogy az út jobb oldalán egy teraszszerű magaslaton volt egymás mellett a bolt és a kocsmá. A bolt előtt az asszonyok álltak hosszú sorban, a férfiak pedig a kocsmá előtt iszogattak, beszélgettek. Egyáltalán nem fogadtak ellenségesen bennünket, az úttesten lévők is szépen félrehúzódtak, így lassan elhaladtunk a csoportosulás mellett. Ugyan milyen lesz, mikor visszafelé jövünk!

Mentünk tovább, és Komárom széléig semmi különös nem tapasztaltunk. Egy alkalmas helyen megfordultunk és indultunk vissza. Óvatosan közelítettük meg a kis falut, de mikor a bolthoz és kocsmához értünk, már nem volt semmi. A bolt bezárt, a kocsmában olyan kevesen voltak, hogy kényelmesen elfértek.

Megérkeztünk a táborba, jelentettem a törzsfőnöknek a tapasztaltakat, és megállapítottuk, hogy az országszerte tapasztalható felvásárlási láz mutatkozhatott a kis faluban. Tájékoztattam a törzsfőnököt, hogy pihenés és vacsora után készüljek fel Nitra irányába járőrözni.

5. ábra. A felderítőjárőr útvonala Érsekújvár és Nyitra között

Vacsora után jelentkeztem parancsvételre. Különösen az éjszakai körülményekre hívta fel a figyelmet a törzsfőnök, és hogy az éj leple alatt várható különféle ellenséges tevékenység. Sötétedés után indultunk, lassan, körültekintően haladtunk. Még el sem hagytuk Nové Zámkyt, megtaláltuk az első feliratot egy gyárudvar kerítésén: „Az oroszok disznók, üssétek!” Aztán jött a többi, az úttestre írva vagy akár ház falára is. Magyarul, szlovákul, vegyesen. „Okupanti, igyítve domoj!” „Magyar katonák menjetek haza!” „Dupcsek, Szvoboda, toje nase opora!” stb.

Körülbelül félúton jártunk, amikor a terepkutató előrehívott. Nézzem, oda felakasztottak egy embert! Félelmetes volt, az útra behajló faágon lengette a szél. Óvatosan közelebb mentünk. Egy bábu volt felakasztva, rajta egy tábla „így járnak az árulók”. Azután egy útkereszteződéshez értünk. Állj! A térkép szerint Nitra felé egyenesen kellene menni, a jelzőtábla pedig jobbra mutatott. Tüzetesen megvizsgáltuk, megállapítottuk, hogy elforgatták. Nemsokára a járőrözési útvonal végére értünk, megfordultunk és megindultunk visszafelé. Újabb dolgot nem tapasztaltunk, de a délutáni szinte eseménytelen járőrözés után igen sok mindent láttunk. Két óra is elmúlt, mikorra a táborba értünk, az ügyeletes tisztnek jelentettem az eseményeket, majd pihentünk.

Reggel a híradóknak kellett bevinni az élelmet Nové Zámky postájára. Ez nem annyira felderítőfeladat, de mi igen mozgékonyak voltunk, és a páncélvédettségenket is nagyra értékelték. A híradószázad parancsnoka mesélte, hogy előző nap nagy tömeg volt a város főterén, és a bevonulásunk ellen tüntetett. Mivel ott volt az egyik harcokcsiszázad, a tüntetők el akarták foglalni a harcokcsikat, kezdtek felkapaszkodni, erre a parancsnok néhány sorozatot lövetett a levegőbe. A tér egy pillanat alatt kiürült. Ezt hallhattuk mi előző nap délelőtt.

Délelőtt ismét Komárno irányába kellett járőrözni. Mindenütt csend és nyugalom volt, szinte alig volt forgalom. Eljutottunk Párkányig, és már visszafelé meneteltünk, amikor egy autós megelőzött bennünket, majd hirtelen lefékezett. Az első FUG vezetője, hogy ne ütközzön az autóval, szintén hirtelen fékezett, a második FUG pedig már nem tudott megállni, összeütközött a két FUG, az elsőnek beszakadt a farpáncélja. Az autós pedig beletaposott a gázba, és elviharzott. Semmi kétség, szándékosan csinálta. Sajnos a FUG hadihasználatlanná vált, csak szárazföldön lehetett vele közlekedni, de úszni nem tudott.

Ezután rendszeresen járőröztünk, éjjel, nappal, felváltva, hol a déli, hol az északi irányban. Új dolgot nem tapasztaltunk, esetleg új feliratok jelentek meg, az úttestekről lemosta az eső, vagy letaposták az autók. Nemigen találtunk olyan útjelző táblát, amelyet nem forgattak volna el, de ez minket nem zavart, mert már jól kiismertük a helyet. Viszont a csehszlovák autósoknak sokszor gondot okozott az elforgatott tábla. Akkor még nem használtak GPS-t.

Néhány nap múlva ismét felderítőcsoport-parancsnok lettem. Átköltöztünk Nagytapolcsányba, ezért menetfelderítést kellett végrehajtani az ezred érdekében. Nyitra után útépítéshez értünk. Gondolom, nem nagyon örültek nekünk. A csehszlovákoknak jóval fejlettebb volt az úthálózatuk, itt éppen egy aszfaltozás folyt. Mi meg jöttünk. Harckocsival is. Nagytapolcsány D kb. 4 km erdő területén volt kijelölve a táborunk. Menet közben volt egy felhőszakadás, de sötétedés előtt odaértünk. A felderítőszázad az ezred északi szélén kapott körletet. Minden jármű megérkezett, elhelyeztük őket, a személyi állománynak kijelöltem a táborhelyet, elkészültek a sátrak és az állomány lepihenhetett. Csak a szolgálat volt már fenn, mikor jött az ezredparancsnok ellenőrizni. Mindent rendben talált. Jelezte, hogy holnap reggel bemegyünk a városba a katonai parancsnokkal tárgyalni.

Először az elhárítók és a tolmács érkeztek meg. Az egyik elhárító elmondta, hogy biztonságosabb még páncélosfedezettel közlekedni, megmutatta a térképen, hol van a laktanya, és hogy egy régi téglapépület, könnyen meg lehet találni. Óvatosan kell közlekedni, mert a macskaköves főúton még a FUG is könnyen megcsúszhat. Megérkezett a parancsnok, közrevettük a két FUG-gal a GAZ-69-esét és indultunk.

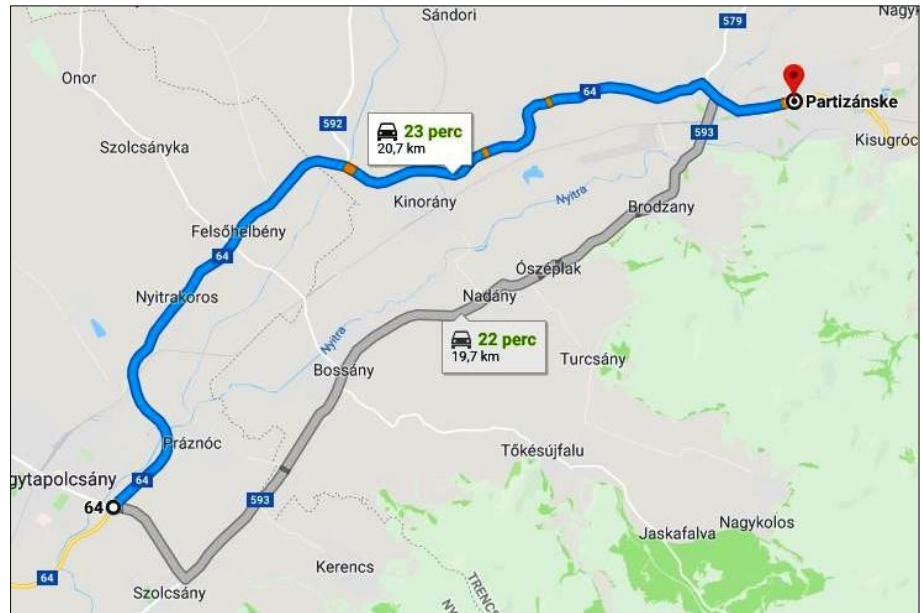
Már vártak bennünket a csehszlovákok, udvariasan beengedtek, megmutatták, hol parkoljunk le. Gyorsan megszerveztem a biztosítást, és egy katonámmal géppisztolyosan a parancsnok után siettem, a folyosón „örködtünk” a tárgyalás idején. Egy jó félóraig tartott a tárgyalás, és utána visszamentünk a táborba.

6. ábra. A felderítőcsoport menetvonala Érsekújvár és Nagytapolcsány között

Rövid pihenő után készültünk járőrözésre, most már az új körzetben. A körzetünk északon Simonyi (Partizanske) északi szegélye, délen Nyitra északi szegélye között volt. Először az északi irányban járőröztünk. Itt is hasonló dolgokat tapasztaltunk, mint az Érsekújvári körzetben. Feliratok kerítéseken, falakon, úttesteken, elforgatott útjelző táblák stb. De egyébként az emberek élték mindennapi életüket, elég nagy forgalom volt az utakon. Partizanske-ben a „KLEOPÁTRA” című film ment, tele volt a város Elizabeth Taylor óriási posztereivel. A város északi szegélyén talákoztunk bolgár kollégáinkkal. Ők is úgy járőröztek, mint mi, csak nekik 8 kerekű páncélozott szállítójárművük volt. Megálltunk, üdvözlöttük egymást, átadtuk a tapasztalatokat és reméltük, még máskor is találkozunk. Soha nem talákoztunk! Legközelebb Nyitra irányában járőröztünk, ott sem tapasztaltunk új dolgokat, és ez így ment éjjel, nappal egyaránt.

Egyik alkalommal a Nagytapolcsány–Simony (Partizánske) útvonaltól keletre járőröztünk, amikor egy kis faluhoz érve éktelen harangzúgást és szirénázást hallottunk, és sok ember volt az út mellett. Elszoktunk már ettől, ezért nagyon meglepődtünk. Amikor átértünk a falun, minden megszűnt. Legközelebb ugyanez a játék. A következő alkalommal átvettük a kezdeményezést. Amikor elkezdődött a szirénázás és harangozás, megálltunk, és megvártuk még elnémulnak az eszközök, és csak azután tovább. Amikor legközelebb erre jöttünk, már csend volt.

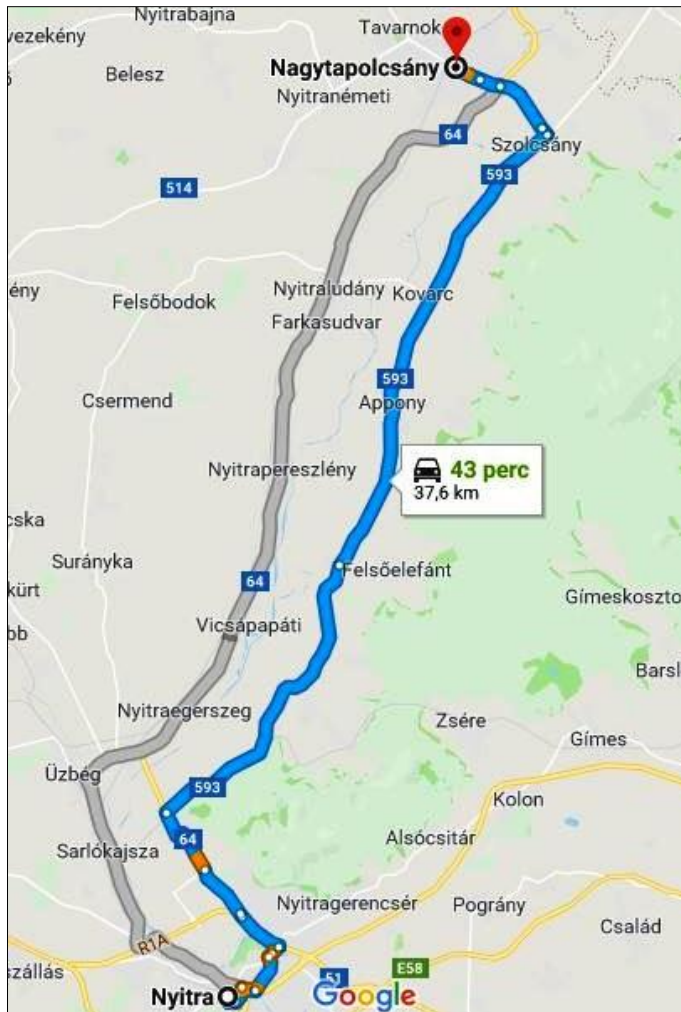

7. ábra. A felderítőcsoport útvonala Nagytapolcsány és Simony (Partizánske) között

A feliratok lassan lekoptak, helyenként az útjelző táblákat is visszaforgatták. Én úgy gondolom, hogy a helyi vezetők elrendelték a feliratok eltüntetését, a végrehajtók pedig nem így gondolták. A feliratok betűit merőleges vonalakkal áthúzgálták, amit eddig 10 méterről is alig lehetett már látni, most 100 méterről is jól látható volt. Ennek ellenére konszolidálódott a helyzet, és mi FUG helyett GAZ–69-eseket használhattunk.

Egyik szombati napon az egyik faluban esküvői menet mellett haladtunk el. Vagyis az emberek élték a mindennapi életüket. Gondolom, azóta elmesélte a menyasszony az unokáinak: „Képzeljétek, amikor mi esküdtünk, bent voltak a magyar katonák. A templomból hazafelé mentünk, mikor a dzsipjeikkel a lakodalmas menet mellett húztak el. Hogy mi a fenének kellett nekik bejönni! Nem volt itt forradalom, nem volt itt semmi.” Nem sokszor találkoztunk helyi lakosokkal, de akkor mindig elhangzott ez a kérdés.

8. ábra. Menetvonal a hadosztálytörzshöz Nyírára

Persze a mi mindennapi életünkben akadtak problémák is. Az élelmezéssel nem volt gond, bár ezt sokan másképp gondolták. A tisztálkodás, a pihenés, a szabadidő eltöltése bizonyos hiányosságokba ütközött. Volt a századnak tüzrakó helye, alumínium löszeres dobozokban melegítettük a vizet mosakodáshoz, borotválkozáshoz, de hosszú idő és bizonyos fokú szervezethez kellett hozzá, hogy mindenki tiszta, ápoltság legyen. Mondjuk a szabadidő a felderítőjárórnél nem volt probléma, mert nem volt szabadidő. Viszont a század többi részénél, és főleg az ezrednél, már unatkoztak az emberek. Az pedig nagyon rossz. Kitalálták a kiképzési foglalkozásokat, a tábor csinosítását, virágos ágyak, „miniszteri” utak, kis hidacsok, tábori játékok (tekepályák) stb. készítését. Hogy ösztönözzék a katonákat, versenyt hirdettek. Persze mi az utolsó helyezeket szereztük meg.

Óriási dolog volt, hogy heti rendszerességgel megjelentek a fürdetőkocsik, és ilyenkor a legénységi állománynak tisztacsere is volt. A hivatásos állomány egy része kért a sorállományú fehéreneműből, de a többség az alumíniumlavórban mosta a szennyest. Aztán megjelentek a mozgó ruházati boltok, ahol a ruházati könyvre lehetett vásárolni. Az igaz, hogy a riadókészletben nem volt benne a ruházati könyv, de utólag mindent rendeztek.

Gyorsan szaladt az idő, elérkeztünk szeptember 29-éhez, a Magyar Honvédség Napjához. Engem berendeltek Nyitrára, a hadosztály-harcálláspontra. A felderítőalosztály sátrában körülültük a nagy rajzolóasztalt, felolvasták a parancsokat. Engem ekkor léptettek elő századossá. Neiger Béla bátyámnak még arra is kiterjedt a figyelme, hogy beszerezze a századosi csillagokat. Felfüggesztette a sátor területére az ünnepség idejére a szesztalalmat, bekerültek a pohárba a csillagok, és le kellett inni róluk az italt. Mert az úgy illik! Felejthetetlen ünnepség volt. A katonáim még sokáig úgy szólítottak meg, "főhadnagy, pardon százados elvtárs!".

Nagytapolcsány jóval északabbra van Nagyatádnál, és az éjszakák számunkra szokatlanul hidegebbek lettek. És aztán jött a szomorú hír. Duplafalú, fűthető sátrakat fogunk kapni. Hogy mi ebben a szomorú? Az, hogy még hosszabb ideig itt fogunk maradni. Először útmutatókat kaptunk a sátrak összeszereléséhez, az ágyak elrendezéséhez, a tűzhelyek kialakításához. Nagyon precíz terv volt, pontosan ki volt mérve minden, ha ezt nem tartottuk volna be, nem sikerült volna a sátor összeállítása. Az is fontos volt, hogy a sátorhelyek vízszintesek legyenek. Sok idő elment vele, de jó lett és hasznos volt .

Sokszor volt vacsorára szalonna, és akkor a tűzrakó hely szalonnasütő helyé változott. Vacsora után beszélgetés, éneklés a tábortűz mellett. Szépen énekeltek a katonáim. Néha odaültem közéjük, együtt énekeltek.

„Este van már, késő este,
Páasztortüzek égnek messze,
Messze, messze, más határon,
Az alföldi rónaságon.” (rég magyar népdal)

Nagytapolcsány, Szlovákia, Dél 4 km, erdő, 1968. augusztus, szeptember, október.

RIPCSE LÁSZLÓ NY. ALEZREDES

A ZALA 1968 GYAKORLAT EGY FELDERÍTŐSZÁZAD PARANCSNOKA SZEMÉVEL

1968. július 27-én hajnali 03.00-kor magasabb harcászati fokozatot és rejtett mozgósítást rendelt el a Vezérkar a 31. harckocsiezred részére. A HKSZ-terv szerint a felderítőszázadnak a laktanya főbejáratánál kellett besorolnia. Amikor beérkeztem a laktanyába, az ügyeletes parancsnoki tisztséget ellátó tiszt jelentette nekem az addig végrehajtott feladatokat. Azonnal ellenőriztem a besorolást, a személyi állományt, a rádióösszeköttetés meglétét és a málházást.

Az ezred parancsnoka magához rendelte az alegységek parancsnokait, és jelentést kért a végrehajtott feladatokról. Én jelentettem, hogy a HKSZ-tervben meghatározottaknak megfelelően a század besorolt és készen áll a laktanya elhagyására. A parancsnok rövid eligazítást tartott, amelynek lényege az volt, hogy hadiállományra töltik fel a harckocsiezredet, fogadni kell a beérkező tartalékos állományt, beosztásba kell helyezni őket, át kell venni a népgazdaságból beérkezett technikai eszközöket, majd rövid összekovácsolást kell tartani az állomány részére.

Visszaérkezve a felderítőszázadhoz ismertettem a tiszti és a tiszthelyettesi állomány részére az ezredparancsnok által meghatározott feladatot. Emlékezetem szerint a századhoz lebiztosított tartalékos állomány és technika a reggeli órákban, viszonylag korán beérkezett. A felderítőszázad állománya a feltöltést követően az alábbiak szerint alakult: két tiszt, három tiszthelyettes és 43 sorkatona, így a század összlétszáma 48 fő volt. A felderítőszázad technikai eszközeit az alábbiak képezték: három PFUG, négy FUG, három UHK, három oldalkocsis motorkerékpár és egy Cs-344 tehergépkocsi.

A laktanyában kb. 12 óra alatt rövid összekovácsolást hajtottunk végre, és kb. 16.00-ra elértük a teljes készenlétet.

Az ezred parancsnoka ezt követően magához rendelte az alegységek parancsnokait és ismertette a helyzetet. Elmondta, hogy több szocialista ország részvételével nagyszabású hadgyakorlatra kerül sor Csehszlovákia területén. A gyakorlat megkezdése előtt az ezrednek megindulási körletet kell elfoglalnia a Bánk É-Borsosberény-Terecske körzetben. Parancsot kaptam, hogy derítsem fel egy felderítőcsoporttal a megindulási körletet. Ennek megfelelően elindultam a kijelölt körlet felderítésére az 1. sz. felderítőcsoporttal. A megindulási körlet felderítése során nem tapasztaltam rendellenességet. Az ezredparancsnoknak jelentettem, hogy a megindulási körlet elfoglalható.

Úgy emlékszem, hogy a harckocsiezred július 28-án a késő esti órákban érkezett be a megindulási körletbe. A 31. harckocsiezred július 29-én készen állt a gyakorlat megkezdésére. Úgy gondoltuk, hogy a gyakorlat néhány napig fog tartani, és nem tudtuk pontosan, hogy mennyi ideig leszünk a megindulási körletben.

Úgy gondoltam, hogy az „üres” várakozás a legrosszabb dolog az állomány szempontjából, ezért a felderítőcsoport parancsnoka részére minden napra kiképzési feladatot határoztam meg. Gyakoroltattam a figyelő órs helyének a kiválasztását, kiépítését, berendezését, a lesállás, vállalkozás, rajtaütés végrehajtását, valamint a terepen történő mozgást gyalogosan és harcjárművekkel, illetve a tereptárgyak átvizsgálását. A kiképzési feladatokat mintegy 21-22 napon keresztül gyakoroltuk. Így a felderítőcsoportok jól felkészültek a felderítési feladatok végrehajtására. Ebben az időszakban a harcjárműveket a Bánki-tónál gyakoroltattuk be vízi akadály leküzdésére. Az egyik FUG-nál apróbb hiányosságot tapasztaltam, amit a helyszínen ki lehetett javítani. Az esetleges önvontatás elősegítése céljából gyakoroltuk a csörlő használatát is. Az úszó harckocsik lövegének beszabályozottságát belövőlap segítségével ellenőriztük.

Lassan teltek a napok. Ebben az időszakban politikai tájékoztatást nem kaptunk, egyedüli információforrás a Népszabadság volt, ebben viszont nem nagyon írtak a csehszlovákiai eseményekről.

Augusztus 20-án az ezredparancsnok szemlét rendelt el, amelyen az előzetes hírek szerint a hadosztályparancsnok is tiszteletét teszi. A századunk is készült a szemlére. Az akkori szokásoknak megfelelően a gyalogutakra murvát hoztunk és virágos kerteket alakítottunk ki a sátrak előtt. Olyan jól nézett ki a körletünk, hogy azt reméltük, dicséretet kapunk majd az előljárótól.

Augusztus 20-án – a szemle helyett – az ezredparancsnokot berendelték a hadosztályparancsnokságra, ahonnan visszaérkezve tiszti gyűlést rendelt el. Itt ismertette velünk, hogy harci feladatot fogunk végrehajtani Csehszlovákiában. Megkérdezte, hogy vállalják-e a tisztek. Úgy emlékszem, hogy csupán egyetlen tisztnem vállalta. Ezt követően a parancsnoki állomány részére elrendelte az éles lőszer felvételezését, a lőszer behavederezését és az ágyúlőszer bemálházását a harckocsikba.

Az alegységek parancsnokainak kiosztottak egy borítékot, amelyben egy 1:200 000 méretarányú térkép volt. A térképet kihajtottam és láttam, hogy azon egy menetvonalat rajzoltak Levice (Léva) városig. A városban egy laktanyát jelzett a térkép, amit bejelöltek számunkra. Szöveges formában az alábbi feladatot kaptam az ezredparancsnoktól: az 1. sz. felderítőcsoport parancsnoka Ripcse László főhadnagy. A felderítőcsoport állománya: egy PFUG, két FUG és két UHK. Szóban azt a parancsot kaptam az ezred parancsnokától, hogy a Leviceben állomásozó csehszlovák harckocsiezred parancsnokát emeljem ki és szállítsam a 31. harckocsiezred parancsnokának harcálláspontjára. Derítsem fel az előrevonás útvonalát és biztosítsam a harckocsiezred előrevonását. Esetleges ellenállás esetére tűzparancsot nem kaptam, szükség esetén saját belátásom szerint használjuk a fegyvereket. Meghatározta, hogy augusztus 20-án pontosan 24.00-kor lépjem át az államhatárt. A határ átlépését a határőrség biztosítja, azzal nem kell foglalkozni.

Egyeztettük a pontos időt. A feladat katonáig történő lejuttatására kb. kilencven perc állt rendelkezésre.

Elfoglaltuk a megindulási pontot, ami a várakozási körleten belül volt. Rádión jelentettem, hogy elfoglaltuk a megindulási pontot és készen állunk a feladat megkezdésére. Az ezredparancsnok parancsot adott a harc feladat végrehajtására. Emlékezetem szerint az államhatárra 23.55-re értünk ki. Előttünk a hadosztály 1. sz. felderítő csoportja állt. Ekkor a hadosztály felderítő csoportjának parancsnoka hozzám jött és jelezte, hogy nincs rádióösszeköttetés. Kérte, engedjem meg, hogy az ő rádiófrekvenciájára álljak át. A rádión hallottam, hogy az elővédszázad parancsnoka jelentette, nem tud továbbhaladni, mert előtte a felderítők állnak. Az elővédszázad parancsnoka parancsot kapott, hogy kerülje ki a felderítőket és folytassa a feladat végrehajtását. Jómagam is a saját felderítő csoportommal kisoroltam és a hadosztály felderítő csoportját kikerülve pontosan 24.00-kor áttörtem az államhatár lezárt sorompóját.

Mintegy 50–70 km/h sebességgel haladva elszakadtam az elővédszázadtól. Előrevonás közben a terepkutató ellenállással vagy úttorlással nem találkozott. Levice városát elérve ott sem tapasztaltunk ellenállást. A térképre előzetesen berajzolt laktanya helyén a vasútállomást találtuk. Rövid tájékozódás után találtunk a térképen egy bekerített területet, ami feltételezésem szerint a laktanya valódi helye lehetett. Előre küldtem a terepkutatót, aki rövid idő múlva jelentette, hogy a laktanya bejárata előtt áll. Jó volt tehát a megérzésem! A terepkutató visszaérkezve jelentette, hogy a laktanyában nem tapasztalt mozgást, de azt őrség védi. A laktanya bejáratánál szétbontakoztunk és feladatul szabtam, hogy onnan nem engedhetünk ki senkit.

Augusztus 21-én 03.40-kor jelentettem az ezredparancsnoknak, hogy milyen intézkedést tettem, aki a jelentésemet elfogadta és parancsot adott, hogy a felderítő csoport biztosítsa az elővédszázadnak a laktanya körbezárását.

A csehszlovák laktanya kapuja ekkor kinyílt, és megjelent az egység ügyeletes tisztje. Kérdésére, hogy mit akarunk, közöltem, hogy harc feladatot hajtunk végre, és a parancsnokkal szeretnék beszélni. Egyúttal kértem, hogy ne tanúsítsanak ellenállást. Az ügyeletes tiszt közölte, hogy a parancsnok jelenleg nincs bent a laktanyában, és pontosan nem tudja, hogy mikor érkezik be.

Közben 04.50 körül megérkezett az elővédszázadunk és két oldalról körbezárta a laktanyát. 05.00 után csehszlovák tartalékosok érkeztek a laktanyához, és a behívóparancsukat felmutatva szerettek volna bejutni a laktanyába. Közöltük velük, hogy nem engedhetjük be őket, és menjenek haza. Kisebbségi szitkozódás és kiabálás mellett viszonylag rendbontás nélkül elhagyták a laktanya bejáratának környékét. Közben 05.00 körül saját gépkocsiján megérkezett az ezredparancsnoka. Közöltem vele, hogy nem mehet be a laktanyába és velem kell jönnie az ezredparancsnokomhoz. Megértette. Egy kérése volt, hogy a saját gépkocsiján jöhessen. Két harcjármű közé besoroltattam és közöltem vele, hogy ne próbálkozzon manőverezéssel, mert akkor fegyvert kell használnunk. Ezt is megértette.

Már indultunk volna, amikor a hadosztály 1. sz. felderítőcsoportjának parancsnoka megérkezett, és közölte velem, hogy ő fogja a harcállásontra szállítani a csehszlovák ezred parancsnokát. Jelenttem az előljáromnak, aki megerősítette, hogy adjam át az ezredparancsnokot a hadosztály-felderítőcsoport parancsnokának. Így is történt.

Ezt követően azt a feladatot kaptam, hogy a laktanya mögötti területen várakozási körletet derítsek fel az ezredtörzs és az ezredközvetlen alegységek részére. A laktanya mögötti terület egy már learatott búzatábla volt, meglehetősen nyitott, és természetes eszközökkel történő álcázásra nem volt lehetőség. Ezt jelenttem az előljáromnak, és biztosítottuk a területet az ezredtörzs és a közvetlen alegységek beérkezéséig. A harcjárműveket a rendszeresített álcahalókkal álcáztuk, a közelbiztosításra pedig őrséget állítottunk fel.

A továbbiakban felderítőcsoportommal járőrözési feladatot hajtottunk végre a város területén. A város főterére érve egy 100–120 fős tüntető tömeg közeledett felénk, kiabálva szidtak bennünket, köpködtek felénk, és azt kiabálták, hogy „menjtek haza! Ez nem a ti országotok!” Többször is felszólítottam a tüntetőket, hogy ne közeledjenek hozzánk, és oszoljanak szét, mert ellenkező esetben fegyvert kell használnunk ellenük. Körbeállítottam a harcjárműveket, és ismételt felszólítottam az embereket, hogy ne közelítsenek tovább. Ekkor a fegyvereket is felénk irányítottuk. Ez már hatásosnak bizonyult. A tömeg szitkozódva, de lassan szétoszlott. Jelenttem az ezredparancsnoknak, aki az ügyeletes harcokcsiszázadot vezényelte a város főterére, mi pedig folytattuk a városban a járőrözést, amit a későbbiekben kiterjesztettünk a járás egész területére. A járőrözés mellett az is a feladatunk volt, hogy kísérjük az ezredparancsnokunkat a város vezetőivel folytatott tárgyalásai színhelyére, biztosítsuk részére az utat oda és vissza.

További feladatunk volt a lőszerraktár, a lóter és a város melletti repülőtér felderítése is. De folyamatosan figyeltük a laktanyán belüli mozgást, különös tekintettel a telephelyen lévő harcokcsikra. Emellett feladatunk volt a lakosság folyamatos tájékoztatása az éjszakai kijárási, valamint a nappali gyülekezési tilalomról. A század állományából képezett felderítőcsoportok feladatát – az ezredparancsnok jóváhagyását követően – én határoztam meg. A csoportok a feladat végrehajtásáról visszaérkezve nekem jelentették a tapasztalatokat, amit haladéktalanul jelenttem az ezredparancsnoknak. Érdekes helyzet alakult ki, ugyanis az ezred felderítőfőnöke nem került bevonásra a feladatok kidolgozásába – talán a végrehajtási idő lerövidítése miatt.

Az ezredparancsnoktól több alkalommal is elkértem a helikoptert a felderítési adatok pontosítása céljából, és a kérésemet minden alkalommal teljesítette, vagyis engedélyezte a helikopter alkalmazását. Így sikerült többek között felderíteni és szemmel tartani a mezőgazdasági repülőtérrel, valamint azt, hogy a járás lakossága betartja-e a gyülekezési tilalmat.

Egyik alkalommal azért kellett a mezőgazdasági repülőtérré repülnöm, hogy a mezőgazdasági repülőtér pilótáit figyelmeztessem az elrendelt repülési tilalom betartására. Jókor érkezünk, már éppen tankolták a repülőgépet. Közöltem vele, hogy nem szállhat fel. Úgy tett, mint aki tudomásul vette. Olyan érzésem támadt azonban, hogy a pilóta másnap visszatérhet, hogy felszálljon. Az éjszaka folyamán egy rajtaütő csoportot telepítettem a repülőtérré. Hajnalban meg is jelent a pilóta, hogy felszálljon és végrehajtsa a vegyi anyag kiszórását a földekre. A rajtaütő csoport elfogta a pilótát, és amikor hozzám vezették, láttam rajta, hogy erre nem számított. Nagyon megijedt, és szinte dadogva ismételte, hogy nagyon alacsonyan repülve szerette volna kiszórni a vegyi anyagot a szántóföldre. Közöltem vele, hogy repülési tilalom van, azonnal menjen haza és cseréljen ruhát (az ijedtségtől ugyanis nedves lett a nadrágja).

A járás területén a lakosságot is több alkalommal kellett figyelmeztetni a gyülekezési és az éjszakai kijárási tilalomra. A városokba és a településekre vittünk magunkkal szlovákul és magyarul megírt szórólapokat. Ezeket átadtuk a helyi illetékes elöljáróknak azzal, hogy hangosbemondókon keresztül tájékoztassák a lakosságot. Volt, ahol nem akartak tudni magyarul, de egy kisebb ijesztgetésre azonnal értették, hogy mit kérünk tőlük. Beolvasták a rajta lévő tájékoztatást, mi pedig megkérdeztük az épület körül gyülekezőket, hogy értették-e a hallottakat. Igenlő válaszukat követően visszatértünk a körletünkbe. Később többször is visszatértünk ebbe a faluba. Érdekes módon ennek a falunak az elöljáróival alakult ki talán a legjobb kapcsolatunk a gyakorlat egész ideje alatt.

Említésre méltó még a gyakorló- és a lőtér felderítése is. Erre azt az időszakot használtuk, amikor éppen őrségváltásra vitték ki a váltást. Hátrahagytam egy figyelőt, aki jelentette, hogy az öröket nem a tornyokban állították fel. Ezt is figyelembe véve elhatároztam, hogy folyamatos járőrözéssel biztosítjuk, nehogy lőszer vagy robbanóanyagok illetéktelen kezekbe kerüljenek. Döntésemet az elöljáróm jóváhagyta. Másnap a járőr kiküldésre került a lőszerraktár biztosítására.

Egyik alkalommal azt tapasztaltuk, hogy a már learatott búzatábla szélén nagyobb madárcsapat gyülekezett. Közelebb érve láttuk, hogy fogoly madarak csipegették a kihullott búzaszemeket. Álcahalóval csapdát készítettünk, és több mint egy tucatot fogtunk meg. A madarakat a harcjárművel az ezred-törzsfőnökhöz vittem és jelentettem, hogy „foglyokat” ejtettünk. Hol vannak a foglyok? – kérdezte. A harcjárművekben, válaszoltam. Vezessék ide őket! Amikor a katonák megjelentek a madarakkal, a törzsfőnök először elmosolyodott, azután szigorúan megjegyezte, hogy ez bizony rossz vicc volt. A foglyok végül a fazékban végezték, és finom leves készült belőlük.

A felderítőszázadunk igen jó hozzáállással 71 napig végezte a feladatát az elöljárók megaláztatására. A 71 nap alatt fegyverhasználatra nem került sor.

A felderítési feladatokat október 29-én átadtam egy szovjet felderítőcsoport parancsnokának, akit végigvezettem a járás területén, és megmutattam neki a legfontosabb objektumokat. Megköszönte, és meg akart kínálni egy itallal. Amint kiderült, az ital egy üveg kölni volt. Megköszöntem a figyelmességét, jó munkát kívántam neki, de az italt nem fogyasztottam el.

A kivonulás előtt lehetőséget kaptunk arra, hogy elköszönjünk azoktól az előljáróktól, akikkel kapcsolatban álltunk. Megjegyezni kívánom, hogy valamennyi előljáró barátként köszönt el tőlünk!

Kivonulás előtt azt a feladatot kaptam, hogy a felderítőszázad kijelölt erőivel biztosítsam az ezred kivonását. Október 31-én besoroltunk a megindulási pontra. Amikor végigvonultunk Levice város főutcáján, a lakosok virágot dobáltak a járműveinkre. A felderítőcsoportom az ezred menetének végén hagyta el a várost, majd az országhatárt.

Rétságon 31-én fogadtak bennünket ünnepélyesen. A honvédelmi miniszter a fogadóünnepségen köszönte meg munkánkat. Jómagam az ünnepségen vehettem át a Haza Szolgálatáért Érdemérem arany fokozatát. Számunkra, számomra a 31. hk. ezred felderítői számára ezt jelentette a *Zala 1968* gyakorlat!

1. ábra. Úszó harckocsi a *Zala 1968* gyakorlaton

PUSKÁS ANNA

**KULTURÁLIS JAVAK ELLEN ELKÖVETETT
TÁMADÁSOK A KÖZÖSSÉGI MÉDIA ÁLTAL
KÖZVETÍTETT TERRORPROPAGANDÁBAN**

Bevezetés

A média különböző válfajai mindig is kulcsfontosságú szerepet játszottak a propaganda terjesztésében, legyen szó kereskedelmi, politikai, háborús vagy akár terrorpropagandáról. Az infokommunikációs technológiák, és elsősorban az internetalapú kommunikáció felgyorsult fejlődésének köszönhetően a tömegmédia évtizedeken át uralkodó elsődleges szerepét fokozatosan átvették a digitális hálózati kommunikációs csatornák. Az egyszerű és valós időben történő tájékoztatás, információközlés mellett azonban ezáltal a közvélemény befolyásolását célzó propagandisztikus üzenetek is direkt módon terjeszthetők váltak, hiszen a tömegkommunikációban létező szűrőfunkció kikerülhető lett.

Propagandának tekinthetők az olyan, többé-kevésbé szisztematikus manipulatív célzatú tevékenységek, amelyek egyéni vagy – ami a jelen tanulmány szempontjából fontosabb – közösségi hiedelmek, attitűdök vagy magatartásminták megváltoztatására irányulnak. A sikeres befolyásolás érdekében olyan jelképek kerülnek alkalmazásra, amelyek – az egyén vagy – egy adott közösség számára különleges jelentéstartalommal bírnak:¹ ezek lehetnek szavak, fogalmak, gesztusok, ruházati elemek, zene, ábrák, de akár a közösséghez kapcsolható emlékművek is. A megfelelő eszköz kiválasztásához a befolyásolni kívánt célcsoport, valamint a célcsoport szokásainak, hiedelmeinek, félelmeinek mélyreható ismerete szükséges, hiszen a propaganda csak akkor lehet hatásos, ha már létező narratívára és egy olyan közönségre épít, amely azonosulni tud annak tartalmával.

A közösségi média² ebből a szempontból azért fontos, mert egy már kialakított hálózatot biztosít, amelyen keresztül a propaganda közvetíthető – az egyén, mivel csatlakozott a hálózathoz, azonosul az azon keresztül közvetített tartalommal (vagy ha kezdetben el is utasítja, ha elég nagy mennyiségben éri a manipulatív információ, akkor egy idő után nehéz lesz elválasztania azt az egyszerű hírszövegtől). Megjegyzendő, hogy nem is feltétlenül szükséges a hálózat tagjának lenni: a közösségi médiacsatornák algoritmusát kihasználva bizonyos, az adott felületen terjedő trendekre (például #-gel ellátott kulcsszavak), illetve netbot hálózatra építve olyanokhoz is eljut a propaganda, akik önként nem csatlakoztak az adott hálózathoz.³

---

¹ SMITH, Bruce Lannes: Propaganda. Encyclopedia Britannica online.
<https://www.britannica.com/topic/propaganda>; letöltés: 2019.01.12.

² WEIMANN, Gabriel: Terrorist Migration to Social Media. Georgetown Journal of International Affairs, Vol. 16, No. 1 (Winter/Spring 2015). pp. 180–187.

³ PRIER, Jarred: Commanding the Trend: Social Media as Information Warfare. Strategic Studies Quarterly, Winter 2017. pp. 50–85.
https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/SSQ/documents/Volume-11_Issue-4/Prier.pdf; letöltés: 2019.02.10.

A konfliktusok dinamikájára is jelentős hatást gyakorolt a közösségi média egyre elterjedtebb használata: szerepet játszik abban, hogy hogyan jutnak hozzá az egyes szereplők az információhoz, hogyan terjesztik, manipulálják azt, hogy kik vesznek részt a harcban, egészen odáig, hogy végső soron milyen módon érik el a győzelmet.⁴

Dr. Alex P. Schmid holland terrorizmus-kutató⁵ szerint a terrorizmus erőszakos és propagandaeszközök kombinációjának tekinthető, hiszen mindkettő az egyén vagy a csoport magatartásának megváltoztatására irányul: terrorszervezet által véghezvitt erőszak, s annak közvetlen áldozatai instrumentális elemek a szélesebb közönségre történő lélektani hatásgyakorlás érdekében. Schmid hét pszichológiai stratégiát határoz meg a provokatív terrorcselekmények mögött: a támadás célja lehet a hatóságok sebezhetőségének demonstrálása; a támadás következtében a hatóságok általi elfojtás alkalmazásának elérése; a kormány és támogatóinak demoralizációja; a közvélemény szimpátiájának megnyerése, megerősítése; az emberek radikalizációja vagy a politikai helyzet polarizációja; erőszakos cselekmények szükségessé váló beállítására; illetve az eszközről a felelősségre való áttérés. Ezek minél hatékonyabb érvényesítése érdekében olyan eszközöket használnak, amelyekkel növelhetik a nyilvánosságot.⁶

A támadás által képviselt üzenet közvetítésében a médiának jelentős szerepe van, s a tömegkommunikációtól a digitális hálózati kommunikáció felé való elmozdulás következtében az utóbbi elsődleges kommunikációs csatornává vált a terrorszervezetek számára. Az al-Kaida már igen korán felismerte az internet kiemelt szerepét a terroristák által képviselt harc globális szintre való emelésében; kezdetben zárt chatszobákban és fórumokon keresztül, majd 2011-től kezdve több más dzsihadista szervezettel egyetemben a közösségi médiafelületeken is megjelent a terrorszervezet.⁷ Az internet, s azon belül is a közösségi média propagandacélokra történő kiaknázását az ISIL/DAESH fejlesztette igazán hatékonyra.

Kutatásom arra az alapfeltevésre épül, hogy a médiaorientált terrorizmus eszköztárában kiemelt szerepet kapnak a kulturális javak ellen elkövetett támadások, amelyeket a politikai közlés egy fontos formájaként alkalmaznak. A közösségi médiában a vizualitás kiemelten fontos – az ilyen jellegű cselekmények látványosak, szimbolikus értékkel bírnak, potenciálisan jelentős médiafigyelem övezi őket, s mindemellett viszonylag kis kockázattal járnak, így alkalmazásuk hatásosnak bizonyulhat a propaganda minél szélesebb körben történő terjesztése érdekében.

---

⁴ SINGER, P. W. – BROOKING, Emerson T.: *LikeWar: The Weaponization of Social Media*. Eamon Dolan/Houghton Mifflin Harcourt, New York, 2018. p. 11.

⁵ Jelenleg a hágai székhelyű Nemzetközi Terrorizmusellenes Küzdelem Nemzetközi Központjának tudományos munkatársa, a Terrorism Research Initiative nemzetközi tudományos hálózat igazgatója.

⁶ SCHMID, Alex P.: *Frameworks for Conceptualising Terrorism*. *Terrorism and Political Violence*, Volume 16 – 2004, Issue 2. pp. 197–221. <https://doi.org/10.1080/09546550490483134>; letöltés: 2019.02.10.

⁷ KLAUSEN, Yytte: *Tweeting the Jihad: Social Media Networks of Western Foreign Fighters in Syria and Iraq*. *Studies in Conflict & Terrorism*, Volume 38, 2015 – Issue 1. pp. 1–22. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2014.974948>; letöltés: 2019.01.12.

Az ISIL/DAESH által a moszuli múzeumban végzett pusztításról 2015. február 26-án közzétett videót, illetve a Twitteren a történetekkel kapcsolatban megjelent nemzetközi médiatartalmat elemezve pedig azt kívánom bizonyítani, hogy a vizuális retorikai elemek erősítik a nyelvi kommunikáció üzenetét, tekintettel arra, hogy a képek/videók sokkal realisztikusabban képesek ábrázolni az eseményeket, a közönség közvetlenebbül tud azonosulni a pusztítás által okozott veszteséggel.

A közösségi média szerepének felértékelődése a terrorpropagandában

A tömegmédiát uralt idősziaktól az újmédia⁸ felé való elmozdulást általában elsősorban az új információs és kommunikációs technológiák megjelenésének és elterjedésének, illetve a digitalizációnak tulajdonítják, de ez a fejlődési folyamat egy szélesebb körű társadalmi, gazdasági és kulturális környezetbe ágyazódik, amelynek már az 1960-as évektől megjelenő elemeivel az újmédia térnyerése szoros kölcsönhatásban áll. Ilyen tényezőnek tekinthető például a globalizáció felgyorsulása, a posztmodern társadalmak létrejötte, valamint a posztindusztriális információs korszak kialakulása a nyugati társadalmakban vagy a geopolitikai rend decentralizációja.⁹ Az újmédia mind kiváltó okként, eszközként (az újmédia mindenhol jelenlévősége, interaktivitás érzete), mind termékként a technikai fejlődés eredményeként is tekinthető ebben a fejlődési folyamatban.¹⁰

Ebből az összetett kölcsönhatásból következik, hogy az újmédia fogalomkörébe az információs és a kommunikációs technológiák mellett a hozzájuk kapcsolódó társadalmi kontextust is beleértjük, így az újmédia magában foglalja a kommunikációt lehetővé tevő és kiterjesztő tárgyak és eszközök mellett a kommunikációs tevékenységeket vagy gyakorlatokat ezen eszközök fejlesztése és használata érdekében, illetve olyan társadalmi szervezeteket és csoportosulásokat, amelyek ezen eszközök és gyakorlatok köré szerveződnek.¹¹

Az újmédia megjelenése és elterjedése egy olyan megváltozott kommunikációs környezetet hozott létre, amelyben a közönséghez tartozó személyek többé már nem a tömeg részei, hanem egy olyan különleges hálózatéi, amelyet ők maguk választottak,¹² s amelynek nem csupán fogyasztói, hanem felhasználói is. Ezáltal ez a személyre szabottabb információs tér¹³ az egyén részéről

⁸ Az újmédia területei: CMC (computer mediated communication), a médiaszórás és fogyasztás új formái (lásd interaktivitással jellemezhető médiaszövegek, hypertext-formátumok, számítógépes játékok, cd, dvd, világháló); virtuális valóság, meglévő média átváltozásainak sora.

LISTER, Martin – DOVEY, Jon – GIDDINGS, Seth – GRANT, Iain – KELLY, Kieran: *New Media. A Critical Introduction*. Routledge, London, 2009. p. 13.

⁹ Uo. pp. 10–11.

¹⁰ LIEVROUW, Leah A. – LIVINGSTONE, Sonia (edit.): *Handbook of New Media. Social Shaping and Social Consequences of ITCS*. SAGE Publications, London, 2008. p. 23.

¹¹ Uo.

¹² MCQUAIL, Denis: *A tömegkommunikáció elmélete*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. pp. 109–129.

¹³ Gabriel Weimann ezt a jelenséget „narrowcasting”-ként nevezi, amely egy értékrend, preferenciák, életkor vagy feliratkozás által meghatározott közösség számára való üzenetközvetítés, szemben a tömegmédiát jellemző „broadcasting”-gal.

WEIMANN, Gabriel: *Terrorist Migration to Social Media*. *Georgetown Journal of International Affairs*, Vol. 16, No. 1 (Winter/Spring 2015). pp. 180–187.

nagyobb aktivitást, interakciót feltételez és igényel, ellentétben a tömegmédiá egyirányú kommunikációjával. Ebben a térben látszólag nő az egyén autonómiája, s erősödik a társas jelenlét mértéke, az egy speciális közösséghez való tartozás érzése.¹⁴

Az újmédia rendkívül összetett fogalomköréből témám szempontjából a számítógép által közvetített kommunikáció, angol rövidítéssel CMC (computer mediated communication) a releváns. A CMC egy olyan virtuális közösséget feltételez, amelynek működése egy közös célon alapszik, közös normák, rítusok szabályozzák, mindazonáltal általában nyitottak, hozzáférhetőek új tagok számára is.¹⁵ A CMC fogalma sokáig a textuális kommunikációra korlátozódott, de az utóbbi időben kialakult a multimédiás CMC fogalma is, amely audio-, video- és 3D-s elemeket is magában foglal.¹⁶

A CMC hibrid nyelvként értelmezhető, mind a szóbeli, mind az írásbeli kommunikáció elemeit alkalmazza, s átmenetet képez a személyközi és a tömegkommunikáció között. A tagok közvetlenül interakcióba léphetnek egymással, de a kommunikáció e formája a személyközi kommunikációhoz képest a láthatatlanság, sőt anonimitás magasabb fokát teszi lehetővé, ezáltal a társadalmi kockázat és felelősségrevonhatóság csökken. Tekintettel arra, hogy a kommunikáció egy elektronikus közvetítő eszközön keresztül történik, a fizikai elhelyezkedés és az idő veszít jelentőségéből, ami a kommunikáció költségességét is csökkenti.¹⁷

A különböző terrorszervezetek kommunikációja szempontjából a közösségi média különösen érdekes és kiemelt CMC-eszköz a tájékoztatás, a propaganda, a radikalizálás és a toborzás érdekében. 9/11-et, illetve az azt követő terrorizmusellenes kampányt követően egyre több terrorszervezet vetette meg a lábát a kibertérben. Eleinte honlapokat készítettek, majd a közösségi média globális és gyorsan növekvő térnyerésével számos terrorszervezet hozott létre profilt e felületeken.¹⁸

A közösségi médiafelületek lehetővé teszik, hogy a szervezet közvetlenül és valós időben tudjon kapcsolatba lépni széles közönséggel akár globális szinten, s ezáltal a tömegmédiában létező közvetítő elemek cenzúrázási/korlátozási lehetősége is kikerülhetővé válik, a hírek terjesztése pedig a követőkön keresztül tovább hatványozódik.¹⁹

---

¹⁴ MCQUAIL, Denis: A tömegkommunikáció elmélete. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. pp. 109–129.

¹⁵ Uo.

¹⁶ SOUKUP, Charles: Building a theory of multimedia CMC. An Analysis, Critique and Integration of Computer-Mediated Communication Theory and Research. *New Media & Society*, Vol. 2, Issue 4, 2000. pp. 407–425.

<https://pdfs.semanticscholar.org/6bb2/f49fcb9b6a0551e225ec185b6cf7991b0f50.pdf>; letöltés: 2019.02.10.

¹⁷ BAYM, K. Nancy: Interpersonal life online. In: LIEVROUW, Leah A. – Livingstone, Sonia (edit.): *Handbook of New Media: Social Shaping and Social Consequences of ITCS*. SAGE Publications, London, 2008. pp. 35–54.

¹⁸ WEIMANN, Gabriel: Terrorist Migration to Social Media. *Georgetown Journal of International Affairs*, Vol. 16, No. 1 (Winter/Spring 2015). pp. 180–187.

¹⁹ WEIMANN, Gabriel: Terror on the Internet. *The New Arena, the New Challenges*. United States Institute of Peace Press, Washington, D.C., 2006. pp. 15–31.

A 21. században egyre inkább jellemzőnek számító médiaorientált terrorizmus olyan szándékosan végrehajtott cselekményekre utal, amelyek elsődleges célja a média és ebből következően az általános közönség figyelmének a felkeltése.²⁰ Az eszközök és a célpontok kiválasztása aszerint történik, hogy a híradás minek tulajdonít kiemelt jelentőséget, minek van kiemelten hírértéke a média, illetve azon keresztül a nemzetközi közvélemény számára. A terrorszervezetek által elkövetett cselekmények nem a tényleges áldozatokat, hanem az eseményeket nyomon követő embereket célozzák elsősorban: Dr. Brian M. Jenkins²¹ amerikai terrorizmuskutató megfogalmazásában a terrorizmus „színház”, előre megkoreografált cselekmények sorozata a nemzetközi figyelem felkeltése érdekében.²² A terroristaművelet sikeressége ennek tükrében teljes egészében azon múlik, hogy az esemény mekkora nyilvánosságot kap.²³

Számos tényezőtől függ, hogy mi alapján válik egy esemény hírré. Teun van Dijk sémája alapján a hírértéket meghatározó tényezők az esemény újdonsága, frissessége, fontossága, közelsége, a célközönség témával kapcsolatos előfeltevései, az esemény korábbi ismeretekkel való összhangja, illetve a deviáns és a rossz hírek elsődlegessége.²⁴ Aczél Petra megfogalmazásában a hírértéket a szociokulturális kontextus, a hír által közvetített esemény konfliktusossága, a konfliktus nagyságrendje, illetve az információ újdonsága határozza meg, vagyis ebben az értelemben a hírérték a hírben végbemenő retorizált dráma eredménye. Más megközelítésben a hírérték szimbólumalkotás, azon keresztül, hogy a hír alapját képező esemény milyen értelmezési keretbe helyezhető.²⁵

Terrorcselekmények vonatkozásában az alkalmazott erőszak foka, a szimbolikus ábrázolás alkalmazása, látványos vagy különleges cselekmények végrehajtása olyan lényegi szempontok, amelyek alapján a szervezetek magukra tudják vonni a média figyelmét.²⁶ A hatékonyság és az időzítés rendkívül fontos a minél erősebb hatás kiváltása érdekében, így a megfelelő kommunikációs csatorna kiválasztása is jelentős szerepet játszik, hogy a legtöbb potenciális befogadóhoz jusson el a közvetíteni kívánt üzenet.²⁷ A szervezet akkor éri el igazán a célját, ha minél szélesebb körben tudja a kívánt lélektani hatásokat kelteni a közönség körében – ebben a különböző médiaorgánumoknak, amelyek a terrorcselekmények sokkoló képeit

---

²⁰ MARTIN, Gus: *Understanding Terrorism: Challenges, Perspectives and Issues*. SAGE Publications, Thousand Oaks, 2003. p. 281.

²¹ A Rand Corporation elnökének vezető tanácsadója.

²² JENKINS, Brian M.: *International Terrorism: A New Kind of Warfare*. The Rand Corporation, Santa Monica, California, 1974. <http://www.rand.org/pubs/papers/2008/P5261.pdf>; letöltés: 2018.12.09.

²³ SCHMID, Alex P.: *Frameworks for Conceptualising Terrorism*. *Terrorism and Political Violence*, Volume 16 – 2004, Issue 2. pp. 197–221. <https://doi.org/10.1080/09546550490483134>; letöltés: 2019.02.10.

²⁴ VAN DIJK, Teun A.: *News As Discourse*. Lawrence Erlbaum Associates, Inc., New Jersey, 1988. pp. 119–125. <http://www.discourses.org/OldBooks/Teun%20A%20van%20Dijk%20-%20News%20as%20Discourse.pdf>; letöltés: 2019.02.10.

²⁵ ACZÉL Petra: *Médiaretorika*. Magyar Mercurius, Budapest, 2012. pp. 42–54.

²⁶ MARTIN, Gus: *Understanding Terrorism: Challenges, Perspectives and Issues*. SAGE Publications, Thousand Oaks, 2003. p. 291.

²⁷ Uo. 281–285.

közvetítik, illetve sok esetben a kontextust adják hozzá, a szerepe kulcsfontosságú.²⁸ Látható, hogy míg korábban a terrrorszervezetek függték erősen a tömegmédiától üzenetük nyilvánossá tétele érdekében, napjainkra megváltozott a helyzet, s a hagyományos médiacsatornák is gyakran a közösségi médián közvetített tartalomból merítik híreiket, mint ahogyan azt a későbbiekben vizsgált, a moszuli múzeumban végzett tisztításoknál is látni fogjuk.

Széles körű médiafigyelem esetén már nemcsak a közvetlen ellenségre gyakorolnak hatást a sokkoló események, hanem a nemzetközi közvéleményt is képesek befolyásolni. Emellett a szervezet erejét demonstrálva a kegyetlenséget, a nyers erőszakot sugárzó felvételek eszközként használhatóak új követők toborzására mind a valós, mind az online harc megvívásához, illetve a meglévő tagok moráljának növelésére is alkalmasak. A cselekménnyel közvetíteni kívánt üzenet célközönségenként eltér: a támogatók számára a siker, erő, vízió kifejezése, az elkötelezettség és a büszkeség megerősítése a cél. Az ellenség irányába ezzel ellentétben egyfajta fenyegetésként, a döntéshozókra való nyomásgyakorlásként szolgál, célja a fennálló hatalomban való bizalom megrendítése, a nemzetközi közösség gyengeségének és tehetetlenségének demonstrálása, hogy akár online, akár a csataterén felvegyék velük a harcot, félelem és bizonytalanság magvainak elvetése a közvélemény befolyásolásán keresztül.²⁹ Egy, akár kivégzésről, akár rombolásról publikált közlemény a követőknek erőt sugároz, a nem követőkben félelmet, iszonyt kelt.³⁰

A terrrorszervezetek alaposan elemzik a célcsoport társadalmát, annak gyengeségeit, törésvonalait, médiáját a céljaik elérését szolgáló legmegfelelőbb mód megtalálása érdekében.³¹ Hiszen akkor lesz valóban hatékony a szervezet által közvetíteni kívánt üzenet, ha a célcsoport valamely mélyen gyökerező félelmére, mítoszára, hiedelmére épít, amely rezonál az adott közösség történelmével, kultúrájával, elvárásaival.³²

Kulturális javak ellen elkövetett támadások mint a vizuális retorika eszközei

Az audiovizuális eszközök mind nagyobb térnyerésével a vizuális retorika, a képi eszközökkel való befolyásolás egyre hangsúlyosabb szerepet kap. Általános elképzelés, hogy a vizuális meggyőzés elsősorban érzelmileg hat a közönségre – de ez leegyszerűsítő megközelítés, hiszen egy nagyon képszerű szóbeli elbeszélés sokkal több érzelmet vált ki a közönségből, mint egy számadatokat ábrázoló grafikon.

---

²⁸ WEIMANN, Gabriel: *Terror on the Internet. The New Arena, the New Challenges*. United States Institute of Peace Press, Washington, D.C., 2006. pp. 33–47.

²⁹ Uo.

³⁰ PRIER, Jarred: *Commanding the Trend: Social Media as Information Warfare*. *Strategic Studies Quarterly*, Winter 2017. p. 62. https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/SSQ/documents/Volume-11_Issue-4/Prier.pdf; letöltés: 2019.02.10.

³¹ WEIMANN, Gabriel: *Terror on the Internet. The New Arena, the New Challenges*. United States Institute of Peace Press, Washington, D.C., 2006. pp. 33–47.

³² FIGHEL, Jonathan: *Radical Islamic Internet Propaganda: Concepts, Idioms and Visual Motifs*. In: GANOR, Boaz – VON KNOP, Katharina – DUARTE, Carlos (szerk.): *Hypermedia Seduction for Terrorist Recruiting*. IOS Press, Amsterdam, 2007. pp. 34–38.

Az elhatárolás sokkal inkább az információ élenkségében (lásd 1. ábra) rejlik: vagyis hogy az információ érzelmi szempontból mennyire érdekes és valóságos.³³

1. ábra. Mi tekinthető élénk információnak?³⁴
(Szerk.: Puskás Anna)

Amellett, hogy a vizuális ábrázolás nagyon rövid idő alatt több információt tud közvetíteni, jelenlétet érzékeltető és indexikus jelleggel rendelkezik, ezáltal „élénkebb” információt nyújt, a realizmus magasabb szintjét képes érzékeltetni a valóságosság képzetén keresztül. A jelenlét itt azt jelenti, hogy átélhetőbbé, közvetlenebbé válik az esemény a befogadó számára, az ábrázolt eseményről bizonyítékként is szolgál, s ez által meggyőzőbbé is válik az üzenet.³⁵

A vizuális információk élenksége abból adódik, hogy a realiztikus képeket hasonlóan dolgozzuk fel, mintha közvetlenül átelnénk az eseményt, hasonló érzelmeket (alapreakciókat, mint félelem, düh, de összetettebb érzéseket is, mint például szeretet, büszkeség) vált ki belőlünk, mintha azt a saját bőrünkön tapasztalnánk. A képek mindig kontextuálisak – a kép jelentése egyrészt az egyénben fogalmazódik meg, másrészt kulturálisan is meghatározott, és ez befolyásolja egyébként azt is, hogy mi az, ami egyáltalán érzelmek kiváltására képes az adott célcsoport körében. Komplexebb érzelmek esetén sokkal szembetűnőbb a kulturális értékek által való meghatározottság, s ezen absztrakt értékek (pl. nacionalizmus) gyakran képi szimbólumokban öltenek testet. Ezért amint az egyén magáévá teszi az adott értéket, az azt megtestesítő szimbólum az értékhez tartozó

³³ HILL, Charles A.: The Psychology of Rhetorical Images. In: HILL, Charles A. – HELMERS, Marguerite (edit.): Defining Visual Rhetorics. Lawrence Erlbaum Associates, Inc., New Jersey, 2004. pp. 25–40.

³⁴ Uo.

³⁵ ACZÉL Petra: Médiaretorika. Magyar Mercurius, Budapest, 2012. pp. 42–54.

érzés kiváltására alkalmassá válik.³⁶ Például a nacionalizmus eszményének, s ez által a hazaszeretetnek szimbólumává válhat a nemzeti színű zászló; vagy egy vallási irányzat, illetve az ahhoz való tartozás érzése szintén testet ölthet egy tárgyiasult szimbólumban (pl. templom, mecset); egy adott politikai közösséghez való tartozásé pedig egy közös történelmi emléket megtestesítő emlékműben.

A vizualitás a közösségi médiacsatornákon való kommunikációban rendkívül fontos szerephez jut.³⁷ A konfliktusok megváltozott jellegének, illetve a hálózati és közösségi média fejlődésének eredményeképpen a kulturális örökség mind nagyobb valószínűséggel válik terrorcselekmények áldozatává a támadás által elérendő hatás maximalizálásának érdekében.³⁸ Az ilyen jellegű támadások viszonylag kis kockázattal járnak, de rendkívül látványosak és fontos szimbolikus értékük van. A kulturális javak rombolását ábrázoló képek, videók kevésbé durvák, mint emberéletek kioltásának közvetítése, mégis elég drasztikusak és súlyosak ahhoz, hogy felkeltsék a média érdeklődését.

A média által közvetített leszűkített virtuális valóságban pedig még jelentősebbnek látszik a szervezet és az általa végzett pusztítás, így megtevesztésre is alkalmasak. Esetenként csupán a támadással való fenyegetés is járhat ugyanakkora hatással, mint maga a cselekmény, vagy egy el nem követett cselekmény elkövetettként beállítása is széles körű nemzetközi reakciót válthat ki, amely egyúttal arra is szolgál, hogy tesztelje, milyen következményekkel járna egy valóságos.³⁹ A mai Moszul városán belül található ókori Ninive maradványainak elpusztításával először 2015 januárjában fenyegetett az ISIL/DAESH, majd néhány hétre rá felröppent a hír, hogy a történelmi fal egyes részeit a terrorszervezet felrobbantotta, de ez hamarosan hamisnak bizonyult,⁴⁰ viszont mindkét alkalommal jelentős médiavisszhangot generált a hír.

A kulturális javak ellen elkövetett támadások stratégiai szerepe abban áll etnikai, illetve vallási töltetű ellentétek során, hogy a célobjektumok az adott közösség számára a közös identitást, a történelmi múltat szimbolizálják. Így az ellenük végrehajtott támadással a közösség alapvető összetartó eleme sérül, ezáltal hatékony pszichológiai fegyverként funkcionálhat az ellenség megfélemlítése, megtörése, illetve távozásra bírása érdekében.⁴¹

---

³⁶ HILL, Charles A.: The Psychology of Rhetorical Images. In: HILL, Charles A. – HELMERS, Marguerite (edit.): *Defining Visual Rhetorics*. Lawrence Erlbaum Associates, Inc., New Jersey, 2004. pp. 25–40.

³⁷ A közösségi média vizuális fordulatot ment át az utóbbi években, ami a képcentrikus platformok és üzenetküldő alkalmazások népszerűségének növekedését jelenti.

FALKNER, Simon – VIS, Farida – D'ORAZIO, Francesco: *Analysing Social Media Images*. In: BURGESS, Jean – MARWICK, Alice – POELL, Thomas (edit.): *The SAGE Handbook of Social Media*. Chapter 9, Sage Publications Ltd., 2018. pp. 160–178.

³⁸ SMITH, Claire – BURKE, Heather – DE LEIUE, Cherie – JACKSON, Gary: The Islamic State's Symbolic war: Da'esh's socially mediated terrorism as a threat to cultural heritage. *Journal of Social Archaeology*, Vol 16, Issue 2, 2016. pp. 164–188.

<https://doi.org/10.1177/2F1469605315617048>; letöltés: 2019.02.10.

³⁹ Uo.

⁴⁰ MEDVEGY Gábor: Bibliai műemléket robbantott fel az Iszlám Állam. <https://24.hu/kulfold/2015/01/29/bibliai-muemleket-robbantott-fel-az-iszlam-allam/>; letöltés: 2019.02.10.

⁴¹ AUWERA, Sigrid van der: Contemporary Conflict, Nationalism, and the Destruction of Cultural Property During Armed Conflict: A Theoretical Framework. *Journal of Conflict Archaeology*. Volume 7, 2012 – Issue 1. pp. 49–65. <https://doi.org/10.1179/157407812X13245464933821>; letöltés: 2019.02.13.

Annak érdekében, hogy a cselekmény legitimként legyen feltüntethető, azt valamilyen magasabb társadalmi érdekekkel kell igazolni, amely ezekben az esetekben leginkább a közös valláson, valamely vallási tanokon nyugszik, egyfajta szelektív morális önfelmentő mechanizmusként.⁴² A pusztítás mellé nyújtott eufemisztikus retorika, elkendőzvé az elkövetett erőszakot, egyfajta isteni parancsként megjelenő nemes küldetésként állítja be az elkövetett rombolást.

A pusztítás által képviselt szimbolikus üzenet mind a támadó, mind az áldozat oldalán hasonló mechanizmus szerint tárgyasul. Neal Ascherson skót szerző megközelítésében valójában politikai közbeszéd az, amely egy ilyen kiemelt objektum megsemmisülését (kollektív identitást ért támadást) a személyes veszteséggel (társadalmi-antropológiai identitást ért veszteség) párhuzamba állítja, s ezen az elképzelt azonosításon keresztül válik fontos és egyéni tragédiaként megélhetővé.⁴³

Az ISIL/DAESH az első szélsőséges szervezetnek tekinthető, amely szisztematikusan aknázza ki a közösségi média vizuális ábrázolásbeli kapacitásait, jelentősen építve az al-Kaida korábbi stratégiájára és tapasztalataira.⁴⁴ Az ISIL/DAESH magas minőségű tartalommal intenzíven van jelen a világhálón, s így globális szinten széles közönséget érhet el üzeneteivel. 2015-ben a szervezet 46 ezer Twitter-profillal rendelkezett – ez azóta csökkent; egyrészt a területvesztésük, másrészt a terrorizmusellenes műveletek miatt, amelynek részeként számos Twitter-profilot töröltek.⁴⁵

Az ISIL/DAESH által a moszuli múzeumban végzett pusztításra a terrorszervezet által 2015. február 26-án közzétett és közösségi médiafelületein széles körben terjesztett videó⁴⁶ hívta fel a nemzetközi közösség figyelmét. A videóban a múzeumban barbár módszerekkel, kalapácsok segítségével végzett rombolásokat közvetítő felvételek mellett a terrorszervezet egy tagja magyarázza a történések indoklását, amely rendkívül kifejezően támasztja alá a pusztító

---

⁴² SMITH, Claire – BURKE, Heather – DE LEIEN, Cherrie – JACKSON, Gary: The Islamic State's Symbolic war: Da'esh's socially mediated terrorism as a threat to cultural heritage. *Journal of Social Archaeology*, Vol 16, Issue 2, 2016. pp. 164–188.
<https://doi.org/10.1177%2F1469605315617048>; letöltés: 2019.02.10.

⁴³ ASCHERSON, Neal: Cultural destruction by war, and its impact on group identities. *Cultural Heritage in Postwar Recovery*, ICCROM Conservation Studies 6, ICCROM, Rome, 2005. pp. 17–25.
https://www.iccrom.org/sites/default/files/ICCROM_ICSO6_CulturalHeritagePostwar_en_0.pdf;
letöltés: 2019.02.10.

⁴⁴ SMITH, Claire – BURKE, Heather – DE LEIEN, Cherrie – JACKSON, Gary: The Islamic State's Symbolic war: Da'esh's socially mediated terrorism as a threat to cultural heritage. *Journal of Social Archaeology*, Vol 16, Issue 2, 2016. pp. 164–188.
<https://doi.org/10.1177%2F1469605315617048>; letöltés: 2019.02.10.

⁴⁵ PRIER, Jarred: Commanding the Trend: Social Media as Information Warfare. *Strategic Studies Quarterly*, Winter 2017. p. 62.
https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/SSQ/documents/Volume-11_Issue-4/Prier.pdf; letöltés: 2019.02.10.

⁴⁶ ZELIN, Aaron Y.: New video message from The Islamic State: “The Promotion of Virtue and the Prevention of Vice #1 – Wilāyat Nīnawā”.
<https://jihadology.net/2015/02/26/new-video-message-from-the-islamic-state-the-promotion-of-virtue-and-the-prevention-of-vice-1-wilayat-ninawa/>; letöltés: 2019.02.09.
Az elemzés alapjául szolgáló angol nyelvű átirat: ISIS Destroys Archaeological Treasures in Mosul.
<https://www.memri.org/tv/isis-destroys-archaeological-treasures-mosul/transcript>; letöltés: 2019.02.09.

tevékenység szimbolikus üzenetét. Elmondása szerint a videón látható szobrok az asszírok, akkádok és más népek által évszázadokon át Allah helyett imádott bálványai, politeista kultúrák bálványimádásának elpusztítandó maradványai: „*Ó muszlimok, a romok, melyeket mögöttem láttok, korábbi évszázadok embereinek bálványai, melyeket Allah helyett imádtak. Az asszírok, akkádok és mások eső-, földművelés- és háborúistent csináltak maguknak és imádták őket Allahal együtt, igyekeztek őket kielégíteni mindenféle áldozatokkal.*”⁴⁷

A szobrok elpusztításának indoklása eufemisztikus, az magasabb cél érdekében, Allah nevében, isteni utasításra történik, figyelmen kívül hagyva a Nyugat által e szobroknak tulajdonított rendkívül magas értéket: „*Mohamed próféta a saját becses kezével zúzta össze a bálványokat, mikor meghódította Mekkát. Mohamed próféta arra utasított minket, hogy zúzzuk össze és pusztítsuk el a szobrokat. Ez az, amit a társai is tettek később, mikor földeket hódítottak meg. Mivel Allah arra utasított minket, hogy zúzzuk össze és pusztítsuk el ezeket a szobrokat, bálványokat és romokat, könnyű engedelmeskednünk, és nem törődünk azzal sem, ha több milliárd dollárt is érnek.*”⁴⁸

ERASING THE LEGACY OF A RUINED NATION

feelings and sentiments of his people when he destroyed their idols.

With the kuffār up in arms over the large-scale destruction at the hands of the Islamic State, the

2. ábra. Erasing the legacy of a ruined nation⁴⁹

⁴⁷ ZELIN, Aaron Y.: New video message from The Islamic State: “The Promotion of Virtue and the Prevention of Vice #1 – Wilāyat Nīnawā”. <https://jihadology.net/2015/02/26/new-video-message-from-the-islamic-state-the-promotion-of-virtue-and-the-prevention-of-vice-1-wilayat-ninawa/>; letöltés: 2019.02.09.

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ Erasing the legacy of a ruined nation. Dabiq, No. 8. pp. 22–24. <https://jihadology.net/2015/03/30/al-hayat-media-center-presents-a-new-issue-of-the-islamic-states-magazine-dabiq-8/>; letöltés: 2019.02.10.

Az ISIL online angol nyelvű magazinjának az eseményeket követően megjelent számában (2. ábra) az elkövetett pusztítások céljaként a „hitetlenek” („kuffar”) felbőszítését, a vallási előírások teljesítését, a bálványimádás felszámolását fogalmazta a Korán előírásainak megfelelően. A cikk ezzel a mondattal zár: „*Allah tisztítsa meg minden muszlimok földjét a múlt és a jelen bálványaitól*”.⁵⁰

Mint ahogy korábban említettem, a hírek kontextusának megalkotásában a médiának (illetve az azon keresztül megszólaltatott nemzetközi szereplőknek) jelentős szerepe van. A médiaközlemények az események hátterét, a Nyugat ahhoz való viszonyulását magyarázzák: az általam vizsgált, nemzetközi sajtóban megjelent cikkekben⁵¹ gyakorta esik utalás az évezredes, a térségben jelen lévő különböző vallások, vallási irányzatok közötti békés együttélés nyomainak eltüntetésére, a barbár, erőszakos extrémizmusra, a közös történelem elpusztítására, amelyeket az évezredes szobrok összezúzásáról készített erőszakos felvételek igazolni tudnak. Az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO⁵²) akkori főigazgatója, Irina Bokova által válaszul közzétett közleményre való utalás is gyakran előfordul a cikkekben, amely az eseményeket „kulturális tragédiának”, „Irak évezredes történelme és kultúrája ellen elkövetett szándékos támadásnak” minősíti.⁵³

⁵⁰ Erasing the legacy of a ruined nation. Dabiq, No. 8. pp. 22–24.

<https://jihadology.net/2015/03/30/al-hayat-media-center-presents-a-new-issue-of-the-islamic-states-magazine-dabiq-8/>; letöltés: 2019.02.10.

⁵¹ A Twitteren Mosul keresőszóra 2015.02.26–2015.02.28. közötti időszakban közzétett találatok, illetve az általuk hivatkozott hírszövegek alapján: The Independent, CNN, BuzzFeed News, The Guardian, Bloomberg, Al Jazeera English (2), Al Jazeera News (2). mosul since:2015-02-26 until:2015-02-28. <https://twitter.com/search?l=&q=mosul%20since%3A2015-02-26%20until%3A2015-02-28&src=typd>; letöltés: 2019.02.01.

Hivatkozott hírszövegek:

GANDER, Kashmir: Isis in Iraq: Video footage shows militants 'destroying ancient artefacts' in Mosul. <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-in-iraq-video-shows-militants-destroying-ancient-artefacts-10073310.html>; letöltés: 2019.02.10.

WEDEMAN, Ben – FORD, Dana: Video shows ISIS militants destroying antiquities in Iraq.

<https://edition.cnn.com/2015/02/26/middleeast/isis-antiquities-vandalism/index.html>; letöltés: 2019.02.10.

SHAHEEN, Kareem: Isis fighters destroy ancient artefacts at Mosul museum.

<https://www.theguardian.com/world/2015/feb/26/isis-fighters-destroy-ancient-artefacts-mosul-museum-iraq>; letöltés: 2019.02.10.

GEORGANTOPOULOS, Mary Ann: Video Shows ISIS Destroying Ancient Artifacts In Mosul Museum.

<https://www.buzzfeednews.com/article/maryangeorgantopoulos/video-shows-isis-destroying-ancient-artifacts-in-mosul-museum#4ldqpgc>; letöltés: 2019.02.10.

SABAH, Zaid – FOROZHAR, Kambiz: Islamic State Says It Destroyed Ancient Relics in Mosul Museum.

<https://www.bloomberg.com/news/articles/2015-02-26/islamic-state-says-it-destroyed-ancient-relics-in-mosul-museum?hootPostID=e7ae686046fab8f0fcd0e6b5528bc1d1>; letöltés: 2019.02.10.

QUALEY, Marcia Lynx: ISIL torches Iraqi history in Mosul.

<https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2015/02/sacrificial-books-mosul-150227060556341.html>; letöltés: 2019.02.10.

ISIL video shows destruction of Mosul artefacts.

<https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2015/02/isis-video-shows-destruction-mosul-artifacts-150226153158545.html>; letöltés: 2019.02.10.

ARRAF, Jane: ISIL's war on art across the cradle of civilisation.

<https://www.aljazeera.com/blogs/middleeast/2015/02/isis-war-art-cradle-civilisation-150226195634360.html>; letöltés: 2019.02.10.

⁵² United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

⁵³ Director-General requests UN Security Council meeting on destruction of heritage in Mosul.

<https://whc.unesco.org/en/news/1239/>; letöltés: 2019.02.14.

3. ábra. Twitter-posztok a vizsgált mintából

CNN @CNN · 2015. febr. 26.
New video released by #ISIS shows militants smashing what they say are antiquities at a museum in **Mosul**, Iraq.

Tweet fordítása

BREAKING NOW

Video shows ISIS militants destroying antiquities - CNN
They take sledgehammers to statues with an uncommon gusto -- destroying in seconds what may have survived centuries.
cnn.com

60 157 61

Al Jazeera News @AJENews · 2015. febr. 26.
"I still think it's a nightmare." Archaeologist reacts to ISIS's **Mosul** Museum destruction. aje.io/mqez

Tweet fordítása

27 212 91

4. ábra. Twitter-posztok a vizsgált mintából

Al Jazeera English @AJEnglish · 2015. febr. 26.

The incredible loss - ISIL torches Iraqi history in **Mosul**. #AJEopinion
aje.io/lyk7

Tweet fordítása

35 190 47

BuzzFeed News @BuzzFeedNews · 2015. febr. 26.

Video Shows **ISIS** Destroying Ancient Artifacts In **Mosul** Museum
buzzfeed.com/maryangeorgan...

Tweet fordítása

51 161 59

5. ábra. Twitter-posztok a vizsgált mintából

A vizsgált közlemények, illetve cikkek jelentős mértékben felhasználták a terrrorszervezet által közzétett vizuális anyagot, illetve az azt kísérő narrációt: a vizsgált kilenc Twitter-poszt közül, amely a rombolásról, illetve az arról készült videóról számol be, hat a videóból kiemelt képet is használ (lásd 3–5. ábra). A cikkek közül öt emel be a videóból részletet, illetve szintén öt idéz szó szerint a videóból.

Van Dijk előzőekben bemutatott sémáját alkalmazva a hírértékkel kapcsolatban, a nagy nemzetközi sajtóvisszhangot alátámasztja az esemény súlya, hiszen rendkívül értékes asszír és hellén emlékeket érintett az Irak második legnagyobb múzeuma ellen elkövetett támadás (bár később kiderült, hogy a pusztítás idején a múzeum műtárgyainak csak töredéke volt a múzeumban, illetve az összezúzott tárgyak között több másolat is volt).⁵⁴ A korábbi ismeretekkel, a célközönség témával kapcsolatos előfeltevéseivel összhangban állt, hiszen abban az időben az ISIL/DAESH számos egyéb hasonló támadást követett el az uralma alatt tartott területen, s a terrrorszervezet deklarált ideológiájába is beleillett az esemény.

Az emberiség bölcsőjének tekintett térség egyik legfontosabb, több ezer éves kincseket őrző intézménye ellen elkövetett támadásról készült felvétel egyrészt értelmezhető részben a Nyugat felbőszítésére, illetve tehetetlenségének bizonyítására tett kísérletként, másrészt pedig a térségben élő asszír keresztények⁵⁵ elleni támadássorozat egyik elemeként.⁵⁶

Összefoglalás

2015 óta folyamatos csökkenés figyelhető meg az ISIL/DAESH által közzétett audiovizuális anyagok számában, illetve minőségében, és a közösségi médiában való jelenlét is visszaszorult. Ez utóbbi egyrészt annak tudható be, hogy több közösségi oldal törölte az ISIL-hez köthető tartalmakat, profilokat, illetve szigorúbb ellenőrző mechanizmusokat vezetett be. Másrészt elindult egy ellenkampány, amely szintén az ISIL/DAESH által terjesztett propaganda aláadását célozta. Végül pedig a szervezet területi visszaszorulása, a nemzetközi szereplők beavatkozása szintén szűkítette a szervezet mozgásterét, illetve a médiáért és a propagandáért felelős személyek közül többeket eltávolítottak. De az ISIL/DAESH által online végzett dzsihád általi fenyegetés korántsem szűnt meg, s a szervezet még mindig az első helyen áll az iszlám propaganda online közvetítésében.⁵⁷

⁵⁴ AL-SALHY, Suad: The full story behind ISIL's takeover of Mosul Museum. <https://www.aljazeera.com/news/2015/03/full-story-isil-takeover-mosul-museum-150309053022129.html>; letöltés: 2019.02.13.

⁵⁵ Az iraki asszír közösség főként az ország északi részén, Moszultól északra van jelen. A Kr. e. 612–605 között megbukott Asszír Birodalom leszármazottai, főként keresztény vallásúak, magukat a legrégebbi keresztény egyháznak tartják. Az ISIL megjelenése előtt nagyjából 300 ezer főt számláltak. SARVARIAN, Zara: Iraq's Assyrian Christians: persecution and resurgence. <https://www.worldwatchmonitor.org/2018/04/iraqs-assyrian-christians-persecution-and-resurgence/>; letöltés: 2019.03.28.

⁵⁶ BARNARD, Anne: ISIS Onslaught Engulfs Assyrian Christians as Militants Destroy Ancient Art. <https://www.nytimes.com/2015/02/27/world/middleeast/more-assyrian-christians-captured-as-isis-attacks-villages-in-syria.html>; letöltés: 2019.02.13.

⁵⁷ LAKOMY, Miron: Cracks in the Online "Caliphate": How the Islamic State is Losing Ground in the Battle for Cyberspace. *Perspectives on Terrorism*, Vol. 11, No. 3, 2017. pp. 40–53. <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/607/html>; letöltés: 2019.02.28.

A szervezet által létesített, online közvetített propagandában a kulturális javak ellen elkövetett támadások (pl. Moszul, Palmüra, Nimrud, Hatra), illetve az azokat kísérő verbális narráció illeszkedik a terrorcsoport ideológiájába, sőt rendkívül kézzelfoghatóvá és tárgyiasulttá teszi azt, így hatékony eszközként érvényesülhet annak terjesztésére, amely ily módon a kockázatok egy új dimenziójára hívja fel a figyelmet.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ACZÉL Petra: Médiaretorika. Magyar Mercurius, Budapest, 2012.
- AL-SALHY, Suadad: The full story behind ISIL's takeover of Mosul Museum. <https://www.aljazeera.com/news/2015/03/full-story-isil-takeover-mosul-museum-150309053022129.html>; letöltés: 2019.02.13.
- ARRAF, Jane: ISIL's war on art across the cradle of civilisation. <https://www.aljazeera.com/blogs/middleeast/2015/02/isil-war-art-cradle-civilisation-150226195634360.html>; letöltés: 2019.02.10.
- ASCHERSON, Neal: Cultural destruction by war, and its impact on group identities. *Cultural Heritage in Postwar Recovery, ICCROM Conservation Studies 6, ICCROM, Rome, 2005.* pp. 17–25. https://www.iccrom.org/sites/default/files/ICCROM_ICSO6_CulturalHeritagePostwar_en_0.pdf; letöltés: 2019.02.10.
- AUWERA, Sigrid van der: Contemporary Conflict, Nationalism, and the Destruction of Cultural Property During Armed Conflict: A Theoretical Framework. *Journal of Conflict Archaeology.* Volume 7, 2012 – Issue 1. pp. 49–65. <https://doi.org/10.1179/157407812X13245464933821>; letöltés: 2019.02.13.
- BARNARD, Anne: ISIS Onslaught Engulfs Assyrian Christians as Militants Destroy Ancient Art. <https://www.nytimes.com/2015/02/27/world/middleeast/more-assyrian-christians-captured-as-isis-attacks-villages-in-syria.html>; letöltés: 2019.02.13.
- BAYM, K. Nancy: Interpersonal life online. In: LIEVROUW, Leah A. – Livingstone, Sonia (edit.): *Handbook of New Media: Social Shaping and Social Consequences of ITCS.* SAGE Publications, London, 2008. pp. 35–54.
- Director-General requests UN Security Council meeting on destruction of heritage in Mosul. <https://whc.unesco.org/en/news/1239/>; letöltés: 2019.02.14.
- Erasing the legacy of a ruined nation. *Dabiq* No. 8. pp. 22–24. <https://jihadology.net/2015/03/30/al-hayat-media-center-presents-a-new-issue-of-the-islamic-states-magazine-dabiq-8/>; letöltés: 2019.02.10.
- FALKNER, Simon – VIS, Farida – D'ORAZIO, Francesco: Analysing Social Media Images. In: BURGESS, Jean – MARWICK, Alice – POELL, Thomas (edit.): *The SAGE Handbook of Social Media.* Chapter 9, Sage Publications Ltd., 2018. pp. 160–178.
- FIGHEL, Jonathan: Radical Islamic Internet Propaganda: Concepts, Idioms and Visual Motifs. In: GANOR, Boaz – VON KNOP, Katharina – DUARTE, Carlos (szerk.): *Hypermedia Seduction for Terrorist Recruiting.* IOS Press, Amsterdam, 2007. pp. 34–38.
- GANDER, Kashmir: Isis in Iraq: Video footage shows militants 'destroying ancient artefacts' in Mosul. <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-in-iraq-video-shows-militants-destroying-ancient-artefacts-10073310.html>; letöltés: 2019.02.10.

- GANOR, Boaz: Terrorism as a Strategy of Psychological Warfare. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, Volume 9, 2004 – Issue 1-2. pp. 33–43. https://doi.org/10.1300/J146v09n01_03; letöltés: 2019.02.10.
- GEORGANTOPOULOS, Mary Ann: Video Shows ISIS Destroying Ancient Artifacts In Mosul Museum. <https://www.buzzfeednews.com/article/maryannegeorgantopoulos/video-shows-isis-destroying-ancient-artifacts-in-mosul-museum#4ldqpgc>; letöltés: 2019.02.10.
- HILL, Charles A.: The Psychology of Rhetorical Images. In: HILL, Charles A. – HELMERS, Marguerite (edit.): *Defining Visual Rhetorics*. Lawrence Erlbaum Associates, Inc., New Jersey, 2004. pp. 25–40.
- ISIL video shows destruction of Mosul artefacts. <https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2015/02/isil-video-shows-destruction-mosul-artifacts-150226153158545.html>; letöltés: 2019.02.10.
- ISIS Destroys Archaeological Treasures in Mosul. <https://www.memri.org/tv/isis-destroys-archaeological-treasures-mosul/transcript>; letöltés: 2019.02.09.
- JENKINS, Brian M.: *International Terrorism: A New Kind of Warfare*. The Rand Corporation, Santa Monica, California, 1974. <http://www.rand.org/pubs/papers/2008/P5261.pdf>; letöltés: 2018.12.09.
- KAPLAN, Andreas M. – HAENLEIN, Michael: Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. *Business Horizons*, Volume 53, Issue 1, January–February 2010. pp. 59–68. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2009.09.003>; letöltés: 2019.01.12.
- KLAUSEN, Yytte: Tweeting the Jihad: Social Media Networks of Western Foreign Fighters in Syria and Iraq. *Studies in Conflict & Terrorism*, Volume 38, 2015 – Issue 1. pp. 1–22. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2014.974948>; letöltés: 2019.01.12.
- LAKOMY, Miron: Cracks in the Online “Caliphate”: How the Islamic State is Losing Ground in the Battle for Cyberspace. *Perspectives on Terrorism*, Vol. 11, No. 3, 2017. pp. 40–53. <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/607/html>; letöltés: 2019.02.28.
- LIEVROUW, Leah A. – LIVINGSTONE, Sonia (edit.): *Handbook of New Media. Social Shaping and Social Consequences of ITCS*. SAGE Publications, London, 2008. p. 23.
- LISTER, Martin – DOVEY, Jon – GIDDINGS, Seth – GRANT, Iain – KELLY, Kieran: *New Media. A Critical Introduction*. Routledge, London, 2009.
- MARTIN, Gus: *Understanding Terrorism: Challenges, Perspectives and Issues*. SAGE Publications, Thousand Oaks, 2003.
- MCQUAIL, Denis: *A tömegkommunikáció elmélete*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
- MEDVEGY Gábor: Bibliai műemléket robbantott fel az Iszlám Állam. <https://24.hu/kulfold/2015/01/29/bibliai-muemleket-robbantott-fel-az-islam-allam/>; letöltés: 2019.02.10.
- PRIER, Jarred: Commanding the Trend: Social Media as Information Warfare. *Strategic Studies Quarterly*, Winter 2017. pp. 50–85. https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/SSQ/documents/Volume-11_Issue-4/Prier.pdf; letöltés: 2019.02.10.
- QUALEY, Marcia Lynx: ISIL torches Iraqi history in Mosul. <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2015/02/sacrificial-books-mosul-150227060556341.html>; letöltés: 2019.02.10.

- SABAH, Zaid – FOROZHAR, Kambiz: Islamic State Says It Destroyed Ancient Relics in Mosul Museum.
<https://www.bloomberg.com/news/articles/2015-02-26/islamic-state-says-it-destroyed-ancient-relics-in-mosul-museum?hootPostID=e7ae686046fab8f0fcd0e6b5528bc1d1>; letöltés: 2019.02.10.
- SARVARIAN, Zara: Iraq's Assyrian Christians: persecution and resurgence.
<https://www.worldwatchmonitor.org/2018/04/iraqs-assyrian-christians-persecution-and-resurgence/>; letöltés: 2019.03.28.
- SCHMID, Alex P.: Frameworks for Conceptualising Terrorism. *Terrorism and Political Violence*, Volume 16 – 2004, Issue 2. pp. 197–221.
<https://doi.org/10.1080/09546550490483134>; letöltés: 2019.02.10.
- SHAHEEN, Kareem: Isis fighters destroy ancient artefacts at Mosul museum.
<https://www.theguardian.com/world/2015/feb/26/isis-fighters-destroy-ancient-artefacts-mosul-museum-iraq>; letöltés: 2019.02.10.
- SINGER, P. W. – BROOKING, Emerson T.: *LikeWar: The Weaponization of Social Media*. Eamon Dolan/Houghton Mifflin Harcourt, New York, 2018.
- SMITH, Bruce Lannes: Propaganda. *Encyclopedia Britannica online*.
<https://www.britannica.com/topic/propaganda>; letöltés: 2019.01.12.
- SMITH, Claire – BURKE, Heather – DE LEIUEN, Cherrie – JACKSON, Gary: The Islamic State's Symbolic war: Da'esh's socially mediated terrorism as a threat to cultural heritage. *Journal of Social Archaeology*, Vol 16, Issue 2, 2016. pp. 164–188.
<https://doi.org/10.1177%2F1469605315617048>; letöltés: 2019.02.10.
- SOUKUP, Charles: Building a theory of multimedia CMC. *An Analysis, Critique and Integration of Computer-Mediated Communication Theory and Research*. *New Media & Society*, Vol. 2, Issue 4, 2000. pp. 407–425.
<https://pdfs.semanticscholar.org/6bb2/f49fcb9b6a0551e225ec185b6cf7991b0f50.pdf>; letöltés: 2019.02.10.
- Twitter: mosul since:2015-02-26 until:2015-02-28.
<https://twitter.com/search?l=&q=mosul%20since%3A2015-02-26%20until%3A2015-02-28&src=typd>; letöltés: 2019.02.01.
- VAN DIJK, Teun A.: *News As Discourse*. Lawrence Erlbaum Associates, Inc., New Jersey, 1988. pp. 119–125.
<http://www.discourses.org/OldBooks/Teun%20A%20van%20Dijk%20-%20News%20as%20Discourse.pdf>; letöltés: 2019.02.10.
- WEDEMAN, Ben – FORD, Dana: Video shows ISIS militants destroying antiquities in Iraq.
<https://edition.cnn.com/2015/02/26/middleeast/isis-antiquities-vandalism/index.html>; letöltés: 2019.02.10.
- WEIMANN, Gabriel: *Terror on the Internet. The New Arena, the New Challenges*. United States Institute of Peace Press, Washington, D.C., 2006.
- WEIMANN, Gabriel: Terrorist Migration to Social Media. *Georgetown Journal of International Affairs*, Vol. 16, No. 1 (Winter/Spring 2015). pp. 180–187.
- ZELIN, Aaron Y.: New video message from The Islamic State: “The Promotion of Virtue and the Prevention of Vice #1 – Wilāyat Nīnawā”.
<https://jihadology.net/2015/02/26/new-video-message-from-the-islamic-state-the-promotion-of-virtue-and-the-prevention-of-vice-1-wilayat-ninawa/>; letöltés: 2019.02.09.

Bevezetés

Jelen cikkem a Felderítő Szemlében korábban megjelent, „*A délszláv háború egy mesterlövész szemszögéből*” című írásom¹ folytatásának tekinthető. Az első részben a riportalany történetén keresztül megismerhettük a délszláv háború első szakaszának jellemzőit, valamint az események egyén szintjén való megélését. Az elhangzottak alapján – és a riportalany életében azóta bekövetkezett változások tükrében – lehetőség nyílt mélyebb elemzésre és a katonapszichológia eszközével következtetések levonására.

Az előzmények felfrissítése miatt engedjék meg, hogy röviden ismertessem a korábbi cikk elején már részletesen bemutatott történelmi kiindulási helyzetet.

A történelmi események

A délszláv háború a Balkánon elterülő volt Jugoszlávia hat tagköztársaságának függetlenedési törekvései nyomán robbant ki, és összességében tíz évig tartott. Ezt az intervallumot három, egymástól jól elkülöníthető időszakra lehet bontani: az 1991-től az 1995-ös Daytoni Békeszerződés aláírását is magában foglaló, a koszovói albán–szerb konfliktussal záródó periódust; az 1999-es NATO légi műveletek időszaka; illetve a belgrádi forradalmat magában foglaló, Slobodan Milošević 2006 márciusában bekövetkezett haláláig tartó időszak.

A délszláv háború első ciklusa szintén három szakaszra osztható:

- szlovéniai tíznapos háború (1991. június 26-tól július 7-ig);
- horvátországi háború (1991–1995);
- bosznia-hercegovinai háború (1991–1995).

A délszláv háború előzményei

A volt Jugoszlávia területén – éppúgy, mint egész Európában – régóta probléma, hogy a politikai, az etnikai és a vallási határok nem esnek egybe. Sajnálatos módon a 20. század történelme számtalan példát vonultat fel ennek a különállásnak a végsőkig történő aljas, sokszor önös szándékú kihasználására, amely hosszabb rövidebb időre lángba borította a nemzeteket.

A Balkán nemzetiségi térképe évszázadok óta meglehetősen színes képet mutatott. 1945-ben Josip Broz Tito lett Jugoszlávia miniszterelnöke. A korábban partizánvezérként és „háborúügyi” miniszterként elhíresült Tito marsall hatalomra kerülését követően hat állam föderációjává kovácsolta össze a Balkán egy részét.

---

¹ Felderítő Szemle, XVII. évfolyam 3. szám, 2018. pp. 174–184.

A Szerbia, Horvátország, Szlovénia, Bosznia-Hercegovina, Macedónia és Montenegró társulásából alkotott Jugoszlávia 1980-ig komolyabb probléma nélkül működött. 1980. május 4-én, 35 év elnöklés után azonban meghalt Tito. Halálát követően szinte azonnal repedések mutatkoztak az addig többé-kevésbé meglévő jugoszláv egységen. Az egyre erősödő nacionalizmus az 1990-es években lángolt fel. Ez a folyamat elsősorban Slobodan Milošević szerb, Franjo Tuđman horvát és Alija Izetbegović bosnyák politikusoknak tulajdonítható. Heves politikai harc kezdődött, amelyben Milošević a szerb befolyást akarta erősíteni Jugoszláviában. Tuđman a Horvát Köztársaságot önállósítani és kiterjeszteni akarta, hogy egy horvát dominanciájú országot hozzon létre; Izetbegović célja a független Bosznia-Hercegovina volt, amelyet a muszlimok uralnak. Céljaik elérésében még jobban fellobbantották a nemzetek közötti ellentéteket, hiszen mindegyik a saját népe több száz éves múltjára és régi dicsőségére hivatkozott. A korábbi kommunista és internacionalista ideológiát nacionalizmus és sovinizmus váltotta fel.

Összességében tehát a jugoszláv politika színpadán 1987 áprilisában feltűnt Slobodan Milošević – akit 1989. május 8-án a szerb köztársasági elnökség elnökévé választottak – így a legnagyobb jugoszláv tagköztársaság, Szerbia élére kerülve megkísérelhette visszaszerezni befolyását a széthúzó jugoszláv államközösségben, de a tagállamok határozottan elutasították ez irányú törekvéseit.

A nemzeti problémákat gazdasági problémák is tetézték. A jugoszláv föderáció két legfejlettebb területének Szlovénia és Horvátország számított, ezzel szemben Bosznia-Hercegovina, Montenegró, de különösen Szerbia – és benne Koszovó – az ország rendkívül szegény régiói voltak. A szlovénok és a horvátok különösen azt sérelmezték, hogy az általuk megtermelt jövedelem nagy része elúszik ezeknek az elmaradt régióknak a fejlesztésére, de így sem érnek el vele eredményt, mert azok nem tudnak kilábalni gazdasági fejletlenségükből. Az 1980-as évektől fokozódó szociális és gazdasági problémák tovább erősítették a szlovénok és a horvátok önállósági törekvéseit.

Az erősödő konfliktus

A nacionalista politikai vezetők hatalomra jutásával Jugoszlávia tagállamai sorra kikiáltották függetlenségüket.

1991 márciusában Franjo Tuđman horvát és Milošević szerb elnök titkos megállapodást kötöttek Bosznia-Hercegovina közös felosztásáról. A megállapodás szerint a tagállam egyik felét a horvátok, a másikat a szerbek fogják uralni, az iszlám vallású bosnyákokat pedig beolvasztják. Bár Tuđman és Milošević előzőleg megállapodtak Bosznia felosztásáról, Horvátország kiválásával mégis ütköztek érdekeik, ugyanis jelentős szerb lakosság került a csonka Jugoszlávián kívülre. Tetézte a bajt, hogy a horvátországi szerb lakosokat – származásuk miatt – tömegesen elbocsátották a munkahelyükről, így a konfliktus ott is háborúvá éleződött.

A háború első összecsapása 1991 májusában a Vukovárhoz közeli Borovo Naselje-i rajtaütés volt.

1991. június 25-én Milošević nagyhatalmi törekvései nyomán Szlovénia és Horvátország kikiáltotta elszakadását Jugoszláviától. Horvátország szerb kisebbsége ellenállt, aminek hatására zavargások törtek ki. A Jugoszláv Néphadsereg (JNA) beavatkozása kiszélesítette a konfliktust. Ekkor a Horvátországban élő szerb kisebbség a frissen megalakult Horvátországtól függetlenné nyilvánította Krajina területét, és létrejött a Krajinai Szerb Köztársaság. Súlyos harcok bontakoznak ki az országban, miután a szerb felkelőket támogató Jugoszláv Néphadsereg is beavatkozott a konfliktusba. A helyzet kilátástalansága miatt a horvát kormány – élén Tuđmannel – beleegyezett, hogy három hónapra felfüggeszti a függetlenségi nyilatkozat érvénybe léptetését. A harcok azonban nem csillapodtak, Horvátország egynegyede a szerb milíciák, csetnikek és a szövetségi hadsereg kezébe került. 1991. július 7-én Szlovéniában elhallgattak a fegyverek, véget ért a szlovéniai tíznapos háború.

1991 novemberében Szerbia és Horvátország is az Egyesült Nemzetek Szervezete közbelépését kérte. Jugoszlávia állandó ENSZ-képviselője megegyezett az ENSZ Biztonsági Tanácsával egy békefenntartó erő mielőbbi felállításában.

1991 decemberében az ENSZ BT fegyverszállítási tilalmat rendelt el Jugoszlávia területére, majd ezt Szerbia és Montenegró területére korlátozta. Ezzel azonban tulajdonképpen a szerbeket segítette, hiszen a jugoszláv fegyverarzenál szerb kézen volt, a horvátok és a bosnyákok pedig így nem juthattak fegyverhez.

1992 januárjában Macedónia is követte a szlovén és a horvát példát – kikiáltotta függetlenségét. A macedón térségben nem tört ki fegyveres konfliktus. Szlovéniát és Horvátországot az ENSZ elismerte önálló államként. Áprilisban Bosznia-Hercegovina a sorban negyedikként kikiáltotta függetlenségét. Bosznia-Hercegovina nemzetiségi térképe igen változatos képet mutatott; ez vezetett oda, hogy a bosnyákok, a horvát és a szerb kisebbség között rövidesen háromoldalú polgárháború bontakozott ki. Szerbia és Montenegró Slobodan Miloševićet választotta vezetőjének. A szerbek ostromgyűrűbe zárták Bosznia-Hercegovina fővárosát, Szarajevót. 1993 márciusában harcok kezdődtek a bosnyákok és a horvátok között. Augusztusban létrejött a Mir Sada (békét most) elnevezésű nemzetközi békemenet a háború megállítására. Bár végül nem járt sikerrel, a kezdeményezés egyedülálló esemény volt a történelemben mint a mindmáig legnagyobb tömeget megmozgató erőszakmentes akció egy másik országban dúló háború megfékezésére. 1994 márciusában egy év háborúskodás után a bosnyákok és a horvát kisebbség békeszerződést írt alá az Amerikai Egyesült Államok védnöksége alatt.²

A történelmi háttérmagyarázattal itt megállok, ugyanis a cikkemben szereplő horvát katona ekkor befejezte a fegyveres szolgálatot. Összefoglalásképpen még ki kell emelni, hogy bár a délszláv háborúk aktív szakasza közel 20 éve véget ért, a sokrétű konfliktus feloldására, lezárására tett nemzetközi erőfeszítések a mai napig tartanak. Ennek ellenére a térség stabilitása továbbra is törekeny, az etnikai ellentétek időszakra időszakra kiújulnak. A nemzetek közötti megbékélésre irányuló komoly szándéknak alig mutatkoznak jelei.

---

² Délszláv háború. http://hu.wikipedia.org/wiki/Délszláv_háború; letöltés: 2010.12.27.

A fent megrajzolt időszakban a horvát katona a hároméves szolgálata alatt több sikeres éles bevetést végrehajtott. A most következő elemzésben törekszem az események menetéből kiemelni azon jelentős mozzanatok, amelyek jól ábrázolják a katona külső és belső vívódásait, harcait, a háború formálta sajátos világfelfogását, és mindazon torzulásokat, amely okán a társadalomba való visszailleszkedés embert próbáló, külső segítség nélkül jószerivel lehetetlen folyamat.

A TÖRTÉNET ELEMZÉSE

A katona történetének elemzéséhez elsősorban Želimir Pavlina és Zoran Komar *Katonapszichológia*³ című háromkötetes művét használtam, amely a délszláv háború idején szerzett horvát tudományos tapasztalatokra épül. A továbbiakban „Katonapszichológia” néven utalok a műre.

Gyermekkori traumák

„Már csecsemőkoromban meg akartak ölni, amikor édesapám részegen párnát nyomott a fejemhez, majd egyszer a babakocsival lökött le a lépcsőn. Anyám pedig bakancssal akart agyonütni, de nem talált el életfontosságú szerveket. A nagynéném férje egyszer a fejszét fogta rám, de azt is megúsztam. Akkor éppen anyám mentett meg. Azután már csak a háborús ellenségeim próbáltak megölni.”

„A folytonos erőszak szituációk miatt nagyon befelé fordulóvá váltam, állandó önértékelésre szorultam. Az a meggyőződés alakult ki bennem, hogy túl sok gondot okozok a családomban pusztán azzal, hogy ott vagyok nekik. 13–14 éves koromban anyám azt mondta nekem, ha te nem lennél, akkor most öt Mercédeszem lenne. És mivel az apa szerepét is be kellett töltenie, nagyon szigorúan nevelt. Anyyira, hogy utána a katonaiskola kikapcsolódás volt számomra.”

„Amikor anyám megvert valamiért gyerekkoromban, sose hagyta, hogy sírjak, ami nagyon nehéz volt. Amikor általános iskolába jártam, a tanárom arra felé ment haza, ahol az üzlet volt, amelyben anyám dolgozott. Szóval anyám mindennap értesült róla, ha valami rosszat tettem. A lakásunkba akkor falépcsőn lehetett felmenni, ami hangos volt, ha nem vigyáztunk. Ha anyám hangosan jött fel a lépcsőn, már tudtam, hogy valami baj van, és el fog verni. És valahányszor elvert, mindig azt mondta, hogy ne sírjak, mert még jobban elver. Ez többször hasznomra vált a háborúban.”

Szinte minden kutató egyetért abban, hogy a korai gyermekkori trauma (a hatodik életév betöltése előtt) lehet a gyökere a legtöbb felnőttkori depresszióknak, szorongásnak, valamint sok érzelmi és lelki betegségnek. Súlyos traumák élettani folyamatokat is módosíthatnak, amelyek biokémiai úton az idegrendszerre és az agyra is hatnak.

Az Amerikai Gyermekgyógyászati Akadémia⁴ 1992-es éves jelentése úgy definiálja a gyermekkori bántalmazást, mint a szülők vagy más, a gyermek életében jelentős szerepet játszó felnőttek és a gyermek közötti ismétlődő káros kölcsönhatás mint jellemző kapcsolat.

³ PAVLINA, Želimir – KOMAR, Zoran: *Katonapszichológia* (I–III. kötet). Zrínyi Kiadó, Budapest, 2007.

⁴ American Academy of Pediatrics – AAP.

Ezen túlmenően a fizikai, szexuális és verbális bántalmazás a gyermek érzelmi instabilitásához vezet, önértékelését veszélyezteti, de súlyos lelki problémákat okoz az is, ha a gyermek állandóan azt tapasztalja, hogy az egyetlen érték más személy igényeiből fakad.

A jelentés kiemeli azt a helyzetet, ha a gyermeket megalázzák, lekicsinylik, nevetségessé teszik, olyan körülményeket teremtenek, amelyben a gyermek nem érzi magát biztonságban, vagy egészen egyszerűen a szeretet, törődés hiányát, a mentális egészség, az egészségügyi és oktatási szükségletek elhanyagolását éli meg.

A jelentés a szülők válását is mint a gyermek lelki fejlődésére jelentősen ható eseményt említi.

A dicséret és a bátorítás alapvetően fontos a gyermek értelmi képessége és érzelmi biztonsága, egyensúlya érdekében, a pozitív visszajelzések hiánya rendkívül károsan hat a gyermek önbecsülésére.

További stresszösszetevők a családon belüli erőszak, a szülők összetűzései és a kölcsönös megfélemlítés, ideértve a testvérek és társak erőszakos viselkedésének figyelmen kívül hagyását is.

A gyermek számára a biztonságérzetet és a magabiztosság kialakulását az is csökkenti, ha a mindennapjait nem kísérik egységes szabályok, amihez alkalmazkodnia kell, és nem világos, hol húzódnak a határok a helyes és a helytelen cselekvések között.

A gyermekkori traumához sorolható a társadalomban tapasztalt erőszakos események megélése és a televízióban látott agresszió is. Sok kutató egyetért azzal, hogy a televízióban vagy moziban látott erőszakos tartalmak – amelyek adott pillanatban jelentősen csökkentik a gyermek biztonságérzetét, ill. diszkomfortérzetet teremt – poszttraumatikus stresszavarokhoz⁵ vezető okok közé sorolható. A PTSD későbbi kialakulásának leglényegesebb kiváltó oka a traumás események vagy kölcsönhatások ismétlődő mintaként jelentkezése.

Egy-egy alkalommal elcsattanó pofon valószínűleg nem okoz maradandó lelki nyomot, a folyamatos testi büntetés vagy annak kilátásba helyezése azonban bizonyosan kárt okoz a gyermek lelki fejlődésében.

Természetesen nem minden traumatikus élmény helyszíne az otthoni környezet, és okozója valamely szülő. Például az óvodai környezetben történő kiközösítés, vagy játékokból történő folyamatos kizárás szintén különösen nagy lelki terhet jelent a fiatal gyermeknek.

Léteznek továbbá a gyermekkori trauma kialakulásának olyan, a korábbi felsoroltakhoz képest nem annyira nyilvánvaló okai is, mint például a természeti környezettől való elzárás, az ösztönző környezettel való érintkezés hiánya, a szegénység és a faji megkülönböztetés.

---

⁵ Posttraumatic Stress Disorder – PTSD.

Válás utáni költözés gyakran okozhat traumatikus élményt a gyermeknek (nagyobb gyermekek öngyilkossági kísérleteit több esetben is ezzel hozzák összefüggésbe), mivel ekkor az otthoni élet zavarossá válik, az újraházasodó szülőkhöz és a létrejövő vegyes család új körülményeihez való alkalmazkodás pedig meghaladja az amúgy is lelki nehézségekkel küzdő gyermek tűrési küszöbét.

Azok a gyermekkori traumák, amelyek depresszióhoz, szorongáshoz, PTSD-hez vagy figyelemhiányos hiperaktivitászavarhoz⁶ vezetnek, ritkán egyszeri esemény következményei. Az egyszeri eseményeket – függetlenül attól, hogy azok mennyire jelentenek az esemény bekövetkezésekor traumatikus élményt – a fiatal gyermek a legtöbb esetben elfelejti, ugyanis az agyban – annak fejlődése során – a szinaptikus kapcsolatok elkülönülésével az esemény mintegy elmosódik. Az ismétlődő események több szinaptikus kapcsolatot építenek ki, így az élmény erőteljesebben, tartósabban megmarad.

A korai gyermekkori traumák folyamatosan jelen vannak, és rejtve bár, de befolyásolják gondolatainkat, hiedelmeinket, mindennapi tevékenységünket és döntéseinket.

Terhesség idején néhány igen magas stressz-szinttel járó esemény idején a stresszhormonok (noradrenalin, kortizol) eljutnak az anya által a magzathoz is. Vagyis egy újszülött is kezdheti az életét szorongással és depresszióval.

Ritkább esetben a traumák olyan erőteljesek lehetnek, hogy a létrejövő tünetek és a viselkedési formák megjelennek a következő generációnál is.

A gyermekkori traumák vonatkozásában a szakemberek úgy vélik, hogy azok környezeti hatásként nyomot hagynak az epigenomon,⁷ olyan pszichiátriai problémákat okozva felnőtt korban, mint például a depresszió. A cikkben szereplő horvát katona, Borisz is gyermekként vélhetően az átlagnál több stresszhormont termelt, ettől a vazopresszin nevű hormont kódoló gén működése megváltozott, és a későbbiekben nagyobb mennyiségben állította elő ezt a specifikus stresszhormont. Az előforduló viselkedészavarok, valamint a rosszabb emlékezet háttérben is a vazopresszin áll.

A gyermekkori trauma későbbi hatásainak lehetséges csökkentésével kapcsolatban a legfontosabb tudnivaló az, hogy alakítsunk ki biztonságos és támogató környezetet, amelyben a gyermek alapvető szükséglete, a fizikai és érzelmi biztonsága feltétlen teljesül, így enyhítve a traumás élményeket.

A gyermekkori trauma felnőttkorban történő eredményes terápiás kezelésének sarokköve az, hogy a személy rendelkezzen stabil és megbízható emberi kapcsolatokkal, és kialakítható legyen egy megfelelő nyugalmas környezet, amely hozzásegíti az elmét ahhoz, hogy a gyógyuláshoz vezető folyamatok megindulhassanak.⁸

---

⁶ Attention Deficit Hyperactivity Disorder – ADHD.

⁷ A gének működését, ki- és bekapcsolását szabályozó, a DNS-lánc körüli hálózat, amelyet a környezeti hatások befolyásolni tudnak.

⁸ Facts childhood trauma. http://www.upliftprogram.com/facts_childhood_trauma.html; letöltés: 2010.12.30.

Katonai kiválasztás és kiképzés

„Középiskola után elmentem katonaiskolába, Szarajevóba, a Jugoszláv Hadsereghez, egy évig. Ez akkor eléggé megszokott út volt. Elég sokat tanultunk, és fél év elteltével áthelyeztek Belgrádba, és ott szolgáltam. Hadnagyi rendfokozatot értem el. Először is voltak képességeim – mármint a harcászat terén –, másrészt ekkor – ez már 1991-ben volt – 8–9 éve foglalkoztam harcművészettel, tehát készen álltam mind fizikailag, mind szellemileg. Ezen kívül azt gondoltam, ha behívna, biztosan valami unalmas alakulathoz kerülök. Ebben én akartam dönteni. Azért mentem a különleges alakulathoz, mert kevesebb a halálos áldozat, mivel jobb a kiképzés, jobb a felszerelés... tehát ezek voltak az elképzeléseim, és mindig is akartam ilyesmit csinálni, hogy kipróbálhassam, mire vagyok képes – tehát önként jelentkeztem.”

„Mikor Zágrábba értünk, még tartott a készültség, és a buszállomásról gyalog kellett a különleges alakulat kiképzőbázisára kigyalogolni. Akkor jöttem rá, hogy a hatvan ember mind ugyanoda tart. Két hét múlva már csak harmincan voltunk a hatvanból. Némelyeknek eltört a karja, mert a kiképzés nagyon gyors és kiméretlen volt, és azok, akik megjárták a kemény katonát, gyorsan kihullottak.”

Vajon a honvédő háború önkéntesei kivételes fiúk voltak, akik tulajdonságaik alapján lényegesen különböztek a besorozott állománytól? A leglényegesebb tulajdonságok felmérésére irányuló egyik kérdőív tanúsága szerint – amit 1992 tavaszán töltöttek ki – kiderült, hogy pszichikai jellegzetességek többsége szempontjából a látszólag kétfajta csoport nem különbözik egymástól. A megkérdezettek fiatal horvát emberek voltak, a kérdésekre adott válaszaik mindegyike magas fokú hazaszeretetről, erkölcsösségről, humanizmusról, a jogi normák elfogadásáról, tehát arról a civilizált szintről tanúskodnak, amelyek biztosítják a szabadsághoz és a demokráciához vezető utat.

A honvédő háború kezdetétől a legutóbbi időkig a horvát katonák rendszeresen gyarapították háborús tapasztalataikat, így sikerült olyan tulajdonságok birtokába jutniuk, hogy egyszerű polgárokból fokozatosan hivatásos harcosokká váljanak. A magas fokú önfegyelem, a jó fizikai állóképesség, az indulatok féken tartása olyan tulajdonságok, amelyek által a horvát hadsereg összemérhető volt a világ bármely más hadseregével.⁹

„Volt bármiféle pszichológiai teszt?”

Nem, nem.

De érted, miért kérdezem, mert lett volna értelme.

Persze, de ha lett volna, akkor nem mentünk volna át. Nagyon sokféle ember volt ott, és én voltam a legfiatalabb. Volt olyan is, aki előtte a Francia Idegenlégióban szolgált, és elég idős volt, akkor múlt 50 éves.”

---

⁹ Katonapszichológia II. p. 373.

A hadseregben az állomány kiválasztása és beosztásba helyezése az emberek közötti különbségeken alapul, úgymint jellemzők, szokások, készségek, hajlamok, motivációk, lehetőségek. Az interindividuális különbségek feltérképezése elősegíti a kiválasztás hatékonyságát. Már a második világháború folyamán alkalmazta az amerikai hadsereg, ahol több mint 20 millió ember esett át ilyen szűrésen. Mivel minden egyes ember különbözik a másiktól, ezért mindenki saját, determinált képességei és lehetőségei által behatárolt tevékenységet képes eredményesen végezni, különféle potenciálokkal rendelkezik. Ez megköveteli minden személy alkalmasságának és lehetőségeinek egyedi megállapítását.

Az egyes személyek képességeinek és jellemzőinek ismerete nélkül katasztrofális tévedések történhetnek, ami a harctevékenység során kifejezetten súlyos lehet, ahol nagyszámú embertömeg jelenléte és együttműködése miatt az emberek közötti interindividuális különbségek a legnagyobbak. A következmények pedig beláthatóan végzetesek lehetnek.

Borisz esetében a kiválasztás tulajdonképpen véletlenszerűen történt. A régiót akkor jellemző körülmények szorításában az egyes katonai feladatokra való alkalmasság csak esetlegesen találkozott a beosztott egyének képességeivel.

Borisz „katonai karrierje” – vagyis a „mesterlövész szakmába” történő irányítás – a jó szemű kiképzőn múlt, miközben számos kiváló képesség nyilván rejtve maradt benne.

Nyilván az 1990-es évek elején, egy polgárháborúba kényszerülő ország számára korlátozottak voltak a katonák kiválasztásának és kiképzésének a lehetőségei, hiszen rendkívül rövid idő és eszközpalletta állt rendelkezésre egy ütőképes hadsereg kiépítéséhez. Azzal azonban tisztában kell lenni, hogy az egyén sikeres tevékenysége és a fegyveres erők túlnyomó részének célszerű alkalmazása háborúban és békében egyaránt az egész hadsereg lehető legnagyobb eredményességének a kulcsa. Kutatások bizonyítják, hogy ilyen módon kettőszerezésre is növelhető egy hadsereg ereje.¹⁰

Jól jár azonban az egyén is, mert a kiválasztás eredményeképpen olyan beosztásba kerülhet, amelyek megfelelnek alapvető tulajdonságainak, képességeinek. Így a katona megkímélhető a lehetséges kudarcoktól, és ami még fontosabb: a kudarcokkal való szembesülés következményeitől. Tudva azt, hogy a harci feladatok közepette a sikertelenség gyakran az egyén vagy a társak halálát is jelentheti, a kiválasztás haszna valóban felmérhetetlen.¹¹

A katonai készségek tanulásának jellegzetességei

„Akkoriban az egyik kiképzőm azt mondta: »Neked nagyon nyugodt a természeted, miért nem próbálsz meg a mesterlövészettel?« Azt mondtam, rendben... de csak azért, mert én szeretek kipróbálni mindent... a legkülönfélébb dolgokat, hogy vajon menne-e nekem. Végül én lettem a legjobb a mi nem hivatásos csoportunkból. Az oktató leválasztott a csoportból és elkezdtek külön foglalkozni

¹⁰ Katonapszichológia I. pp. 69–70.

¹¹ Katonapszichológia I. p. 85.

velem. Sokféle lögyakorlatot csináltattak, különféle környezetben és célpontokra. Mesterlövész lettem, mindennap gyakoroltunk a következő pár héten. Az egész kiképzés nagyjából másfél hónapig tartott, tehát nem volt hosszú. De nem is kell hosszabb, ha valaki tud löni és jó kondícióban van, csak megtaníják, mit kell csinálni. A többi úgylis az agyadban zajlik le.”

A katonai kiképzés, felkészítés során a feladat sikeres végrehajtása során (különösen a harctéren) nagy jelentősége van a katonai készségek tanulásának. Ennek a folyamatnak vannak olyan ismérvei, amelyek nagyban hozzájárulnak a kiképzés eredményességéhez. Ilyenek:

- a tanultak felhasználása és gyakorlása nagy stresszhatással járó harci körülmények között;
- az alapvető katonai készségek begyakoroltatása (automatizmussal fejlesztése);
- a készségek tanulása folyamán az önbizalom fejlesztésének támogatása;
- az összetett készségek tanulásának fokozatossága;
- a tanulási módszer megfelelő formájának megválasztása, helyes alkalmazása (globális, parciális, kombinált);
- az oktató által az adott technikai fogások kritikus pontjainak kiemelése, és a hibák elkerülési módjainak ismertetése;
- a tanult készségek békeidőben mérsékelt ritmusban való gyakorlása, kerülve a túlzott fizikai igénybevételt, és időt hagyva a tanulási folyamat pszichés rendeződésére.¹²

Elmondható, hogy Borisz mesterlövész-kiképzése – a háttérinformációk ismeretében – jól illeszkedett a fenti ismérvekhez, egy normál békeidős kiképzés során azonban sokkal több időt kell szánni arra, hogy a katona személyiségét a feladathoz formálják, felépítsék, illetve olyan „öngyógyító” mechanizmusokat rögzítsenek az egyénbe, amelyek a bevetések utáni stresszoldásban nyújtanak segítséget. Ez később a PTSD előfordulására, annak erősségére gyakorol jelentős hatást. A horvát katona esetében minden esetleges volt, teljesen önmagára hagyatva, egyedül kellett megvívnia belső harcait.

Az újoncok fogadása, kiképzése

Az újonc sikeres befogadása és alkalmazkodóképességének növelése a katonai kiképzés egyik fő feladata. Ez egyben előfeltétele a további katonaszakmai fejlődésének is. Szükséges az újoncok pszichikai tulajdonságainak ismerete, hogy alkalmazkodásuk sikeresebben és gyorsabban megtörténjen, és akár személyre szabottan biztosítható legyen számukra az alapvető katonai ismeretek és készségek elsajátítása.¹³

---

¹² Katonapszichológia I. pp. 131–133.

¹³ Katonapszichológia I. p. 164.

„Sokan mondták is nekem, hogy nem ott lenne a helyem, inkább anyámra kellene vigyáznom, és gondoskodni róla, de ők nem tudtak az életemről semmit. Igyekeztem mindig nyugodt és kiegyensúlyozott maradni, és hamarosan szakasparancsnok lettem. Ezen sokáig többen fennakadtak, nem értették, hogy miért. Én mindig előre tekintettem és kalkuláltam. De nem csak akkor, minden szituációban igyekeztem előre gondolkodni. Minden helyzetben, több lehetséges kimenetre gondol az ember, már ami abból a szituációból kifejlődhet. Nálam az első és a második lehetséges kimenet mindig a legrosszabb, a harmadik kevésbé kilátástalan, a negyedik pedig olyasmi, ami sohasem történik meg, mert az is lehetetlen, hogy minden úgy alakul, ahogy az ember azt elképzeli.”

Az új közösségbe történő beilleszkedés – különösen érvényes ez a katonai közösségre – igen nagy változással jár egy fiatal életében. Fokozottan igaz ez az állítás, ha az átmenet hirtelen, kényszerből, vagyis nem tervezetten következik be. A mi esetünkben a horvát katona már képzettnek minősült, hiszen katonaiskolát végzett és a Jugoszláv Hadseregben hadnagyi rendfokozattal rendelkezett, valamint hosszabb ideje gyakorolt különböző harcművészeteket is. Pszichés érettsége az új társakhoz képest a kiképzők számára is feltűnt, azonban hamarosan új, eddig nem tapasztalt kihívásoknak kellett neki is megfelelnie.

Az újoncok különböző reális vagy kevésbé reális elvárásokkal érkeznek leendő állomáshelyükre, és amikor találkoznak az új valósággal, megjelennek a pszichés problémák. Az alkalmazkodás folyamata során itt kerül előtérbe az újonc motivációjának fontossága, ami elősegíti a katonai feladatokra és beosztásokra való megfelelés kialakulását is. Horvátországban ekkor a hadkötelezettség alapján a törvényben előírt katonai szolgálat nem önkéntes vállalás volt, hanem minden felnőtt korú, pszichikailag és testileg alkalmas férfi állampolgári kötelessége. Ez a kötelezettség hazaszeretetből, a jogok és kötelességek összhangjából eredt, a haza védelme érdekében.¹⁴

Borisz tisztában volt azzal, hogy a háborús helyzetben mindenképpen be fogják hívni, ezért – elébe menve az eseményeknek – önként jelentkezett szolgálatra, minthogy tették ezt akkoriban oly sokan.

A katonai hősiesség

A történelemben számtalan példát találhatunk személyes hősiességre, gondoljunk csak Zrínyi Miklós szigetvári kirohanására. A modern hadviselésben a pszichikai felkészültség mellett a fejlett haditechnikai eszközök alkalmazásának magas fokú ismerete döntő jelentőségű. Az, hogy az egyes katonák a számukra kijelölt feladatokat milyen szinten hajtják végre, példaként szolgál a harcostársak számára is, ami növeli az egyének önbizalmát, lelkierejét és a közösség összetartó erejét. Így a célok megvalósítása is közelebb kerül, az ellenség félelemérzete nő, míg harci morálja, valamint a győzelemben vetett hite csökken.¹⁵ Az egyéni hősiesség kiemelt formája a parancsnoki hősiesség. A parancsnok személyes bátorsága az egész alegységre személyiségformáló hatással bír.

---

¹⁴ Katonapszichológia I. p. 156.

¹⁵ Katonapszichológia I. pp. 301–302.

„Az a három, akit lelőttem, felderítő volt. Nem voltak valami jók, mert így nem lehet az erdőben sétálgatni... háború volt. A hülyeségük az életükbe került. A társaik elvitték a sebesülteket, de a fegyvereket otthagyták... megfutamodtak. Felfedezték a rejtékhelyemet, ahonnan lőttem, és RPG-vel támadtak rám. Magasabban voltam, mint ők, és amikor a gránát becsapódott, mindig ugrottam egy nagyot a robbanás erejétől. Ez valójában tankelhárító lövedék, de nem féltem. Közben meg is kérdeztem a parancsnokomat, kapok-e kitüntetést vagy legalább egy aranyórát ezért, de persze csak vicceltem. Olyan sokat lőttek felém géppisztollyal is, hogy a fatörzsön, ami mögé rejtőztem, átjöttek a lövedékek.”

A történetben olvashattuk Borisz egyéni hősiességét, amikor a rejtett fedezékből likvidált három felderítőkatonát, ezzel megmentve a szakaszát egy meglepetésszerű támadástól. Majd szembekerült az ellenség jelentős túlerejével is. Számára teljesen egyértelmű volt, hogy ezzel nagy veszélyt vállal, hiszen felfedi a rejtékhelyét, de a jól meghozott döntés háttérében olyan személyes képességek húzódtak (intelligencia, szociális érettség, biztos katonai tudás, önbizalom), amelyek a biztos, eredményes végrehajtást prognosztizálták. Ezzel szemben szintén a történetben említett spotter¹⁶ – akit később Borisz meg akart ölni – nem tudni, hogy egyszerű hanyagságból, vagy képességei hiányából adódóan fűjt „pszichikai visszavonulót”, mindenesetre ezzel az egész szakaszt veszélyeztette.¹⁷

A személyes hősiességgel kapcsolatban Clausewitz gondolatai az alábbiak:

„A félelem a testi védekezésre, a bátorság pedig az erkölcsire vonatkozik.”

Agresszivitás

Minden hadsereg számára fontos az agresszivitás erősségének és formáinak időben való felismerése és kezelése a háborúk során. Ezek olyan tényezők, amelyek – más feltételekkel együtt hatva – a saját erők eredményességét és az ellenség veszteségeit idézhetik elő. Abból a feltételezésből kiindulva, hogy a hadseregben folyó munka során – különösen a háborús feltételek között – kialakulnak bizonyos agresszív magatartási formák, a katonai közösség minden tagjában tudatosítani kell az adekvát cselekvés szabályait mind katonai környezetben, mind azon kívül. A katonai kiképzés elvárt eredménye olyan irányított és fókuszált agresszivitás kifejlődése, amely helyénvaló és céltudatos magatartást eredményez a harctevékenység során.

Borisz esetében – személyiségéből fakadóan – a katonai és a civil életben érdekes kettősség alakult ki. A katonai felkészítés és a harcok alatt ésszerűen és célszerűen agresszív volt, míg társai közül sokan nem megfelelően viselkedtek. Borisz agresszivitási szintje pontosan illeszkedett az adott katonai feladat nagy hatékonysággal történő végrehajtásához. A saját spotterükkel szembeni kirohanása pedig nem is elsősorban az ő gyenge önkontrolljára, hanem az alegység parancsnokának helytelen reagálására vezethető vissza.

---

¹⁶ Megfigyelő, felderítő.

¹⁷ Katonapszichológia I. pp. 305–306.

„Igazából sok szerb harcolt horvát oldalon, jó katonák voltak... mert ott nőttek fel és tudták, hogy igazából mi a helyzet. Az hülyeség, hogy szerbiai szerbek Horvátországba jöttek, hogy felszabadítsák a horvátokat. Mi alól kellett volna minket felszabadítani? Ez csak történelmi abszurditás, amit a szerb értelmiség talált ki az egyházzal és a politikusokkal együtt. Mifelénk pedig elég sötétek az emberek, főként az intelligencia terén. Ha a képzettséget nézzük, nagyon kevesen végeztek egyetemet vagy középiskolát. Az emberek többségének semmiféle végzettsége nincs, azaz csak általános iskola. Tehát nagyon könnyű irányítani, befolyásolni őket. A lényeg, hogy az emberek ostobák, elég nekik annyit mondani. „horvátországi testvéreid veszélyben vannak, a horvátok fegyverkeznek”. Az usztasával fenyegetőztek, meg ilyesmivel. Mindent a második világháborúból ástak elő. De horvát oldalon is voltak ostoba emberek, alakulatok és tábornokok, akik el akarták játszani ezt a szerepet, és szélsőjobboldali nézeteket vallottak, ahogy a szerbeknél is.”

A délszláv háború horvátországi szakaszának társadalmi megítélése vegyes volt. Talán ez annak is betudható, hogy az etnikailag vegyes népeességű horvát és szerb területeken sokszor maguk az emberek sem tudták eldönteni, hogy most az etnikai vagy a területük szerinti hovatartozás alapján alakítsák ki álláspontjukat, vagyis melyik oldalon lépjenek be a konfliktusba. Természetesen nem mindenki számára volt lehetőség önálló döntésre. A keveredés okán a tragikus események más-más sérelmeket okoztak az egyes embereknek, hiszen – mint ahogy Borisz is mondta – a horvátok oldalán is harcoltak szerbek, mert a hazájuk Horvátország volt, viszont mint szerbet egyre intenzívebben elnyomták hazájában is. Mindezt tetézte az egyre általánosabb elkeseredettség, ezért a katonák megítélése a fent részletezett zűrzavar miatt is egyre romlott.

Harci stressz

Harci stressznek nevezzük az egyén olyan pszichikai, testi és magatartásbeli reakcióit, amelyek a harctéren megélt megrázó élmények következtében pszichés hatásként jelentkeznek. Az összetett hatás együttes eredményeként a harctéri traumatikus események elvezethetnek a harci stressz kialakulásához. Fontos kérdés azonban, hogy az alanyra nézve mindez milyen következményekkel jár.¹⁸

Horvátország mindennapjai megrázó eseményekkel voltak tele a honvédő háború idején. A nagyszerb területszerző háború során hatalmas katonai erővel, példátlan kegyetlenséggel támadtak rá a Horvát Köztársaságra. Ennek nyomán pusztulás, az anyagi javak megsemmisülése és mindenekfelett az embereknek, a lakosságnak okozott szörnyű szenvedések tartós, fájdalmas következményekkel jártak.¹⁹

A modern háborúk romboló hatása különösen nagy. Ennek következtében a háborús események résztvevői könnyen kerülhetnek sokkos állapotba, ami mai felfogás szerint nem gyávaság, hanem egy normális ember reakciója abnormális körülményekre. Az, hogy valaki harci stressz és állandó pszichikai feszültség állapotába kerül, kevésbé függ egyéni tulajdonságaitól, sokkal inkább a körülményektől és a háború eseményeinek való kiszolgáltatottságtól. Ezért a stressz megjelenése – amit intenzív félelemérzet kísér – semmiképpen sem azonosítható a gyávasággal.

---

¹⁸ Katonapszichológia I. p. 374.

¹⁹ Katonapszichológia I. p. 337.

A háborúk – természetüknél fogva – személyi veszteséggel is járnak, amelyek között előkelő helyet foglalnak el a pszichés eredetű veszteségek.²⁰

A harci stressz hatására – egyéntől függően – hosszabb rövidebb idő után harci kimertültség következik be (Borisznál: ingerlékenység, harag, düh, bánat, kétely önmagával szemben, a remény és a bizalom elvesztése, a fanatizmus elvesztése, leblokkolás), amely a korábbi személyiség teljes elvesztéséhez, összeomláshoz vezethet. Miután ebből a helyzetből Borisz is menekülni akart, végül elhatározta, hogy leszerel. Az éveken át tartó stresszállapot után a fájdalmas emlékek, a fel nem dolgozott élmények hatni kezdtek, alvászavarok, rémálmok jelentek meg. A társadalomtól elzárkózva élt, ami még inkább elidegenedéshez vezetett, rettegett, bűnösnek, mocskosnak érezte magát.²¹

A katonára ható harci stressz mindenképpen bekövetkező legmagasabb szintje akkor következik be, amikor a katona először vesz részt a harcban. Ekkor nemcsak a körülmények, hanem maga a harci stressz reakciói is erősen hatnak rá. Ennek elkerülése szinte lehetetlen a súlyos harcok feltételei között, amit erős robbanások és lövöldözések kísérnek, súlyos sebesülések és veszteségek jellemeznek.

A délszláv háború és az amerikai szakemberek tapasztalataira támaszkodva elmondható, hogy a magas stressz-szint során a harcképesség elvesztésének rizikófaktora több módszerrel is csökkenthető. Például a kiképzés során rossz időjárási feltételek között, nehéz feladatokat és reális gyakorlatokat végezzen az alegység, miközben meg kell találni az egyén és az alegység feladat-végrehajtására kedvezően ható ösztönző módszereket, eszközöket. A kiképzést úgy kell végrehajtani, hogy a megszerzett képzettség által a feladatkörökben átfedések legyenek, így esetleges veszteség esetén az alegység a kitűzött célok szempontjából nem érzi meg annyira a veszteséget, helyzete nem válik kilátástalanná.²²

Borisz esetében a harci stressz kiváltó okai közé fő okként a halálfélelem, másodlagos okokként a pszichikai, a fiziológiai és a környezeti tényezők sorolhatók.

A halálfélelem természetes jelenség, amely minden pszichésen egészséges embernél jelentkezik, ha életveszélyes helyzetbe kerül. A harci stressz az éles szituációk és a veszélyérzet következményeként, illetve a közvetlen életveszély hatására jelentkezik. A harctéren a katona lelkében erős belső harc dúl: a túlélés ösztöne diktálta parancs és a katonai feladat teljesítésének parancsa. Ebben a belső küzdelemben – amikor a közvetlen életveszély fennáll – a mérleg nyelvét jelentősen befolyásolja a motivációs szint, a szükséges szociális ösztönzés, az alegység összetartó ereje, a határozott parancsnoki munka és a társadalmi támogatottság.²³

Emlékszünk a történetből, amikor Borisz először találkozott az ellenséggel. Szinte nem is emlékezett a lövésre, de tette azt, amire kiképezték. Majd pár óra elteltével kezdte megérteni, mi is történt. Borisz először vett részt harci cselekményben, nyilván nagyon erős stresszhatásnak volt kitéve, és a harci stressz

---

²⁰ Katonapszichológia I. p. 343.

²¹ Katonapszichológia I. pp. 345–346.

²² Katonapszichológia I. pp. 359–360.

²³ Katonapszichológia I. p. 352.

reakciói is erősen hatottak rá. Ennek elkerülése szinte lehetetlen, mégis amire fel lehet készíteni a katonákat, az a magas stressz-szint mellett is nagy megbízhatóságú, pontos feladat-végrehajtás.

A másik esetben – amikor a két fiatalal és az öreggel találkoztak – a küzdelemben teljesen értelmetlenül lőtték ki a teljes tárat. Nyilván elég lett volna egy-két rövid sorozat is, de abban a helyzetben nem voltak képesek felmérni a szükséges és elégséges mértékű lőszerhasználatot.

A súlyos, tartós harci cselekmények idején – különösen akkor, ha azok kedvezőtlen körülmények között zajlanak – a katonák nagy testi és lelki erőpróbának, szenvedésnek vannak kitéve, amelyet kimerültség és legyengülés kísér, ami jelentősen csökkenti védekezési potenciáljukat. A kimerült katonák esetében a harci stressz okozói ezek a másodlagos okok. Az elégtelen fiziológiai, ill. fizikai állapot nagy mértékben gyengíti a traumákkal szembeni ellenállóképességet. A testi kimerültség – a rossz táplálkozás, az alváshiány – már két nap után is okozhatja a képességek elvesztését. A harctevékenység, ill. a táborozás körzetében uralkodó tartósan kedvezőtlen időjárási körülmények is jelentősen csökkentik a katona lelki és testi potenciálját. Szakemberek egyöntetűen vallják azonban, hogy a harci stressz másodlagos tényezői mindig kevésbé fontosak a stressz kialakulásában, mint a fő tényező, vagyis a megsemmisüléstől, az élet elvesztésétől való félelem.²⁴

Borisz a beszélgetés során egyetlen olyan harci helyzetet emelt ki – az aknavetőtűz elől való menekülés –, amelyben a stressz olyan magas intenzitású volt, hogy a kialakuló pánik szó szerint megbénította, mint mondta, lépni alig bírt. Látható, hogy a pánikot elsősorban a tehetetlenség okozta, mivel az életük nem azon múltott, hogy mennyire képzetek vagy ügyesek, hanem a vakszerencsén. Minden más kiemelt harci kontaktusban Borisz egyéni adottságainak és katonai képzettségének köszönhetően nagy magabiztossággal teljesítette a küldetését.

Borisz, amikor megismertem, 36 éves volt, és teljesen ősz haja sokat elárult arról, hogy min ment keresztül.

A pánikkal kapcsolatos magatartás

„Mindig félek, amikor bevetésen vagyok, csak nem engedem, hogy a félelemből pánik legyen, mert akkor megölnék.”

A pánik a veszélyérzetnek, a félelemnek különös, legintenzívebb formája, amely hirtelen kialakuló elképzelt vagy valóságos helyzetben következik be, és amit jellegzetes pánikreakció kísér.

A pánikot a szakemberek a normális emberek kivételesen nagy fokú fenyegetettségre adott válaszként értelmezik.

A pánik létrejöttéhez két nagyon fontos feltételre van szükség. Ezek a vészes fenyegetettség és a sürgősség nyomására meghozni szükséges gyors, kényszerű döntés.

---

²⁴ Katonapszichológia I. p. 353.

„Mondtam a parancsnoknak, hogy nem megyek, mert az egész olyan volt, mint egy vulkán kráterében. 14 másodpercenként tíz–húsz robbanás, és ilyenkor a kövek is szertesztét repülnek, mint a repeszek. Valójában ez okozta a legtöbb sérülést is. A parancsnokom ugyanúgy félt, mint mi mindannyian. Mikor az utolsó szakasz is elkezdett tüzelni, mondta, hogy tűnjünk el innen. Annyira féltem, hogy nem éreztem a lábamat. Olyan volt, mintha nem tartoznának hozzám... mint a terminátor.²⁵ Nem tudtam gyorsan menni vagy futni, csak lassan lépegettem. Tudtam, hogy az aknától származnak a legsúlyosabb sérülések. Attól féltem, hogy elveszítem a végtagjaimat. Nagyon félelmetes volt. Utolsónak érkeztem a fedezékbe, ami nem is volt igazi fedezék. Akkor az utolsó szakasz pont oda lőtt, ahol az előbb voltunk. Ekkor a mieink is elkezdtek löni, erre abbahagyták, de ha nem jöttünk volna le onnan előbb, már halottak lennénk. Ekkor egy repesz az egyik emberünket eltalálta az Achilles-ínnál, elég súlyosnak tűnt. Alig maradt valami a csonton. Elláttuk, ahogy tudtuk.”

A pánikreakciónak két alapvető megnyilvánulási formája a tudatunk számára ellenőrizhetetlen cselekedetek és mozgások, illetve a leblokkolt állapot, amikor a katona teljesen elveszíti a kapcsolatát a valósággal, és nem reagál a parancsokra. A menekülési reakció – a pánik leggyakoribb megjelenési formája – teljesen kimerítheti a test mentális, illetve fiziológiai energiatartalékait, s több nap vagy hét is kell ahhoz, hogy a katona korábbi képességei helyreálljanak. A blokkoló pánikreakció ritkábban fordul elő, ekkor azonban a katona azon a helyen marad, ahol a pánik elérte, és hosszabb időre van szüksége a felelősséghez. Enyhébb formájában az általános pszichomotorikus mozgások lelassulásában jelentkezik.²⁶

A katonák hazatérése a háborúból

A civilizált társadalmak fejlődésével a háborúból visszatérő harcosok helyzete egyre bonyolultabbá válik. A társadalmi szerepek sokrétűségével együtt egyre összetettebb feladat a pszichés problémákkal terhelt katona alkalmazkodása, és így a visszatéréssel járó gondok egyre nyilvánvalóbbá válnak.

„Hol volt az a pont, amikor azt mondtad, elég volt?”

Először, amikor rájöttem, nem élhetek örökké abból, hogy embereket ölök. A háborúnak előbb-utóbb vége lesz, és akkor mi lesz velem azután? A civil élet a városomba kezdett visszatérni a normális kerékvágásba. Az iskolák kinyitottak, az emberek eljártak a kávézóba, még nappal is. Számomra, aki akkor már nagyon régóta gyakorlatilag az erdőben meg a mocsárban élt, ez nagyon furcsa volt. Kezdték azon gondolkodni, hogy szeretnék visszatérni a békés élethez. Láttam egy szerelmes párt, kézen fogva... normális, mindennapi életet láttam, és ezt kezdtem keresni. És amikor láttam azt a szerelmes párt, emlékszem, azt gondoltam, bár én is olyan lehetnék, olyan ártatlan, de ez lehetetlen volt. Akkor kezdődött bennem az igazi küzdelem. Napról-napra egyre erősödött bennem a gondolat, hogy abba kell hagyni a szolgálatot.”

---

²⁵ Harctéri pánik, illetve rövid lefutású disszociatív stupor egy példája.

²⁶ Katonapszichológia I. pp. 425–429.

A leszerelés után a társadalomba történő visszailleszkedésnél Borisz a társadalmi értékeknek és normáknak nem tudott megfelelni. Az emberekkel nem volt képes kapcsolatot teremteni, a harci körülmények között kialakult válaszreakciói természetesen módon nem voltak kompatibilisek a civil normákkal. Éppúgy az agresszivitási szintje is túl magas volt. Mindehhez hozzáadódott a PTSD is. Miután Borisz elveszítette a reményt arra, hogy a társadalomba újra beilleszkedjen, egyre inkább önmaga ellen fordította az agresszivitást, s ez már egyértelműen valamilyen típusú személyiségprobléma kifejeződése volt. Segítség híján ez eszkalálódott, és a kiutat öngyilkosságban találta meg. Tehát itt az öngyilkosság motívuma a magány, a kirekesztettség és a tehetetlenség volt.²⁷

A háborúból való visszatérés problémakörének három fő összetevője van. Az első – és igazából a fő nehézség – az, hogy a katona a háborús körülmények közötti különleges helyzetekhez alkalmazkodik, bizonyos pszichikai változásokon megy keresztül, és távollétében az otthoni környezete is sok esetben jelentősen megváltozik. A háborúból visszatérő katona és a civil társadalom így találkozik újra egymással. A változások következtében a visszatérő katonák számára a civil társadalomba való reintegrációig nehéz és hosszú út vezet. A második nehézség jellemzően, hogy a visszatérés időszaka része a katonai pályafutás háborús szakaszának. Ennek hatására a katonákban a körülmények kényszerítő hatása alatt új értékrend alakul ki, mind a környezete, mind önmagával kapcsolatban. A harmadik jellemző a fenti személyiségbeli változást kísérő pszichikai nehézség, amely miatt az alkalmazkodás folyamata igen sokáig is eltarthat és eredményessége hullámozhat.

Ha lépésről lépésre végigkísérjük a háborúból visszatérő katona életének változásait, akkor a következőkkel találkozhatunk. A *harctér elhagyása* pszichikai feloldódással (a stresszesemény rekapitulációja) vagy a háborús tartalmú érzelmek és tapasztalatok tudat alá szorításával jár. A *családtaggal és a környezettel való első találkozás* során a reakció széles skálán mozoghat, a felajzott érzelmek leküzdése vagy abreagálása, ill. a pszichikai összeomlás. A *visszatérés után néhány héttel* a környezettel való kapcsolatfelvétel és a változások elfogadása, vagy a környezettel való konfliktus, alkalmazkodási problémák és a pszichés betegségek kifejlődése. Itt van elsődleges szerepe a támogató rendszer általi pszichoszociális segítségnyújtásnak. A *visszatérés után néhány hónappal* a traumatikus tapasztalatokat a személy feldolgozza és alkalmazkodik, vagy azok elmélyülnek. *Fél évvel a visszatérés után* a személy teljes beilleszkedése megtörténik, vagy a kellemetlen magatartásformák tartósan kifejlődnek, a személyiség megváltozása rögzül. *Több évvel a visszatérés után*, amennyiben a háborút viselt katona nem képes az életkorának és képzettségének megfelelő társadalmi pozíciót (család, munkahely, egzisztencia, emberi kapcsolatok, szabadidős tevékenységek) elérni, egyre inkább feszítő deficitet érez, amely annak ellenére visszavezethet a közvetlen háború utáni pszichés problémák kialakulásához, hogy az illető akkor ezeken a tüneteken túljutott.

---

²⁷ Katonapszichológia I. p. 330.

A háborúból való visszatérést akkor lehet sikeresnek tekinteni, ha az egyén képessé válik az összes társadalmi igényének kielégítésére. Ezzel szemben sikertelennek mondjuk a visszatérést, ha a katona nem tudja környezetével kialakítani a kölcsönös együttélés lehetőségét, és nem járul hozzá a társadalom fejlődéséhez, vagy környezetében másokat zavar ebben a tevékenységben.

A civil személy katonává válása és adott esetben háborúba történő behívása sokszor igen rövid idő alatt megtörténik, míg a háborúból visszatérő katona békés polgárrá való átalakulása jóval hosszabb időt vesz igénybe.²⁸

Fő szabályként elmondható, hogy a jelentős pszichés terheléssel járó környezetből való visszatérést követően, illetve a markáns stresszorok megszűnése után – még szakemberrel történő helyreállítás mellett is – legalább fél év mitigációs időszaknak kell eltelnie ahhoz, hogy az adott személy a kiindulási állapotnak megfelelő személyiséggel együtt az egyéni képességét és terhelhetőségét képes legyen teljesíteni.

A poszttraumatikus stresszavarok

A probléma megközelítéséhez a legtöbb esetben az első fel nem dolgozott élményig kell visszanyúlni:

„Az első valós helyzetben épp nem a távcsöves puskát használtam, hanem AK-t. Különböző fegyvereim voltak, különböző szituációkra. Ez 1991-ben, egy kis faluban történt. Az illető talán csak eltévedt, nem ismerte a terepet, nem kaptak térképet vagy topográfiai információkat általában... és összetalálkoztunk. Mindenesetre az egész olyan volt, mint lecsapni egy bogarat vagy szúnyogot. Szembejött és én megfogtam az AK-t... ennyi volt az egész. A következő dolog, amit láttam, a bakancsom volt, miután lelőttem az illetőt, és utána csak éjjel fogtam fel, hogy mit tettem. Akkor fogtam fel, hogy mi volt a szemében. Kérte, hogy ne öljem meg. Nagyon gyorsan zajlik ez, nincs idő közben gondolkodni, csak cselekszel. Könyörgött, hogy ne öljem meg. A családjáról beszélt a tekintetén keresztül és azt sugallta, hogy rádöbbedt, ez az egész hülyeség és semmi keresnivalója nincs ott.”

Az akut harci stressz és a poszttraumatikus pszichés bántalmak nem a gyávák és a gyengék tulajdonságai – mint ahogy ezt a háborúk történetében évszázadok során vallották –, inkább az emberi természet figyelmeztetése arra, hogy nem vagyunk érzéketlen gépek, és nem maradhatunk közömbösek a háború borzalmaival és a körülöttünk lévő eseményekkel szemben.

Az ágyúk, aknavetők dübörgése, a tankok motorjainak zúgása, a lövedékek sívítása, a halottak szaga, a füst, a tűz, az állatok riadt viselkedése és megannyi jele a halálos veszedelem közeledtének – alkotják a véres harctéri jelenetek kulisszáit. Ezen a véres színpadon játszódnak le azok a szörnyű események, amelyekben a legbátrabb harcosok is – függetlenül kiválóságuktól, gyakorlottságuktól és motiváltságuktól – az emberi szenvedések óriási tömegét látva bizonyos szinten megrendülnek. Ezek a megrendülések az alapjai azoknak a kínos emlékeknek, amelyek minden olyan esetben feltűnedeznek, amikor a traumatikus eseményre

---

²⁸ Katonapszichológia II. pp. 238–240.

való asszociálást bizonyos személyek, tárgyak, hangok vagy szagok felidéznek. Az éjszakai rémlátomások annyira elviselhetetlenek lehetnek, hogy az alvást is akadályozzák, és az idő múlása ellenére ezek a háború után hónapokig, néha még évekig is gyöttrik a személyt. Ezek az emberek egy ördögi kör részesének érzik magukat, és a felejtés lehetetlenségének rabjaivá válnak. Feszültek, idegesek és lobbanékonyak lesznek, bizonyos időszakokban pedig kishitűek, eltompultak, depressziósak és elzárkózók. Megszakadnak az érzelmi és baráti kapcsolatok, felszínre törnek a családi konfliktusok, a barátokkal, munkatársakkal szembeni nézeteltérések. A legtöbb személynél az alkohol és a narkotikum jelenti az időleges enyhülés eszközt, azonban a kiejózanodás után ezek gyakran még súlyosabb formában térnek vissza. A kilátástalanság és a tehetetlenség érzése folytán kísért az öngyilkosság gondolata, és ha kívülről nem érkezik segítség, akkor ez a megoldás bizonyosságot is nyer.

A poszttraumatikus stressz zavarok a reakciók olyan csoportját alkotják, amelyek bekövetkezésére olyan embereknél lehet számítani, akik különösen nagy, vagy időben elhúzódó traumatikus események, helyzetek veszélyeinek vannak kitéve. A PTSD szimptomái a kezdeti szakaszban elsősorban a traumatikus élményekre adott válaszok, a későbbiekben pedig a pszichés felgyógyulás részeként is értelmezhetők.

Mint ismeretes, a PTSD-nek sokféle megjelenési formája lehet. A DSM IV²⁹ szerint nyolc csoportra osztják, amelyek a következők:

1. szorongásos panaszok (félelmek, kényszercselekvések, pánikrohamok);
2. magatartásváltozások (agresszió, antiszociális magatartás, öngyilkossági kísérlet);
3. kognitív funkciók károsodása, azaz figyelem- és koncentrációzavar, döntésképtelenség és fáradékonyság;
4. a gondolkodás és a beszéd zavarai (körülményeskedő beszéd, asszociációs zavarok);
5. hangulati és érzelemzavarok (harag, apátia, ingerlékenység);
6. a munkahelyi és szociális teljesítmény zavarai (hiányosan betöltött szociális szerep, csökkent munkateljesítmény);
7. személyiségjegyek változása (romló kapcsolatok, közöny mások iránt);
8. vegetatív testi tünetek (szédülés, veritékezés, alvászavar, diffúz testi panaszok).

A PTSD azonban nem szükségképpen jelenik meg minden egyes súlyos traumatikus tapasztalat következtében. Békés körülmények közötti tragikus élmény által a zavarok előfordulási aránya 0,5–1,3%, míg háborús traumák után a 30%-ot is elérheti.

---

²⁹ Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders – Mentális rendellenességek kórmeghatározó és statisztikai kézikönyve.

„A tudat, hogy megöltem valakit, olyan, mintha valami rátelepedne az arcodra, és nagyon zavar, legszívesebben levágnád, de nem tudod, mert hozzád tartozik. Nagyon szerettem volna, ha elmúlik ez az érzés. Addig a pillanatig nagyon tisztá voltam. Ártatlan. Az érzéseim, gondolataim... minden. De ez bemocskolt, és hasznomra vált, amit tanítottak nekünk: amikor lelész valakit távcsöves puskával, látod azt az embert, de nem úgy gondolsz rá, mint emberre, hanem mint célpont, mint egy fa, vagy akármilyen. Bármilyen, csak nem ember. Ez segít... egy ideig, de nem mindig. Ezt tanították nekünk. Azt hiszem, ez az első alkalom, hogy nyíltan beszélek erről.”

„Folyton visszatértek az álmok, és félttem aludni menni. Félttem, hogy mi vár rám az álmokban. Nappal minden rendben volt, teljesen normálisan viselkedtem. Éjjel viszont eljött a szörnyeteg. Emlékszem... egyszer éjjel felébredtem és úgy éreztem, felettem van valami, körülbelül 30 centivel. És fújtat, mint egy bika. Hallottam a lélegzetét. Először félttem, nem láttam semmit, de éreztem a jelenlétét.”

Az akut állapot továbbfejlődése – ami a trauma utáni néhány hónapban indul meg – krónikus alakot csak néhány esetben ölt, míg az esetek többségében viszonylag rövid és gyors gyógyulás következik be. Az, hogy a poszttraumatikus zavar egyáltalán megjelenik-e, mennyire lesz erős, krónikussá válik-e, a traumatikus tapasztalat jellegzetességein túl a biológiai, a pszichikai, és a szociális közvetítő tényezők összetett kölcsönhatásaitól függ.

„Végig ugyanazok voltak a társaid?”

Igen, harmincan.

És hányan éltek túl? Mindannyian?”

Nem, mostanáig tíz embert veszítettünk el. Többségük a háború után halt meg, a háború alatt csak ketten.

Mibe haltak bele utána?”

Szívrohamba. Ezek az emberek mára 40–45 évesek, és sohasem beszéltek erről, mert senkit sem érdekelt. Ugyan voltak erre szakemberek, de nem a háborúban. Sosem voltak a fronton, nem értették, sosem kellett szörnyeteggé változniuk. Szembenézni a szörnyel magukban. Pedig az ott van mindenki. És ami nagyon fontos: ha jól akarod csinálni, meg kell találnod a szörnyet önmagadban. És a legfontosabb, hogy tudd irányítani és elfojtani az érzelmeidet, ha kell. Ahogy ez kialakult bennem, az első érzésem az volt, hogy bemocskolódtam.”

A háború résztvevői számára a PTSD megjelenésének és fejlődésének legfontosabb közvetítői a harci tevékenység előtti, alatti és utáni eljárások és alkalmazott eszközök, amelyek hatékonysága elsősorban a parancsnoktól és a beosztott szakállománytól függ. A jó felkészültség és begyakorlottság, a minőségi előkészületek, a katonai akció céljának egyértelműsége, a parancsnok iránti bizalom, az alegység erős kohéziója következtében a katonák pszichés traumatizáltsága jelentősen csökkenthető a súlyosabb és a legdrámaibb harctéri helyzetekben is. Elmondható tehát, hogy az akut harci stressz és az akut PTSD megfelelő preventív eszközökkel és eljárásokkal megelőzhető, vagy legalábbis jelentősen lecsökkenthető már a harctéren és annak közvetlen környezetében.

Összegzés

Minden katona számára érzékeny időszak a háborúból való visszatérés ideje. Visszatérnek a volt katona életébe a barátokkal, ismerősökkel történő gyakori találkozások, beszélgetések, amelyek során találkozik félreértésekkel, meg nem értésekkel, érezhetővé válik a korábbi katonai közösség összetartó erejének hiánya. Még az is előfordulhat, hogy nosztalgiát éreznek a háború iránt, amelyben talán sokkal fontosabb szerepet játszottak, mint a civil életben korábban. A háborúból visszatérő személy lelki sebeivel halmozottan is nehéz helyzetbe kerül: fájdalmait a környezete megértése híján megpróbálja titkolni, tudat alá nyomni, ami legtöbbször nem eredményes. Megbélyegzettnek érzi magát, és ezért szégyenkezik. Ha pedig a környezete közömbös, vagy kételkedve reagál, a bezárkózás folytatódik, a fájdalmak felerősödnek. Tehát a szociális környezet negatív hatásai következtében erősödhetnek és elmélyülhetnek a poszttraumatikus bántalmak a háborúból való visszatérés után.³⁰

Borisz esetében a honvédő háború során a harcostársak és más személyek súlyos sérülésének és halálának látványa, a sebesültek ellátása és a mentésükben való részvétel, erős tűzérési tűz ellenére a pozíció megtartása, az ellenséges gyűrűből való kitörés olyan helyzetben, ahol biztosak voltak benne, hogy odavesznek, ill. a parancsnoki hibából adódóan, rossz felkészítéssel aknamezőre küldés, mind-mind a PTSD kialakulásához hozzájáruló háborús élmények voltak. Hazatérve a társadalmi megbecsülés helyett a megvetést tapasztalta, a belső konfliktusok és a kiútkeresés nehézségei nehezítették a gyógyulását.

A háborús trauma a leszerelt katonákat egész hátralévő életük során eltérő intenzitással, de végigkíséri, és mind lelki, mind fizikai módon kihat életminőségükre.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Délszláv háború.
http://hu.wikipedia.org/wiki/Délszláv_háború; letöltés: 2010.12.27.
- Facts Childhood trauma.
http://www.upliftprogram.com/facts_childhood_trauma.html; letöltés: 2010.12.30.
- PAVLINA, Želimir – KOMAR Zoran: Katonapszichológia (I–III. kötet). Zrínyi Kiadó, Budapest, 2007.

---

³⁰ Katonapszichológia II. pp. 343–344.

A MENEKÜLTÜGYI MEGHALLGATÁSOK KÉRDÉSEI ÉS AMI MÖGÖTTÜK VAN

Napjaink egyik legjelentősebb biztonsági kihívása a migráció, amely nemzetbiztonsági szempontból is jelentős kockázatokat¹ rejt magában, így kiemelten fontos a lehető legpontosabb és legrészletesebb információszerzés. Hazánkban az ideiglenes biztonsági határzár létrehozása óta a menedékkérelők száma jelentősen csökkent, de 2018-ban ennek ellenére is 671 menedékkérelmet nyújtottak be (túlnyomó részben a röszkei és a tompai tranzitónákban).² A publikáció célja a menekültügyi meghallgatás kérdéseinek elemzése és felülvizsgálata, hogy levonhatók legyenek olyan következtetések, amelyek segítségével a meghallgatást vezető hatékonyabban dolgozzanak, több releváns információt kapjanak. Ezáltal könnyebben születhet döntés egy-egy menekültügyi kérelem kapcsán, valamint hasznos információ birtokába juthatnak a nemzetbiztonsági szolgálatok is, ennek következtében pedig akár az érintett országok biztonsági szintje is emelkedhet.

A magyar menekültügyi eljárásról³

A kérelem benyújtásakor személyesen kell megjelenni a menekültügyi hatóság előtt, de a menedékkérelem iránti igényt idegenrendészeti, szabálysértési vagy büntetőeljárás során, repülőtéren vagy a tranzitónában is lehet jelezni. Ez utóbbi Tompán és Röszkén található.

A menekültügyi hatóság a menekültügyi eljárás lefolytatása, továbbá a dublini átadás biztosítása okán menekültügyi őrizetbe veheti azt a kérelmezőt, akinek tartózkodási jogcíme kizárólag az elismerés iránti kérelem benyújtásán alapul, ha fennállnak az őrizet elrendelésének egyéb feltételei. A menekültügyi őrizet legfeljebb 72 órára rendelhető el, amelyet a bíróság a menekültügyi hatóság indítványára legfeljebb 60 nappal meghosszabbíthat. A hatóság ezen indítványt többször is előterjeszheti, de az őrizet teljes időtartama nem haladhatja meg a fél

---

¹ Ide sorolható minden olyan tevékenység, amely országunk biztonságát veszélyezteti, és a nemzetbiztonsági szolgálatoknak e tevékenységek megelőzése érdekében kellene fellépniük.

LAUFER Balázs: Migrációs státuszkezelézők esetében felmerülő lehetséges nemzetbiztonsági és terror kockázatok. *Terror & Elhárítás*, 2017/3. szám. pp. 67–107.
http://epa.oszk.hu/02900/02932/00012/pdf/EPA02932_terror_elharitas_2017_3_067-107.pdf; letöltés: 2019.02.03.

² Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal: Statisztikák.

http://www.bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=177&Itemid=1232&lang=hu; letöltés: 2019.02.10.

³ A menekültügyi eljárás célja annak megállapítása, hogy a menedékkérelmet előterjesztő személy jogosult-e a menekült- vagy oltalmazotti státuszra, esetében a visszaküldés tilalma fennáll-e, visszaküldés tilalmának fenn nem állása esetén kiutasítható, illetve kitoloncolható-e, valamint a dublini átadás keretében átadható-e.

Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal: A menekültügyi eljárás.

http://www.bmbah.hu/jomla/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=421&Itemid=392&lang=hu#a_menekltgyi_eljrs; letöltés: 2019.02.02.

évet. A menedékkérelmek benyújtását követően a 14. életévét betöltött személyek esetén a magyar hatóságok rögzítik a kérelmező ujjlenyomatát és azt megküldik az Európai Unió egységes ujjlenyomat-nyilvántartó rendszerének (EURODAC⁴) annak ellenőrzésére, hogy nevezett korábban nyújtott-e be menedékkérelmet, vagy tartózkodott-e másik EU-tagállamban. Az ujjlenyomaton kívül fénykép is készül a kérelmezőről.

A menekültügyi eljárás időtartama 60 nap. A hatóságnak lehetősége van a kérelmet gyorsított eljárásban, rövidebb időn belül elbírálni. Például ha a menedékjogi kérelem a repülőtéren került előterjesztésre, a kérelmező a repülőtéri tranzitterületen kerül elhelyezésre, a repülőtéri eljárás időtartama pedig legfeljebb nyolc nap. Ha ez idő alatt az eljárás nem zárult le, akkor be kell léptetni a kérelmezőt Magyarország területére. Ha felmerül annak a lehetősége, hogy más EU-tagállam a felelős a kérelem elbírálására, az eljárás felfüggesztésre kerül az adott tagállam társszervének a válaszáig. Ennek hossza a külföldi társszervek együttműködésétől függ, de akár hónapokig is eltarthat.

A menekültügyi eljárás alatt sor kerül a menedékkérő személyes meghallgatására, szükség esetén tolmács segítségével. Ennek során részletesen be kell számolnia menekülése okairól, Magyarországra érkezésének körülményeiről, illetve át kell adnia a rendelkezésére álló, a kérelmét alátámasztó bizonyítékokat és személyazonosító okmányait a hatóságnak. Az eljárásban a kérelmezőt a menekültügyi hatóság részletesen tájékoztatja az őt megillető jogokról, illetve az őt terhelő kötelezettségekről.⁵

A menekültügyi meghallgatás

A kijelölt menekültügyi ügyintéző a menedékkérő iratanyagát áttanulmányozva készül a meghallgatásra. Felkészül a származási országinformációból, ami segít egyrészt a származási környezet megismerésében, másrészt annak megállapításában, hogy a kérelmező valóban a jelzett országból érkezett-e. A meghallgatáson az elismerését kérő beleegyezésével jelen lehet az ENSZ Menekültügyi Főbiztosság⁶ képviselője,⁷ továbbá – amennyiben van – a kérelmező jogi képviselője is. A meghallgatás alatt kiemelt szerepe van a tolmácsnak, akinek megbízhatónak, pontosnak és pártatlannak kell lennie. Speciális esetekben (például kísérő nélküli kiskorú, bántalmazottak, fogyatékkal élő személyek) más résztvevők is jelen lehetnek, de jelen írásomban csak az átlagosnak nevezhető meghallgatásokkal foglalkozom.

---

⁴ EURODAC: European Dactylographic Comparison System. A tagállamoknak a Dublini Egyezmény hatékony alkalmazása érdekében az ujjlenyomatok összehasonlítására irányuló rendszere. European Commission, Migration and Home Affairs: Identification of Applicants (EURODAC). https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/identification-of-applicants_en; letöltés: 2019.02.08.

⁵ Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal: A menekültügyi eljárás. http://www.bmbah.hu/jomla/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=421&Itemid=392&lang=hu#a_menekltgyi_eljrs; letöltés: 2019.02.02.

⁶ Office of the United Nations High Commissioner for Refugees – UNHCR.

⁷ 2007. évi LXXX. törvény a menedékjogról. 38. §. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0700080.TV>; letöltés: 2019.02.02.

A meghallgatáskor a kötelező tájékoztatáson kívül érdemes hangsúlyozni, hogy ha a kérelmező nem működik együtt, illetve valótlan állít, az az eljárás akadályozásának számít, és elutasítást vonhat maga után. Az interjú során érdemes figyelni az érintett metakommunikációs jeleit, együttműködési szándékát, illetve esetleges zavartságát vagy agresszióját is.

A meghallgatás első kérdései a kérelmező személyes adataira vonatkoznak. A név lediktálását követően a születési idő és hely kérdésnél (okmányok hiányában) már felmerülhetnek problémák (különösen az idősebb korosztály és meghatározott országok esetén), ugyanis több országban nem vezetnek erről nyilvántartást, így már az is eredmény, ha a születési évet és helyet megtudjuk. A következő problémát az „édesanyja neve” kérdés okozhatja, mert meghatározott földrajzi területeken (például Afganisztán, Pakisztán) nem tartják számon a nők neveit, vagy az a férje nevét viseli. Ezért nagyon sok esetben annyi a válasz, hogy „Bibi”, amely urdu nyelven annyit tesz, hogy „nő, a férfi felesége”, esetleg még „Bibi Aisha” vagy egyéb női név követi. Kulturális sajátosság, hogy a kérelmezők többsége édesapja teljes nevét meg tudja adni. A lakcím megadása is sokszor nehézkes (iratok nélkül), sokan csak a településük nevét tudják elmondani, a pontos lakcím fogalma sokak számára ismeretlen. Itt is törekedni kell a részletes leírásra, mert jelentősége lehet a környezetnek, a lakóhely fekvésének és jellegének a kérelem elbírálásakor. Amennyiben az ügyfél tud írni-olvasni, a félreértések elkerülése végett le kell vele íratni a személyneveket, lakcímet, városokat. Hasonlóképpen fontos szerepe van az anyanyelv és a beszélt nyelvek megadásának is. A nemzetiség, valamint a vallás megadását követően a foglalkozásáról és iskolai végzettségéről is kikérdezik a kérelmezőt, ezekről is valamennyi információ hasznosnak bizonyulhat.

Következő lépésként a családtagok adataival kapcsolatos kérdések következnek. Fel kell hívni a kérelmező figyelmét, hogy a megadott adatok képezik az esetleges jövőbeni családegyesítési kérelem alapját.⁸

Ezt követően a kérelmezőnek válaszolnia kell, hogy benyújtott-e már korábban az EU területén menedékkérelmet, és ha igen, akkor hol és mikor, mert ennek tisztázása az esetleges Dublin-eljárás⁹ és a szavahihetőség megállapítása miatt is jelentőséggel bír. Nyilatkoztatnia kell továbbá az okmányairól (ha nincsen, miért nincsen) és vagyoni helyzetéről is.

A kérelmezőnek részletesen ismertetnie kell az útvonalát származási országából egészen hazánkig. Ez egyike a kiemelten fontos kérdéseknek, hiszen megtudhatjuk, mely országokat érintette, mennyi ideig tartott az út, kikkel és kiknek a segítségével, milyen módon utazott. Utóbbi kérdések értelemszerűen az embercsempészet, esetleg emberkereskedelem szempontjából is jelentőséggel

---

⁸ Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal: Családi együttélés biztosítása célú tartózkodási engedély.
http://www.bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=50&Itemid=367&lang=hu; letöltés: 2019.02.08.

⁹ AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 604/2013/EU RENDELETE (2013. június 26.) egy harmadik országbeli állampolgár vagy egy hontalan személy által a tagállamok egyikében benyújtott nemzetközi védelem iránti kérelem megvizsgálásáért felelős tagállam meghatározására vonatkozó feltételek és eljárási szabályok megállapításáról (átdolgozás).
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A32013R0604>; letöltés: 2019.02.03.

bírnak, sok esetben a kérelmező emlékezhet rendszámokra, személyek neveire, személyleírásra, összegekre, bűjtató pontokra, valamint számtalan egyéb hasznos információra. Útitársai relevánsak lehetnek nemzetbiztonsági, közrendvédelmi szempontból is. Ha útvonala során érintett más EU-tagállamot, úgy arról minél több információ szükséges: mikor, pontosan hol volt, meddig, legálisan vagy illegálisan, továbbá ha még rendelkezik bármely bizonyítékkal erről (vonatjegy, hotel számla, éttermi blokk, bármi), azt is el kell kérni tőle, amely ismételtén a Dublin-rendelet miatt releváns. Ha családtagjai élnek már valamely EU-tagállam területén, szintén lényeges a családegyesítést tekintve. Fontos ugyanakkor ismertetni, hogy ki számít családtagnak¹⁰, mert sokan teljesen távoli, bizonytalan és bizonyíthatatlan rokoni szálakat, esetleg barátokat kezdenek felsorolni.

Az adatok felvételét követően kezdődik a meghallgatás érdemi része, amelynek első lépéseként ki kell deríteni, hogy a kérelmezőnek van-e bármilyen egészségügyi vagy pszichés problémája. Ez egyfelől a meghallgathatóságot is befolyásolja, másfelől fontos tudni az esetleges elhelyezés, fertőzésveszély vagy különleges bánásmód igénylése kapcsán. Az ügyfélnek be kell számolnia, hogy születése óta hol élt, kikkel, milyen körülmények között, hova járt esetlegesen iskolába, mit dolgozott, tehát egyfajta életutat kell pontosan rögzítenie. Mindezen információk fontosak lehetnek kérelme megalapozottságának szempontjából, másfelől értékes információkat is tartalmazhatnak. Arra a kérdésre, hogy miért hagyta el származási országát és miért kér menedéket, a lehető legrészletesebb választ szükséges rögzíteni. Ebben benne lehet a valódi üldöztetés, általános helyzetleírás, de akár nemzetbiztonsági szempontból is releváns információkat kaphatunk, például egy szélsőséges vagy terrorista szervezet általi üldöztetés vagy politikai okokból történő támadás esetén.

Ezt követően a genfi öt okkal kapcsolatos kérdések következnek annak megállapítására, hogy fennáll-e valamely eleme a menekültként történő elismerés feltételeinek. Az 1951-es Genfi Egyezmény értelmében menekült, aki faji, vallási okok, nemzeti hovatartozása, illetve meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása, avagy politikai meggyőződése miatti üldözéstől való megalapozott félelme miatt az állampolgársága szerinti országon kívül tartózkodik, és nem tudja, vagy az üldözéstől való félelmében nem kívánja annak az országnak a védelmét igénybe venni. Továbbá, aki állampolgársággal nem rendelkezve és korábbi szokásos tartózkodási helyén kívül tartózkodva ilyen események következtében nem tud, vagy az üldözéstől való félelmében nem akar oda visszatérni.¹¹ Ezen kérdéseknél szintén lényeges lehet minden apró körülmény, amely megkönnyíti a döntéshozó munkáját az elmondottak ellenőrzésekor. Ezt követően válaszolnia kell a kérelmezőnek, hogy véleménye szerint mi történne vele, ha származási országába visszaküldenénk: e válasz a non-refoulement¹² elve (visszaküldés tilalma) miatt lényeges.

---

¹⁰ 2007. évi LXXX. törvény a menedékjogról. 2. § j).

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0700080.TV>; letöltés: 2019.02.02.

¹¹ 1989. évi 15. törvényerejű rendelet a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi július hó 28. napján elfogadott egyezmény, valamint a menekültek helyzetére vonatkozóan az 1967. évi január hó 31. napján létrejött jegyzőkönyv kihirdetéséről. 1. cikk.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=98900015.TVR>; letöltés: 2019.02.03.

¹² Uo. 33. cikk.

2015 előtt, ha a kérelmezőnek hiteles okmányai voltak, nagyjából az eddig leírt kérdéseket tették fel egy menekültügyi meghallgatáson. Amennyiben okmányok nélkül érkezett, úgy a kérdéssort országismereti kérdések egészítették ki, amelyek célja annak megállapítása volt, hogy a kérelmező valóban a megjelölt országból származik-e. Az ilyen esetekre a Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal Dokumentációs Központjának munkatársai országonként létrehozta egy-egy kérdéssort, amelyek segítségével magas bizonyossággal megállapítható volt, hogy valóban a megjelölt országból származik-e az ügyfél. (Erre azért volt szükség, mert sok okmány nélküli kérelmező Szíriát, Afganisztánt jelölte meg származási országaként, bízva abban, hogy így biztosan megkapja a menekültstátust.)

2015 sok szempontból volt vízvázlatzó a menekültügyi eljárás, és így a meghallgatások esetében is. Létrejött az ideiglenes biztonsági határzár, illetve a röszkei és a tompai tranzit-zóna, ahol gyorsított eljárás keretében bírálják el a menedékkérelmeket, jelentős terhet levéve ezzel például a budapesti központról. Szerbiát hazánk biztonságos harmadik országgént definiálta,¹³ így ha a kérelmező bizonyítottan onnan érkezett, visszatoloncolták oda.

Európai viszonylatban egyre több olyan terrortámadás történt, amelyek jelentős részét harmadik országból származó, első-, másod- vagy harmadgenerációs állampolgárok követték el, és amelyek nagy részét az ISIL/DAESH terrorszervezet vállalta fel. Erre a nemzetbiztonsági szervek is reagáltak: egyfelől szigorodtak a nemzetbiztonsági törvények, esetenként több jogkört és eszközt kaptak e tendencia megfékezése céljából, másrészt nagyobb fókuszot kaptak a menekültügyi meghallgatások, továbbá a nemzetbiztonsági kockázatból történő elutasítások száma is nőtt. A menekültügyi kérdéssor mellé bekerült néhány újabb kérdés is.

A kérdések egy része arra irányul, hogy a kérelmezőnek van-e tudomása származási helyén szélsőséges, illetve militáns csoportok kiképzőhelyeiről, bázisairól, esetleg járt-e ezekben. Ha igen, értelemszerűen azok minél részletesebb leírása a cél. Részt vett-e katonai kiképzésben, amennyiben igen, hol, mennyi ideig, milyen körülmények közt, mi volt a beosztása. Tagja-e szélsőséges vagy terrorista csoportnak? Követett-e el súlyos, nem politikai bűncselekményt? A válasz azért fontos, mert ha igen, úgy az a hatályos menekültügyi törvényünk értelmében kizáró ok a menekültstátusz tekintetében.¹⁴ A terrorcselekményben történő részvétel, illetve annak segítése vagy támogatása szintén kizáró ok.¹⁵

Szót kell ejtenünk továbbá a nemzetbiztonsági kockázatról. Ugyan kevés az esély arra, hogy a fenti kérdésekre bármely kérelmező is azt válaszolná, hogy terrorista vagy szélsőséges csoportokat támogat, a kérdések feltevésekor ezért kiemelten fontos a metakommunikációt is figyelni. Ha olyan körülmény merül fel (ismertségi kör, múltbéli tevékenység, de akár elég lehet egy rokoni szál vagy szélsőséges eszmék

---

¹³ 191/2015. (VII. 21.) Korm. rendelet a nemzeti szinten biztonságosnak nyilvánított származási országok és biztonságos harmadik országok meghatározásáról.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1500191.KOR>; letöltés: 2019.02.02.

¹⁴ 2007. évi LXXX. törvény a menedékjogról. 8. § (2) (5).

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0700080.TV>; letöltés: 2019.02.02.

¹⁵ Uo. 8. § (3).

vallása is), szintén a menekültügyi törvényre hivatkozva el kell utasítani a kérelmezőt, vagy státuszát vissza lehet vonni.¹⁶

Gyakorlati tapasztalatok, összegzés, konklúzió

A kommunikáció fejlődésével az információ terjedésének gyorsasága a migráció tekintetében egyszerre előny és hátrány. A kérelmezők között gyorsan terjednek a hírek, hogy mire kell számítani, mit fognak kérdezni, mit kell válaszolniuk annak érdekében, hogy nagyobb eséllyel kaphassanak státuszt. Ugyanakkor a hatóságok is gyorsabban és hitelesebben tudják ellenőrizni az újjlenyomatokat, a nemzetközi körözéseket, a kérelmezők származását és állításait is. Az embercsempészek is a kérelmezők segítségére vannak, útközben legendákat tanítanak be nekik, és ha más állampolgárnak vallják magukat, az okmányaikat is elveszik, illetve maguk a kérelmezők dobálják el vagy semmisítik meg azokat, nehezítve a hatóságok munkáját.

Egy interjú során természetesen nem abból kell kiindulni, hogy a kérelmező biztosan meg akar minket vezetni, és nincs is jogalapja a kérelmének, azonban bizonyos jelek esetén szükséges a gyanakvás és az alaposítás. Ilyen példa lehet a zavart viselkedés, a nem együttműködő magatartás, az ellentmondásos állítások, de az agresszió is. Több eset ismert, ahol magukat menedékkérőnek kiadva terrorista személyek kaptak státuszt: jó példa a 2009-es amerikai eset, ahol olyan iraki kapott menekültstátuszt és gyűjtött adatokat amerikai katonai bázisokról, aki korábban Irakban már hajtott végre támadásokat amerikai katonák ellen.¹⁷ Sajnálatos tény továbbá az is, hogy a 2016-os würzburgi baltás támadó¹⁸ hazánkban nyújtott be először menedékkérelmet, majd a Főti Gyermekehelyről szökött tovább Németországba. További gyakori eset, hogy a kérelmező homoszexualitására hivatkozva kér menedéket, hiszen számos országban halálbüntetés jár a saját nemhez való vonzalomért. Sajnos köztudott, hogy ezen állítások igen nehezen bizonyíthatók, és a hatóság 2018 óta még pszichológiai szakvéleményt sem készíthet ezen állítás alátámasztására vagy cáfolására.¹⁹ Fel kell készülni továbbá szélsőséges érzelmekre, agresszivitásra (főként ítélethirdetéskor), valamint több esetben is előfordult, hogy az interjú alatt vagy az újjlenyomat vételekor rosszul éltet szimulált a kérelmező.²⁰

---

¹⁶ Uo. 8. § (4).

¹⁷ MEEK, James Gordon – GALLI, Cindy – ROSS, Brian: Exclusive: US May Have Let 'Dozens' of Terrorists Into Country As Refugees.
<https://abcnews.go.com/Blotter/al-qaeda-kentucky-us-dozens-terrorists-country-refugees/story?id=20931131>; letöltés: 2019.02.03.

¹⁸ ROVÓ Attila – JOÓB Sándor: Egy nap után megszökött Fótról a németországi baltás terrorista.
https://index.hu/belfold/2016/07/22/egy_nap_utan_megszokott_fotrol_a_nemet_baltas_terrorista/;
letöltés: 2019.02.03.

¹⁹ Jogi Fórum: Tesztelhető-e a menedékkérő szexuális irányultsága? – Az Európai Unió Bírósága magyar vonatkozású ügyben hozott ítéletet.
<https://www.jogiforum.hu/hirek/38767>; letöltés: 2019.02.03.

²⁰ EASO gyakorlati útmutató: Személyes meghallgatás. 2. fejezet.
<https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/public/EASO%20Practical%20Guide%20-%20Personal%20interview%20-%20HU.pdf>; letöltés: 2019.02.08.

A meghallgatások két további kritikus elemére hívnám fel a figyelmet. Egyrészt számos kérelmező 18 éven alulinak vallja magát, bízva a kedvezőbb eljárási körülményekben (lakhatás, ellátás) és a pozitív döntéshozatalban is. Ez egységes európai tendencia, az osztrákoknál például a kérelmezők mintegy 40%-a állított valótlan adatot ezzel kapcsolatban.²¹ Másrészt fokozott figyelemmel kell eljárni a kérelmezők házasújsaival kapcsolatban, mert komoly üzletág épült az érdekházasságokra. Rendszerint a szegényebb Európai Unió tagországok kevésbé tájékoztatott állampolgárainak ígérnek könnyű pénzkeresetet egy-egy házasságkötésért, amelyet követően a harmadik országból érkezők az uniós állampolgárságot is megszerzik.

Itt jegyezném még meg, hogy számos olyan eset is előfordult, hogy a menedékkérő a kérelem benyújtásakor még egyedülálló volt, azonban az eljárás ideje alatt magyar hölgyet ejtett teherbe. Az érdekházasságok és az ezekkel kapcsolatos egyéb bűncselekmények felderítésére a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda Illegális Migráció Elleni Osztálya igen nagy hangsúlyt fektet. Javasolt lenne a meghallgatást vezetőket és a döntéshozókat jobban felkészíteni az érdekházasságokkal kapcsolatban, és szoros szakmai kapcsolatot kialakítani, gyanú esetén pedig tájékoztatni a nyomozókat is.

Fontosnak tartom, hogy a meghallgatásokon a körülményeket és a kérelmező személyiségét figyelembe véve irányítsa a meghallgatást vezető az interjút. Merjen eltérni a kérdéssortól és az általa fontosnak vélt, felmerült információkra rákérdezni, akár keresztkérdéseket feltenni.

Véleményem szerint a menekültügyi meghallgatás a fent leírtak miatt egy összetett és folyamatosan a migrációs trendekhez igazodni próbáló feladat. A 2015-ös migrációs hullám számos európai országot kényszerített válaszlépésre, ami sok esetben a menekültügyi rendszer megreformálását is igényelte. Németországban például a meghallgatást vezető – a fejlett országinformációs rendszerüknek köszönhetően – már az interjú alatt ellenőrizni tudja a meghallgatott állításait. Ugyan hazánk szerencsésebb, nyugodtabb helyzetben van a határárnak köszönhetően, szükségesnek tartom azonban a folyamatos fejlődést, és azt, hogy a területen dolgozók naprakészek legyenek a környezeti változásokkal, a várható eseményekkel kapcsolatban. A meghallgatást vezető folyamatos továbbképzése, tájékoztatása és a tapasztalatok megosztása nélkülözhetetlen eleme az eredményes meghallgatásoknak, ahogy a nemzetbiztonsági szolgálatokkal való jó és hatékony kapcsolat fenntartása is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 191/2015. (VII. 21.) Korm. rendelet a nemzeti szinten biztonságosnak nyilvánított származási országok és biztonságos harmadik országok meghatározásáról.
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1500191.KOR>; letöltés: 2019.02.02.

---

²¹ MTI: Ausztriában a migránsok negyven százaléka hazudik az életkoráról.
<https://www.origo.hu/nagyvilag/20190131-ausztriaban-a-migransok-negyven-szazeleka-hazudik-az-életkorarol.html>; letöltés: 2019.02.03.

- 1989. évi 15. törvényerejű rendelet a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi július hó 28. napján elfogadott egyezmény, valamint a menekültek helyzetére vonatkozóan az 1967. évi január hó 31. napján létrejött jegyzőkönyv kihirdetéséről.
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=98900015.TVR>; letöltés: 2019.02.03.
- 2007. évi LXXX. törvény a menedékjogról.
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0700080.TV>; letöltés: 2019.02.02.
- AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 604/2013/EU RENDELETE (2013. június 26.) egy harmadik országbeli állampolgár vagy egy hontalan személy által a tagállamok egyikében benyújtott nemzetközi védelem iránti kérelem megvizsgálásáért felelős tagállam meghatározására vonatkozó feltételek és eljárási szabályok megállapításáról (átdolgozás).
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A32013R0604>; letöltés: 2019.02.03.
- Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal: A menekültügyi eljárás.
http://www.bmbah.hu/jomla/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=421&Itemid=392&lang=hu#a_menekltgyi_eljrs; letöltés: 2019.02.02.
- Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal: Családi együttélés biztosítása célú tartózkodási engedély.
http://www.bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=50&Itemid=367&lang=hu; letöltés: 2019.02.08.
- Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal: Statisztikák.
http://www.bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=177&Itemid=1232&lang=hu; letöltés: 2019.02.10.
- EASO gyakorlati útmutató: Személyes meghallgatás.
<https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/public/EASO%20Practical%20Guide%20-%20Personal%20interview%20-%20HU.pdf>; letöltés: 2019.02.08.
- European Commission, Migration and Home Affairs: Identification of Applicants (EURODAC).
https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/identification-of-applicants_en; letöltés: 2019.02.08.
- Jogi Fórum: Tesztelhető-e a menedékkérő szexuális irányultsága? – Az Európai Unió Bírósága magyar vonatkozású ügyben hozott ítéletet.
<https://www.jogiforum.hu/hirek/38767>; letöltés: 2019.02.03.
- LAUFER Balázs: Migrációs státuszkérelmezők esetében felmerülő lehetséges nemzetbiztonsági és terror kockázatok. Terror & Elhárítás, 2017/3. szám. pp. 67–107.
http://epa.oszk.hu/02900/02932/00012/pdf/EPA02932_terror_elharitas_2017_3_067-107.pdf; letöltés: 2019.02.03.
- MEEK, James Gordon – GALLI, Cindy – ROSS, Brian: Exclusive: US May Have Let 'Dozens' of Terrorists Into Country As Refugees.
<https://abcnews.go.com/Blotter/al-qaeda-kentucky-us-dozens-terrorists-country-refugees/story?id=20931131>; letöltés: 2019.02.03.
- MTI: Ausztriában a migránsok negyven százaléka hazudik az életkoráról.
<https://www.origo.hu/nagyvilag/20190131-ausztriaban-a-migransok-negyven-szazeleka-hazudik-az-eletkorarol.html>; letöltés: 2019.02.03.
- ROVÓ Attila – JOÓB Sándor: Egy nap után megszökött Fótról a németországi baltás terrorista.
https://index.hu/belfold/2016/07/22/egy_nap_utan_megszokott_fotrol_a_nemet_baltas_terrorista/; letöltés: 2019.02.03.

A KÖTET SZERZŐI

Banai Tibor Péter	a Budapesti Corvinus Egyetem doktorandusza
Felegyi Júlia	a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza
Fülek András	a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza
Füzesi Kitti	a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza
Koós Gábor	ny. alezredes, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem munkatársa
Kóvári László	alezredes, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza
Puskás Anna	a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza
Ripcse László	ny. alezredes
Somkutas Róbert	ny. alezredes
Szabari Ferenc	ny. alezredes
Szaszák János	ezredes
Prof. Dr. Szternák György	ny. ezredes, CSc, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola egyetemi tanára
Dr. Tömösváry Zsigmond	ny. dandártábornok, PhD, a Felderítők Társasága Egyesület elnöke
Varga Márton	a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza

---

E SZÁMUNK TARTALMA

KOÓS GÁBOR NY. ALEZREDES –
PROF. DR. SZTERNÁK GYÖRGY NY. EZREDES

HIBRID FENYEGETÉS, HIBRID MŰVELET – AZ ÁLLAM SEBEZHETŐSÉGE OROSZ SZAKÉRTŐK VÉLEMÉNYE ALAPJÁN

A hadtudományi szakirodalomban új kifejezések jelentek meg, mint a „*hibrid fenyegetés, hibrid veszélyek, hibrid műveletek, hibrid hadviselés, összetett háború, a hibrid háború és az összetett konfliktus fogalmak.*”

A NATO állam- és kormányfői által tartott értekezleteken is több alkalommal szerepelnek az említett kifejezések a terrorizmussal, az információs hadviseléssel, a számítógépes rendszerek elleni támadással együtt. Hasonló jelenséggel találkozunk a keleti – elsősorban orosz – hadtudományi irodalomban is.

Kulcsszavak: hibrid háború, hibrid fenyegetés, stratégia, sebezhetőség, a védelem lehetősége.

KÖVÁRI LÁSZLÓ ALEZREDES

AZ ÉSZAKI REGIONÁLIS BIZTONSÁGI KOMPLEXUM ÉS AZ ÉSZAKI-SARKVIDÉKI TANÁCS

Az Északi-sarkvidék biztonsági környezetét a nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó kutatók nem tanulmányozzák egységes rendszerben, a legtöbbször csak a kapcsolódó régiók peremterületének tekintik, ahol legfeljebb az érintett államok gazdasági vagy politikai törekvései jelennek meg. Az északi régió azonban helyet követel magának a nemzetközi kapcsolatok rendszerében, és az Északi-sarkvidéki Tanács megfelelő fórumot kínál az érintett államok számára, hogy érdekeiket egyeztetve, közösen oldják meg a vitás kérdéseket, illetve megoldást találjanak a térség gazdasági, ökológiai és egyéb biztonsági kihívásaira. A tanulmány Barry Buzan regionális biztonsági komplexum elmélete alapján vizsgálja a régiót, leírja az Északi-sarkvidéki Tanács létrejöttét, felépítését és működését, illetve a szektorelméletre támaszkodva felméri azokat a területeket, ahol az Északi-sarkvidéki Tanács a regionális együttműködés intézményi keretét adhatja.

Kulcsszavak: Északi-sark, Északi-sarkvidéki Tanács, regionális biztonsági komplexumok elmélete, biztonsági szektorelmélet, együttműködés, intézményesülés, nemzetközi viszonyok, globális biztonság, biztonságiasítás, fenntartható fejlődés, környezetvédelem.

CONTENTS

LIEUTENANT COLONEL (RET.) GÁBOR KOÓS –
COLONEL (RET.) PROF. DR. GYÖRGY SZTERNÁK, CSc

HYBRID THREAT, HYBRID OPERATION – VULNERABILITY OF A STATE. OPINION OF RUSSIAN EXPERTS

New terms have appeared in military science such as *"hybrid threat, hybrid operations, hybrid warfare, complex war, hybrid war, and complex conflict concepts"*.

At the meetings held by the Heads of State and Government of NATO, these terms have been mentioned several times together with terrorism, information warfare, and attacks against computer systems. There is a similar phenomenon in the Eastern – mainly Russian – military literature.

Keywords: hybrid war, hybrid threat, strategy, vulnerability, protection.

LIEUTENANT COLONEL LÁSZLÓ KÖVÁRI

THE NORTHERN REGIONAL SECURITY COMPLEX AND THE ARCTIC COUNCIL

The Arctic security environment is still not assessed by international researchers as a unified system, and is usually considered to be the periphery of the connecting regions, where it is the economic or political aspirations of the states concerned appear at most. However, the Northern region demands a place in the system of international relations, where the Arctic Council offers the relevant states an appropriate forum for resolving their disputes, and for finding solutions to the economic, ecological and other security challenges of the region. Based on Barry Buzan's Theory of Regional Security Complexes, the study explores the establishing, structure and functioning of the Arctic Council, and drawing on sector theory assesses areas where it can provide an institutional framework for regional cooperation.

Keywords: Arctic, Arctic Council, Theory of Regional Security Complexes, Theory of Security Sectors, cooperation, institutionalization, international relation, global security, securisation, sustainable development, protection of environment.

VARGA MÁRTON

PARTNERSÉG A DÉLI FENYEGETÉS CSÖKKENTÉSÉÉRT

Európa számára az afrikai biztonsági környezet állandó változásának követése folyamatos feladatot jelent. Az Európai Unió és a NATO egyaránt különös figyelmet fordít az úgynevezett déli fenyegetés okozta fenyegetések csökkentésére. A nemzetközi biztonság fenntartásának egyik fontos eleme a szereplők közötti minél szélesebb körű kooperáció. Jelen tanulmányban az Európa és Afrika országai közötti együttműködések mutatom be, különös tekintettel a mediterrán térség együttműködési formáira.

Kulcsszavak: Európai Unió, NATO, EBESZ, Afrikai Unió, Arab Liga, Mediterrán Unió, Mediterrán Partnerség, déli fenyegetés, kooperatív biztonság, regionális biztonság.

SZASZÁK JÁNOS EZREDES

A TÁLIB MOZGALOM ÚJJÁÉLEDÉSE AFGANISZTÁNBAN

Az Amerikai Egyesült Államok a 2001. szeptember 11-ei eseményeket követő terrorizmusellenes globális háborújának első megnyilvánulásaként 2001. október 7-én megindította a Tartós Szabadság katonai műveletet Afganisztánban. 2002 elejére a tálib mozgalom teljes vereséget szenvedett, a Tálib Emirátus mint egységes entitás fizikailag megszűnt létezni, és a mozgalom vezetői Pakisztánba menekültek. A nemzetközi erők fokozott jelenléte és katonai tevékenysége, valamint az ország stabilizálására tett erőfeszítések ellenére annak lehettünk szemtanúi, hogy a tálib mozgalom újjáéledt, teret nyert, komoly befolyást szerzett, és jelenleg már az ország közel felét az ellenőrzése alatt tartja. Befolyását az ország déli és keleti régiói mellett kiterjesztette olyan északi területekre is, amelyek felett a tálib mozgalom az 1996–2001-es uralma alatt sem rendelkezett.

A mozgalom kohéziója erős, tagjai az egész országban követik a felső vezetés irányításait. A szervezet feltétel nélkül követeli a nemzetközi erők kivonulását és elutasítja az afgán kormány békekezdeményezéseit. A tálib mozgalom az országban a teljes hatalomátvételre törekszik, és a sikeres fegyveres küzdelem mellett hatékony kormányzati rendszert kezdett kiépíteni az általa ellenőrzött körzetekben. A mozgalom sikerének okai összetettek, és számos, tálibokhoz nem közvetlenül kötődő külső, illetve a tálibokhoz közvetlenül kötődő belső tényezőkre vezethető vissza. A jól ismert és több tanulmányban feldolgozott külső tényezőkkel – Pakisztán szerepe, a nemzetközi közösségek hibái, az afgán kormány korrupciója és inkompetenciája – csak említés szintjén foglalkozom. A tálib mozgalomhoz közvetlenül kötődő és eddig talán kevésbé feldolgozott belső okokat, mint rendszerük rugalmasságának, túlélőképességének és fenntarthatóságának két legfontosabb faktorát, a szociális hátteret és a harci alkalmazkodóképességet azonban részletesebben elemzem.

MÁRTON VARGA

PARTNERSHIP FOR REDUCING SOUTHERN CHALLENGES

The continuously changing security environment of Africa implies a permanent challenge for Europe. The European Union and the NATO pay special attention to the so-called Southern Challenges. The establishment of as deep as possible cooperation among the international actors is essential for maintaining the international peace and security. In this paper I present different forms of cooperation between European and African countries, especially the cooperation of the actors of the Mediterranean region.

Keywords: European Union, NATO, OSCE, African Union, Arab League, Union for the Mediterranean, Mediterranean Partners, Southern Challenges, cooperative security, regional security.

COLONEL JÁNOS SZASZÁK

AWAKENING OF THE TALIBAN MOVEMENT IN AFGHANISTAN

The United States of America has initiated Operation Enduring Freedom (OEF) in Afghanistan on 7th October 2001 as a first indicator of a global anti-terrorism war after the events on 11th September 2001. By the beginning of 2002 the Taliban Movement was completely defeated, the Taliban's Islamic Emirate as a unified entity physically seized to exit and the leaders of the Movement fled to Pakistan. Despite the increased presence and military activities of the international forces and the common efforts for stabilization of the country, we have witnessed that the Taliban Movement awoke, gained ground and serious influence and by now nearly half of the country is under its control. In addition to the Southern and Eastern regions of the country, its influence was extended to Northern parts as well, where the Taliban Movement did not have control during its rule between 1996 and 2001.

The Movement has a strong cohesion; its members follow the directions of the leadership in the whole country. The organization unconditionally demands the withdrawal of the international forces and rejects the peace initiatives of the Afghan Government. The Taliban Movement aims a complete takeover of power and with a successful armed struggle it has begun to build an efficient governmental system in the areas under its control. The reasons for the success of the Movement are complex, and can be attributed to many external factors not directly linked to the Taliban and to internal factors directly connected to the Taliban, such as the role of Pakistan, the failures of the international community, the corrupt Afghan Government and its incompetence just only to mention some. However, I analyze in details the probably less processed internal reasons directly linked to the Taliban such as the two most important factors of their system's flexibility, survivability and sustainability, which are their social background and combat adaptability.

Afganisztán sorsa, helyzete és jövője azért is fontos kérdés a számunkra, hiszen NATO-szövetségesként évek óta jelen vagyunk az országban, és a lehetőségeinkből adódó aktív katonai részvétellel és donorországgként is próbálunk hozzájárulni az ország biztonsági helyzetének javulásához és stabilizálódásához.

Kulcsszavak: tálib mozgalom újjáéledése, tálib mozgalom sikerei, szociális háttér, harci alkalmazkodóképesség, magyar szerepvállalás.

BANAI TIBOR PÉTER

AFGANISZTÁN, A MODERN DZSIHÁD SZÜLŐFÖLDJE

A fegyveres dzsihád az elmúlt korokban mindig valamilyen helyi, lokális probléma megoldására adott lehetséges válaszként került a felszínre. Eljött azonban az idő a muszlim világban, amikor egyes radikális muszlim ideológusok, vezetők ezt ki akarták/akarják terjeszteni az egész világra, és teszik ezt a technikai vívmányok segítségével. Ennek a napjainkban is tartó szignifikáns folyamatnak – ami nem mellesleg megváltoztatta a világot – a főpróbája, első felvonása az 1980-as évek Afganisztánjában volt.

Kulcsszavak: dzsihád, Afganisztán, Szovjetunió, bin Laden, Azzám.

FÜZESI KITTI

BRAZÍLIA ÉS PARAGUAY BILATERÁLIS KAPCSOLATAI

A brazil külpolitika egyik legfontosabb célkitűzése, hogy a dél-amerikai térség vezető államává válhasson. Bár az ország a nemzetközi színpadon mint „békés óriás” jelenik meg, hangsúlyozva a más országok belügyeibe való be nem avatkozás elvét, kétoldalú kapcsolatai a szomszédos Paraguayjal nem ezt a külpolitikai stratégiát mutatják. Jelenleg négy lényeges konfliktust különíthetünk el az említett bilaterális viszonyban: a brazil bevándorlást, a csempészetet, Paraguay növekvő függőségét a Mercosur-on belül és az Itaipu-gát körüli érdekellentéteket.

Kulcsszavak: Brazília, Paraguay, brazil bevándorlás, csempészet, Mercosur, Itaipu-gát.

DR. TÖMÖSVÁRY ZSIGMOND DANDÁRTÁBORNOK

KONFERENCIA A VARSÓI SZERZŐDÉS TAGÁLLAMAI CSEHSZLOVÁKIAI BEVONULÁSÁRÓL

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kara, a Nemzetbiztonsági Intézet Polgári Nemzetbiztonsági Tanszéke, valamint a Felderítők Társasága Egyesület elnöksége 2018. november 8-án 08.00 és 14.00 között „1968 ötven év távlatából – elhárítók, felderítők, határőrök, honvédek, munkásőrök, rendőrök” címmel konferenciát tartott a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Rendészettudományi Kar előadótermében.

Afghanistan's fate, situation and its future is an important issue for us, while we have been in the country as a NATO ally for many years and through our possibilities with an active military and donor engagement we are trying to contribute to the improvement and stability of the country's security situation.

Keywords: awakening of the Taliban Movement, successes of the Taliban Movement, social background, combat adaptability, Hungarian military engagement.

TIBOR PÉTER BANAI

THE BIRTHPLACE OF THE MODERN JIHAD IS AFGHANISTAN

The armed jihad has always surfaced as a possible response to a local problem in recent times. But the time has come in the Muslim world, when some radical Muslim ideologists and leaders wanted to spread it around the world and do it with the help of technical achievements. The main test of this significant process, which has changed the world today, was in Afghanistan in the 1980s.

Keywords: jihad, Afghanistan, Soviet Union, bin Laden, Azzam.

KITTI FÜZESI

THE BILATERAL RELATIONSHIP OF BRAZIL AND PARAGUAY WITH SPECIAL FOCUS ON THE ITAIPU DAM

One of the most important aims of the Brazilian foreign policy is to become the leading state of the South American region. Although Brazil appears on the world stage as a „peaceful giant”, and emphasizes the principle of non-intervention in other countries' affairs, its bilateral relation with Paraguay does not seem to reflect this strategy. Four key conflicts can be identified: Brazilian immigration, smuggling activities, the growing dependency of Paraguay on the Mercosur, as well as the conflict related to the Itaipu Dam.

Keywords: Brazil, Paraguay, Brazilian immigration, smuggling activities, Mercosur, Itaipu Dam.

BRIGADIER GENERAL DR. ZSIGMOND TÖMÖSVÁRY, PhD

CONFERENCE ON THE WARSAW PACT INVASION OF CZECHOSLOVAKIA

On 8 Nov 18, between 8.00 and 14.00, the Bertalan Szemere Science Association of the History of the Hungarian Law Enforcement, the Faculty of Military Sciences and Officer Training of the National University of Public Service, the Civilian National Security Department of the Institute of National Security, and the Intelligence Association held a conference titled „1968: From the perspective of 50 years – Intelligence and reconnaissance officers, border guards, soldiers, workers' militia members, policemen”, in the lecture hall of the Faculty of Law Enforcement of the National University of Public Service.

A konferencia plenáris ülésen, majd három (hónvédségi, felderítő- és rendvédelmi) szekcióban elhangzott előadásokon keresztül dolgozta fel a Varsói Szerződés egyes tagállamai (Szovjetunió, Lengyelország, Magyarország, Bulgária) kijelölt fegyveres erői által végrehajtott 1968-as csehszlovákiai megszállás politikai hátterét, valamint annak katonai, felderítési, határőrizeti és rendvédelmi aspektusait.

A plenáris ülés első előadását Prof. Dr. Szabó Miklós ny. altábornagy tartotta, aki hiteles dokumentumok feldolgozásán alapuló, érdekesítő előadásában elemezte a csehszlovákiai bevonulás kül- és katonapolitikai körülményeit, majd Dr. Boldizsár Gábor ezredes vont párhuzamot a csehszlovákiai bevonulás és a Magyar Honvédség afganisztáni szerepvállalása azonosságai és különbözőségei között. Ezt követően Prof. Dr. Sallai János ezredes mutatta be a magyar Határőrség szerepét és tevékenységét Csehszlovákia megszállásának folyamatában. A plenáris ülést a Felderítők Társasága Egyesület elnöke, Dr. Tömösváry Zsigmond ny. dandártábornok előadása zárta, aki a katonai felderítésnek és hírszerzésnek a katonai műveletben végzett tevékenységének kérdéseit elemezte.

A konferencia felderítőszekciójában Somkutas Róbert ny. alezredes, Szabari Ferenc ny. alezredes és Ripcse László ny. ezredes a katonai események dokumentumokon és személyes élményeken alapuló felderítési, míg Jagadics Péter ny. ezredes – a nemrég megjelent könyve alapján – annak elhárítási aspektusait elemezte. A továbbiakban a felderítés témakörében elhangzott előadások anyagát kívánjuk bemutatni.

PUSKÁS ANNA

KULTURÁLIS JAVAK ELLEN ELKÖVETETT TÁMADÁSOK A KÖZÖSSÉGI MÉDIA ÁLTAL KÖZVETÍTETT TERRORPROPAGANDÁBAN

Az ISIL/DAESH 2014 és 2016 közötti területi terjeszkedése során a terrorszervezet által Irak és Szíria területén véghezvitt erőszakos cselekményekről¹ online közzétett fényképek és videók sorra sokkolták a nemzetközi közösséget. Ezek az anyagok a gondosan felépített szalafita, szélsőséges ideológiát magas színvonalon és modern technológiák alkalmazásával közvetítették a közösségi médiafelületeken. (Twitter, YouTube, Facebook, Telegram, Surespot, JustPaste.it stb.) Jelen tanulmány azt vizsgálja, hogy napjainkban a médiaorientált terrorizmus eszköztárában a kulturális javak ellen elkövetett támadások mennyiben kapnak nagyobb helyet a szervezetek online közvetített propagandáján keresztül.

Kulcsszavak: közösségi média, terrorizmus, kulturális javak, ISIL/DAESH.

---

¹ Nyilvános kivégzések, rajtaütések és házilag készített robbanó szerkezetekkel (improvised explosive device) IED-vel végrehajtott támadások.

The conference discussed the political background – as well as military, intelligence, border defence, and law enforcement aspects – of the 1968 invasion of Czechoslovakia, by the designated armed forces of certain memberstates of the Warsaw Pact (Soviet Union, Poland, Hungary, Bulgaria), in the lectures delivered in a plenary session and three sections (Hungarian army, intelligence, and law enforcement).

The first lecture of the plenary session was delivered by retired Lieutenant General Prof. Dr. Miklós Szabó, who analyzed the foreign and military political circumstances of the Czechoslovakian invasion, in an intriguing lecture based on the examination of authentic documents. He was followed by Colonel Dr. Gábor Boldizsár, who drew a parallel between the similarities and differences of the Czechoslovakian invasion and the role of the Hungarian Army in Afghanistan. Subsequently, Colonel Prof. Dr. János Sallai introduced the role and activity of the Hungarian border guards in the Czechoslovakian invasion process. The plenary session was finished with the lecture by retired Brigadier General Dr. Zsigmond Tömösváry, Chairman of the Intelligence Association, who analyzed the issues regarding the activity of the military intelligence and counter-intelligence throughout the operation.

In the conference's intelligence section, retired Lieutenant Colonel Róbert Somkutas, retired Lieutenant Colonel Ferenc Szabari, and retired Colonel László Ripcse analyzed the intelligence aspects of the military events, through documents and personal experiences, while retired Colonel Péter Jagadics – based on his recently published book – analyzed the topic's counter-intelligence aspect. In the following, we wish to present the materials of the delivered lectures in the field of intelligence.

ANNA PUSKÁS

ATTACKS AGAINST CULTURAL PROPERTY IN THE SOCIALLY-MEDIATED TERROR PROPAGANDA

During the territorial expansion of ISIL/DAESH between 2014 and 2016, the photos and videos posted on-line by the organisation depicting their violent acts² executed in Syria and Iraq have continuously been shocking the international community. These materials have been transmitting their thoroughly elaborated Salafist, extremist ideology in high quality and with the use of modern technologies, spread mainly through social media (Twitter, YouTube, Facebook, Telegram, Surespot, JustPaste.it etc.). The present paper examines to which extent attacks against cultural property are getting a greater significance in the toolbox of socially-mediated terrorism through the organisations' online propaganda.

Keywords: social media, terrorism, cultural property, ISIL/DAESH.

---

² Public executions, raids and IED attacks.

FÜLEKY ANDRÁS

EGY HORVÁT MESTERLÖVÉSZ LÉLEKTANA

A cikk bevezető része röviden ismerteti [Európa](#) területén a második világháború óta legvéresebb fegyveres konfliktus kialakulásának körülményeit és főbb mozzanatait 1994 márciusáig.

A tanulmány katonapszichológiai szempontból részletesen elemzi a horvát katona által megélt eseményeket, gyermekkori traumáit, a katonai szolgálat vállalásának indokait, a háborús élményeket, a hazatérés és a társadalomba való visszailleszkedés nehéz folyamatát.

Kulcsszavak: délszláv háború, mesterlövész, harci stressz, reintegráció, PTSD (poszttraumatikus stressz zavar).

FELEGYI JÚLIA

A MENEKÜLTÜGYI MEGHALLGATÁSOK KÉRDÉSEI ÉS AMI MÖGÖTTÜK VAN

A szerző röviden szemlélteti a magyar menekültügyi eljárás folyamatát, majd a menekültügyi meghallgatás részletezésére kerül sor, amelynek keretén belül szó esik az interjú előkészítéséről, a helyszínről, a jelen lévő személyekről és a pszichológia fontosságáról is. Ismertetésre kerül a kérdéssor fejlődésének, változásának folyamata, párhuzamba állítva a migrációs válsággal kapcsolatos eseményekkel. A hatályos, magyar menekültügyi kérdőív részletes ismertetésekor a szerző kitér a kérdések mögöttes szándékára és a válaszadáskor kapott információk felhasználhatóságára, relevanciájára, nemzetbiztonsági jelentőségére. Az elemzést követően ismertetésre kerülnek a témával kapcsolatos gyakorlati tapasztalatok. A publikáció célja a menekültügyi meghallgatás kérdéseinek elemzése és felülvizsgálata, hogy levonhatók legyenek olyan következtetések és javaslatok, amelyek segítségével hatékonyabban több releváns információ birtokába jussanak a meghallgatást vezető és a nemzetbiztonsági szolgálatok is.

Kulcsszavak: migráció, menekültügyi meghallgatás, interjú, nemzetbiztonsági kockázat.

ANDRÁS FÜLEKY

PSYCHOLOGY OF A CROATIAN SNIPER

The first part of the paper describes the circumstances and main phases of the conflict till March 1994, which has been the most serious armed conflict in Europe since WW2.

The author analyses the story of a Croatian soldier from military psychological aspect, the traumatic stories about his childhood, reasons of military service, wartime experience and his problematic reintegration to the society.

Keywords: Yugoslav War, sniper, battle stress, reintegration, PTSD (Posttraumatic Stress Disorder).

JÚLIA FELEGYI

QUESTIONS POSED DURING ASYLUM HEARINGS AND THEIR PURPOSE

The author illustrates the process of the Hungarian asylum procedure, and details of the asylum interview, that is the preparation of the interview, the place, the persons present and the importance of psychology. The process of the development and change of the question series, that reflects the events related to the migration crisis is also presented. In detailing the current Hungarian asylum questionnaire, the author explains why certain questions are asked, as well as presents the usability, relevance and importance of national security of the information received in response. Following the analysis, practical experience on the subject will be presented. The purpose of this publication is to analyse and review the issues of asylum hearings, hoping that the drawn conclusions and formulated suggestions could help managers and national security services in gaining more relevant information more effectively.

Keywords: migration, asylum-seeker's interview, interview, national security risk.

CONTENTS

SECURITY POLICY

LIEUTENANT COLONEL (RET.) GÁBOR KOÓS –
COLONEL (RET.) PROF. DR. GYÖRGY SZTERNÁK, CSc

**HYBRID THREAT, HYBRID OPERATION – VULNERABILITY
OF A STATE. OPINION OF RUSSIAN EXPERTS**

LIEUTENANT COLONEL LÁSZLÓ KÖVÁRI

**THE NORTHERN REGIONAL SECURITY COMPLEX
AND THE ARCTIC COUNCIL**

MÁRTON VARGA

PARTNERSHIP FOR REDUCING SOUTHERN CHALLENGES

FACTS ABOUT COUNTRIES

COLONEL JÁNOS SZASZÁK

**AWAKENING OF THE TALIBAN MOVEMENT
IN AFGHANISTAN**

TIBOR PÉTER BANAI

THE BIRTHPLACE OF THE MODERN JIHAD IS AFGHANISTAN

KITTI FÜZESI

**THE BILATERAL RELATIONSHIP OF BRAZIL AND PARAGUAY
WITH SPECIAL FOCUS ON THE ITAIPU DAM**

HISTORY OF INTELLIGENCE – RECONNAISSANCE

BRIGADIER GENERAL DR. ZSIGMOND TÖMÖSVÁRY, PhD

**CONFERENCE ON THE WARSAW PACT INVASION
OF CZECHOSLOVAKIA**

BRIGADIER GENERAL DR. ZSIGMOND TÖMÖSVÁRY, PhD
**1968 – FROM THE PERSPECTIVE OF 50 YEARS.
THE DEVELOPMENTS OF RECONNAISSANCE
AND INTELLIGENCE**

LIEUTENANT COLONEL (RET.) RÓBERT SOMKUTAS
**NOTES ON AN ALMOST "FORGOTTEN MILITARY CAMPAIGN".
THE "ZALA 1968" EXERCISE FROM AN INTELLIGENCE
PERSPECTIVE**

LIEUTENANT COLONEL (RET.) FERENC SZABARI
**I WAS A COMMANDER OF THE 63RD MOTOR RIFLE
REGIMENT RECONNAISSANCE GROUP**

LIEUTENANT COLONEL (RET.) LÁSZLÓ RIPCSE
**THE "ZALA 1968" EXERCISE FROM THE PERSPECTIVE
OF A RECONNAISSANCE COMPANY COMMANDER**

FORUM

ANNA PUSKÁS
**ATTACKS AGAINST CULTURAL PROPERTY
IN THE SOCIALLY-MEDIATED TERROR PROPAGANDA**

ANDRÁS FÜLEKY
PSYCHOLOGY OF A CROATIAN SNIPER

JÚLIA FELEGYI
**QUESTIONS POSED DURING ASYLUM HEARINGS
AND THEIR PURPOSE**

FOR READERS

OUR AUTHORS

CONTENTS

CONDITIONS OF PUBLICATION

A FELDERÍTŐ SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

AZ ÍRÁSMŰVEKKEL SZEMBEN TÁMASZTOTT KÖVETELMÉNYEK

Etikai követelmények:

- az írásmű máshol, ebben a formájában még nem jelent meg;
- a szerző(k) kizárólagos szellemi tulajdona, amelyet a szerzői nyilatkozat aláírásával igazol(nak);
- korrekt, visszakereshető hivatkozásokkal ellátott;
- bibliográfiával ellátott (amely tartalmazza a hivatkozott irodalom jegyzékét, az internetes anyagok jegyzékét a letöltés idejével együtt);
- a szerző(k) saját véleményét is tükrözheti, amely értelemszerűen nem mindig egyezik meg a Szolgálat álláspontjával.

Tartalmi követelmények:

- a folyóiratokban – jellegével összhangban – a honvédelemmel, azon belül elsősorban a nemzetbiztonsággal, hírszerzéssel, felderítéssel, katonai biztonsággal és a biztonságpolitikával kapcsolatos tudományos igényű kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és más témákat, anyagokat – jelentetünk meg;
- az írásmű legyen logikus, áttekinthető, tartalmilag összefüggő és jól tagolt;
- a témával kapcsolatos saját koncepció megfogalmazása legyen érthető, a következtetések pedig megalapozottak, érvekkel, adatokkal alátámasztottak legyenek.

Formai követelmények (és a kapcsolódó információk):

- a szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer karakter, illetve 20–21 gépelt oldal);
- a kéziratot elektronikus formában, Times New Roman 12 pontos betűkkel, másfeles sortávolsággal írva, a képeket és ábrákat feldolgozható (.jpg vagy .tif) formátumban kérjük megküldeni a felderito.szemle@knbsz.gov.hu e-mail címre. A kézirathoz kérjük mellékelni a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását vagy munkakörét, állandó laccímét, telefonon és interneten történő elérhetőségét;

- a közlésre elfogadott írásokért – a szerzői nyilatkozattal létrejött megállapodás figyelembevételével – szerzői honorárium fizethető;
- a kéziratokat a Szerkesztőbizottság minden esetben lektoráltatja. A kiadványban megjelentetni kívánt írásokat a Szolgálat kompetens, tudományos fokozattal rendelkező munkatársai vagy más szakértők lektorálják;
- a Szerkesztőbizottság – a lektori vélemények figyelembevételével – fenntartja a jogot, hogy a megjelenésre alkalmatlannak ítélt kéziratokat – indoklás nélkül – nem közli. Az ilyen írásokat nem küldi vissza és nem őrzi meg;
- a kiadványban bárki publikálhat, akinek az írását a Szerkesztőbizottság az etikai, tartalmi és formai követelmények alapján, kiadványban történő megjelentetésre, valamint az interneten történő közzétételre alkalmasnak tartja. A közlésre nem került kéziratot csak az adott naptári év végéig őrizzük meg, de a szerző kérésére azt visszaadjuk;
- a közleményhez rövid tartalmi összefoglalót (Absztrakt/Rezümé) kell mellékelni, maximum 10–12 sorban, magyar és angol nyelven;
- a közleményhez három–öt kulcsszó megadása szükséges, magyar és angol nyelven.
- az írás angol nyelvű címét is kérjük megküldeni.

A KÖZLEMÉNYEKEL SZEMBEN TÁMASZTOTT FORMAI KÖVETELMÉNYEK

A folyóirat kizárólag az MSZ ISO 960 szabvány alapján készített hivatkozásokkal ellátott tanulmányt, cikket jelentet meg.

A közleményhez szükséges megadni:

A SZERZŐ, SZERZŐK NEVE (rendfokozata);

AZ ÍRÁS CÍME (magyarul, angolul);

REZÜMÉ (magyarul, angolul);

KULCSSZAVAK (magyarul, angolul);

SZERZŐI NYILATKOZAT.

BIBLIOGRÁFIAI HIVATKOZÁS

A társadalomtudományokban a megszokott számozott hivatkozást az idézések jegyzetben¹ módszerrel kérjük alkalmazni.

Abban az esetben, ha a szerző nem ezt a módszert alkalmazza, a kéziratot lektorálás nélkül visszaküldjük átdolgozásra!

Idézések jegyzetben:

A szövegen belüli idézést követően felső indexként megadott sorszámok jegyzetekre utalnak, amelyeket a szövegbeli megjelenésük sorrendjében kell közölni. Ezek a jegyzetek tartalmazhatják az idézéseket.

Első idézés:

Ha az idézések jegyzetben vannak megadva, egy dokumentumra vonatkozó első idézésnek tartalmaznia kell az idézés és a bibliográfiai hivatkozások külön jegyzékében lévő kapcsolódó tétel pontos megfeleltetéséhez szükséges adatokat. Az első idézésnek tartalmazni kell: legalább a szerző(k) nevét és a teljes címet úgy, ahogy azok a bibliográfiai hivatkozásokban meg vannak adva, továbbá az idézett rész oldalszámát, ha az szükséges.

Példák:

- (1) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. p. 34.
- (2) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. p. 33.
- (3) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. p. 6.
- (4) www.globalsecurity.org/army/iraq; letöltés: 2012.04.19.

Bibliográfiai hivatkozások jegyzéke:

A bibliográfiai hivatkozások jegyzékében a hivatkozásokat az első adatelem betűrendjében kérjük megadni.²

Példák:

- (1) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005. ISBN 963 9276 45 6
- (2) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. In: SZILÁGYI Tivadar (szerk.): Szemelvények. Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Budapest, 1994. pp. 31–50.

---

¹ Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. pp. 19–20.

² Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. p. 18.

- (3) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. In: Új Honvédségi Szemle, 1993. 47. évf. 6. sz. pp. 1–7. ISSN 1216-7436
- (4) www.globalsecurity.org/army/iraq; letöltés: 2012.04.19.

Ábra, vázlat, térkép, diagram, egyéb melléklettel szembeni követelmények:

- az ábra, vázlat sorszáma (például 1. ábra.);
- az ábra, vázlat címe;
- az ábra, vázlat forrása (vagy: Szerkesztette: ...);
- idegen nyelvű ábra, vázlat esetén lehetőség szerint magyar nyelvű jelmagyarázat.

Rövidítések, idegen kifejezésekkel kapcsolatos követelmények:

- az idegen kifejezéseket, rövidítéseket magyarul és eredeti idegen nyelven kell az írásműben az első alkalommal feloldani lábjegyzetben;

Példa:

- WFP – World Food Program – ENSZ Világélelmezési Programja.

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

ELÉRHETŐSÉGEINK

Postacím: Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa
1111 Budapest, Bartók Béla u. 24–26.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa
1502 Budapest, Pf. 117.

E-mail: felderito.szemle@knbsz.gov.hu

Deák Anita alezredes
06(1) 386-9344/5210, HM 65-210
e-mail: deak.anita@knbsz.gov.hu